

T.C.
UŞAK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

İLM-İ TİBB/Muhammed bin Hasan et-Tabîb

(Dil İncelemesi-Metin-Dizin-Tıpkıbasım)

HAZIRLAYAN

Halil İbrahim ERTÜRK

DANIŞMAN

Yrd. Doç. Dr. Ayşe Nur SIR

UŞAK/ 2012

I

ÖZET

Eski Anadolu Türkçesi dönemi, Anadolu ve Rumeli bölgesinde Oğuz-Türkmen lehçesi temelinde kurulup gelişmiş olan Türk yazı dilinin 13-15. yüzyılları kaplayan ilk dönemdir.¹ Türk dilinin bu lehçesiyle, Anadolu sahasında 13. yüzyılın ikinci yarısından itibaren birçok eser telif edilmiştir. Telif edilen eserleri incelediğimizde dinî ve edebî metinlerin ağırlıklı olduğunu görüyoruz. Bunun yanında tıp ve eczacılık alanlarında, Eski Anadolu Türkçesiyle telif edilen eserler de azımsanamayacak sayıdadır. Bu dönemde tıp alanında ortaya koyulan eserlerin kaynak eser niteliğinde olup daha sonraki dönemlerde aynı alanda oluşturulan eserlere temel teşkil ettiğini söyleyebiliriz.

Eski Anadolu Türkçesi metinleri arasında yer almamasına rağmen yer yer bu dönemde yazılmış olan tıp metinleri ile benzerlik gösteren eserler arasında *İlm-i Tıbb* adlı eseri de zikredebiliriz. Yaptığımız bu çalışmada, müellif nüshası olduğunu düşündüğümüz *İlm-i Tıbb* adlı eseri latinize ederek hem dil hususiyetleri yönünden hem de içerdiği kelime ve terimler yönünden inceledik. Özellikle içerdiği kelime ve terimlerin tıp ilmi açısından önem taşıdığını düşünerek bunların metin içerisinde taşıdığı anlamları vermeye çalıştık. Çalışmamızın tıp alanında yapılan çalışmalara bir nebze de olsa katkı sağlayacağını umuyoruz.

Eserin müellifi kendisinin de eserinin giriş kısmında zikrettiği gibi *Tabib Muhammed bin Hasan*'dır. Eserde bahsedildiği üzere müellifin tıp ilmiyle meşgul olduğu; başta *İbni Sînâ* olmak üzere *Mevlânâ Kutbü'l-Millet ve'd-Dîn eş-Şirâzî* ve *Alâüddin el-Karşî* gibi döneminin tıp bilginlerinin şerh ve eserleriyle yakından ilgilendiği anlaşılmaktadır.²

¹ KORKMAZ, Zeynep (2010). Eski Anadolu Türkçesi, Gazi Kitabevi, Ankara.

² II. Bölüm: Metin 2b/01, 3b/01-03.

II

Çalışmamız, sırasıyla dil incelemesi-metin-dizin-tıpkıbasım olmak üzere dört bölümden oluşmaktadır. Metin bölümünde eserin tam transkripsiyonlu metni verilmiş; dil incelemesi bölümünde eserin dil hususiyetleri ayrıntılı olarak ele alınmış; dizin bölümünde ise eseri oluşturan kelimelerin eserde kullanıldığı yönüyle anlamları verilmiş, anlamı verilen kelimeler isim, fiil ve edat şeklinde sınıflandırılmış ve türleri kısaltmalarla belirtilmiştir. Tıpkıbasım kısmında ise eserin orijinal yazı şekliyle tıpkıbasımı sunulmuştur.

Türk dilinin ses, şekil ve anlam bilgisi açısından zenginliklerinin ve içeriğinin tespit edilebilmesi için dilimizin farklı dönemlerinde verilmiş ve farklı alanlara mahsus eserlerin mukayeseli olarak ele alınması gerekmektedir. Çalışmamızın bizden önceki yapılan çalışmalara katkı sağlayacağını ve daha sonra bu alanda araştırma yapacak olanlara yol gösterip yardımcı olacağını umuyoruz.

Bu Yüksek Lisans Tezi, Uşak Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri Koordinasyon Birimi Tarafından Bilimsel Proje Olarak Desteklenmiştir.

III

ABSTRACT

The period covering centuries of 13-15 is the first period of Turkish language which has established and developed at the Anatolia and Rumeli region, on the basis of Oguz-Turkmen dialect. By this dialect of Turkish language, in Anatolian area many manuscripts have been copyrighted since the beginning of the second half of 13th century. When we pay attention to the copyright works, we see that the weighed mostly religious and literary texts in this period. However, medical and pharmaceutical manuscripts which were written in Old Anatolian Turkish are substantial number of works.

In our study, we have received the medical book of *Muhammad bin Hasan et-Tabib* which is named by *İlm-i Tıbb*. As he mentions in the introduction of the work, the author of the book is *Tabib Muhammad bin Hasan*. As mentioned in the book, it is understood that the author was busy with the knowledge of medicine and he was closely associated with the works of medical scholars of his period like İbni Sina, Mevlânâ Kutbü'l-Millet ve'd-Dîn eş-Şirâzî and Alâüddin El-Karşî.

Our study consists of four parts including the text-linguistic analysis-index-facsimile. Been fully transcribed the text from the text section of the work; the work in the language, traits of language study are discussed in detail; the index used in the work section of the aspects of the meanings of words that make up the work are given, and the words translated in this part are classified as nouns, verbs, prepositions and types of these are indicated with abbreviations. At the facsimile section, the facsimile of the work is presented as original text.

IV

There is an important issue that should not be overlooked that every aspect of the richness of Turkish language and our language in order to determine the contents off to different areas at different stages are given and discussed in the light of the necessity of works. We hope that our study will contribute to the work done before us, and then hope this will help show the way to those who do the research in this area.

This Master's Thesis was supported as a scientific project by Uşak University/Coordination Unit of Scientific Research Projects.

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	I
ABSTRACT	III
İÇİNDEKİLER.....	V
KISALTMA VE SEMBOLLER	X
METİNDE KULLANILAN ÇEVİRİYAZI ALFABESİ.....	XII
ÖNSÖZ.....	XIII
1.GİRİŞ	1
1.1.OSMANLILAR DÖNEMİNDE YAYGIN OLAN TIP TASAVVURU	2
1.2.İLM-İ TIBB VE MÜELLİFİ TABİB MUHAMMED BİN HASAN.....	3
1.3.ESERİN BULUNDUĞU YER VE FİZİKÎ ÖZELLİKLERİ	6
1.4.ESERİN BÖLÜMLERİNİN KONULARINA GÖRE TASNİFİ.....	6
I. BÖLÜM: DİL İNCELEMESİ	9
1.YAZILIŞ ÖZELLİKLERİ	10
1.1.Ünlülerin Yazılışı.....	10
1.1.1. ‘a’ Ünlüsünün Yazılışı.....	10
1.1.2. ‘e’ Ünlüsünün Yazılışı.....	11
1.1.3. ‘ı’ ve ‘i’ Ünlülerinin Yazılışı	11
1.1.4. ‘o’ ve ‘ö’ Ünlülerinin Yazılışı	12
1.1.5. ‘u’ ve ‘ü’ Ünlülerinin Yazılışı	12
1.2.Ünsüzlerin Yazılışı	13
1.2.1. ‘b’ ve ‘p’ Ünsüzlerinin Yazılışı.....	13
1.2.2. ‘c’ ve ‘ç’ Ünsüzlerinin Yazılışı	13
1.2.3. ‘t’ ve ‘d’ Ünsüzlerinin Yazılışı.....	13
1.2.4. ‘ş’ ve ‘s’ Ünsüzlerinin Yazılışı.....	13
1.2.5. ‘ñ’ Ünsüzünün Yazılışı	14
1.3.Şeddenin Kullanılışı.....	14
1.4.Bitişik Yazılan Kelimeler	14
1.5.Aynı Kelimenin Değişik Şekillerde Yazılması.....	14
1.6.Yanlı Yazılan Kelimeler.....	15

VI

2.SES BİLGİSİ ÖZELLİKLERİ	15
2.1.Ses Düşmesi.....	15
2.1.1.Ünlü Düşmesi	15
2.1.2.Ünsüz Düşmesi	16
2.1.3.Karşılaşan İki Ünsüzden Birinin Düşmesi(Tekleşme)	16
2.1.4.Hece Yutulması	16
2.2.Ses Türemesi.....	16
2.2.1Ünlü Türemesi	16
2.2.2.Ünsüz Türemesi.....	16
2.2.3.Ünsüz İkizleşmesi.....	17
2.3.Ses Değişmeleri	17
2.3.1.Ünlü Değişmesi	17
2.3.1.1.'i' ve 'e' Seslerinin Değişimi.....	17
2.3.1.2. 'ü' ve 'i' Seslerinin Değişimi	18
2.3.1.3. 'a' ve 'ı' Seslerinin Değişimi.....	18
2.3.1.4.Alıntı Kelimelerde Ünlü Değişmesi	18
2.3.2.Ünsüz Değişmesi	18
2.3.2.1.Ünsüz Tonlulaşması.....	18
2.3.2.2.Ünsüz Tonsuzlaşması	19
2.3.2.3.Ünsüz Sızıcılaşması	19
2.3.3.Hece Kaynaşması	19
2.4.Uyumlar	19
2.4.1.Ünlü Uyumu	19
2.4.1.1.Damak Uyumu.....	19
2.4.1.2.Dudak Uyumu.....	20
2.4.1.2.1.Yuvarlaklaşma	20
2.4.1.2.2.Düzleşme.....	22
2.4.2.Ünsüz Uyumu.....	23
3.ŞEKİL BİLGİSİ ÖZELLİKLERİ	24
3.1.KELİME YAPIMI	24
3.1.1.YAPIM EKLERİ	24
3.1.1.1.Fiilden Fiil Yapan Ekler	24

VII

3.1.1.2.İsimden Fiil Yapan Ekler.....	25
3.1.1.3.İsimden İsim Yapan Ekler	26
3.1.1.4.Fiilden İsim Yapan Ekler.....	26
3.2.KELİME ÇEKİMİ VE ÇEŞİTLERİ.....	27
3.2.1.İSİMLER	27
3.2.1.1.İsim Çekim Ekleri	27
3.2.1.1.1.Çokluk Ekleri.....	27
3.2.1.1.2.İyelik Ekleri	27
3.2.1.1.3.Aitlik Eki	28
3.2.1.1.4.Hâl Ekleri.....	28
3.2.1.1.5.Soru Eki	31
3.2.2.SIFATLAR	32
3.2.2.1.Niteleme Sıfatları.....	32
3.2.2.2.Belirtme Sıfatları	33
3.2.2.2.1.İşaret Sıfatları.....	33
3.2.2.2.2.Sayı Sıfatları.....	33
3.2.2.2.3.Belirsizlik Sıfatları.....	34
3.2.3.ZAMİRLER.....	34
3.2.3.1.Şahıs Zamirleri.....	34
3.2.3.2.İşaret Zamirleri	35
3.2.3.3.Dönüşlülük Zamirleri.....	35
3.2.3.4.Soru Zamirleri.....	35
3.2.3.5.Belirsizlik Zamirleri.....	35
3.2.3.6.Bağlama Zamirleri	36
3.2.4.ZARFLAR	36
3.2.4.1.Zaman Zarfları	36
3.2.4.2.Yer-Yön Zarfları	37
3.2.4.3.Nitelik Zarfları	37
3.2.4.4.Soru Zarfları.....	38
3.2.4.5.Azlık-Çokluk(Miktar) Zarfları.....	38
3.2.5.EDATLAR	39
3.2.5.1.Ünlem Edatları.....	39

VIII

3.2.5.2.Bağlama Edatları	39
3.2.5.3.Son Çekim Edatları.....	40
3.2.6.FİİL ÇEKİMİ.....	41
3.2.6.1.FİİL ÇEKİMİNDE KULLANILAN ŞAHİS EKLERİ.....	41
3.2.6.2.FİİL ÇEKİMİNDE ZAMAN	42
3.2.6.2.1.Basit Kipler	42
3.2.6.2.1.1.Bildirme Kipleri	42
3.2.6.2.1.2.Tasarlama Kipleri.....	44
3.2.6.2.1.3.Cevher Fiili	46
3.2.6.2.2.Birleşik Kipler.....	46
3.2.6.2.2.1.Hikâye Birleşik Zaman	46
3.2.6.2.2.2.Rivayet Birleşik Zaman.....	47
3.2.6.2.2.3.Şart Birleşik Zaman	47
3.2.6.2.2.4.-İken Zarf-Fiil Çekimi.....	47
3.2.6.3.FİİLİMSİLER	48
3.2.6.3.1.İsim-Fiil (İnfinite Verb Forms).....	48
3.2.6.3.2.Sıfat-Fiil (Participle)	49
3.2.6.3.3.Zarf-Fiil (Gerundium).....	50
3.2.7.YABANCI UNSURLAR	52
3.2.7.1.Arapça Unsurlar.....	52
3.2.7.1.1.Başa Gelen Arapça Unsurlar.....	52
3.2.7.1.2.Sona Gelen Arapça Unsurlar	53
3.2.7.2.Farsça Unsurlar	53
3.2.7.2.1.Başa Gelen Farsça Unsurlar.....	53
3.2.7.2.2.Sona Gelen Farsça Unsurlar.....	53
4.KELİME GRUPLARI	54
4.1.Tekrar Grubu.....	54
4.2.Bağlama Grubu	54
4.3.Sıfat Tamlaması	55
4.4.İsim Tamlaması.....	55
4.5.Aitlik Grubu	55
4.6.Unvan Grubu.....	55

IX

4.7. Ünlem Grubu	55
4.8. Sayı Grubu	56
4.9. Edat Grubu	56
4.10. Kısaltma Grupları	56
4.11. İsim Fiil Grubu.....	56
4.12. Sıfat-Fiil Grubu	57
4.13. Zarf-Fiil Grubu	57
4.14. Birleşik Fiil Grubu	57
4.14.1. İsim+Yardımcı Fiilden Oluşan Birleşik Fiil Grubu.....	57
4.14.2. Fiil+Zarf-Fiil+Fiilden Oluşan Birleşik Fiil Grubu	58
II. BÖLÜM: METİN	59
İlm-i Tıbb.....	60
III. BÖLÜM: DİZİN	84
1. GENEL DİZİN	85
2. ÖZEL İSİMLER VE ESER ADLARI DİZİNİ.....	173
3. ARAPÇA İFADELER DİZİNİ.....	175
4. HASTALIK ADLARI DİZİNİ	177
DEĞERLENDİRME VE SONUÇ	182
Grafik 1 : Kelimelerin Genel Dizin İçerisindeki Oranları	185
Grafik 2 : Arapça, Türkçe ve Farsça Hastalık Adlarının Oranları.....	186
KAYNAKÇA	187
TIPKIBASIM	192

X

KISALTMA VE SEMBOLLER

age.	:	Adı geçen eser
[Ar.]	:	Arapça
bkz.	:	Bakınız
c.	:	Cilt
Çkl.	:	Çokluk
DTCF.	:	Dil Tarih Coğrafya Fakültesi
ed.	:	Edat
f.	:	Fiil
[Far.]	:	Farsça
Gör. Geç. Z.	:	Görülen Geçmiş Zaman
i.	:	İsim
İbr.	:	İbranice
Krş.	:	Karşılaştırınız
[Lat.]	:	Latince
M.	:	Metin
Müen.	:	Müennes(dişil)
Öğr. Geç. Z.	:	Öğrenilen Geçmiş Zaman
öi.	:	Özel İsim
s.	:	Sayfa
sy.	:	Sayı
T.D.K.	:	Türk Dil Kurumu

XI

Tkl.	:	Teklik
vb.	:	Ve benzeri
Yay.	:	Yayımları
[Yun.]	:	Yunanca
YY.	:	Yüzyıl
>	:	Sesler arası geçişi gösterir
<marîz>	:	Metnin orijinalinde olmayan veya der-kenâr olarak eklenmiş olan kelime veya söz öbekleri
Ø	:	Sıfır biçimbirim
8b/03	:	Sekizinci yaprağın 'b' yüzünün üçüncü satırı

XII

METİNDE KULLANILAN ÇEVİRİYAZI ALFABESİ

ا	A, e, ā
ء	'
ب	B, p
ت	T
ث	Ṭ
ج	C, ç
چ	Ç
ح	Ḥ
خ	Ḫ
د	D
ذ	Z, ḏ
ر	R
ز	Z
س	S
ش	Ṣ
ص	Ṣ
ض	Ḍ, ḏ
ط	Ṭ
ظ	Ẓ
ع	‘
غ	Ġ
ف	F
ق	Q
ك	K, g, ñ
ل	L
م	M
ن	N
ه	A, e, h
و	V, ü, u, ū, o, ō, ö
ی	ı, i, y

XIII

ÖNSÖZ

İlm-i Tıbb; genel anlamda tıp üzerine yazılan eserlerin yoğunluk kazandığı 17. yüzyıl dolaylarında, *Tabib Muhammed bin Hasan* tarafından kaleme alınmış bir tıp risalesidir. Tıp alanında önemli bir yeri olduğunu zikredebileceğimiz bu eser üzerine yaptığımız çalışma, üç bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde eserin ses ve şekil özellikleri ile söz dizimi üzerinde durulmuş; ikinci bölümde eser transkribe edilmiştir. Üçüncü bölümde ise esere ait bir grammatikal sözlük hazırlanmış ve eserde kullanılan kelimelerin anlamları verilmiştir. Ayrıca çalışmanın sonuna çeviriyazı ile mukayese imkânı sağlamak amacıyla eserin tıpkıbasımını da eklenmiştir. Eser; Milli Kütüphane’de, Ankara Adnan Ötüken İl Halk Kütüphanesi koleksiyonunda 06 Hk 4453 arşiv numarası ile kayıtlıdır. Yapılan araştırmalar neticesinde müellif nüshası olduğunu düşündüğümüz bu nüshanın dışında başka bir nüshaya ulaşamamıştır. Bu yazma, yazıldığı döneme paralel olarak içerisinde Arap diline ve kısmen de Fars diline ait kelime ve kaideleri barındırmakla birlikte Osmanlı Türkçesinin genel özelliklerine sahiptir.

Farklı alanlarda telif edilen eserler incelendikçe ait oldukları dilin zenginlikleri de gün yüzüne çıkar. Ayrıca bu eserler dilinin zenginliklerini ortaya koymanın yanında yazılmış olduğu dönemin ilgili konusu hakkında ileriki kuşaklara bilgi aktarımını sağlar. Bu noktalardan hareketle özellikle tercih ettiğimiz tıp üzerine yazılmış *İlm-i Tıbb*’ın müellifi bilinmekle birlikte herhangi bir nüshasına veya müellifin farklı bir eserine ulaşamamıştır. Eserin dil hususiyetlerinden hareketle 17. asırda kaleme alındığı tahmin edilmektedir. Metnin [1a] sayfasında iki farklı mülkiyet kaydı düşülmüştür. Bu kayıtlardan birinin altında ‘temmet’ işareti bulunmakta; fakat bir tarih ibaresi yer almamaktadır.

XIV

Müellif Türkçe kullanımına özen göstermekle birlikte yaşadığı dönemde kullanılan dile paralel olarak ve eserinin ilmî bir eser olmasından dolayı birtakım ilaç ve hastalık adlarını Arapça ve Farsça olarak zikretmiş zaman zaman da Türkçelerini kullanmıştır.

Metnin içerisinde sıkça geçen ve günümüzde kullanılmayan çoğunlukla bitki, macun, karışım ve hastalıkların günümüz insanına aktarılması gereğinden hareketle ve metinde geçen tüm kelimelerin anlamlarını içerecek şekilde metnin dizinini hazırlamış bulunmaktayız. Yaptığımız bu sözlük çalışmasının ve genel itibarıyla çalışmamızın bu alanda çalışma yapmak isteyenlere faydalı olacağını umuyoruz. Bunun yanında metnin anlaşılabilirliğini sağlamak ve yanlış yorumlanmasını engellemek amacıyla, mümkün olduğunca titiz bir çalışmayla ve dikkatle, metin içerisine noktalama işaretlerini de dâhil ettik. Dileriz bundan sonra da Türk Dilinin zenginliklerini bizlere sunan diğer birçok alanda çalışmalar yapma ve bu türlü çalışmalara tanık olma şansına sahip oluruz.

Bu çalışma süresince bana zamanını ayırıp sabır ve hoşgörüsüyle yardımını esirgemeyen, her zaman bilgi ve desteğini aldığım danışman hocam Sayın Yrd. Doç. Dr. Ayşe Nur SIR'a en içten şükranlarımı sunarım.

1. GİRİŞ

Farklı alanlarda telif edilen eserler incelendikçe ait oldukları dilin zenginlikleri de gün yüzüne çıkar. Ayrıca bu eserler yazıldığı dilin zenginliklerini ortaya koymanın yanında yazılmış olduğu dönemin ilgili konusu hakkında ileriki kuşaklara bilgi aktarımını da sağlar.

Anadolu Selçuklu Devleti'nde 13. yüzyıldan itibaren kurulup yaygınlaşan, Sivas Dârüşşifâsı, Alâeddin Dârüşşifâsı, Aksaray Dârüşşifâsı ve Tokat Pervâne Bey Dârüşşifâsı gibi dârüşşifâhalarla birlikte Anadolu sahasında tıp alanında uzmanlaşmalar görülmeye başlamıştır.¹ Bundan önceki dönemlerde telif edilen eserlerde de tıp ile ilgili birtakım Türkçe terimlere rastlanmaktadır. Bu eserlerin başında 1072/1077 yılları arasında Kaşgarlı Mahmut tarafından kaleme alınan *Divânu Lugâti't-Türk* gelir. Bu eserde Kaşgarlı tarafından yer verilen tıbbî terimler daha sonraki dönemlerde de yine kullanılmaya devam etmiştir.² Fakat konuya daha ayrıntılı bir şekilde yaklaşan daha geniş kapsamlı eserler ancak bundan yaklaşık üç asır kadar sonra, 14. yüzyıldan itibaren telif edilmeye başlamıştır.³ Mevcut bilgilere göre, Anadolu sahasında telif edilen Türkçe ilk tıp kitabı 1390 yılında İshak bin Murat tarafından telif edilen *Edviye-i Müfredde* adlı eserdir.⁴ Bunun yanında daha önce Arapça olarak yazılan birçok tıp kitabı da yine bu dönemde tercüme yoluyla Türkçeye kazandırılmıştır. Bu eserlerden bilinen ilki Aydınoğlu Umur Bey adına tercüme edilen ve fakat mütercimi bilinmeyen *Müfredât-ı İbn-i Baytar* adlı tercüme eserdir.⁵ Bundan başka Sabuncuoğlu Şerafeddin'in 1465 yılında kaleme aldığı *Cerrahiyetü'l-Haniyye*'si ve 1454 yılında tercüme ettiği *el-Akrabazin*

¹ ACIDUMAN, Ahmet (2010). “*Darüşşifâhalar bağlamında kitabeler, vakıf kayıtları ve tıp tarihi açısından önemleri*”, Ankara Üniversitesi Tıp Fakültesi Mecmuası.

² BAYAT, A. Haydar (2003). “*Konularına Göre Divânu Lugâti't- Türk'te Tıbbî Terminoloji*”, *Tıp Tarihi*, İzmir: Sade Matbaa, s. 220-223.

³ KAYA, Önal (2008). *Muhyiddin Mehi'nin Müfid (Nazmü't-Teshil) Adlı Eseri (İnceleme- Metin- Dizin) ve Bu Eserin XV. Yüzyıl Türk Tıp Dilinin Oluşmasındaki Yeri*, Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Konya.

⁴ CANPOLAT, Mustafa (1973). “*XIV. yüzyılda Yazılmış Değerli Bir Tıp Eseri: Edviye-i Müfredde*”, *Türkoloji Dergisi* c. 5, s.1.

⁵ ADIVAR, A. Adnan (1943). *Osmanlı Türklerinde İlim*, İkinci Tabı, İstanbul: Maarif Matbaası.

Tercümesi, Ahmed-i Dâî'nin *Tıbb-ı Nebevî Tercümesi*, Mü'mün bin Mukbil'in 1437'de yazdığı *Zâhire-i Murâdiyye*'si, Konyalı Hacı Paşa olarak bilinen Celâleddin Hızır bin Ali tarafından telif edilen *Müntehâb-ı Şifâ*, *Şifâ'ü'l-Eskâm*, *Teshilü't-Tıbb* gibi eserler de yine 15.yüzyılda Türkçeye kazandırılan tıp kitaplarıdır.⁶

1.1.OSMANLILAR DÖNEMİNDE YAYGIN OLAN TIP TASAVVURU

Gerek Eski Anadolu Türkçesinin hâkim olduğu dönemde gerekse Osmanlı Türkçesinin hâkim olduğu dönemde, genel bir değerlendirme yapıldığında Osmanlılarda modern tıbbın doğuşu ve gelişimine dek, tıp alanında Greklerde yaygın olarak kabul gören “anâsır-ı erbaa” yani dört unsur algısının benimsendiği görülmektedir. Bu anlayışa göre cisimler ‘ateş, hava, su, toprak’ olmak üzere dört unsurdan meydana gelir. Bu dört unsurun da ‘sıcak, soğuk, kuru, yaş’ şeklinde dört farklı özelliği vardır. Buna göre ateş, sıcak ve kuru; hava, sıcak ve rutubetli; su, soğuk ve rutubetli; toprak ise soğuk ve kuru olma özelliği gösterir. Bu dört unsura mukabil, insan vücudunda da ahlât-ı erbaa şeklinde adlandırılan yine dört farklı unsur bulunur: Kan, balgam, safra (sarı safra) ve sevda (kara safra). İnsanın sıhhatli olması ve sıhhatini muhafaza edebilmesi için bu dört unsurun vücutta belirli bir denge hâlinde bulunması gerekir. Bu dört unsurun vücuttaki dengelerinin bozulması ve bunlardan herhangi birinin, o dönemdeki tabirle, diğerlerine gâlip gelmesi durumunda ise her unsurun kendisine mahsus olmak üzere çeşitli marazlar ortaya çıkar.⁷ Bu anlayışa göre her insanın mizacı vücudunda bulunan bu dört unsurun azlığı veya fazlalığına göre teşekkül eder. Vücudunda kan baskın olan insan, demevî mizac; balgam baskın olan insan balgamî mizac; safra baskın olan insan, safravî mizac; sevda (kara safra) baskın olan ise sevdavî mizac olarak adlandırılır.

⁶ UZEL, İlter-SUVEREN, Kenan (1988). *İlk Türkçe Tıp Yazmalarına Genel Bir Bakış*, İstanbul: Tıp Tarihi Araştırmaları, sy 2, s.126-142.

⁷ AĞIRAKÇA, Ahmet (2004). *İslam Tıp Tarihi (Başlangıçtan VII/XIII. Yüzyıla Kadar)*, İstanbul, Nobel Tıp Kitabevi, s.56.

Osmanlılar döneminde tıp alanında telif edilen eserler gözden geçirildiğinde, tıp ilminin koruyucu tıp (hıfz-ı sıhhat) ve tedavi edici tıp olmak üzere iki şekilde uygulandığı görülmektedir. Koruyucu tıp, sıhhat üzere olan insanın sağlığını muhafaza etmesi ve hastalıklara yakalanmaması için uygulanması gereken, hangi yiyecek ve içeceklerin ne zaman tüketileceği veya hangi elbiselerin hangi mevsimde giyileceği gibi birtakım tedbirleri içerir. Tüm bunlar yukarıda bahsettiğimiz dört unsurun vücutta dengede kalmasını sağlamaya yöneliktir. Bunun yanında diğer yaklaşım olan tedavi edici tıbbın da yine bu dört unsurun bozulan dengesini tekrar düzenlemek amacıyla olduğu söylenebilir. Koruyucu tıpta uygulanan hareket ve perhiz gibi yöntemlere sıkça başvurulurken tedavi edici tıpta vücuttaki fazlalık ve hıtları boşaltmak ve azaltmak amaçlanır. Bunun için “hukne, istifrağ (kay’/kusma), hacâmat, fasd (kan alma), müşil verme” gibi tedavi yöntemlerinin sıkça kullanıldığı görülür.

1.2.İLM-İ TİBB VE MÜELLİFİ TABİB MUHAMMED BİN HASAN

Osmanlı Türkçesiyle; tarih, edebiyat, astronomi gibi birçok farklı alanda pek çok eser telif edilmiştir. Fakat tüm bu konular içerisinde gerek kullanılan dil gerekse içerdiği konular itibarıyla tıp alanında telif edilen veya tercüme yoluyla Türkçeye kazandırılan eserlerin müstesna bir yere sahip olduğunu söyleyebiliriz. Üzerinde çalıştığımız *İlm-i Tıbb* adlı eser, Klasik Osmanlı Türkçesiyle yazılmakla birlikte dili sade olan ve tıp konularını içeren eserler arasında yer alır. Eserin müellif nüshası olduğunu düşündüğümüz tek nüshası Millî Kütüphane’de, Ankara Adnan Ötügen İl Halk Kütüphanesi koleksiyonu içerisinde “06 Hk 4453” arşiv numarasıyla kayıtlıdır. Eserde müellifi *Muhammed bin Hasan et-Tabib* hakkında ayrıntılı bilgi yer almamaktadır. Yalnız eserin 2b-3a numaralı sayfalarında müellif kendi ismini “*Muhammed bin Hasan et-Tabîb*” şeklinde zikretmekte; çocukluk yıllarından beri tıp ilminin incelikleriyle meşgul olduğunu, *İbn-i Sînâ* ve *Alaüddin Karşî* gibi tıp alanındaki

bilgileri ile ün kazanmış kişilerin eserleriyle sürekli meşgul olduğunu belirtmektedir.⁸ Bu ifadelerden hareketle müellifin tıp ile meşgul ve ilim ehli bir kişi olduğu anlaşılmaktadır. Kendi ifadesine göre müellif evvela Arap lisanında, tıp konularını ihtiva eden bir eser telif edip daha sonra bu risaleyi Türkçeye tercüme etmiştir.⁹ Eserin herhangi bir yerinde ne zaman ve nerede telif edildiğiyle ilgili bir ifade bulunmamaktadır. Eserin giriş kısmında iki farklı mülkiyet kaydı bulunmaktadır. Bunlardan ilki “*Diyarbakır Müftüsü el-Hacc Hüseyin Efendi*”¹⁰ adına düşülen mülkiyet kaydıdır. İkinci kaydın ise birincisini iptal etmek amacıyla düşüldüğü belirtilmiş, bu kayıt ise “*Diyarbakırlı Seyyid Bekir Sıtkı Efendi*”¹¹ adıyla kaydedilmiştir. Eserin ilk sayfasında yer alan ikinci mülkiyet kaydının sonunda, yazma eserlerin tamamlandığını belirtmek için kullanılan bir ‘temmet’ işareti ve baş kısmında ise ‘Hû’ kelimesi yer almaktadır. Fakat bu kısımda da telif tarihiyle ilgili bir bilgi verilmemiştir.

Eserin ses ve şekil özellikleri ile söz varlığı; eserde kullanılan cetveller, tezhip ve yaldız gibi süslemeler, kapaklarında yer alan ebru desenleri de dikkate alındığında eserin 17. yüzyılda telif edildiği söylenebilir. Ayrıca alan taraması sırasında tespit ettiğimiz, 17. yüzyıl tıp metinleri arasında önemli bir yeri olan *Gâyetü’l-Beyân fî Tedbîri’l-Bedeni’l-İnsân* adlı eser ile incelediğimiz *İlm-i Tıbb* arasında içerik bakımından büyük oranda benzerlik görülmektedir. *Gâyetü’l-Beyân*; 17. yüzyılın ikinci yarısında, Fatih Darüşşifası’nda başhekimlik yapmış olan *Salih bin Nasrullah el-Halebî*¹² tarafından telif edilip Sultan IV.

⁸ II. Bölüm Metin: Pes bu faķır unfuvân-ı şabî ve rey’ân-ı şebâbdan taḥşîl-i ‘ilm-i tıbbâ sā’î olup ekşer evķâtı eş-Şeyḫ er-Re’îs İbn Sînâ’nuñ Ḳânûn’ına ve şurûḫından Üstâdü’l-Verayâ Mevlânâ Kutubü’l-millet ve’d-dîn eş-Şirâzî ve zübdetü’l-ıṭbâ ve ḫulâşatü’l-ḫükemâ ‘Alâuddîn el-Karşî şerhleri mütâla’asına maşrûf kı lup bi-tevfîķü’l-bârî, 3a/11, 03b/01-02-03-04.

⁹ II. Bölüm Metin: Esbâb-ı sitte-i zarûriyye tedbîri üzere lisân-ı Arabî’de bir risâle te’lîf edüp Ḳânûn’dan ve Şifâ’ü’l-Eşkâm’dan ve fâzıl-ı allâme Necîbü’ddîn Semerķandî’nuñ mü’ellefâtından ḳavânin-i ḫıfz-ı şıḫḫati zâbt ve anda derc ve sâ’ir kitâb-ı mü’tebere ve resâ’il-i mütedâvelede olan fevâ’idi cem’ ve ḫurc êtdüm. Pes risâle-i mezbûreyi lisân-ı Türkî’ye tercüme edüp sekiz ravzaya taḳşîm êtdüm, 3b/09-10-11.

¹⁰ II. Bölüm Metin:el-ḫacc Ḥüseyin el-müftî be-Âmid, 1a/01.

¹¹ II. Bölüm: Metin: es-Seyyid Bekir Sıdķı el-Âmidî, 1a/02.

¹² KARAKAŞ, Mahmut (1991). Müspet İlimde Müslüman Âlimler, Kültür Bakanlığı Yay. Ankara, s.602.

Mehmed'e sunulmuş bir tıp kitabıdır.¹³ *Gâyetü'l-Beyân*'ın "Birinci Makale"sinde yer alan ilk dokuz faslın konu başlıkları ile *İlm-i Tıbb*'in sekiz ravzasının konu başlıkları aynıdır. *Gâyetü'l-Beyân*'da yedinci ve sekizinci fasıl olarak iki farklı başlık altında ele alınan konular, *İlm-i Tıbb*'da yedinci ravzada birleştirilerek tek başlıkta sunulmuş; dokuzuncu fasılda yer alan konu ise sekizinci ravzaya kaydırılmıştır. Her iki eserin de içeriği incelendiğinde ise *İlm-i Tıbb*'in müellifi *Tabip Muhammed bin Hasan*'ın eserini oluştururken, *el-Kânun fi't-Tıbb* ve *el-Mücez fi't-Tıbb* gibi diğer tıp kitapları¹⁴ ile birlikte döneminde son derece meşhur olup sıkça okunan ve tespit edilebilen 132 nüshası bulunan *Gâyetü'l-Beyân*'dan da faydalanmış olması hatta bu eseri örnek almış olması kuvvetle muhtemeldir. Konu başlıkları yönünden benzerlik göstermekle birlikte *Tabip Muhammed bin Hasan* tarafından telif edilen *İlm-i Tıbb*'in içerik yönünden tamamen özgün ve müstakil bir eser olduğunu ifade etmek gerekir. Yapılan araştırmalar sonucunda, Milli Kütüphane'de bulunan tek nüsha dışında eserin başka bir nüshası tespit edilememiştir. Ayrıca Türkiye Yazmaları Kataloğu, İslam Araştırmaları Merkezi Dokümantasyon Veri Tabanı, Osmanlıca Risaleler Veri Tabanı, Türkiye Kütüphaneleri Veri Tabanı, Rieu C. Catalogue of the Turkish manuscripts in the British Museum, Bilkent Üniversitesi Bliss-Cat. Toplu Kataloğu, Meredith-Owens G. M. Temporary handlist of Turkish MSS., Waley M. I. Catalogue of the Ottoman Manuscripts, Konya Bölge Yazma Eserler Kütüphanesi, Süleymaniye Kütüphanesi, Milli Kütüphane El Yazması ve Nadir Eserler Kataloğu, Türk Dil Kurumu Yazma Eserler Kütüphanesi gibi konuyla ilgili olabilecek kütüphane ve kataloglarda da ne müellif hakkında bir bilgiye veya aynı müellife ait farklı bir esere ne de eserin başka bir nüshasına ulaşılammıştır.

¹³ ELBİR, Z.Gül (2005). *XVII. Yüzyılda Yazılmış Önemli Bir Tıp Kitabı*, Balkan Türkoloji Araştırmaları Merkezi, sy.2.

¹⁴ II. Bölüm Metin: Pes bu faķır unfuvān-ı şabī ve rey'ān-ı şebābdan taḫşīl-i 'ilm-i tıbbā sā'ī olup ekşer evķātı eş-Şeyḫ er-Re'īs İbn Sīnā'nuñ Kānūn'ına ve şurūḫından Üstādū'l-Verayā Mevlānā Kuṭubū'l-millet ve'd-dīn eş-Şirāzī ve zūbdetü'l-iṭbā ve ḫulāṣatū'l-ḫükemā 'Alāuddīn el-Karşī şerhleri mütāla'asına maşrūf kıllup, 3a/11, 03b/01-02-03-04.

ESERİN BULUNDUĞU YER VE FİZİKİ ÖZELLİKLERİ

İlm-i Tıbb'in mevcut tek nüshası Ankara Adnan Ötüken İl Halk Kütüphanesi koleksiyonu çerisinde yer almaktadır. Yapılan araştırmalar ve alan taraması sonucunda eserin başka bir nüshası tespit edilememiştir. Eserin ebatı 216x142-131x81 mm.'dir. Eser 38 yapraktan oluşmakta ve her sayfada 11 satır bulunmaktadır. Saykallı ince abâdî kağıt üzerine harekeli nesih yazı şekliyle kaleme alınmıştır. Sırtı hafif yıpranmış, zencirekli, vişnerengi ve şirazesi bozuk bir cilt içerisindedir. Eserin mihrâbiye ve serlevhası mülevven tezhipli; yazıyı çevreleyen cetveller, söz başları ve duraklar yaldızlıdır.

Eser, “شُكْرُ وَ سِيَّاسٍ وَ سِتَائِشِ بِي قِيَّاسِ أَوْلِ حَكِيمِ قَادِرِ” şeklinde başlar ve

“أَرْوُبِ اِيَجْلَرِنَافِعِ أَوْلَا اِنْشَاءَ اللّٰهِ التَّمُولِي تَعَالِي” şeklinde son bulur.

1.3.ESERİN BÖLÜMLERİNİN KONULARINA GÖRE TASNİFİ

İlm-i Tıbb, koruyucu tıbbı dair ana konuları ihtiva eden sekiz ravza (bölüm) üzerine teşkil edilmiştir. Her ravza kendi içerisinde farklı sayıda fasıldan oluşur. İlk ravza iki fasıldan, ikinci ravza on sekiz fasıldan, üçüncü ravza üç fasıldan, dördüncü ravza dört, beşinci ravza iki, altıncı ravza bir, yedinci ravza yedi, sekizinci ve son ravza ise yedi fasıldan oluşmuştur. Birinci ravzada insan bedenini kuşatan hava ile ilgili konulara değinilir. İkinci ravzada yiyecek ve içecekler üzerinde durulur. Üçüncü ravza beden hareketi ve sükuneti ile ilgilidir. Dördüncü ravza ise nefsin hareket ve sükunetini anlatır. Beşinci ravzada uyku ve uyanıklık ile ilgili tedbirler aktarılır. Altıncı ravzada bedendeki fazlalıkların ihraç yöntemleri ele alınır. Yedinci ravza cimâ ve hamam ile ilgili konuları ihtiva eder. Sekizinci ravza ise hıfz-ı sıhhate yani sağlığın korunmasına yönelik birtakım hususları aktarır. Konularına göre her bir ravza ve fasılın içeriği şu şekildedir:

1. Ravza-i evvelî: Beden-i insânı muhîṭ olan hevâ tedbîrindedür.

1.Fasıl: Hâfız-ı sıhhate lâzım olan iklim-i mû'tedil ile ilgili konuları içerir.

2.Fasıl: Her mevsimin taşıdığı belirleyici özellikler ve bu mevsimlerde alınması gereken tedbirler.

2. Ravza-i şāniye: Me’kūl ve meşrūb tedbīrindedür.¹⁵

- 1.Fasıl: Yemekten sonra uygulanması gereken hususlar.
- 2.Fasıl: Tatlı, ekşi ve tuzlu gıdaların özellik ve tedbirleri.
- 3.Fasıl: Bir arada tüketilmesi zararlı olan bazı gıdalar.
- 4.Fasıl: Ahlak-ı nefis ve mizâc-ı beden ilişkisi.
- 5.Fasıl: Yiyecek ve içeceklerin özellikleri, fayda ve zararları.
- 6.Fasıl: İnsan bedenine yarar sağlayan gıda türleri.
- 7.Fasıl: Hubûb nev’inden buğdayın özellikleri, un ve ekmele ilgili bilgiler.
- 8.Fasıl: Pirinç, mercimek gibi birtakım gıdaların özellikleri ve insana faydaları.
- 9.Fasıl: Et çeşitlerinin özellikleri, insana sağladığı yararlar ve oluşturduğu zararlar.
- 10.Fasıl: Nar, elma ve ayva gibi bazı meyvelerin özellikleri; fayda ve zararları.
- 11.Fasıl: Bazı sebzelerin özellikleri, faydaları ve zararları.
- 12.Fasıl: Gıdaların insanın tabiatına uygun olmasının gerekliliği.
- 13.Fasıl: Birtakım etlerin nasıl pişirilmesi gerektiği.
- 14.Fasıl: İnsana yararlı olan bazı gıdalar hakkında.
- 15.Fasıl: Tatlıların özellikleri, fayda ve zararları.
- 16.Fasıl: Çeşitli suların özellikleri hakkında.
- 17.Fasıl: Soğuk suyun faydaları.
- 18.Fasıl: Suyun gıdalarla birlikte tüketilmesi; ayva, dut, üzüm gibi bazı bitkilerin şerbetleri hakkında.

3. Ravza-i şālişe: Hareket ve sükūn-ı bedeniyenin tedbīrindedür.

- 1.Fasıl: Hareketin gerekliliği.
- 2.Fasıl: Bazı organların çalışma (riyāzat) ile geliştirilmesi.
- 3.Fasıl: Ok atmak ve ata binmek gibi işlerin faydaları.

4. Ravza-i rābi’a: Hareket ve sükūn-ı nefsanıyenin tedbīrindedür.

- 1.Fasıl: İnfiâlât-ı nefsanıyenin bedendeki etkileri.
- 2.Fasıl: Öfke, gam, sürur ve ferah gibi ruhî hâllerin insana fayda ve zararları.
- 3.Fasıl: Aşırı öfkenin zararını gidermek için uygulanacak şeyler.
- 4.Fasıl: Havadis-i zamaneye küçümseyerek bakmak, kazanca sevinmeyip kayba üzülmemenin gerekliliği.

¹⁵ İkinci ravzanın başlangıç yeri belirtilmemiş olup bu ravzanın 6a/03 ile başladığı anlaşılmaktadır.

5. Ravza-i hāmise: Nevm ve yaķaza tedbīrindedür.

1.Fasıl: Mutedil olan uyku zamanı ve süresi.

2.Fasıl: Çok uyumanın zararı.

6. Ravza-i sādise: İstifrāğ ve ihtibās tedbīrindedür.

1.Fasıl: Bedendeki fazlalıkların ihracı.

7. Ravza-i sābi'a: Cimā' ve hāmmām tedbīrindedür.

1.Fasıl: Hamama girmenin faydaları.

2.Fasıl: Hamamda uygulanması gereken şeyler.

3.Fasıl: Hamamda yeme ve içme hakkında.

4.Fasıl: Hamama ne zaman girileceği ve ne kadar durulacağı hakkında.

5.Fasıl: Hamanda sıcak, ılık ve soğuk suyun etkileri ve uyumanın zararları.

6.Fasıl: Hamamda hareket etme üzerine.

7.Fasıl: Hamamda ayakları ovmak üzerine.

8. Ravza-i şāmīne: Hıfz-ı şıh̄ate müte'allik olur bā'zı eşyā tedbīrindedür.

1.Fasıl: Elbiselerin özellikleri ve çeşitleri.

2.Fasıl: Fasd ve hacamat gibi kan alma usulleri.

3.Fasıl: Fasddan sonra yapılması gerekenler.

4.Fasıl: Fasd, kay' ve hacamat yapmak için en uygun mevsim ve saatler.

5.Fasıl: Veba hastalığının ortaya çıkışı.

6.Fasıl: Veba hastalığından korunma yolları.

7.Fasıl: Kay'(kusma)'ın faydaları ve uygulanışı.

I.BÖLÜM

DİL İNCELEMESİ

1. YAZILIŞ ÖZELLİKLERİ

İncelediğimiz *İlm-i Tıbb* adlı metnin yazılış özelliklerini metnin mevcut olan tek nüshasından hareketle değerlendireceğiz. Metnin geneline baktığımızda Klasik Osmanlı Türkçesinin yazılış özelliklerini yansıttığını görüyoruz. İncelediğimiz nüshada hemen tüm kelimelerde hareke kullanılmış ve ünlüleri göstermek için hem hareke hem de “elif-vav-ye” (ا-و-ي) harfleri yazılmıştır. Harekelerin kullanılması okuma sırasında bir yanlışlık yapılmasını engelleme amaçlıdır. Ayrıca metinde hem Arap-Fars imlâsının hem de Uygur imlâsının etkilerini görmek mümkündür.

Metinde Türkçe kelimeler yazılırken çoğunlukla “elif-vav-ye” harfleri kullanılmış, bunun yanında daha önce bahsettiğimiz gibi yine hareke ile de kelimenin okunuşuna kesinlik kazandırılmıştır. Özellikle Arapça kelimelerde benzer harflerin yazımında (ح-خ ve ذ-ز gibi) birkaç yerde yanlışlık yapılmıştır. Bu konuların örnekleri ilgili başlık altında verilecektir.

1.1. Ünlülerin Yazılışı

1.1.1. ‘a’ Ünlüsünün Yazılışı

a. Ön Seste

Ön seste ‘a’ ünlüsü bazen sadece elif (ا) harfiyle bazen de medli elif (آ) ile karşılanmıştır:

آئا aña (3a/04)

الچاق alçaq (5a/08)

أغاجی ağacı (4b/02)

اچلقدہ açlıkda (8a/05)

b. İç Seste

İç seste ‘a’ ünlüsü bazen bir elif (ا) ile bazen de bir işaret kullanılmaksızın veya sadece hareke ile gösterilmiştir:

بالق balıq (7b/09)

قَاتَلِمِيه katılmaya (12b/10)

اويورم uyuram (8a/09)

دَخي dahı (9a/08)

c. Son Seste

Son seste ‘a’ ünlüsü ya elif (ا) ya da he (ه) ile gösterilmiştir:

وقتده vaqtda (9b/04)

اولا ola (11a/07)

تا tā (9b/05)

قَاتَلِمِيه katılmaya (12b/10)

1.1.2. ‘e’ Ünlüsünün Yazılışı

a. Ön Seste

Eserde ‘e’ ünlüsü ön seste üstünlü elif (إ) ile bazen de sadece elif (ا) ile gösterilmiştir:

اَيْدُبُ édüp (13a/01)

اَيْدِرُ éder (13b/03)

اَوَّلُ evvel (13a/07)

اَيُّ eyü (16a/09)

b. İç Seste

İç seste ‘e’ ünlüsü için bazen elif veya medli elif bazen de hareke kullanılmıştır:

يُؤَكْسَكُ yüksek (4b/11)

بِشَنِّ bişen (17b/01)

يَمِيشَلَرْدُرُ yemişlerdür (9b/01)

بَدَنَهْ bedene (18a/04)

c. Son Seste

Metnimizde hem Türkçe hem alıntı kelimelerde ‘e’ ünlüsü son seste he (ه) ile gösterilmiştir:

زِيَادَهْ ziyāde (18a/07)

اَوْزَرَهْ üzere (9b/06)

دُؤَكْلَمَكَهْ dökülmege (5b/07)

اَفْعَالِنَهْ ef`āline (21b/11)

1.1.3. ‘ı’ ve ‘i’ Ünlülerinin Yazılışı

a. Ön Seste

Metnimizde, ı ve i ünlüleri ön seste çoğunlukla elif-ye (اي) ile gösterilmiş, bazen de elif ve esre kullanılarak gösterilmiştir:

اِشْتِهَا iştiḥā (20b/04)

اِيچَلَرُ içeler (18a/09)

اِنجَه ince (13b/11)

ايله ile (17b/03)

b. İç Seste

Metnimizde, ı ve i ünlüleri iç seste esre ile gösterilmiştir:

بَالِقِ balıq (7b/09)

يُنُلْمِشْ yunulmuş (10a/02)

يَنْلَمَكِ yenilmek (17b/04)

ذَاتِنْدَهْ zātında (16a/06)

c. Son Seste

Metnimizde, son seste ı ve i ünlülerini göstermek için ye (ي) ve esre kullanılmıştır:

شَرْفِي şerefi (3a/03)

طُوغْدُغِي toğduğı (5a/03)

اَغَاجِي ağacı (4b/02)

حَرَارَتِي harāreti (6a/01)

1.1.4. ‘o’ ve ‘ö’ Ünlülerinin Yazılışı

a. Ön Seste

Metnimizde, ön seste o ve ö ünlüleri elif-vav (و) ve ötre ile gösterilmiştir:

اُولُر olur (8a/08)

اُولُنْمِيَه لِر olunmayalar (8a/04)

اُولَانْلَرْدُر olanlardur (9a/03)

اُورْدَك ördek (12a/01)

b. İç ve Son Seste

Metnimizde, iç ve son seste o ve ö ünlüleri vav (و) ve ötre ile gösterilmiştir:

كُولْدَرْدَه göllerde (12a/07)

سُيُونْدُرُر söyündürür (14a/05)

چُوق çok (7b/01)

صُودُر şovudur (15a/07)

1.1.5. ‘u’ ve ‘ü’ Ünlülerinin Yazılışı

a. Ön Seste

Ön seste u ve ü ünlülerinin yazılışında elif-vav (و) harfleri ve ötre kullanılır:

اُيُقُ uyku (15b/05)

اُيُومُق uyumak (30b/05)

اُؤچ üç (29b/04)

اُؤزْرِيْنَه üzerine (37a/07)

b. İç Seste

İç seste u ve ü ünlüleri vav (و) ve ötre ile gösterilmiştir:

فُضُولُك fuzülük (37b/04)

چُوق çok (7b/01)

اُؤزُم üzüm (13b/10)

اِيدُوب edüp (37b/11)

c. Son Seste

Metnimizde, u ve ü ünlüleri vav (و) üzerine ötre getirilerek karşılanmıştır:

دَاتْلُ datlu (6b/01)

طَاتْلُ tatlu (6b/02)

حَامِرْلُ hamırlü (10a/04)

سُودْلُ südlü (10b/02)

1.2. Ünsüzlerin Yazılışı

Eski Anadolu Türkçesi dönemine has bir özellik olarak, bazı yönleriyle birbirine yakın olan bir takım ünsüzlerin (b-p, c-ç, d-t gibi) metnimizde birbiri yerine kullanıldığını görüyoruz.

1.2.1. ‘b’ ve ‘p’ Ünsüzlerinin Yazılışı

Metnimizde, b ve p ünsüzleri için çoğunlukla b (ب) harfi kullanılmış, nâdiren p (پ) harfi kullanılmıştır:

پَاک pāk (10b/05)

ايدوب édüp (10b/07)

ايروب ayırub (10b/08)

قاربوز qarbuз (15a/06)

1.2.2. ‘c’ ve ‘ç’ Ünsüzlerinin Yazılışı

Metnimizde c ve ç ünsüzleri; başta, ortada ve sonda çoğunlukla cim (ج) harfi ile, bazen de çim (چ) harfi ile karşılanmıştır:

چوқ çoқ (15a/08)

دارچيني dāriçini (15b/09)

اچنده içinde (17b/09)

جمله cümle (18a/02)

1.2.3. ‘t’ ve ‘d’ Ünsüzlerinin Yazılışı

Metnimizde, t ve d ünsüzleri kullanılırken, te (ت) ve tı (ط) harfleri karışık olarak kullanılmıştır:

تيز tēz (18a/01)

تاوқ tavuқ (6a/11)

ташлиқларда taşlıqlarda (12a/04)

Ayrıca bazı kelimelerin yazımında t ve d harflerinin karışık olarak kullanıldığı görülür:

датлусидур datlusıdur (14a/07, 19a/02)

татлу tatlu (12a/05, 7b/02)

1.2.4. ‘ş’ ve ‘s’ Ünsüzlerinin Yazılışı

Metnimizde, genellikle kalın sıradan ünlüleri barındıran kelimelerin ilk hecelerinde sad (ص) harfi kullanılmış, ince sıradan ünlü taşıyan kelimelerde ve eklerde sin (س) harfi kullanılmıştır:

صاقتماға şaқınmağa (5b/04)

сиғирли siñirleri (14a/06)

сақфалары saқfaları (5a/05)

соғра soғra (16a/06)

1.2.5. ‘ñ’ Ünsüzünün Yazılışı

Metinde ñ ünsüzü için Arap imlasına başvurulmuş, çoğunlukla kef (ك) harfi, bazen de noktalı kef (ك) harfi kullanılmıştır; nğ harfinin kullanımına ise rastlanamamıştır:

علمك ‘ilmüñ (3a/03) يَكْنِدُ yeñildükde (24a/11)

اآ aña (26b/01) مُعْتَدِلُñ mü‘tedilüñ (26b/09)

1.3. Şeddenin Kullanılışı

Metnimizde, Arapça kelimelerin yanında Türkçe kelimelerin bazılarında da şedde kullanılmıştır. Bazen de harf şeddeli okunsa da şedde kullanılmadığı görülür:

مِلَّتِ millet (2a/10) بَاقِي bāqīlā (10b/07) مُؤَدِّي mü'eddī (22a/05)

فَصْدَن faşddan (34a/07) اِسِيْدِن issiden (05b/04) كُوْلُرْدَه göllerde (12a/07)

1.4. Bitişik Yazılan Kelimeler

Metinde; şoñra, içün, iken gibi edatların ve zarf fiil eklerinin zaman zaman kendinden önceki kelimelere bitişik yazıldığı görülür:

يُوْنُلْدُقْدَنْصُكْرَه yunulduqdan-şoñra (14b/10) هَرْبَرْسِيْچُنْ herbirisi-y-içün (23a/03)

يُوْغِيْكِن yog-iken (6b/07) دِيْئِنْمَكِيْچُوْنْدُر diñlenmek-içündür (22b/10)

1.5. Aynı Kelimenin Değişik Şekillerde Yazılması

Metnimizde, genellikle kelimelerin yazılışında bir uyumluluk söz konusu olmakla birlikte birkaç yerde aynı kelimelerin farklı yazıldığı görülür:

دَاتْلُو datlu (6b/01) طَاتْلُو tatlu (6b/02)

اَنَار anār (36b/03) نَار nār (36a/03)

يُوْرغُنْغِنْدِن yorğunluğundan (22b/10) يُوْرغُونْلُق yorğunluk (23b/09)

1.6.Yanlış Yazılan Kelimeler

Metinde, birkaç Arapça, Farsça ve Türkçe kelimenin, muhtemelen yanlışlıkla, iki farklı şekilde yazıldığı görölmektedir. Bu duruma örnek teşkil eden kelimelerden bazıları şunlardır:

ضَارَدُر zārırdur/zarardur (21a/04)

صَقْلَیْجِیْرُدُر şakalayıcılarıdır/şaklayıcılarıdır (6b/11)

حَفَاكَانَ hafakān/hafakān (14a/08)

كُوت kuvvut/kuvvet (7a/07)

2. SES BİLGİSİ ÖZELLİKLERİ

Seslerin nitelikleri dilden dile az, fakat çeşitleri çok fark eder. Çeşitleriyle birlikte bunlara *bir dilin sesleri (sons de la langue)* deriz. Sesler; hece, kelime ve söz içinde yan yana gelip birleşirken değişirler, konuşma aygıtının işleme şartlarına uyarlar. Her şeyden önce dilde *en az emek kanunu (loi de moindre effort)* hüküm sürer.¹⁶ Bu durumdan hareketle kullanılmakta olan, yaşayan bir dilde birtakım ses değişimleri ve olaylarının olması bir zaruret olarak karşımıza çıkar. Dolayısıyla ses olaylarını “dilini canlılığını sağlayan dâhilî unsurlardan birisi” şeklinde nitelendirmek de yanlış olmaz.¹⁷ Türkçemizin sondan eklemeli bir dil olması ve son derece muazzam bir matematiksel sistem dahilinde işleme nedeniyle yaşayan Türkçenin her döneminde canlılığını ve mükemmel yapısını gösterecek şekilde ses olaylarına şahit olmak mümkündür.

2.1.Ses Düşmesi

Özellikle kelimelere birtakım ekler getirilerek çekimlenmesi ve kullanılması sırasında ortaya çıkan ses düşmesinin farklı şekillerine metnimizde de rastlamak mümkündür.

2.1.1. Ünlü Düşmesi

Dilimizde, vurgusuz olan orta hecenin düşmesi her dönemde görülen, kaçınılmaz bir durumdur. Metnimizde de kelimelere getirilen birtakım ekler dolayısıyla vurgusuz olan orta hece ünlüsünün düştüğü görölmektedir:

ayırılmış>ayrılmış (9b/09)

ayırılındur>ayrılındur (15a/03)

boyunuñ>boynuñ (24a/03)

boyunı>boynu (24b/02)

gögüsü>gögsi (35a/04)

¹⁶ BANGUOĞLU, Tahsin (2007). *Türkçenin Grameri*, TDK. Yay. Ankara, s.23.

¹⁷ DUMAN, Musa (2000). *Birgili Muhammed Efendi Vasiyyet-nâme*, İstanbul, s.70.

2.1.2. Ünsüz Düşmesi

Metinde ünsüz düşmesi olayı nâdiren görülen bir durumdur. Ünsüz düşmesinin görüldüğü sesler, bugünkü Türkçede de olduğu gibi, genellikle akıcı ve zayıf seslerdir:

birle>bile (22b/06)

olturmak>oturmak (29a/01)

2.1.3. Karşılaşan İki Ünsüzden Birinin Düşmesi (Tekleşme)

Tekleşme özellikle Arapça kökenli alıntı kelimelerde görülen bir ses olayıdır. Kelimenin orijinalinde kelime sonunda yer alan çift ünsüzden sadece biri okunur. Fakat metnimizde bu türden kelimelerin son ünsüzlerinin üzerine özellikle şedde konulmuş ve çift ünsüz olduğu vurgulanmıştır:

ğamm>gam (26a/02)

hiss>his (37a/95)

2.1.4. Hece Yutulması

Metnimizde hece yutulması örnekleri benzer sesleri barındıran hecelerin yutulması şeklinde görülmektedir:

üzere>üzre (33b/10)

kim+erse+ler>kimseler (12b/01)

ol+durur>oldur (12b/03)

südi+durur>südidür (13a/04)

2.2. Ses Türemesi

Ses türemesi, düşmenin aksine kelimeyi genişletir. Aslında bu Türkçede nâdir bir olaydır. Bununla birlikte eklemeyi kolaylaştırmak ve kelimeyi Türkçenin ses ve hece yapısına uydurmak gibi pratik maksatla ses türemesi görülür.¹⁸

2.2.1. Ünlü Türemesi

Metnimizde ünlü türemesi nâdiren görülen bir durum olup, yabancı kökenli alıntı kelimeleri Türkçenin ses ve hece yapısına uydurmak amacıyla yapıldığı görülür:

Ön seste: nār>anār (14a/07)

İç seste: kütb>kütub (3b/02)

2.2.2. Ünsüz Türemesi

Metnimizde, ünsüz türemesi genellikle iki ünlünün yanyana gelmesini önlemek amacıyla koruyucu ünsüz türetilmesi şeklinde görülür:

olma+a>olmaya (5a/02)

ta'āmı+da>ta'āmında (6a/09)

sebebi+ile>sebebi-y-ıla (6b/08)

hāli+e>hāline (9a/04)

¹⁸ BANGUOĞLU, age. s.65.

2.2.3. Ünsüz İkizleşmesi

Metnimizde, bazı kelimelerde iki ünlü arasında yer alan ünsüz seslerin ikizleştiği görülür:

issi 5b/08, 15a/05, 19a/07, 30a/08, 33b/08
aşşı 20b/11

2.3.Ses Değişmeleri

Kelimeler dilde hep ilk şekilleri ile kalmazlar. Uzun hayatları boyunca birtakım değişikliklere uğrarlar. Bu değişiklikler de umumiyetle ses değişiklikleridir.¹⁹ Tüm bu değişikliklerin de daha önce bahsettiğimiz dilde en az emek kanunu ile bağlantılı olması kaçınılmazdır.²⁰ Metnimizde de bu yönde bazı ses değişmelerinin olduğu görülmektedir.

2.3.1. Ünlü Değişmesi

Türkçede kelime kök ve gövdelerindeki ünlülerin değişikliğe uğraması sıkça görülen bir olaydır. Eski Anadolu Türkçesi; Eski Türkçe ile Bugünkü Türkiye Türkçesi arasında bir köprü vazifesi üstlendiği için bu dönemde bazı kelimelerde özellikle e/i seslerinin karışık kullanıldığı görülmektedir.

2.3.1.1. ‘i’ ve ‘e’ Seslerinin Değişimi

Metnimizde, bugün e ünlüsüyle yazılan bazı kelimeler ve i ünlüsüyle yazılan diğer bazı kelimelerde e ve i sesleri arasında bir yer teşkil eden ve kapalı e (è) şeklinde adlandırılan ünlü kullanılmıştır. Bu ünlü yazıda, kelime başında elif, esreli elif (!) veya elif-ye (اي) ile; kelime ortasında ise esreli ye (ي) ile gösterilmiştir.

a. Metinde ‘i’ Ünlüsüyle Yazılıp Bugün ‘e’ Ünlüsüyle Yazılan Örnekler

Günümüzde ‘e’ sesiyle yazılan bazı kelimelerin metinde ‘i’ sesiyle yazıldığı görülür. Bu kelimelerde sesin esreli elif (!) veya elif-ye (اي) ile gösterildiği görülmektedir:

إتدوکی ètdügi (28a/10)

إيدوب èdüp (28b/10)

كيجه gece (26b/10)

ويرمز vermez (18b/02)

دیمشله demişler (19b/10)

كيج geç (25b/03)

b. Metinde ‘e’ Ünlüsüyle Yazılıp Günümüzde ‘i’ Ünlüsüyle Yazılan Örnekler

Günümüzde ‘i’ sesiyle yazılan bazı kelimelerin metinde ‘e’ sesiyle yazıldığı görülmektedir. Bu kelimelerde sesin kelime başında üstünlü elif (Ā), kelime içinde ise üstün ile gösterildiği görülmüştür:

كياچك geyecek (29a/03)

أيوسی eyüsi (28a/07)

¹⁹ ERGİN, Muharrem (1997). *Türk Dili*, Bayrak Yayınları, İstanbul, s.143.

²⁰ BANGUOĞLU, age. s.65.

2.3.1.2. ‘ü’ ve ‘i’ Seslerinin Değişimi

Türkçede ünlüler ya kendinden önceki veya sonraki diğer ünlüler sebebiyle ya da yanlarında bulunan ünsüzler sebebiyle değişikliğe uğrayabilirler. Günümüzde düz vokalle yazılan bazı kelimelerin metnimizde yuvarlak vokalli şekilde kullanıldığı görülmektedir. Bu durum muhtemelen Osmanlı Türkçesinde genel olarak görülen ünlülerin yuvarlaklaşma eğilimi ile alakalıdır. Bu duruma örnek teşkil eden kelimelerden bazıları şunlardır:

bülüş (11b/05) > piliç dilkü (32b/10) > tilki degül (22b/06) > değil

2.3.1.3. ‘a’ ve ‘ı’ Seslerinin Değişimi

Osmanlı Türkçesinde, kelime köklerinde ve çoğunlukla eklerde genel bir yuvarlaklaşma eğilimi görülür. Bunun nedeni bazen dudak uyumu bazen de ekin orijinalinin yuvarlak vokalli olarak kalıplaşmış olmasıdır. Günümüzde düz vokal taşıyıp metnimizde yuvarlak vokalle yazılan bazı örnekler tespit edilmiştir. Bu örneklerdeki ‘a’ ünlüsünün günümüzde ‘ı’ ünlüsüne dönüştüğü görülür:

buzagu (11a/11) > buzağı aruk (18b/07) > arık
açuk (5a/03) > açık datlu (14a/07) > tatlı

2.3.1.4. Alıntı Kelimelerde Ünlü Değişmesi

Metnimizde bazı alıntı kelimelerin ünlülerinin farklı yazıldığı görülür:

cederī>cüderī (35a/10) redī’e>rediyeye (35a/01)
fālic>fālec (37a/11) ebūkrāt>ebıkrāt (37b/01)

2.3.2. Ünsüz Değişmesi

Klasik Osmanlı Türkçesinin karakteristik özelliklerini yansıtan *İlm-i Tıbb*’da Eski Türkçeye karşılaştırıldığında birtakım ünsüz değişikliklerine rastlanır.

2.3.2.1. Ünsüz Tonlulaşması

Bilindiği gibi Eski Türkçeden Eski Anadolu Türkçesine geçişte kelime başındaki bazı tonsuz seslerde tonlulaşma görülür. Bir de hem tonlu hem tonsuz şekilleriyle kullanılan örnekler mevcuttur. Metnimizde bu konuyla ilgili örneklerden bazıları şunlardır:

tiş>diş (37b/10) terle->derle- (23b/07) teg->deg- (20b/11)
tūr->dur- (16a/04) tātlu (7b/02) datlu (13a/05)

2.3.2.2. Ünsüz Tonsuzlaşması

Metnimizde, bazı kelimelerin ilk seslerinin tonsuzlaştığı görülür:

dut>tut (14b/09) dış>taş (36b/05)

2.3.2.3. Ünsüz Sızıcılaşması

Birtakım sızıcı ünsüzlerin yanlarında bulunan patlayıcı sesleri kendilerine benzeştirmesi olayına sızıcılaşma denir. Metnimizde, birkaç farklı yerde geçen tek bir kelimedede sızıcılaşma örneği görülür. Ayrıca metinde iç seste geçen g-ğ seslerinin Türkiye Türkçesinde sızıcılaşarak yerini ğ sesine bıraktığı görülür:

taķı< dahı (10a/01, 18b/06, 19b/09, 20a/02, 20b/07, 21a/08)
degil (17b/01) > deĝil yaĝ (18a/07) > yaĝ

2.3.3. Hece Kaynaşması

Metnimizde, hece kaynaşmasına birkaç farklı yerde kullanılan tek bir kelimedede rastlanır:

ne it-e kim> netekim (18b/04, 23b/11)

2.4. Uyumlar

Türkçenin en eski ve en belirgin özelliklerinden biri uyumdur. Uyum ünlüler arasında olabildiği gibi ünsüzler arasında da olmaktadır.²¹

2.4.1. Ünlü Uyumu

Ünlü uyumu kanununun kökten ve çok eski olduğu, bütün araştırmacıların ortak görüşüdür.²² Ünlü uyumu, damak ve dudak uyumu olmak üzere iki farklı başlıkta incelenir. İncelediğimiz bu metin damak uyumu konusunda büyük oranda uyumlu, dudak uyumunda ise zayıftır.

2.4.1.1. Damak Uyumu

Bir diğer adı kalınlık-incelik uyumu olan bu uyum Türkçenin hemen her döneminde mevcut olup, Türkçe bu uyum konusunda oldukça güçlüdür. Damak uyumu, kelimenin ilk hecesindeki ünlüye göre şekillenir. İlk hecedeki ünlü kalın ise sonraki hecelerdeki ünlüler de kalın; ilk hecedeki ünlü ince ise sonraki hecelerdeki ünlüler de ince olmalıdır. Metnimizde yer alan kelimeler çoğunlukla damak uyumuna girerken yalnızca kalıplaşmış bir ek olan -(i)ken ekinin birleştiği ve kalın ünlü barındıran kelimelerin bu uyuma uymadığı görülür:

hālī-y-iken (30a/03) yaturken (33b/05) yoĝ-iken (6b/07)

²¹ KÖKTEKİN, Kâzım (2007). *Yûsuf-ı Meddah/Varka ve Gülşah*, TDK. Yay. Ankara, s.46.

²² age. s.46.

2.4.1.2.Dudak Uyumu

Düzlük-yuvarlaklık uyumu olarak da adlandırabileceğimiz bu uyumun damak uyumu kadar köklü olmadığını söyleyebiliriz. Eski Anadolu Türkçesinin karakteristik özelliklerinden olan düzleşme ve yuvarlaklaşmadan dolayı çoğu zaman bu uyum bozulur ve Eski Anadolu Türkçesinde dudak uyumu son derece zayıftır. Kısaca açıklayacak olursak dudak uyumu şu şekildedir: Kelimenin ilk hecesinde düz sıradan bir ünlü varsa sonraki hecelerde düz ünlü; ilk hecede yuvarlak sıradan bir ünlü varsa sonraki hecelerde ya düz-geniş (a-e) ya da dar-yuvarlak (u-ü) ünlüler bulunmalıdır.

2.4.1.2.1. Yuvarlaklaşma

İlm-i Tıbb adlı metinde iki türlü yuvarlaklaşmadan söz etmek mümkündür. Söz konusu yuvarlaklaşmalardan ilki kelimelerin kök ve gövdelerinde görülen yuvarlaklaşma, diğeri ise eklerde görülen yuvarlaklaşmadır.

2.4.1.2.1.1.Kelimelerde Görülen Yuvarlaklaşma

Genel olarak Eski Anadolu Türkçesinde, kelimelerdeki yuvarlaklaşmanın üç farklı nedeni vardır²³:

- a. Eski Türkçeden beri devam eden ikinci hece vokalinin yuvarlaklığı. Metnimizde bu tür yuvarlaklaşmanın örnekleri şunlardır:

eyüsi (28a/07), yaluñuz (17a/11), degüldür (22b/06), buzağı (11a/11)

- b. Eski Türkçede kelime sonundaki –g ünsüzünün erimesi sonucu oluşan yuvarlaklaşma. Metnimizde bu tür yuvarlaklaşmanın örnekleri şunlardır:

şapuları (5a/05), datlu (14a/07), yazu (24a/06)

- c. Dudak ünsüzlerinin etkisi sonucu oluşan yuvarlaklaşmalar. Metnimizde bu tür yuvarlaklaşmanın örnekleri şunlardır:

şuvvut (7a/07), bülüç (11b/05), büyük (5a/05)

2.4.1.2.1.2.Eklerde Yuvarlaklaşma

a. Yapım Eklerinde Yuvarlaklaşma

Metnimizde, yapım eklerinde görülen yuvarlaklaşma örneklerinden bazıları şunlardır:

-dUr	(faktitif eki)	étdür- (18a/06), ge(l)tür- (10a/09, 14a/09)
		şarışdur- (36b/04), indür- (38a/07)
		şoldurıl- (11b/08)

²³ ŞAHİN, Hatice (2009). *Eski Anadolu Türkçesi*, Akçağ Yayınları, Ankara, s.42.

-Ur	(faktitif eki)	artur- (17b/08, 10b/01, 11a/08), bişür- (17b/03, 19a/04),
+IU	(sıfat yapım eki)	datlu (19a/01), mizāclu (19a/08), zararlu (19b/06), fā'idelü (24b/04)
+IUK	(isimden isim yapma eki)	uyanıkluğ (16b/01), aruğluğ (18b/07), yorgunluğ (31b/01), şusuzluğ (15a/07)
+UK	(fiilden isim yapma eki)	şovuk (17b/04), uyanuk (16b/01) aruğ (18b/07), açuk (5a/03)
+sUZ	(sıfat yapım eki)	datsuz (7b/04), şusuz (10a/08) uykusuz (18b/07), ğıdāsuz (22a/10)
+dUK	(sıfat-fiil)	olduğundan (8b/03), kılduğ (9b/11) olmaduğundan (16a/08), toğduğ (5a/03) étdükdən (19a/11), vèrdüğinden (22b/04)
-Up	(zarf-fiil)	olup (22b/08), okuyup (24a/06) kızarıp (23b/07), édüp (23b/09) sevinüp (24a/11), gelüp (26b/03)
_(y)U	(zarf-fiil)	dèyu (29b/11, 33b/06, 37a/08, 8a/10)

b. Çekim Eklerinde Yuvarlaklaşma

Metnimizde, çekim eklerinde görülen yuvarlaklaşma örneklerinden bazıları şunlardır:

+Um	(1. Tkl. kişi iyelik eki)	zamānum (36b/09)
+UmUz	(1. Çkl. kişi iyelik eki)	şerī'atumuz (37a/06)
+dUr	(bildirme eki)	yaramazdur (6b/05), olanlardur (9a/03) buyurmuşlardur (8a/10), oldur (12a/03)
+nUñ	(ismin ilgi hâli eki)	mevzū' inuñ (3a/04), eşyānuñ (4a/03) şunuñ (4b/02), kısmınuñ (9b/02)

+Uñ	(ismin ilgi hâli eki)	anuñ (7b/03), unuñ (9b/07), bunuñ(32b/04), beksimātuñ (10a/03), yağlaruñ (13a/08)
+dUm	(Gör. Geç. Z. Tkl. 3. Kişi Eki)	oldum (3b/06), êtdüm (3b/11, 36b/10)
+sUn	(Emir Tkl. 3. Kişi Çekimi)	olsun (2a/04, 4a/06)
+Uñ/UñUz	(Emir Şkl. 2. Kişi Çekimi)	yèyiñüz (14a/03)
+Ur	(Geniş Z. Eki)	olur (4b/06), ma'lüm-durur (5a/11) olınur (6a/08), gelürse (7a/06), getürür (10a/09), vèrür (11b/11)

2.4.1.2.2. Düzleşme

Eski Anadolu Türkçesinin genel bir özelliği olarak, yuvarlaklaşmanın yanında, bazı kelimelerde ve eklerde düzleşme olayı görülür²⁴ Bu dönemin Türkçesinin genel bir özelliği olan düzleşme, Eski Anadolu Türkçesinin özelliklerini taşıyan metnimizde de genel bir özelliktir. Düzleşmenin kıuyı(18b/11), biryân(18a/01) gibi birkaç kelime dışında çoğunlukla eklerde görüldüğünü söylemek mümkündür. Metnimizde, eklerde görülen düzleşme örneklerinden bazıları şunlardır:

+(y)I	(Yükleme Hâli Eki)	boynı (24b/02), gögsi (24b/02), yüzi (35a/07)
+(s)I	(İyelik Tkl. 3. Kişi Eki)	taşrası (36b/05), içrüsi (36b/05), unı (9b/05), şarusı(12b/08), eyüsi(13a/03, ğıdālusu(9b/03)
+IIk	(İsimden İsim Yapma Eki)	toıklık (8a/05), şusuzlık (10a/08) unutsağulık (14b/04), şovuqlığı (19b/11)

²⁴ KÖKTEKİN (2007), s.50.

+ncI	(Sıfat Yapma Eki)	üçüncü (34b/03)
-(I)n-	(Fiilden Fiil Yapma Eki)	olunan (4b/06), olunur (6a/08)
-ğIn	(Fiilden İsim Yapma Eki)	yorgın (22b/10)
-(I)l	(Fiilden Fiil Yapma Eki)	toldurıl- (11b/08), şovudıl- (36a/09) bozıl- (13b/04)
-dI	(Gör. Geç. Z. Tkl. 3. Kişi Eki)	oldı (3b/07), olundu (27b/08) oldıysa (33a/02)
-dIIAr	(Gör Geç. Z. Çkl. 3. Kişi Eki)	oldılar (36b/11), buyurdılar, (14a/04)
-mIş	(Öğr. Geç. Z. Eki)	olmuş (14b/03), buyurmuşlardır (19b/09) yunmuş (32b/06), kurumış (10a/05)
-IcAğ	(Zarf Fiil Eki)	olıcağ (15a/10, 28a/04), içecek (20b/11)
-IncA	(Zarf Fiil Eki)	ağınca (23b/08), derleyince (29b/06)
+(I)n	(Vâsıta Hâli Eki)	olmağın (28b/04), gündüzün (26b/11)

2.4.2. Ünsüz Uyumu

Bugünkü Türkiye Türkçesinde sağlam bir şekilde görülen ünsüz uyumu Eski Anadolu Türkçesinde bu denli kuvvetli görülen bir uyum değildir. Eski Anadolu Türkçesi ile telif edilen metinlerde, özellikle standart şekilde her zaman dal(◌) harfi ile yazılan ekler ünsüz uyumunu bozar. Metnimizde, ünsüz uyumunu bozan bu ekler ve buna örnek teşkil eden kelimelerden bazıları şunlardır:

-dI/dU	(Gör. Geç. Z. Eki)	étdüm (3b/11)
-dUğ	(Sıfat Fiil Eki)	étdüklerinde (2b/06), étdüğü (5b/02) étdükden (19a/11), içdükçe (21b/01)
-dUr	(Faktitif Eki)	étdürüp (18a/06), karşıdurmak (36b/04)
+dA	(Bulunma Hâli Eki)	rühda (4a/09), açıklıda (8a/05), toğlılıda (8a/05), vağtıda (8b/10)

+dAn	(Ayrılma Hâli Eki)	yunulduktan (14b/10) boğazlandıktan (16b/10) yüksekden (18b/09), êtdükden (19a/11)
+dUr/durur	(Bildirme Eki)	lâyıkdur (1b/01), şayfdur (35a/03) yokdur (36a/05), gerekdür (20a/06)

3. ŞEKİL BİLGİSİ ÖZELLİKLERİ

3.1.KELİME YAPIMI

3.1.1. YAPIM EKLERİ

Mâlum olduğu üzere Türkçe yapı olarak sondan eklemeli diller kategorisinde yer alır ve kelime yapımı çoğunlukla kelime kök ve gövdelerine yapım eklerinin getirilmesiyle sağlanır. Yapım ekleri isim ya da fiil kök ve gövdelerinden yeni isim ya da fiil gövdeleri yapan eklerdir. Dilimizdeki yapım ekleri; isimden isim, isimden fiil, fiilden fiil ve fiilden isim yapma ekleri olmak üzere dörde ayrılır.²⁵

3.1.1.1.Fiilden Fiil Yapan Ekler

-(I)l-/(U)l-/(U)n-	(Pasiflik/Meçhullük Eki)	açıl- (5a/06), içil- (7a/05) yênil- (7b/09), taldurıl- (11b/08) olın- (12b/02), bilin- (26a/05) ovul- (31a/11), yunul- (10a/02) olun- (33a/03)
-(I)n-/(U)n-	(Dönüştürme)	yun- (32b/06), ısın- (32b/02) örtün- (6b/10, 29a/03) sevin- (24a/11)
-(I)t/(I)d-	(Ettirgenlik)	ışıld-(24a/10),şovud- (36a/09) semürd- (10b/07, 13b/10)
-(I)ş/(U)ş-	(İşteşlik)	karış- (4b/03, 36b/04)
-Ar/Ur-	(Oldurganlık)	gider- (13a/07), çıkar- (22b/06) bişür- (12b/08)

²⁵ KORKMAZ, Zeynep (2003). *Türkiye Türkçesi Grameri (Şekil Bilgisi)*, T.D.K. Yay. Ankara, s.21.

-dUr-	(Oldurganlık)	söyündür- (14a/05) indür- (38a/07), étdür- (18a/06) ge(l)-tür- (1b/03), toldur- (11b/08)
-Ur-	(Oldurganlık)	bişür- (10b/08, 12b/08) artur- (11a/08)
-y-	(Kuvvetlendirme)	ķoy- (14a/04, 31b/04)
-mA-	(Olumsuzluk)	olmaya (4a/11), vèrmez (18b/02) olunmaya (6b/04) degmez (20b/11) ķatılmaya(12b/10) yudulmaya(17b/10)

3.1.1.2.İsimden Fiil Yapan Ekler

+A	oyna- (24a/10), oyna- (38a/02)
+(A)l-	ķocal- (7b/01), azal- (10b/09)
+Il-	ķarıl- (28b/10)
+Ar	gider- (31b/01), şar(ıg)ar- (25a/07)
+IA	boğazla- (16b/10), derle- (23b/07), başla- (05b/07)
+şA	şuşa- (20b/07)

3.1.1.3.İsimden İsim Yapan Ekler

+cA	fehvasınca (3b/05), nece (7b/07, 18b/03),
+cAķ	ısıcaķ (5a/09, 10b/08), ılıcaķ (30a/10)
+düz	gündüz (26b/11, 35b/10)
+In	olmağın (3b/08, 28b/04), gündüzün (26b/11)
+Ilķ	ķamışlık (4b/02), açlık (8a/05), toklık (8a/05) uyanıklık (8a/06), şusuzlık(10a/08), taşlık (12a/04)
+(I)nci/+(U)nci	ikinci (34b/03), üçünci (34b/03)
+IU	deñlü (5a/07), ĥamırlü (10a/04), südlü (10b/02) etlü (12a/11), datlu (13a/05), zararlu (13b/02)
+sUz	lezzetsüz (12a/06), datsuz (7b/04), şusuz (10a/08) uykusuz (18b/07), ĥıdāsuz (22a/10)
+cUķ	gölcük (19a/01), oğlancuķ (31b/08, 38a/08)

3.1.1.4.Fiilden İsim Yapan Ekler

-Uķ	açuķ (5a/03), şovuķ (5a/08), aruķ (18b/07) uyanuķ (26b/01)
-k	gevşek (18b/04)
-U	yazu (24a/06)
-IcI	şaklayıcı (6b/11), girici (29b/10), edici (31a/09, 5a/01)
-mA	olma (11b/01, 13b/05), ķavurma (17a/09) çıkarma (22b/06), etme (23a/07), derleme (23b/07)
-maķ/mek	uyumaķ (6b/09), olunmaķ (7a/02), oķumaķ (24a/03)

-mİş	yemiş (6b/03), bişmiş (9b/06), ayrılmış (9b/07)
-mur	yağmur (19a/01)
-đu	unutsağu (14b/04)
-đun/-đın	yorđun (14a/05, 28a/11), yorđın (22b/10)
-đu	uy(u)đu (8a/06)

3.2.KELİME ÇEKİMİ VE ÇEŞİTLERİ

3.2.1. İSİMLER

3.2.1.1.İsim Çekim Ekleri

3.2.1.1.1. Çokluk Eki

Metnimizde, çokluk eki olarak +lAr kullanılmıştır. Bu ekten sonra Türkiye Türkçesinde de olduğu gibi çekim ekleri gelebilmektedir. Çokluk eklerinin Arapça ve Farsça kelimelerden sonra da kullanıldığı görölmektedir:

mu'âlicler (2a/10)	ķamıřlıķlar (4b/02)	mezbûrlar (4b/04)
saķfalar (5a/05)	hevâlar (7a/08)	bunlar (9b/02)
bögrekler (10b/05)	göller (12a/07)	ekşiler (15a/04)
nefsler (16b/01)	kimesneler (17a/11)	süddeler (20a/10)

3.2.1.1.2. İyelik Ekleri

Metnimizde kullanılan iyelik eklerinde en belirgin özellik, Eski Anadolu Türkçesinin genel bir özelliği olarak teklik ve çokluk 1. ve 2. kişi iyelik eklerinin vokallerinin sürekli dar-yuvarlak olmasıdır. Teklik ve çokluk 3. kişi iyelik eklerinde ise ekin ünlüsü daima düz-dar ünlüdür. Metnimizde kullanılan iyelik eklerinin örneklerinden bazıları şunlardır:

Tkl. 1. Kişi	+Um	Metnimizde bu ekin örneği tespit edilememiştir.
Tkl. 2. Kişi	+Uñ	Metnimizde bu ekin örneği tespit edilememiştir.
Tkl. 3. Kişi	+(s)I	ķānūnı (3b/01), feĥvāsı (3b/04), aşlısı (8b/06) ğıđālusu (9b/03), eyüsi (9b/03), issiligi (15a/01)
Çkl. 1. Kişi	+(U)mUz	řerī'atumuz (37a/06)
Çkl. 2. Kişi	+(U)ñUz	Metnimizde bu ekin örneği tespit edilememiştir.

Çkl. 3. Kişi **+IArI** buhârları (4b/03), saĸfaları (5a/05),
zararları (7a/10), ta'âmları (16b/01),
etleri (16b/10), tedbîrleri (20a/02)

3.2.1.1.3. Aitlik Eki

Osmanlı Türkçesinde aitlik ekinin damak uyumuna tâbî olduĸu görülür. Aitlik eki olarak kullanılan +ĸı +kî +ki ekleri o dönemde de Türkiye Türkçesinde olduĸu gibi sıfat ve zamir yapımında kullanılmıştır. Metnimizde bu ekin örneğine rastlanamamıştır.

3.2.1.1.4. Hâl Ekleri

İsmin hâl ekleri, cümle içinde isimleri başka kelimelerle olan ilişkilerine göre çeşitli hâllere sokan eklerdir.²⁶ Bu ekler cümle içerisinde nesnelere ve tümleçlerin anlam açısından kesinlik kazanmasını sağlar. Bunlar kullanılmadığında ise anlatılmak istenen yargı tam olarak aktarılamaz ve anlamda eksiklikler meydana gelir. Bugünkü Türkiye Türkçesinde olduĸu gibi Eski Anadolu Türkçesinde de bu ekler zaman zaman birbirini yerine kullanılmıştır. Bugün Anadolu ağızlarında görülen hâl eklerinin birbirini yerine kullanılması durumu esasında Eski Anadolu Türkçesinde temellenen bir durumdur.

3.2.1.1.4.1. Yalın Hâli

İsmin yalın hâlde kullanılması kelime kök ve gövdelerinde, bazen de iyelik eki almış kelimelerde görülür.

insân (3a/06), ĸammâm (4a/02), ĸamışlıklar (4b/02), taĸ (5a/02)
serî'atumuz (37a/06), hevâ (35b/09), kürkleri (32b/10)

3.2.1.1.4.2.İlgi Hâli

İlgi hâli eki 1. teklik ve çokluk kişilerde +Um şeklinde, 2. teklik ve çokluk kişilerde +Uñ şeklinde, 3. teklik ve çokluk kişilerde ise yine +(n)Uñ şeklinde kullanılmıştır. Bu ekin ünlüsü dâimâ dar-yuvarlak ünlüdür. Metnimizde 1.ve 2. teklik ve çokluk kişilerde ilgi ekinin örneği tespit edilememiştir. Teklik ve çokluk 3. kişilerde bu ekin örneklerinden bazıları şunlardır:

ilmüñ (3a/03), yerlerüñ (4b/03), mesâkinüñ (5a/08), ekşinüñ (7b/03)
şunuñ (4b/02), unuñ (9b/07), mezkürenüñ (22b/07), edenüñ (23b/11)

Metinde sadece iki yerdeki kullanımında bu ekin +nIn şekline rastlanır:

bedeniyyenin (3b/11), nefsâniyyenin (3b/11)

²⁶ KORKMAZ, Zeynep (2008). *Gramer Terimleri Sözlüğü*, TDK. Yay. Ankara, s.77.

Metnimizde bazı kullanımlarda ise bu ekin sıfır biçim birim (Ø) şeklinde kullanıldığı tespit edilmiştir:

tağ hayvānlarıØ etleri (16b/10), yazØ günleri (17a/09), başØ ağrısı (20b/09)

3.2.1.1.4.3.Yükleme Hâli

Cümlede, geçişli fiilin etkisi altında kalan adın içinde bulunduğu durumdur.²⁷ Yükleme hâli, geçişli fiille kurulan cümlelerde karşımıza çıkar. Metnimizde yükleme hâli eki, Osmanlı Türkçesinde genel olarak görüldüğü şekilde düz-dar ünlülerle (ı-i) karşılanır. Bununla birlikte yükleme hâli için teklik 3.kişi iyelik ekinden sonra zaman zaman sadece +n harfi kullanıldığı görülür.

Metinde geçen yükleme hâli eki örneklerinden bazıları şunlardır:

boynu (24b/02), gögsi (24b/02), şafrāyı (25a/10), nefsi (26b/05), fuzūlini (30a/10)
anı (4a/08), insānı (9b/11), kanı (13a/01), zararını (25b/10), mizācını (30a/09)
zararın (7b/03), rāyihasın (14a/06)

3.2.1.1.4.4.Yönelme Hâli

Osmanlı Türkçesinin genel bir özelliği olarak yönelme hâli eki büyük oranda damak uyumuna uyar. Ekin geldiği ismin ünsüz ile bitmesi durumunda +A, ünlü ile bitmesi durumunda ise +(y)A biçiminde isim kök veya tabanlarına getirilir. Ayrıca yönelme hâli; iyelik ve çokluk ekleri almış isimlerle, zamirlerle kullanıldığı gibi edatlarla da kullanılır.²⁸ Metnimizde de Osmanlı Türkçesinin bu karakteristik özelliğiyle paralel olarak yönelme hâli ekinin +(y)A şeklinde kullanıldığı görülür. Metinde geçen yönelme hâli eki örneklerinden bazıları şunlardır:

mi'deye (14a/08), yürege (14b/01), tabī'ate (15b/07), bedene (18a/04)
şuyına (18b/10), şerbetlere (20a/02), isti'māline (23a/05), sekre dek (21a/03)

²⁷ KORKMAZ (2003), s.24.

²⁸ KÖKTEKİN, Kâzım (2008). *Eski Anadolu Türkçesi*, Fenomen Yayıncılık, Erzurum, s.91.

3.2.1.1.4.5.Bulunma Hâli

Bulunma hâli eki, Eski Anadolu Türkçesi dönemindeki klişeleşmiş imlâsından yola çıkılarak +dA şeklinde değerlendirilir. Bu sebepten dolayı ekin çoğunlukla ünsüz uyumuna uymadığı görülür.²⁹ Bulunma hâli eki cümle içindeki kullanımına göre zaman, yer veya durum bildirebilmektedir. Metnimizde, bulunma hâli ekinin yerde bulunma bildirdiği örneklerden bazıları şunlardır:

anda (3b/11), rûhda (4a/09), tennürda (9b/06), ocağda (11b/08), taḥâlda (18a/10)
ağızda (19b/06), cāmekānında (28a/09)

Metnimizde, bulunma hâli ekinin zaman bildirdiği örneklerden bazıları şunlardır:

zamānda (5b/04), anda (5b/06), arasında (5b/08), vaḡtında (5b/09)
açlıkda (8a/05), toḡlıkda (8a/05), vaḡtda (8b/10), ortasında (15a/05)

Metnimizde, bulunma hâli ekinin bir duruma dâhil oluş bildirdiği kullanımlardan bazıları şunlardır:

eyü olmada (11b/01), ŧebābda (12a/10), zātında (16a/06), mezāğda (20a/01)

3.2.1.1.4.6.Ayrılma Hâli

Fiilin gösterdiği kılış ve oluşun kendisinden uzaklaştığını, fiilin başlama noktasını ve ismin kaynağını gösteren hâldir. Bulunma hâli ekinde olduğu gibi ayrılma hâli eki de Osmanlı Türkçesi dönemindeki klişeleşmiş imlâsından dolayı +dAn şeklinde değerlendirilir.³⁰ Metnimizde ayrılma hâli ekinin eklendiği kelimelere çıkma anlamının yanında +dAn beri, +dAn dolayı gibi anlamlar da kazandırdığı görülmüştür. Metnimizde görülen ayrılma hâli eki örneklerinden bazıları şunlardır:

izāmdan (2b/04), ŧebābdan (3a/11), mezbūrlardan (4b/04), ŧovuğdan (5b/04)
olduğundan (6a/01), mizācından (8b/07), ta'āmdan (13a/07), ırağdan (18b/10)

3.2.1.1.4.7.Eşitlik Hâli

Bu hâl eki, eklendiği ad ile fiil veya cümlenin başka bir ögesi arasında karşılaştırmaya dayanan farklı niteliklerde eşitlik ilişkisi kurma durumudur. Başlıca işlevleri nitelemede eşitlik, benzerlik, miktar ve büyüklükte eşitlik, göreceli eşitlik ve karşılaştırma göstermektir.³¹ Metnimizde, eşitlik ekinin kullanıldığı örneklerden bazıları şunlardır:

fehvāsınca (3b/05), nece (7b/07, 30b/06)

²⁹ KÖKTEKİN (2007), s.67.

³⁰ age. s.67.

³¹ KORKMAZ (2003), s.25.

3.2.1.1.4.8.Vâsıta Hâli

Eski Türkçeden beri kullanılagelen ve fiilin hangi vasıtayla yapıldığını bildiren durum eki +(I)n'dır. Bu ek Osmanlı Türkçesinde işlek bir biçimde kullanılmaktadır.³² Bu dönemde vasıta hâli eki görevinde bu ekin yanında +(I)IA ve 'birle' ekleri de kullanılmıştır. Metnimizde kullanılan vasıta hâli eki örneklerinden bazıları şunlardır:

olmağın (3b/08, 28b/04), gündüzün (26b/11), olmağ-ıla (3a/10)
sebebi-y-ıla (6b/09), bile (22b/06)

3.2.1.1.4.9.Yön Gösterme Ekleri

Standart Türkiye Türkçesinde canlı bir çekim eki olmaktan uzaklaşmış olan yön ekleri, Eski Anadolu Türkçesinde de birkaç kelimede kalıplaşmış olarak görülür. Yön gösterme hâli ekleri +ArU ve +rA'dır.³³ Metnimizde kullanılan yön gösterme eki örneklerinden bazıları şunlardır:

içrü (36b/05), taşra (36b/05), üzre (27a/03), şöñra (15b/02)

HÂL EKLERİ TABLOSU

Yalın Hâl	Ø			
İlgi Hâli	+(n)Uñ	Ø		
Yükleme Hâli	+(y)I	+n	Ø	
Yönelme Hâli	+(y)A	+(n)A		
Bulunma Hâli	+dA			
Ayrılma Hâli	+dAn	+dIn		
Eşitlik Hâli	+cA			
Vâsıta Hâli	+In	+(y)IIA	bile	
Yön Gösterme	+ArU	+rA		

3.2.1.1.5. Soru Eki

Osmanlı Türkçesinin genel özelliklerine paralel olarak, soru eki dudak uyumuna aykırı şekilde dâimâ düz-dar ünlülü +mI şeklindedir. Metnimizde soru ekinin kullanıldığı herhangi bir örnek tespit edilememiştir.

³² ŞAHİN (2009), s.53.

³³ KÖKTEKİN (2007), s.70.

3.2.2. SIFATLAR

Bir varlığı vasıflayan veya belirleyen kelimelere sıfat diyoruz.³⁴ Eski Anadolu Türkçesinde kullanılan sıfatlar, bugünkü Türkiye Türkçesindeki sıfatlarla büyük oranda yakınlık gösterir.

3.2.2.1.Niteleme Sıfatları

Metnimizde kullanılan niteleme sıfatı örneklerinden bazıları şunlardır:

<u>Niteleme Sıfatı</u>	<u>Örnek</u>
alçak	alçak yerler (5a/08)
datlu	datlu nesnelere (6b/01)
eyü	eyü gıdā (9b/03)
ekşilü	ekşilü ta'amlar (17a/09)
ğalīz	ğalīz ta'amlar (7a/01)
güzel	güzel ta'am (14a/04-05)
ışıcağ	ışıcağ etmek (10a/08)
issi	issi vaçtlar (5b/08)
ķuru	ķuru üzüm (14a/01)
lezīz	lezīz gıdālar (6b/11)
miskī	miskī elma (11b/07)
mū'tedil	mū'tedil tennūr (9b/06)
şāfī	şāfī şu (18b/01-02)
şovuk	şovuk zamānlar (5b/09)
tāze	tāze peynīr (13a/09)
yaramaz	yaramaz gıdā (16a/05)
yaş	yaş yemişler (19b/03)
yüksek	yüksek yer (4b/11)

³⁴ BANGUOĞLU, age. s.341.

3.2.2.2. Belirtme Sıfatları

3.2.2.2.1. İşaret Sıfatları

Metnimizde işaret sıfatı olarak ‘bu, şol, ol’ kullanıldığı görülmüştür. Metinde kullanılan işaret sıfatı örneklerinden bazıları şunlardır:

bu:

bu bende-i faķīr (2a/11), bu faķīr (3a/11), bu ecilden (4a/07),
bu zıkr olınan nesnelere (4b/06-07), bu faşl (8a/10), bu vaktlarda (19b/02),
bu miķdār (26b/10), bu mertebeden (28b/11)

ol:

ol sene (35b/11), ol zamān (5b/03-04), ol şurūt ve kavānin (21a/06),
ol vaktta (34b/06), ol vaktta (35a/09), ol fuzūli (27b/04)

şol:

şol vakt (5b/03), şol vakt (5b/06), şol kimselerdür (19a/09)
şol ışıcaķ evler (30b/08)

3.2.2.2.2. Sayı Sıfatları

3.2.2.2.2.1. Asıl Sayı Sıfatları

Metnimizde kullanılan asıl sayı sıfatı örneklerinden bazıları şunlardır:

Sayı Sıfatı

otuz dirhem (21a/07)

sekiz ravza (03b/11)

bir uğur (28b/07)

bir kerre (29b/10)

iki üç gün (13b/11)

iki ta’ām (15a/05)

üç gün (13b/11)

dört yaşından (33b/11)

Örnek

iki kerre (29b/03)

iki yaşında (34b/10)

yüz yigirmi yıl (10b/04)

on sâ’atdür (26b/10)

altı nev’ (9a/07)

on beş dirhem (38a/08)

bêş dirhem (38a/05)

üç kerre (29b/04)

3.2.2.2.2.2. Sıra Sayı Sıfatı

Metnimizde, yalnız bir yerde Türkçe sıra sayı sıfatı kullanıldığı tespit edilmiştir. Bunun yanında metinde kullanılan sıra sayı sıfatlarının daha çok Arapça olarak kullanıldığı görülmüştür. Metnimizde kullanılan sıra sayı sıfatı örneklerinden bazıları şunlardır:

ikinci ya üçüncü sâ’atdür (34b/03)

ravza-i şālīşe(üçüncü bölüm) (3b/11)

ravza-i şāniye(ikinci bölüm) (3b/11)

ravza-i evvelī(birinci bölüm) (3b/11)

3.2.2.2.3.Üleştirme Sayı Sıfatı

Metnimizde, yalnız bir yerde üleştirme sayı sıfatı örneği tespit edilmiştir:

birer cüz' (38a/04)

3.2.2.2.4.Kesir Sayı Sıfatı

Metnimizde, kesir sayı sıfatının bir örneğine rastlanamamıştır. Yalnızca, Türkçede çeyrek anlamına gelen Arapça kökenli “rubū” kelimesi kullanılmıştır.

rubū' (5b/02), (38a/04)

3.2.2.3. Belirsizlik Sıfatları

Metnimizde kullanılan belirsizlik sıfatı örneklerinden bazıları şunlardır:

bir

bir müddet (16b/11), bir miqdār (17b/11), bir kimesne (10b/02)

bir nece

bir nece fā'ideden (18b/02)

her

her hażm (22a/11), her ān (6a/04)

her bir

her bir rubū' (5b/02)

cümle

cümle bedenüñ (24a/09), cümle datlular (36a/07), cümle şular (38a/06)

sā'ir

sā'ir kitāb (3b/11)

3.2.3. ZAMİRLER

İsim soylu olan ve ismin yerine kullanılan zamirlerin Osmanlı Türkçesindeki kullanımı, standart Türkiye Türkçesindeki kullanımından farklı değildir.³⁵

3.2.3.1.Şahıs Zamirleri

Metnimizde kullanılan şahıs zamirleri, birkaç küçük ses farkı haricinde gerek şekil gerekse kullanıldığı yerler bakımından bugünkü Türkiye Türkçesindeki şahıs zamirleriyle hemen hemen aynıdır. Yalnız 3.teklik ve çokluk kişi zamirleri bugünkü kişi zamirlerinden farklılık gösterir. Metnimizde kullanılan şahıs zamirlerinin örnekleri şu şekildedir:

Tkl. 1. Kişi Zamiri

ben

ben uyuram (8a/09)

Tkl. 2. Kişi Zamiri

sen

Metinde bu zamirin örneği tespit edilememiştir.

³⁵ KÖKTEKİN (2008), s.96.

Tkl. 3. Kişi Zamiri	o, ol, an	ol+dur (5b/10, 10a/03, 12b/03) aña (22b/07, 24b/08, 29b/05) an+dan (16b/07, 22a/06)
Çkl. 1. Kişi Zamiri	biz	Metinde bu zamirin örneği tespit edilememiştir.
Çkl. 2. Kişi Zamiri	siz	Metinde bu zamirin örneği tespit edilememiştir.
Çkl. 3. Kişi Zamiri	olar, anlar	anlar+uñ (5a/01, 16a/11, 7a/10)

3.2.3.2.İşaret Zamirleri

Metnimizde işaret zamiri olarak bu, bunlar, şol ve ol kullanıldığı tespit edilmiştir. Metinde geçen işaret zamiri örneklerinden bazıları şunlardır:

bunlara qarışmış olmaya (4b/03)	lāyık budur (8a/03),
bunlaruñ gibi (9b/02)	evlā budur (14b/06),
bundan şoñra (21b/08)	bunlara müşābih (31a/03),
bunuñ aksidür (32b/04)	ħarr oldur ki (32b/03),
menāfi' i oldur ki (28a/11)	şol ki yumşaq ve ħāvī ola (32b/08)

3.2.3.3.Dönüştürme zamirleri

Metnimizde, Eski Anadolu Türkçesinde kullanılan 'kendü, kendözi, öz' gibi zamirlerden sadece 'kendü' zamiri kullanılmıştır. Metinde bu zamirin kullanıldığı örnekler şu şekildedir:

kendü ħāline ve şehvetine muvāfiq (8b/10)
kendü san'at ve tedbīrleri ile olan (20a/02)

3.2.3.4.Soru Zamirleri

Metnimizde, soru zamirinin örneği tespit edilememiştir.

3.2.3.5.Belirsizlik Zamirleri

Metnimizde kullanılan belirsizlik zamiri örnekleri şunlardır:

biri, birisi:

ħubūbdan birisi (10a/10), biri menfā'at-i nefsdür (21a/01-02)
birinüñ taşarrufına (21b/07)

birbiri:

birbiri ile adāvetlerine (22a/04)

her biri, her birisi:

zarūriyyenūñ her birisi-y-içün (23a/03), her birinden (38a/03)

cümlesi, küllisi:

buķūl cinsinūñ cümlesinden (16a/01), küllisine (30b/01),

kimse, kimesne:

kimseler (12b/01), kimseleredür (19a/09), kimesne (21a/05), kimesnelere (34a/01)
bir kimesne (10b/02), kimesneler (17a/11)

nesne:

nesnelerden (4b/07), nesnelere (6b/01), nesnenūñ (9b/11), nesne (36a/05)

3.2.3.6.Bağlama Zamirleri

Metnimizde örnekleri tespit edilen bağlama zamirleri ‘ki, kim’dir:

ki:

lāyıkdur ki envā’-ı mevcūdātı feyz ve fazlı-y-ıla vücūda getirüp (1b/02)

‘ilm-i tıbb ki ‘ilm-i şerīf ve şer’ī olup (2b/04)

hevāya mużtarrdur ki anı istinşāk sebebi ile rūhda i’tidāl-i farazī hāşıl ola (4a/08)

menāfi’ olan eşyā ki müteğayyir ve müte’affin şunuñ buķārıdır (4b/01)

kim:

nēteg+kim (7b/06)

eyüsi oldur kim beyāz ve humratda mutavassıt ola (9b/03)

3.2.4. ZARFLAR

Zarf; cümlede fiil, fiilimsi, sıfat, sıfat-fiil ve zarf niteliğindeki kelimeleri zaman, ölçü, yer, yön, soru bakımından destekleyen, açıklayan kelime türü olarak karşımıza çıkar. Türkçe, fiile yönelik bir dil olduğu için cümle kuruluşunda sık sık zarfa başvurulur.³⁶

3.2.4.1.Zaman Zarfları

Metnimizde zaman zarfı olarak kullanılan kelime örneklerinden bazıları şunlardır:

Zaman Zarfı

anda

arasında

Örnek

anda evrāk-ı eşcār dökülmege başlaya (5b/07)

ta’ām arasında çok şu içilmeye (7a/05)

³⁶ KÖKTEKİN (2007), s.82.

cemī' evkāt̄da	cemī' evkāt̄da her mizāca şālih̄dür (10a/11)
gēç	gēç hażm olurlar (12a/01-02)
gün toğduğı ģinde	gün toğduğı ģinde şu'ā'ı toğunup (5a/03-04)
henüz	henüz çıķmıř (10a/08)
issi-y-iken	issi-y-iken yēnilmeye (10a/09)
ķable'l-hażm	ķable'l-hażm ģıđāyı urūķa tenfīz ēdüp (7a/03-04)
ķaçan	ķaçan riyāzat vaķtı ile isti'māl olunsa (23a/11)
ol zamānda	ol zamānda bilād-ı mū'tedilede řovukdan řaķınmađa (5b/04)
üzere	herīse üzere anār yēmek (8a/01)
vaķtlarında	tā'ūn vaķtlarında gerekdür (20a/06)
yaz ģunlerinde	yaz ģunlerinde nāfi'dür (17a/09-10)

3.2.4.2.Yer ve Yön Zarfları

Metnimizde yer ve yön zarflarının herhangi bir örneği kullanılmamıştır.

3.2.4.3.Nitelik Zarfları

Fiilde oluş ve kılışın, sıfatta vasfın bir niteliğini belirtmeye yarayan zarflara nitelik zarfları denir. Başka bir deyişle bunlar, bir kılışa veya bir vafā yaraşan sıfatlardır.³⁷ Nitelik zarfları bazı kaynaklarda 'suret zarfları' başlığı altında değerlendirilmiştir.³⁸ Bazı kaynaklarda ise fiilin kılınış usulünü bildiren, yöntem anlatan zarflar, 'tarz zarfları' başlığı altında ayrı bir grup olarak ele alınmıştır.³⁹ Metnimizde geçen ve usul, tarz, durum, sebep, hāl gibi anlamlar taşıyan zarflar bütün olarak niteleme zarfları başlığı altında değerlendirilecektir. Metnimizde kullanılan nitelik zarflarının örneklerinden bazıları şunlardır:

³⁷ BANGUOğLU, age. s.373.

³⁸ TİMURTAŞ, F. Kadri (2005). *Eski Türkiye Türkçesi*, Akçağ Yayınları, Ankara, s.97.

³⁹ BANGUOğLU, age. s.374.

Nitelik Zarfı

aḥyānen

bile

bir uğurdan

dā'im

def'aten

eyü

gēc

ġāyet

ne güzel

tamām

têz

Örnek

aḥyānen şuġl ve keselden ihmāl vāķī' olup (23a/08)

bile çıkarmadan(22b/06)

bir uğurdan şovuġa çıķmayup (28b/07)

dā'im olsa (22b/11)

def'aten girilmeyüp (28b/06)

eyü eder (20a/05)

gēc hażm olur (10a/05)

ġāyet eyüdü (13a/02)

ne güzel ta'āmdur (14a/04)

tamām olmuş ola (14b/02)

têz semürdür (13a/09)

3.2.4.4. Soru Zarfları

Soru zarfları, fiildeki oluş ve kılışı çeşitli yönlerden soru yoluyla belirleyen zarflardır: hani, nasıl, ne denli, ne biçim, neden, nerede, nereden, ne kadar, niçin gibi.⁴⁰ Günümüzde kullanılmakta olan bu soru zarflarına mukabil Eski Anadolu Türkçesinde 'nêce, nedeñlü, kaçan, kıncaru' gibi soru zarfları kullanılmaktaydı. Metnimizde kullanılan soru zarfı örneklerinden bazıları şunlardır:

Soru Zarfı

nêce

ne kıadar

ne güzel

Örnek

nêce zararlı-y-ısa (7b/07)

ne kıadar ki müdāvemet ile yënile (11a/05)

zebīb ne güzel ta'āmdur (14a/04)

3.2.4.5. Azlık-Çokluk (Miktar) Zarfları

Azlık-çokluk zarfları; bir sıfatın, bir zarfın veya fiildeki oluş ve kılışın miktarını, ölçüsünü ve derecesini belirleyen zarflardır. Kullanımda 'ne kadar-ne derece' sorularına karşılık oluştururlar.⁴¹ Metnimizde geçen azlık-çokluk zarflarının örneklerinden bazıları şunlardır:

Azlık-Çokluk Zarfı

az

az az

bir fazla

bir miķdār

çok

Örnek

az içmek dahı bedeni tecfif edüp (18b/06)

az az içeler (19b/07)

andan bir fazla kıalur (22b/01)

sirke içinde bir miķdār işlanup (17b/11)

çok şı içmek bedeni gevşek edüp (18b/04)

çok isti'māl olunmaya (11a/11)

⁴⁰ KORKMAZ (2003), s.523.

⁴¹ age. s.517.

dirhem	yigirmi ya otuz dirhem içeler (21a/07)
ziyâde	ziyâde içile (36a/10)

3.2.5. EDATLAR

Edatların mânâları yoktur, sadece gramer vazifeleri vardır. Tek başlarına bir mânâ ifade etmez, fakat diğer kelimelerle münasebet sırasında mânâlanırlar. Edatların vazifesi diğer kelimeler arasında, isimler ve fiiller arasında münasebet kurmaktır. Edatlar esas itibariyle dilin eksiz unsurlarıdır. Edatlar üç gruba ayrılırlar: Ünlem edatları, bağlama edatları ve son çekim edatları.⁴²

3.2.5.1. Ünlem Edatları

Bunlar his ve heyecanları; sevinç, keder, ıstırap, hayıflanma ve coşkunluk gibi ruh hâllerini; tabiat seslerini, seslenmeleri; tasdik, red, sorma, gösterme gibi beyan şekillerini ifâde eden edatlardır. Ünlem edatları da kendi içinde ‘ünlemler, seslenme edatları, sorma edatları, gösterme edatları, cevap edatları’ olmak üzere beş grupta değerlendirilirler.⁴³ Bu edatlar Eski Anadolu Türkçesinde daha çok tarihi-menkıbevi metinler ve manzum metinler içerisinde kullanılmaktadır. Metnimizde de seyrek de olsa ünlem edatlarının örneklerine rastlanmaktadır. Metinde kullanılan ünlem edatı örneklerinden bazıları şunlardır:

<u>Ünlem Edatı</u>	<u>Örnek</u>
aşlâ	aşlâ zarar eylemeye (15b/03)
elbette	muvâzabet olursa elbette de tabî'ate istiğnâ ve kesel âriz olur (11a/04)

3.2.5.2. Bağlama Edatları

Bunlar dil birliklerini, kelimeleri, kelime gruplarını, cümleleri şekil ve anlam bakımından birbirine bağlayan edatlardır. Türkçede aslında bağlama edatı yoktur. Dilimizde kullanılan bağlama edatlarının çoğu yabancı kökenlidir. Bağlama edatları; sıralama edatları, denkleştirme edatları, karşılaştırma edatları, cümle başı edatları ve sona gelen edatlar şeklinde sınıflandırılırlar.⁴⁴ Metnimizde kullanılan bağlama edatı örneklerinden bazıları şunlardır:

<u>Bağlama Edatı</u>	<u>Örnek</u>
ammâ	öksürüğe fâ'ide eder ammâ mi'deye yaramaz (20b/06)
çün	çün hâlık-ı kâ'inât (8b/01)
çünkü	çünkü hamruñ kalîli keşîrine dâ'î (22a/02)
eger	eger hareket dâ'im olsa (22b/10)
egerçi	arğa üzere uyumak egerçi kuvvet-i bedeni ziyâde eder (27a/05)
ile	dâriçinî ve kıranfûl ile isti'mâl olma (12b/04)

⁴² ERGİN (1997), s.339.

⁴³ age. s.339.

⁴⁴ age. s.341.

lākin	lākin su‘āl ve zūkām ve nezle ve emrāz-ı balgamiyye ĩrāş eder (27a/06)
mādāmki	mādāmki hāmmāmda cild-i beden kıabarup artamada ola(28b/08)
meğer	meğer kıanuñ ziyāde ğalebese zāhir ola cā’iz olur (34a/02)
nētekim	nētekim Şeyh dēmişdür (35b/01)
u	semī’ u mucīb (2b/02)
ve	ve tennūrdan henüz çıkmış ğāyet ışıcaķ etmek (10a/07)
veyā	gerekdür ki bal ile veyā sūkker ile taḃḃ oluna (16a/03)
veyāḥud	sevinmesi veyāḥud ğāzabı olanuñ (25a/02)
ya	sekiz ya on sā’atdür (26b/10)
ya...ya	ya mezākda eşhā ya eṭyāb olmağ-içün (20a/01)
yāḥūd	ıslāḥ içün yāḥūd şovuklığı zararını def’ içün (19b/11)

3.2.5.3. Son Çekim Edatları

Son çekim edatları, çekim eki vazifesi gören edatlardır. İsim çekim eklerinden vāsita (instrumental), eşitlik ve yön eklerinin kullanımdan düşmesiyle onlardan boşalan yeri bu edatlar doldurmuştur. Hem onların yerlerini tutup hem de daha başka çekim ve münasebet hāli ifade eden bu edatlar, çekim eki vazifesi görürler.⁴⁵ Metnimizde kullanılan başlıca son çekim edatları ve bunların örnekleri şu şekildedir:

<u>Son Çekim Edatı</u>	<u>Örnek</u>
belki	yorğunluk belki ḥafaķān ve ğaşy ĩrāş eder (23b/09)
bile	ervāḥı bile çıkarmadan ḥālī degüldür (22b/06)
dek	ḥadd-i sekre dek çoğ isti’māli cemī’ nās içün zarardur (21a/03)
eger	eger et sirke içinde bir miķdār ışlanup (17b/11)
gibi	bedenlerini taķviyet ve tağḏiye étdüğü gibi (13a/02)
göre	bu ḥükme aña göredür ki (29b/05)
içün	ta’āmını ıslāḥ içün (19b/11)
üzere	ferah ve sürür üzere olanlar (25b/03)

⁴⁵ ERGİN, age. s.344.

3.2.6. FİİL ÇEKİMİ

Türkçede fiil çekimi, fiil kök veya gövdelerine çekim eklerinin getirilmesi ile gerçekleşir. Böylece fiil kök veya gövdesinin ifade ettiği mücerret hareket, nesnelere bağlanarak kullanım sahasına çıkar. Demek ki çekimli fiil; bir şahsa ve zamana bağlanmış olan hareketi karşılayan kelimedir.⁴⁶

3.2.6.1. FİİL ÇEKİMİNDE KULLANILAN ŞAHIS EKLERİ

Şahıs ekleri, fiil çekiminde eylemi gerçekleştiren veya olan şahsı ifade eden eklerdir. Önce kök veya gövde, sonra şekil ve zaman eki, peşinden de şahıs ekleri gelir. Türkçede zamir menşeli şahıs ekleri, iyelik menşeli şahıs ekleri ve emir şahıs ekleri olmak üzere üç çeşit şahıs eki mevcuttur.⁴⁷ Metnimizde kullanılan şahıs eki örneklerinden bazıları şunlardır:

a. Zamir Menşeli Şahıs Ekleri

<u>Şahıs Eki</u>		<u>Örnek</u>
+(I)n, +(A)m,	(Teklik 1.Kişi)	bunuñ ile zāmin olurun (37b/02)
+(U)m, +vAn		ben uyuram ve uyanuram (8a/09) ve şā'im olurum ve iftāri ederüm (8a/09)
-sIn	(Teklik 2.Kişi)	Metnimizde bu ekin örneği tespit edilememiştir.
-Ø	(Teklik 3.Kişi)	vebā' hevāya āriż olur (35a/08) buḥāri men' eder (14a/10) i'tidāl-i farāzī ḥāşıl ola (4a/09)
+(U)z	(Çokluk 1.Kişi)	Metnimizde bu ekin örneği tespit edilememiştir.
+sIz	(Çokluk 2.Kişi)	Metnimizde bu ekin örneği tespit edilememiştir.
+lAr	(Çokluk 3.Kişi)	birinç aşları yēnmeği men' etmişlerdür (8a/02) üzerine sikencebīn içeler (15a/06)

b. İyelik Menşeli Şahıs Ekleri

<u>Şahıs Eki</u>		<u>Örnek</u>
+m	(Teklik 1.Kişi)	sekiz ravzaya taqşīm étdüm (3b/11) nebz-i ḳalīle muhtedī oldum (3b/05)
+ñ	(Teklik 2.Kişi)	Metnimizde bu ekin örneği tespit edilememiştir.
+Ø	(Teklik 3.Kişi)	sermediyyeden taḥlīş eyledi (2a/01)

⁴⁶ ERGİN, age. s.315.

⁴⁷ age. s.317.

+k	(Çokluk 1.Kişi)	Metnimizde bu ekin örneği tespit edilememiştir.
+ñUz	(Çokluk 2.Kişi)	Metnimizde bu ekin örneği tespit edilememiştir.
+lAr	(Çokluk 3.Kişi)	hazma mu'în olurlar (6b/11) ta'âmı ifsâd ederler (7a/08)

c. Emir Şahıs Ekleri

Şahıs Eki

Örnek

-AyIn, -AyIm, -AyUm	(Teklik 1.Kişi)	Metnimizde bu ekin örneği tespit edilememiştir.
-ğIl/-gil, -Ø	(Teklik 2.Kişi)	ħammāma girici ol-Ø (29b/11)
-sUn	(Teklik 3.Kişi)	Muħammed Muştafā üzerine olsun (2a/04) a'zāya nüfuzı serī' olsun-içün (4a/06)
-Alum	(Çokluk 1.Kişi)	Metnimizde bu ekin örneği tespit edilememiştir.
-ñ, -Uñ, -UñUz, -İñUz	(Çokluk 2.Kişi)	Yeyiñüz, zebīb ne güzel ta'āmdur (14a/04)
-sUnlAr/-AlAr	(Çokluk 3.Kişi)	şovuk şu ile ezüp içeler (38a/09)

*Metnimizde çokluk 3.kişi emir çekiminde, emir anlamı taşıyan istek kipi ekinin emir eki yerine kullanıldığı görülmektedir.

3.2.6.2.FİİL ÇEKİMİNDE ZAMAN

Fiil çekimi basit ve birleşik çekim olmak üzere iki kısımda incelenir.

3.2.6.2.1. Basit Kipler

3.2.6.2.1.1.Bildirme Kipleri

Bildirme kipleri, gerçek hareketleri haber veren kalıplardır. Bunlarda gerçekleşmiş, gerçekleşen veya gerçekleşecek olan bir hareket ya da olay haber verilir. Bu yüzden bunlara haber kipleri de denir.⁴⁸

3.2.6.2.1.1.1. Görülen Geçmiş Zaman

Görülen geçmiş zaman eki, kullanıldığı fiile kesinlik kazandırır. Soru şeklinde ise sorulan soruya karşılık kesinlik bildiren bir cevap beklenir. Metnimizde kullanılan görülen geçmiş zaman ekleri şu şekildedir:

Zaman Eki+Kişi Eki

Örnek

-dU+m	(Teklik 1.Kişi)	sekiz ravzaya taqşim etdüm (3b/11) nebz-i qalile muhtedi oldum (3b/05)
-------	-----------------	---

⁴⁸ ERGİN, age. s.319.

-dUñ	(Teklik 2.Kişi)	Metnimizde bu ekin örneğine rastlanmamıştır.
-dI+Ø	(Teklik 3.Kişi)	mağşūd bi'z-zātī hıfz-ı şıhhat oldı (3b/07) vācib oldı ki (8b/05)
-dU+k	(Çokluk 1.Kişi)	Metnimizde bu ekin örneğine rastlanmamıştır.
-dU+ñUz	(Çokluk 2.Kişi)	Metnimizde bu ekin örneğine rastlanmamıştır.
-dI+lAr	(Çokluk 3.Kişi)	aşhāba buyurdılar (14a/04) tahallülinden helāk oldılar (30b/07)

3.2.6.2.1.1.2. Öğrenilen Geçmiş Zaman

Öğrenilen geçmiş zaman eki günümüz Türkçesinde olduğu gibi Osmanlı Türkçesinde de -miş şeklindedir. Metnimizde kullanılan öğrenilen geçmiş zaman eki örnekleri şu şekildedir:

<u>Zaman Eki+Kişi Eki</u>	<u>Örnek</u>
-mİş+Am (Teklik 1.Kişi)	Metnimizde bu ekin örneğine rastlanmamıştır.
-mİş+sIn (Teklik 2.Kişi)	Metnimizde bu ekin örneğine rastlanmamıştır.
-mİş+Ø (Teklik 3.Kişi)	zā'il etmişdür (2a/07) hayvanāta ğıdā kılmışdur (10a/01)
-mİş+Uz (Çokluk 1.Kişi)	Metnimizde bu ekin örneğine rastlanmamıştır.
(-)	(-)
-mİş+lAr (Çokluk 3.Kişi)	demişlerdür (7b/06), buyurmışlardır (19b/09)
-Up+dUr	

3.2.6.2.1.1.3. Geniş Zaman

Metnimizde geniş zaman çekiminde -r eki kullanılır. Geniş zamanın olumsuz çekimi ise -z ekiyle oluşturulur. Metnimizde kullanılan geniş zaman eki ve örneklerinden bazıları şunlardır:

<u>Zaman Eki+Kişi Eki</u>	<u>Örnek</u>
-(U)r+Un, -(U)r+Am (Teklik 1.Kişi)	bunuñ ile zāmin olurun (37b/02)
-(U)r+In, -z+Am	ben uyuram ve uyanuram (8a/09) şā'im olurum ve iftāri ederüm (8a/09)
-r+sIn, -z+sIn (Teklik 2.Kişi)	Metnimizde bu ekin örneğine rastlanmamıştır.
-r + Ø, -z + Ø (Teklik 3.Kişi)	mizācı müteğayyir olur (4b/06) emrāz-ı redī'e ihdāş eder (7a/02) bedene aşlā ğıdā vërmez (18b/02)
-r+Uz, -z+Uz (Çokluk 1.Kişi)	Metnimizde bu ekin örneğine rastlanmamıştır.

-r+sIz, -z+sIz	(Çokluk 2.Kişi) Metnimizde bu ekin örneğine rastlanmamıştır.
-r+lAr, -z+lAr	(Çokluk 3.Kişi) mu'în olurlar (6b/11) ta'âmı ifsâd ederler (7a/08)

3.2.6.2.1.1.4. Gelecek Zaman

Eski Anadolu Türkçesinde gelecek zaman çekiminde -(y)A, -IsAr, -AsI ve -sA gerek eklerinin kişi ekleri ile birleşerek kullanıldığı görülür. Bergamalı Kadri, Müyessiretü'l-Ulûm adlı eserinde -sA gerek ekinin aslında farklı bir görevi olduğunu fakat mânâ bakımından gelecek zaman anlamı taşıyıp bu görevde de kullanıldığını belirtmiştir. Bunların yanında aslında sıfat fiil eki olup sonradan gelecek zaman eki olarak izafe edilen -(y)AcAk eki de yine gelecek zaman çekiminde kullanılmaktadır.⁴⁹ Metnimizde gelecek zaman ekleri ile çekimlenmiş veya gelecek zaman ifadesi taşıyan bir kullanıma rastlanmamıştır.

3.2.6.2.1.2. Tasarlama Kipleri

Tasarlama kipleri; gerçekte olmayan ve tasarlanan, sadece tasavvur edilen hareket ve olayları ifade etmek için kullanılır. Bu çekim kalıplarında zaman ifadesi yoktur fakat şekil ifadesi vardır. Bu yüzden bunlara dilek kipleri de denir.⁵⁰

3.2.6.2.1.2.1. İstek Kipi

Osmanlı Türkçesinde istek kipi eki olarak günümüz Türkçesinde hâlâ kullanmakta olduğumuz -a/-e eki kullanılmaktadır. Fakat bu ek genel anlamda emir kipi eki olmakla birlikte metnimizde bazen emir fonksiyonu taşıdığı da görülmektedir. Metnimizde kullanılan istek çekimi örnekleri şu şekildedir:

<u>Zaman Eki+Kişi Eki</u>	<u>Örnek</u>
-(y)A+m	Metnimizde bu ekin örneği tespit edilememiştir.
-(y)A+sIn	Metnimizde bu ekin örneği tespit edilememiştir.
-(y)A + Ø	harâret ve bürüdetde mu'tedîl ola (4a/10) duhân ile muhteliğ olmaya (4a/11) hevâsını laîf ve şâfî kıla (5a/04) süd ile balık yenilmeye (7b/09)
-(y)AvUz, -(y)AlUm	Metnimizde bu ekin örneği tespit edilememiştir.
-(y)AsIz	Metnimizde bu ekin örneği tespit edilememiştir.
-(y)AlAr	tuzlu ile def' edeler (7b/04) cem' olunmayalar (8a/04) ziyâde derleyince oturalar (30a/01)

⁴⁹ GÜLSEVİN, Gürer (2010). *Eski Anadolu Türkçesi*, Gazi Kitabevi, Ankara, s.74-75.

⁵⁰ ERGİN, age. s.319.

3.2.6.2.1.2.2. Gereklilik Kipi

Gereklilik kipi Osmanlı Türkçesinde çok sık kullanılan bir kip değildir. Bu kipin çekiminde –sA gerek veya –mAk gerek ekleri kullanılır. Metnimizde, gereklilik anlamı bazen –mAk gerek bazen de sadece ‘gerek’ veya ‘gerekdür’ kelimeleri kullanılarak oluşturulmuştur.

-Metinde gereklilik anlamı taşıyan ifadelerden bazıları şunlardır:

tedrīc ile terk olunmak gerekdür (7a/02) sükker ile yēnilmek gerekdür (13a/06)
bişürülmek gerekdür (17a/01) öyleye qarīb uyumak gerekdür (26b/11)
gerekdür ki hārāret ve bürüdetde mu’tedīl ola (4a/10)

3.2.6.2.1.2.3. Emir Kipi

Emir ekleri sadece şekil eki olup zaman bildirmezler. Bunlar tasarlanan hareketin emirle yapılmasına, hareketin yapılması amacıyla emir yöneltilmesine işaret ederler. Her şahsa ait ayrı bir emir eki vardır ve bunlar aynı zamanda şahıs eki durumundadırlar.⁵¹ Metnimizde kullanılan emir ekleri ve örneklerinden bazıları şunlardır:

<u>Emir Eki</u>	<u>Örnek</u>
-AyIn, -AyIm, -AyUm (Tkl. 1.Kişi)	Metnimizde bu ekin örneği tespit edilememiştir.
-ğIl/-gil, -Ø (Tkl. 2.Kişi)	hāmmāma girici ol-Ø (29b/11)
-sUn (Tkl. 3.Kişi)	Muḥammed Muştafā üzerine olsun (2a/04) a’zāya nüfūzı serī’ olsun-içün (4a/06)
-Alum (Çkl. 1.Kişi)	Metnimizde bu ekin örneği tespit edilememiştir.
-ñ, -Uñ, -UñUz, -IñUz (Çkl. 2.Kişi)	yeyiñüz, zebīb ne güzel ta’āmdur (14a/04)
-sUnlAr/-AlAr (Çkl. 3.Kişi)	şovuk şu ile ezüp içeler (38a/09)

*Metnimizde çokluk 3.kişi emir çekiminde, emir anlamı taşıyan istek kipi ekinin emir eki yerine kullanıldığı görülmektedir.

⁵¹ ERGİN, age. s.325.

3.2.6.2.1.3. Cevher Fiili

Dilimizde kökü erimiş, yalnız çekim ekleri hâlinde kalmış bir fiil vardır ki anlamca bir durum fiili olup bir hâlde bulunuşu anlatır. Bu fiil, Eski Türkçedeki er-mek fiilinden doğup günümüz Türkçesine i-mek şeklinde ulaşmıştır. Buna cevher fiili adı verilip günümüzde i-mek fiili şeklinde anılmakta ve bazen yazıda da i-di, i-miş şeklinde gösterilmektedir. Cevher fiilinin hepsi yalnız bildirme şeklinde olmak üzere toplam dört kipi vardır.⁵² Metnimizde kullanılan cevher fiili örneklerinden bazıları şunlardır:

<u>Cevher Fiili</u>	<u>Örnek</u>
mu'âlicler+dür	emrâz-ı sâriyeye mu'âliclerdür (2a/11)
müşted+dür	hâcet ziyâde müşteddür (3a/10)
sebeb-i bekâsı+dur	hayvâniyyenüñ sebeb-i beğâsıdur (33a/07)
südi+dür	eyüsi inek südidür (13a/04)
olunamaz+ı-sa (şart)	şabr olunamaz-ısa (29a/09)
ğâlib i-se	bedende kan ğâlib ise (5b/11)
degül+dür (olumsuz)	çıkmadan hâlî degüldür (22b/06)
	hareket cā'iz degüldür (23b/08)

3.2.6.2.2. Birleşik Kipler

3.2.6.2.2.1. Hikâye Birleşik Zaman

3.2.6.2.2.1.1. Öğrenilen Geçmiş Zamanın Hikâyesi

Öğrenilen geçmiş zamanın hikâyesi –mİş+I-dİ yapısının fiillere eklenmesi ve bunun sonuna da şahıs eklerinin getirilmesi ile çekimlenmektedir. Metnimizde bu çekimlemeye âit hiçbir örnek tespit edilememiştir.

3.2.6.2.2.1.2. Geniş Zamanın Hikâyesi

Geniş zamanın hikâyesi –r+I-dİ/dU yapısının şahıs ekleri ile birlikte fiillere getirilmesi ile oluşturulmaktadır. Bu çekimin olumsuzu ise –z+I-dİ/dU yapısının yine fiillere getirilmesi ile oluşturulur. Geniş zaman eki –r'den önce getirilen koruyucu ünlü yuvarlak (+U) veya düz (+A) olabilmektedir. Metnimizde geniş zamanın hikâyesi çekimine âit sadece bir örneğe rastlanmıştır.

helâk lâzım gelürdi (23a/01) > gel-(ü)r+i-di

3.2.6.2.2.1.3. İsteğin Hikâyesi

İsteğin hikâyesi fiillere –A+(y)I-dİ/dU yapısının şahıs ekleriyle birlikte eklenmesi ile oluşturulur.⁵³ Metnimizde isteğin hikâyesi şeklinde hiçbir örnek tespit edilememiştir.

⁵² BANGUOĞLU, age. s.474-475.

⁵³ age. s.448.

3.2.6.2.2. Rivayet Birleşik Zaman

Daha önceden tasarlama veya bildirme kipi eklerinden birini almış olan bir fiile –mİş öğrenilen geçmiş zaman ekinin getirilmesiyle oluşturulur.⁵⁴ Metnimizde rivayet birleşik zaman çekiminin örneği tespit edilememiştir.

3.2.6.2.2.3. Şart Birleşik Zaman

3.2.6.2.2.3.1. Görülen Geçmiş Zamanın Şartı

Görülen geçmiş zamanın şartı çekimi, fiillere –dI+(y)I-sA yapısıyla birlikte şahıs eklerinin getirilmesiyle oluşturulur. Metnimizde görülen geçmiş zamanın şartı çekiminin yalnız teklik 3.kişi için örneği görülmektedir.

lāzım-ı umūrdan oldıysa (33a/02)

te'şīri kavī oldı-y-ısa (5a/10)

uyanıklık hālinde hāşıl oldı-y-ısa (26b/01)

3.2.6.2.2.3.2. Geniş Zamanın Şartı

Geniş zamanın şartı çekimi, fiillere –r+I-sA yapısının ve şahıs eklerinin eklenmesi ile oluşturulur. Geniş zamanın şartının olumsuz çekimi ise –z+I-sA yapısının ve şahıs eklerinin yine fiillere eklenmesi ile oluşturulur. Metnimizde geniş zamanın şartı çekiminin örnekleri şu şekildedir:

şabr olunamaz-ısa (29a/09) nefsinūñ neşātına kâdir olursa (21a/08)

uyanıklık dā'im olursa (26b/03) her gün dahı olursa nāfī'dür (29b/09)

keşretde olursa (33b/01) lāzım gelürse (7a/06)

3.2.6.2.2.4. '-İken' Zarf Fiil Çekimi

Zarf fiil eki olarak kabul gören –i-ken yapısını da burada zikretmek uygun olacaktır. Bu ek de daha önce bir bildirme kipi ile çekimlenmiş olan fiile, araya i- fiilini alarak eklenir ve bir bakıma birleşik çekim teşkil eder. Metnimizde bu ekin yalnız geniş zaman eki ile birleşerek bir birleşik çekim oluşturduğu görülmektedir.

hareket ederken bişürülmek gerekdür (17a/01)

yaturken faşd olunmağ evlādur (33b/05)

⁵⁴ ERGİN, age. s.332.

3.2.6.3.FİİLİMSİLER

Çekimsiz fiiller, fiil kök ve gövdelerinden belirli eklerle türetilen; ancak, şahıs ekleri olarak çekime girmedikleri için yargı bildirmeyen, dolayısıyla da bitmemiş fiil (Lat. Verbum Infinitum) niteliğinde olan fiillerdir. Bunlarda fiil kök ve gövdelerine getirilen -mA, -mAk, -Iş/Uş, -AcAk, -mIş, -(y)Up gibi ekler fiilin esas anlamını değiştiren yeni bir kavram yaratmazlar. Bu bakımdan fiil kök ve gövdelerinde anlam değişikliği yaratarak isim, sıfat ve zarf türeten öteki eklerden farklılaşırlar.⁵⁵

3.2.6.3.1. İsim-Fiil (Infinitive Verb Forms)

Fiillerin karşılıkları oluş, kılış ve durumları kişi ve zamana bağlı olmadan gösteren fiil isimleridir. Fiillerdeki oluş ve kılış kavramlaştırarak çoğunlukla soyut adlar teşkil ederler. Metnimizde kullanılan isim-fiil örnekleri şunlardır:

a. -mA İle Kurulanlar

İsim-fiil

arta-ma

derle-me

dön-me

êt-me

gèyil-me

ol-ma

Örnek

ķabarup artamada ola (28b/09)

ķızarup derlemege (23b/07)

göñül dönmesini giderür (20a/09)

hareket êtmesine (23a/07)

râbî' ve ĥarîfde gèyilmeleri revâdur (33a/01)

eyü olmada ķoyun eti gibi (11b/01)

issi marazlar ĥâdiş olmadan ĥıfz êder (19a/07)

müteğayyir olması yaramazdur (13b/05)

b. -Iş İle Kurulanlar

Metnimizde -Iş ile kurulan isim-fiil örneği kullanılmamıştır.

c. -mAk İle Kurulanlar

İsim-fiil

diñlen-mek

êşit-mek

iç-mek

ol-maķ

oyna-maķ

örtün-mek

şakın-maķ

uyu-maķ

Örnek

diñlenmek-içündür (22b/10)

ĥoş âvâzlar êşitmek (24a/04)

üzerine içmek yaramazdur (19b/01)

müyesser olmağ-ıla (3a/10)

güy ve çevgân ile oynamak (24a/10)

ziyâde örtünmek nâfî' dür (6b/10)

şovukdan şakınmağa (5b/04)

yemek yènildükde uyumak (6b/09)

⁵⁵ KORKMAZ (2003), s.863.

3.2.6.3.2. Sıfat-Fiil (Participle)

Sıfat-fiiller, sıfat gibi kullanılan fiil şekilleridir. Bunlar fiil özellikleri dolayısıyla, kendilerinde var olan hareket ve zaman kavramlarını, ad oldukları sıfatlara aktararak varlık ve nesnelere hareket ve zaman gösterme özellikleri ile geçici olarak vasıflandırılırlar.⁵⁶ Metnimizde kullanılan sıfat-fiil örnekleri şunlardır:

a. -An İle Kurulanlar

Sıfat-Fiil

bişme-(y)en

ķuru-(y)an

ol-an

olın-an

yênil-en

Örnek

bişmeyen etüñ hazm ve istimrāsı (16b/03-04)

tennürda ķuruyan redīdür (10a/05)

eşref-i maħlūķāt-ı ģazret-i Raħmān olan beden-i insān
(3a/05-06)

bedeni muħīṭ olan hevā tedbīrindedür (4a/04)

bu zıkr olınan nesnelerden (4b/06)

resā'il-i mütedāvelede olan fevā'idi (3b/11)

ādeten yênilen balıķ cinsidür (12a/02-03)

b. -mAz İle Kurulanlar

Sıfat-Fiil

yara-maz

Örnek

yaramaz ģıdā vērür (11b/11)

mi'dede yaramaz ģılt olıcaķ (15a/09-10)

c. -Ar/-Ir/-Ur İle Kurulanlar

Sıfat-Fiil

ét(d)-er

ol-ur

Örnek

ķalbi taķviyet éder şandal ve gül ve elma (25b/10)

dem-i metīn ve ķavī tevlīd éder aģdiye (33a/10-11)

anlaruñ ģubūbına mānī' olur şimāl ve maşrıķ cānibinde
(5a/02)

⁵⁶ KORKMAZ (2003), s.909.

d. -dIk/-dUk İle Kurulanlar

Sıfat-Fiil

Örnek

çıkıl-duk	hammāmdan çıkıldığı hinde (29b/01)
iğtizā eyle-dük	iğtizā eylediği envā'-ı eṭ'ime (8a/11)
intikāl et-dük	intikāl ettiği zamāndur (5b/02)
ol-duk	muḫtarr oldukları (19b/11)
	sākin oldukları beytüñ (36b/05)
ol-duk(ğ)	sünnet olduğu ecilden (34b/02)
olma-duk	hālī olmadıkları ecilden (37b/04)
sākin ol-duk(ğ)	sākin olduğu büyütuñ şarkī tarafı (5a/03)
sev-dük	sevdiği kimesnelerüñ (24a/07)

e. -mİş/-mUş İle Kurulanlar

Sıfat-Fiil

Örnek

biş-miş	tennūrda bişmiş hamīrlü etmekden (10a/04)
ķayna-mış	ķaynamış şu içmek (7a/09)
müteğayyir ol-mış	müteğayyir olmuş şular (35b/04)
ol-mış	kemāl ile olmuş üzüm (6b/02)
yun-mış	yunmuş olan libās (32b/06)
yunul-mış	yunulmuş beyāz buğday unından (10a/02)

3.2.6.3.3. Zarf-Fiil (Gerundium)

Zarf-fiiller, zarf işleyişine giren ve zarf gibi kullanılan fiillerdir. Zarf-fiiller bir yönüyle fiil, bir yönüyle de isim özelliği gösterdikleri için fiil yönleriyle sadece hareket ve zaman kavramını karşılarlar; zarf yönleriyle ise bir oluş ve kılışın durum ve tarzını bildirirler. Fiil kök ve gövdelerine birtakım belirli eklerin getirilmesi ile oluşturulan zarf fiillerde, fiillerdeki asıl anlam muhafaza edilir. Bu yönüyle isim soylu aslı zarflardan ayrılırlar.⁵⁷ Metnimizde kullanılan zarf-fiil örneklerinden bazıları şunlardır:

a. -(y)A/-(y)I/-(y)U İle Kurulanlar

Zarf-Fiil

Örnek

dē-(y)u	dēyu buyurmuşlardur (8a/10)
	hammāma girici ol dēyu (29b/10-11)

⁵⁷ KORKMAZ (2003), s.983.

b. -İp/-Up İle Kurulanlar**Zarf-Fiil**

èt(d)-üp

girilme-(y)üp

kıl-up

olma-(y)up

olun-up

semürd-üp

toldurıl-up

sorıl-up

tokun-up

Örnek

hevâyı ifsâd édüp (4b/05)

tabh ve terkîk édüp (6a/07)

tecfîf édüp tēz kocaldur (7b/01)

def`aten girilmeyüp (28b/06)

libbeni kılup (10a/01)

tervîhe ihtiyâc olmayup (5b/05)

ishâl ile istifrâg olunup (5b/11)

bedeni tēz semürdüp mizāca kuvvet vērür (13b/10)

ayva ile toldurılıp ocağda kebâb olmuş ola (11b/08)

şorılıp cirmi yudulmaya (17b/10)

şu`â`ı tokunup (5a/04)

c. -İken İle Kurulanlar**Zarf-Fiil**

aç-iken

hâli-y-iken

ısıcağ iken

issi-y-iken

tâze-y-iken

toğ-iken

yoğ-iken

Örnek

aç-iken yēnilmeye (15a/04-05)

ta`âmdan hâli-y-iken hammâma girüp (30a/03)

ısıcağ iken yēnilse nefhi azalur (10b/08-09)

ziyâde issi-y-iken yēnilmeye (10a/09)

balığ tâze-y-iken (16b/11)

ğâyet toğ-iken riyâzat olunmaya (23a/11)

ataş yoğ-iken istilzâzen (19a/09)

iştihâ yoğ-iken ta`âm yēmek (6b/06-07)

d. -mAdIn İle Kurulanlar**Zarf-Fiil**

ol-madın

Örnek

ğıdâ hazm olmadın iştihâ yoğ-iken (6b/06-07)

e. -ıcağ/-icek İle Kurulanlar

Zarf-Fiil

Örnek

iç-icek

çok içecek aşşısı ziyānına degmez (20b/11)

ol-ıcağ

şehvet-i ta'ām hāşıl olıcağ (6b/03-04)

mi'dede yaramaz hılt olıcağ (15a/09-10)

eyü hażm olıcağ çok gıdā verür (18a/02-03)

ataş gālib olıcağ (19b/06)

ifrāt-ıla leyyinet olıcağ (28a/04)

f. -İncA İle Kurulanlar

Zarf-Fiil

Örnek

ağ-ınca

ziyāde der ağınca (23b/08)

derle-(y)ince

hammāmda derleyince oturulup (29b/05-06)

g. -dUk+dA İle Kurulanlar

Zarf-Fiil

Örnek

ol-duğda

tabī'at kabz olduğda (27b/11)

olun-duğda

hediye olunduğda (14a/03)

yenil-dükde

tatlu ta'āmlar yenildükde (7b/02)

yeñil-dükde

sevinüp ve yeñildükde (24a/11)

3.2.7. YABANCI UNSURLAR

İlm-i Tıbb'da âitlik, tarif, ilgi, vasıta gibi anlamlar taşıyan birtakım yabancıunsurların kullanımına rastlanmaktadır. Metinde kullanılan yabancı unsurların Arapça ve Farsça kelimelerle birleştirilerek birtakım terkipler oluşturmada kullanıldığı görülür.

3.2.7.1. Arapça Unsurlar

3.2.7.1.1. Başa Gelen Arapça Unsurlar

Arapça Unsur

Örnek

el- (Harf-i Ta'rif)

el-ḥacc Hüseyin el-müfti (1a/01)

'Alāüddin el-Karşı (3b/03)

İdris eş-Şāfi'i (3a/01)

fi- (+dA/beyanında)

Fi'l-luḥüm (10b/11)

ḳabl- (Öncesinde)

ḳable'l-inhiżām(29a/05)

li- (İçin/Amacıyla)

li-ibtāli'l-ḳaydü'l-evvel (1a/02)

zü- (Aitlik)

zü'l-lebeniyye (18a/09)

3.2.7.1.2. Sona Gelen Arapça Unsurlar

<u>Arapça Unsur</u>	<u>Örnek</u>
+īn (Çokluk Eki)	müneccimīn (5b/01) Ḥükemā-yı müteḵaddimīn (36b/07) eṭṭibbā-yı müte’ahḥirīn (36b/07)
+āt (Çokluk Eki)	ḥayrāt (8a/07) mevcūdāt (8b/01) lübāb-ı ḥayvanāt (9b/11)
+eyn (Çift Sayı Bildirir)	rummāneyn (20b/03) yevmeyn (29b/10) kevneyn ve rāzıḳ-ı şaḳaleyn (9b/10)
+en (Yöntem Bildirir)	aḥyānen (28a/02)

3.2.7.2.Farsça Unsurlar

3.2.7.2.1. Başa Gelen Farsça Unsurlar

<u>Farsça Unsur</u>	<u>Örnek</u>
bī+ (+sız anlamı verir)	sitāyiş-i bī-ḳıyās (1b/01) taḥıyyāt-ı bī-nihāyāt (2a/03) ḡufrān-ı bī-pāyān (2a/08)
bā+ (+II/ile)	ḥazret-i bā-rıf’atun (2a/08)
bi+ (ile/vasıtasıyla)	bi’l-ḥayri āmālehu (2b/02) bi-tevfīḳü’l-bārī (3b/04) bi-cümletihi (27b/01)

3.2.7.2.2. Sona Gelen Farsça Unsurlar

<u>Farsça Unsur</u>	<u>Örnek</u>
+ān (Çokluk Eki)	ḡufrān-ı bī-pāyān (2a/08) beden-i insān (3a/06) rey’ān-ı şebābdan (3a/11)
+ān (Sıfat Yapar)	şādān (26a/09)

4. KELİME GRUPLARI

“Tek kelimeyle ifade edemeyeceğimiz nesne, kavram ve hareketleri ifade edebilmek için başvurduğumuz, birden fazla kelimedenden oluşmuş dil birliklerine kelime grubu diyoruz. Kelime grupları, başka kelime grubu ve cümleler içinde tek bir kelime gibi işlem görür ve görev üstlenirler.”⁵⁸ Kelime grupları anlatımın tam anlamıyla gerçekleşebilmesi ve öğelerin netlik kazanması amacıyla dilimizde yoğun olarak kullanılmaktadır. bugün olduğu gibi Eski Anadolu Türkçesi döneminde de bu dil birliklerinden yararlandığımızı görüyoruz.

4.1.Tekrar Grubu

Tekrarlar, aynı cinsten iki kelimenin arka arkaya getirilmesi ile meydana gelip tekrarı oluşturan kelimenin anlamını pekiştirmek, çokluk anlamı katmak veya devamlılık belirtmek amacıyla kullanılır. Türkçede aynen tekrar, eş anlamlı tekrar, zıt anlamlı tekrar ve ilaveli tekrar olmak üzere dört çeşit tekrar grubu vardır.⁵⁹

Metnimizde tekrar grubuna ait sadece bir örnek yer almaktadır:

Tekrar Grubu

az az

Örnek

az az içeler (19b/07, 29a/11)

4.2.Bağlama Grubu

Metnimizde, ya, ve, vü, ü, u gibi bağlama edatları kullanılarak bağlama grupları oluşturulmuştur. Metnimizde geçen bağlama grubu örneklerinden bazıları şunlardır:

Bağlama Grubu

ü

Örnek

misk ü 'anber (36b/06)

neşv ü nemā (5b/05)

ve

hażm ve istimrāsı (16b/04)

esnān ve emzāca (17a/06)

gūy ve çevgān (24a/10)

acīb ve ğarīb (25b/11)

veyāħud

sevinmesi veyāħud ğazabı (25a/02-03)

ya

ya mezākda eşhā ve eṭyeb (20a/01)

yigirmi ya otuz (21a/07)

sekiz ya on (26b/10)

⁵⁸ ÖZÇELİK, Sadettin-ERTEN, Münir (2005). *Türkiye Türkçesi Dilbilgisi*, Diyarbakır.

⁵⁹ ERGİN, age. s.375.

4.3.Sıfat Tamlaması

Türkçenin genelinde sıkça kullanılan sıfat tamlamalarının metnimizde de fazlaca örneği mevcuttur. Metnimizde kullanılan sıfat tamlamalarından bazıları şunlardır:

ğalīz ta'āmlar (07a/01)	mū'tedil tennūr (9b/06)
güzel ta'ām (14a/04-05)	şāfī şu (18b/01-02)
ışıcağ etmek (10a/08)	tāze peynīr (13a/09)
issi vaqtlar (05b/08)	datlu nesnelər (6b/01)
lezīz ğıdālar (06b/11)	miskī elma (11b/07)
müte'affin şular (12a/08)	etlü ve semüz kimseler (12a/11-12b/01)

4.4.İsim Tamlaması

Metnimizde, belirtili, belirtisiz ve zincirleme isim tamlamasının birçok örneği kullanılmıştır. Metnimizde kullanılan isim tamlaması örneklerinden bazıları şunlardır:

baş ağrısı (20b/09)	'ilmūn fazl ve şerefi (3a/03)
tağ hayvānları etleri (16b/10)	yaz günleri (17a/09)
unuñ etmegi (09b/07)	şūrbāsınuñ eyüsi (12b/03)
yەرlerüñ buħārları (04b/03)	şunuñ buħarı (4b/02)

4.5. Aitlik Grubu

Metnimizde aitlik grubunun herhangi bir örneğine rastlanmamıştır.

4.6.Unvan Grubu

Unvan grubu, bir şahıs ismiyle bir unvan ya da akrabalık bildiren diğer bir ismin bir araya gelmesiyle oluşan kelime grubudur.⁶⁰ Metnimizde çoğunlukla Arapça unvan veya mensubiyet bildiren kelimelerin unvan grubu oluşturduğu görülmektedir. Metnimizde kullanılan unvan grubu örneklerinden bazıları şunlardır:

Necībüddin Semerkandī (3b/11)
eş-Şeyḫ er-Re'īs İbn Sīnā (3b/01-37a/05)
Muḫammed bin Ḥasan Eṭ-ṭabīb (2b/01)

4.7.Ünlem Grubu

Metnimizde ünlem grubunun kullanımına rastlanmamıştır.

⁶⁰ ERGİN, age. s.392.

4.8.Sayı Grubu

Türkçede sayılar, bir tek kelime ile, sıfat tamlaması ile veya sayı grubu ile karşılanırlar. Sayı grubu ile karşılanan sayılar; tek kelimelik sayıların on'dan sonraki kısmını ve sıfat tamlaması hâlindeki sayıların aralarındaki sayıları karşılamak için kullanılırlar.⁶¹ Metnimizde kullanılan sayı grubu örnekleri şunlardır:

on dört (33b/11), on beş (38a/08), yüz yigirmi (10b/04)

4.9.Edat Grubu

Edat grubu, bir isimle bir son çekim edatının birleşmesiyle oluşan kelime grubudur.⁶² Metnimizde kullanılan edat grubu örnekleri şunlardır:

ëtdüğü gibi (13a/02) aña göre (29b/05)
ışlâh için (19b/11) ferağ ve sürür üzere (25b/03)
hadd-i sekre dek (21a/03) cemî' nâs için (21a/03)
olduğundan sonra (16a/06)

4.10. Kısaltma Grupları

“Kısaltma grupları, kelime grupları ve cümlelerden yıpranma ve kalıplaşma yoluyla ortaya çıkan gruplardır.”⁶³

a. Bulunma Grubu

Metnimizde kullanılan bulunma grubu örnekleri şunlardır:

günde bir kerre (29b/10), her ayda iki kerre (29b/03)
yaz günlerinde dört kerre (29b/03-04), ayda üç kerre (29b/04-05)

b. İsnat Grubu

Metnimizde kullanılan isnat grubu örnekleri şunlardır:

gögsi tar (35a/04), mi'desi ve dimâğı za'îf (35a/04-05)
boynı ince (35a/04)

4.11. İsim-Fiil Grubu

İsim-fiil grubu, bir isim-fiil eki almış kelime ile ona bağlı olan diğer kelimelerden oluşan kelime grubudur. Metnimizde kullanılan isim-fiil grubu örnekleri şunlardır:

ziyâde örtünmek nâfî'dür (6b/10), pek yaylar çekmek (24b/02)
hâmmâm içinde uyumağ (30b/05), ziyâde ovulmağ (31a/11)

⁶¹ ERGİN, age. s.394-395.

⁶² age. s.396.

⁶³ KARAHAN, Leyla (1991). *Türkçede Sözdizimi (Cümle Tahlilleri)*, Ankara, s.3.

4.12. Sıfat-Fiil Grubu

Sıfat-fiil ekini almış bir fiil ile ona bağlı olarak kullanılmış başka kelime veya kelime topluluğunun oluşturduğu gruba sıfat-fiil grubu denir. Metnimizde kullanılan sıfat-fiil grubu örnekleri şunlardır:

tennūrda uruyan (10a/05), badam yađı ile olan (18a/07)
arru'l-mizac olanlar (18a/08), ıfzı o eden (23b/11)

4.13. Zarf-Fiil Grubu

Zarf-fiil ekini almış bir fiil ile ona bağlı olarak kullanılmış başka kelime veya kelime topluluğunun oluşturduğu gruba zarf-fiil grubu denir. Metnimizde kullanılan zarf-fiil grubu örnekleri şunlardır:

hevayı ifsad edup (4b/05), tab ve terkik edup (6a/07)
libbeni ılap (10a/01), tervie itiyac olmayup (5b/05)
ayva ile oldurulup (11b/08), leyyinet olıca (28a/04)

4.14. Birleşik Fiil Grubu

Birleşik fiil grubu, “bir hareketi karşılamak uzere bir arada bulunan kelimeler topluluğu”⁶⁴ şeklinde tanımlanır. Birleşik fiil grubu genellikle isim+yardımcı fiil ve fiil+(zarf-fiil+fiil) olmak uzere iki grupta değerlendirilir.

4.14.1. İsim+Yardımcı Fiilden Oluşan Birleşik Fiil Grubu

Metnimizde, isim+yardımcı fiilden oluşan birleşik fiil grubu ornekleri şunlardır:

İsim+bul- :

al ř bul- (36b/10-11),

İsim+et- :

id ř et- (7a/02), tenfz et- (7a/04), al et- (8b/02-03), pak et- (10b/05)

ıfz et- (13a/01), telyin et- (13a/06), id ř et- (13b/03)

İsim+eyle- :

tağyr eyle- (5a/10), tenvl eyle- (6b/02)

İsim+kıl- :

şaf kıl- (5a/04), av kıl- (17b/03), ma'uf kıl- (2b/03)

⁶⁴ KARAHAN, age. s.30.

İsim+ol- :

hāşıl ol- (4a/05), sā'ī ol- (3b/01), muhtedī ol- (3b/06)

sākin ol- (4b/09)

İsim+olun-/olın- :

halk olun- (4a/07), zikr olın- (4b/06), terk olun- (7a/02)

4.14.2. Fiil+Zarf-Fiil+Fiilden Oluşan Birleşik Fiil Grubu

Metnimizde bu şekilde oluşturulmuş birleşik fiil grubu örneği tespit edilememiştir.

II. BÖLÜM

METİN

[1a] ⁰¹ Min kütübî'l-fakîrun ileyh 'azze şānuhu *el-Hacc Hüseyin el-müftî be-Āmid* afe'an.

⁰² Hāretü hāzihi'l-cümleti li-ibtālî'l-ķaydü'l-evvel ve hiye inne hāzihi'l-kitābü'n-nefis min metrukātî'l-vālidî'l-mācîd ve ene'l-münfakîr 'azze şānuhu *es-Seyyid Bekir Sıdkı el-Āmidî* afe'an.

[1b] ⁰¹ Şükr ve sipās ve sitāyiş-i bî-ķiyās ol hākîm-i ķādir ve 'azîz-i muķtedir ⁰² celle şānuhu ve amme nevāluhu hāzretlerine lāyıkdur ki envā'-ı mevcūdātı ⁰³ feyz ve fazlı ile vücūda getirüp nev'-i ādemî⁶⁵ kuvvet-i 'akliyye ⁰⁴ ve nefis-i nātıķa ile teşrif ve leṭāyif-i fazā'il-i insāniyye ile ⁰⁵ tezyîn ve talṭîf edüp ḥüsn-i ḥulķ ve aḥsen-i taķvîm ve vahy ⁰⁶ ve ilhām ve tā'lîm ile taḥşîş⁶⁶ ve nazār ve î'tibār vērüp sa'ādet-i [2a] ⁰¹ ebediyyeye tavşîl ve şekāvet-i sermediyyeden taḥlîş eyledi.

⁰² ⁶⁷ وَمَنْ يُوْتِ الْحِكْمَةَ فَقَدْ اُوْتِيَ خَيْرًا كَثِيرًا ve şalavāt-ı mütevāliyāt ⁰³ ve taḥiyyāt-ı bî-nihāyāt ol şāhibü'l-mu'cizāt-ı velāyāt ⁰⁴ nebî-yi Kureyşî Hāzret-i Muḥammed Muştafā üzerine olsun ki lezîz-i ⁰⁵ meṭā'im ve meşāribden ihtimā ile ḥıfz-ı şıḥḥat-i İslāmî ḥāşıl ⁰⁶ ve kelām-ı leyyîn ve mu'cezî ile ḳulüb-ı ķāsiyeden mevādd-ı fāsıdeyi, ⁰⁷ küfr ve işrāki telyîn edüp zā'il etmişdür. Ve rıdvān-ı ⁰⁸ firāvān ve ğufrān-ı bî-pāyān ol hāzret-i bā-rıf'atun evlād-ı ⁰⁹ kirām ve aşḥāb-ı 'izāmına ki menāhî redî'eden⁶⁸ tenķiya ¹⁰ ile evşāf-ı zemîmeye müdāvî ve millet-i rāsiyyeyi ḥıfz ¹¹ ile emrāz-ı sārıyyeye mu'āliclerdür. Ve ba'de bu bende-i fakîr [2b] ⁰¹ ve za'îf, Muḥammed bin Ḥasan eṭ-ṭabîb aḥsena'llāhu ḥālehu ve encaḥ ⁰² bi'l-ḥayri āmālehu, innehü semî' u mucîb; sa'y-ı belîğ ve cidd-i sedîdini ⁰³ istiḥşāl-i daķāyık-ı 'ilmiyyeye mā'tūf ḳılup 'ulūm-ı ḥekimiyyeden ⁰⁴ 'ilm-i ṭıbb ki 'ilm-i şerîf ve şer'î olup enbiyā-yı 'izāmdan Hāzret-i ⁰⁵

⁶⁵ ādemi:ādimi, M. 1b/03.

⁶⁶ taḥşîş: taḥşîş, M. 1b/06.

⁶⁷Bakara/269: yu'til hikmete men yeşa'u ve men yu'tel hikmete fekad utiye hayran kesira ve ma yezzekkeru illa ulü'l-elbab: Allah, hikmeti dilediğine verir. Kime hikmet verilmişse böylece ona çok hayır verilmiştir. Bunu ancak akıl sahipleri anlar.

⁶⁸ redî'e: rediyye, M. 2a/09.

Mūsā şalavātu'llāhi 'alā nebiyyinā ve 'aleyhi tenāvül-i devādan i'rāz⁰⁶ êtdüklerinde hâzret-i hâkîm ve hâllâk celle şānuhu:⁰⁷

⁶⁹ أثريدان تبطل حكمتى تبوكلك على من اودع المنافع في هذه العقاقير⁰⁸ dēyu h̄itāb êdüp h̄atim-i enbiyā ve nūr-ı dāide-i aşfiyā⁰⁹ 'aleyhi şalavātu'llāhi'l-ezkā ve taḥiyyātü'l-eşfā:

¹⁰ ان لكل دا ء دوا فذاصاب دا الدوايريءباذنه تعالى¹¹ buyurup imām-ı mu'azzam ve muḳtedā-yı mükerrem Ebū 'Abdullah Mevlānā Muḥammed [3a]⁰¹ İdrīs eş-Şāfi'î rahmetu'llāhu te'ālā:

⁷⁰ العلم العلماء علم الابدان ثم علم الاديان⁰² buyurmışlardır. Ve 'ilm-i mezbūruñ fazīleti⁰³ berāhîn-i 'akliyye ile daḥı müberhendür ki her 'ilmüñ faẓl ve şerefi⁰⁴ mevzū'ınuñ şerefi-y-ile ve aña şiddet-i ihtiyāc ḥasebi iledür.⁰⁵ Ve 'ilm-i tıbbuñ mevzū'ı eşref-i maḥlūḳāt-ı hâzret-i Raḥmān⁰⁶ olan beden-i insān olup nefsi nātıḳanuñ istikmāli ki⁰⁷ 'aḳl-ı heyulānından 'aḳl-ı müstefād ve 'aḳl-ı melekeye teraḳḳī⁰⁸ êdüp iḳtisāb-ı fazā'il ve kemālāt ile emrāz-ı kibr ve ḍalālet⁰⁹ ve eskām-ı cehl ve ḡavāyetden necātdur. Kemāl-i şihḫat ile müyesser¹⁰ olmaḡ-ıla şinā'at-i mezbūreye ḥācet ziyāde müşteddür. Pes¹¹ bu faḳîr 'unfuvān-ı şabī ve rey'ān-ı şebābdan taḫşîl-i 'ilm-i tıbbā [3b]⁰¹ sâ'î olup ekşer evḳatı eş-Şeyḫ er-Re'īs İbn Sīnā'nuñ Ḳānūn'ına ve⁰² şurūḫından Üstādü'l-Verayā Mevlānā Kuṭubü'l-millet ve'd-dīn eş-Şirāzī⁰³ ve zübdetü'l-iṭbā ve ḥulāşatü'l-ḥükemā 'Alāüddīn el-Karşī şerhleri⁰⁴ mütāla'asına maşrūf ḳılıp bi-tevfīḳü'l-bārī:

⁰⁵ ⁷¹ فان من شيء الا عندنا خزائنه وما نزله الا بقدر معلوم⁰⁶ feḥvāsınca⁰⁶ ḥaḳāyık-ı tıbbiyeden nebzi ḳalīle muhtedī oldum; çün 'ilm-i tıbbdan⁰⁷ maḳşūd bi'z-zātī ḥıfz-ı şihḫat oldı. Aḳşām-ı 'ilm-i tıbbdan 'ilm-i ḥıfz-ı⁰⁸ şihḫatuñ menfa'ati ekşer ve nāsuñ ihtiyācı aña evfer olmaḡın⁰⁹ esbāb-ı

⁶⁹ Müellif bu ifadenin ayet olduğunu belirtmiş; fakat yapılan inceleme sonucunda böyle bir ayetin bulunmadığı tespit edilmiştir.

⁷⁰ “İlim ikidir, beden ilmi sonra da din ilmi.”

⁷¹ Hicr/21: Ve in min şey'in illâ indenâ hazâinuhu ve mâ nunezziluhû illâ bi kaderin ma'lûm: Hiçbir şey yoktur ki hazineleri bizim katımızda olmasın; biz onu ancak belli bir ölçüyle indiririz.

sitte-i zarūriyye tebdīri üzere lisān-ı ‘Arabī’de bir risāle ¹⁰ te’līf edüp Kānūn’dan ve Şifā’ü’l-Eşkām’dan ve fāzıl-ı ‘allāme ¹¹ Necībuddīn Semerkandī’nün⁷² mü’ellefātından kavānin-i hıfz-ı şihhati zabt <ve anda derc ve sâ’ir kitāb-ı mü’tebere ve resā’il-i mütedāvelede olan fevā’idi cem’ ve hırc eddüm. Pes risāle-i mezbūreyi lisān-ı Türkī’ye tercüme edüp sekiz ravzaya taqşīm eddüm ki ravza-i evvelī beden-i insānı muhīṭ olan hevā tebdīrindedür, ravza-i şāniye me’kūl ve meşrüb tebdīrindedür, ravza-i şālişe hareket ve sükūn-ı bedeniyenin tebdīrindedür, ravza-i rābi’a hareket ve sükūn-ı nefsāniyyenin tebdīrindedür, ravza-i hāmise nevm ve yaqaza tebdīrindedür, ravza-i sādise >⁷³[4a] ⁰¹ istifrāğ ve ihtibās tebdīrindedür ravza-i sābi’a cimā’ ⁰² ve hāmmām tebdīrindedür, ravza-i şāmine faşd ve hacāmat ve sâ’ir ⁰³ hıfz-ı şihhate müte’allik eşyānuñ tebdīrindedür. **Ravza-i evvelī ⁰⁴ bedeni muhīṭ olan hevā tebdīrindedür:** Rūh-ı insānī ki ⁰⁵ ‘inde’l-eṭibbā ahlāṭuñ leṭāfetinden hāşıl olan cism-i ⁰⁶ laṭif ve buhārīdür. A’zāya nüfūzı serī’ olsun-içün ⁰⁷ gāyet de harr halk olunmuşdur. Bu ecilden insān rūha ⁰⁸ nisbet bārid olan hevāya muṣṭarrdur ki anı istinşāk ⁰⁹ sebebi ile rūhda i’tidāl-i farazī hāşıl ola. Pes hevā ¹⁰ gerekdür ki harāret ve bürüdetde mu’tedīl ola ve şāfī ¹¹ olup gubār ve duhān ile muhteliṭ olmaya ve hāliş olup [4b] ⁰¹ mizāc-ı rūha menāfi’ olan eşyā ki mütegayyir ve müte’affin ⁰² şunuñ buhārıdur ve qamışlıklardur ve incīr ve ılgın ağacı ⁰³ ve lahana ve tereler olan yerleruñ buhārıdır. Bunlara qarışmış ⁰⁴ olmaya ki mezbūrlardan müteşā’id olan ebhire bi’l-hāşiyeye ⁰⁵ hevāyı ifsād edüp anı istinşāk sebebi-y-ile rūhuñ mizācı ⁰⁶ mütegayyir olur. Ve mādāmki hevā şāfī olup bu zıkr olınan ⁰⁷ nesnelerden hāliş ola; şihhat-i mevcūde-i hāfiz olup ⁰⁸ marīz olanlara dahı şihhat īrāş eder. Faşl: hāfiz-ı şihhate ⁰⁹ lāzımdur ki iqlīm-i mü’tedilde sākin ola ki iqlīm-i rebī’dür. ¹⁰ Dārü’s-Salṭanati’l-Seniyye Maḥmiye-i

⁷² Ebû Hâmid Muhammed b. Ali b. Omer Necībuddin es-Semerkandî.

⁷³ Derkenār: “Ve anda derc ve sâ’ir kitāb-ı mü’tebere ve resā’il-i mütedāvelede olan fevā’idi cem’ ve hırc eddüm pes risāle-i mezbūreyi lisān-ı türkīye tercüme edüp sekiz ravzaya taqşīm eddüm ki ravza-i evvelī beden-i insānı muhīṭ olan hevā tebdīrindedür, ravza-i şāniye me’kūl ve meşrüb tebdīrindedür, ravza-i şālişe hareket ve sükūn-ı bedenin tebdīrindedür, ravza-i rābi’a hareket ve sükūn-ı nefsāniyyenün tebdīrindedür, ravza-i hāmise nevm ve yaqaza tebdīrindedür, ravza-i sādise”

Kōstantīniyye iklīm-i rebī'e ¹¹ kārībdür. Ve mesken yüksek yerde olup bād-ı şabā ve şimāl ki [5a] ⁰¹ şihhāti hıfz ve 'ufūneti def' edicilerdür, anlarıñ hūbūbına ⁰² mānī' olur şimāl ve maşrık cānibinde tağ olmaya ve sākin ⁰³ olduğı büyütuñ şarkī tarafı açık ola ki gün toğduğı ⁰⁴ hīnde şu'ā'ı toğunup hevāsını laṭīf ve şāfī kıla. ⁰⁵ Ve saḳfaları yüksek ve ḳapuları ve pençereleri büyük olup ⁰⁶ şark ve şimāl cānibine açıla ki riyāh-ı şarkīyye ve şimāliyye ⁰⁷ dāhil ola. Ve mesken her ne deñlü yüksek ola, hevāsı ⁰⁸ eyü ve şaḥīḥ ve şovuk olur ve alçaḳ yerlerde olan mesākinüñ ⁰⁹ hevāsı ışıcaḳ ve ḡāyet yaramazdur. Faşl: Vaḳtā ki fuşūl-ı ¹⁰ erba'anuñ hevāyı taḡyīr eylemede te'sīri ḳavī oldı-y-ısa ¹¹ lāzımdur ki her faşluñ tedbīri beyān oluna. Ma'lūm-durur ki [5b] ⁰¹ eṭıbbā ḳatında fuşūl-ı erba'a müneccimīn <dēdükleri fuşūluñ ḡayrıdur. Zīrā müneccimīn>⁷⁴ ḳatında Faşdan murād ⁰² şemsüñ felekü'l-burūcdan her bir rubū'a intikāl etdüğü zamāndur. ⁰³ Ammā 'inde'l-eṭıbbā faşl-ı rebī' şol vaḳtdur ki ol ⁰⁴ zamānda bilād-ı mū'tedilede şovukdan şaḳınmaḡa ve issiden ⁰⁵ tervīhe ihtiyāc olmayup eşcār neşv ü nemāya ibtidā ⁰⁶ etmiş ola ve ḥarīf şol vaḳt mū'tedildür ki anda evrāk-ı ⁰⁷ eşcār dökülmege başlaya ve faşl-ı şayf rābī' ile ḥarīf ⁰⁸ arasında olan issi vaḳtlar ve faşl-ı şitā ḥarīf ile ⁰⁹ rebī' ortasında şovuk zamānlardur. Faşl-ı rebī' vaḳtında ¹⁰ tedbīr oldur ki ḳış içinde müctemī' olan aḥlāṭ ḳay' ¹¹ ve ishāl ile istifrāḡ olunup bedende ḳan ḡālib ise [6a] ⁰¹ 'anāsır-ı mütezāddeden mürekkeb olduğundan ḥarāreti, ruṭūbeti ⁰² taḥlīl edüp kezālike ruṭūbet-i ḡarīziyye ki ḥarāret-i ḡarīziyyenüñ ⁰³ mādidesidür. Hevāyı muḥīṭ ve ā'rāz-ı nefsanīyye ve ḥarekāt-ı ⁰⁴ müt'ibe te'sīri ile her ān taḥallül ve noḳşānda olmaḡın, ⁰⁵ müteḥallil ve nāḳışa bedel İrādı lāzım olduğundan insān ⁰⁶ ḡıdā isti'māline muḫtarrdur. Ammā meşrūba ıztırār ⁰⁷ ḡüyā emr-i ḡıdāyı tetmīm içündür ki tabḥ ve terkīḳ edüp ⁰⁸ mecārī-i zayyıkaya tenfīz için isti'māl olunur. ⁰⁹ Ḥāfız-ı şihhāte lāzımdur ki ta'āmında aḡdiye-i devā'iyye ¹⁰ olmayup ḡıdāsını pāk buḡday etmegine ve ḳoyun ve buzaḡu ¹¹ ve tavuḳ ve keklik ve süglün etlerine ve mizāca mülāyim [6b] ⁰¹ datlu nesnelere iḳtişār eyleyüp buḳül ve fevākihden çok ⁰² tenāvül eylemeye. Fevākih nev'inden

⁷⁴ Derkenār: "dēdükleri fuşūluñ ḡayrıdur zīrā müneccimīn".

kemāl-ile olmuş üzüm ve incir⁰³ cümle yemişlerüñ evlāsı ve ğıdāya eşbehidür. Şehvet-i ta‘ām⁰⁴ hāşıl olıcağ ğıdā isti‘mālinde te‘hīr olunmaya. Zīrā⁰⁵ açlığa şabr eylemek yaramazdur, ahlāt-ı redī‘enüñ⁷⁵ mi‘deye⁰⁶ inşıbābını mücibdür. Ve ğıdā hazm olmadın iştihā⁰⁷ yoğ-iken ta‘ām yemek bedene ğāyet zarardur. Belādet⁰⁸ ve kesel ĩrās̄ edüp imtilā’ sebebi ile emrāz-ı māddiyye⁰⁹ ihdās̄ eder. Çok yemek yēnildükde uyumağ ve yasduğı¹⁰ yüksek edüp ziyāde örtünmek nāfī’dür, hazma mu‘īn¹¹ olurlar. Laṭīf ve lezīz ğıdālar yemek kuvveti ziyāde şaklayıcılarıdır.⁷⁶ [7a]⁰¹ Ammā ğalīz ta‘āmlara müdāvemem muzırrdur, tül-i eyyām ile⁰² emrāz-ı redī’e⁷⁷ ihdās̄ eder, tadrīc-ile terk olunmağ gerekdür.⁰³ Faşl: Ta‘ām üzerine hareket-i ‘anīfe olunmaya ki qabl⁰⁴ el-hazm ğıdāyı ‘urūka tenfīz edüp südde ĩrās̄⁰⁵ eder. Dağı ta‘ām arasında çok şı içilmeye, lāzım⁰⁶ gelürse cüz’ī içilmek cā’izdür. Harru’l-mi‘de olanlara⁰⁷ fā’ide eder, mi‘deyi cem’ edüp kuvvet⁷⁸ vērür. Ğalīz⁰⁸ hevālar ve şular huşuşā yaz günlerinde ta‘āmı ifsād ederler.⁰⁹ Yemek üzerine ‘ūd ve maştakī ile kaynamış şı içmek¹⁰ nāfī’dür, anlaruñ zararlarını dāfī’dür. Faşl: Datlu ğıdālara¹¹ müdāvemem mi‘de irhā edüp za‘īf eder ve bedene harāret [7b]⁰¹ vērür. Ve ekşileri çok yemek tecfīf edüp tēz kocaldur⁰² ve siñirlere zarar eder. Pes ziyāde tatlu ta‘āmlar yēnildükde⁰³ anuñ zararın ekşiler yemek ile def’ edüp ve ekşinüñ⁰⁴ zararın dağı datlu ile ve datsuzuñ tuzlu ile def’⁰⁵ edeler. Ve ihtimā edüp nāfī’ ğıdālardan ictināb bedeni⁰⁶ za‘īf eder. Nētekim dēmişlerdür: “*marāzda perhīz ētmemek*⁰⁷ *nēce zararlı ise hāl-i şıhhatde dağı dā’imā perhīz üzere*⁰⁸ *olmağ anuñ gibi muzırrdur.*” Faşl: Ehl-i Hind ve ğayrıdan erbāb-ı⁰⁹ tecrube dēmişlerdür ki süd ile balığ yēnilmeye ki mezbūrları¹⁰ cem’ ētmek cüzām ve fālic⁷⁹ ihdās̄ eder. Ve dağı süd ile¹¹ ekşiler ve yoğurt ile turb ve kuş etlerini yēmeyeler. Baş üzerine [8a]⁰¹ üzümü ve herīse üzere anār yēmegi ve sirke ile birinç aşları⁰² yēnmegi men’ ētmişlerdür. Mezbūrlaruñ sebebini kıyās ile işbāt⁰³ mūte‘assirdür.

⁷⁵ redī’e: rediyye, M. 6b/05.

⁷⁶ şaklayıcılarıdır: şakalayıcılarıdır, M. 6b-11.

⁷⁷ redī’e: rediyye, M. 7a/02.

⁷⁸ kuvvet: kuvvut, M. 7a-07.

⁷⁹ fālic: fālec, M. 7b/10.

Lāyık budur ki tecrîbe kıyās üzere tercîh olunup ⁰⁴ cem' olunmayalar. Faşl: Ma'lûm ola ki ahlâk-ı nefis mizâc-ı ⁰⁵ bedene tâbî'dür. Her-bâr ki mizâc açlıkta ve toklukta ⁰⁶ ve uykuda ve uyanıklıkta mü'tedil ola, nefis dağı neşât⁸⁰ ⁰⁷ ve sürür üzere olup hayrât ve tã'ate ziyâde râğib ⁰⁸ olur. Bu ecilden hâtimi'n-nebiyyîn şall'allâhu 'aleyhi ve sellem: ⁰⁹ *“Ben uyuram ve uyanuram ve şâ'im olurum ve iftârı ederüm.”* ¹⁰ deyu buyurmışlardır. Faşl: Bu Faşl beden-i insân iğtizâ ¹¹ eylediği envâ'-ı e'time ve eşribenüñ havvâş ve tabâyi'i ve menâfî' i [8b] ⁰¹ ve mazarrı beyânındadır. Çün hâlik-ı kâ'inât ve râzık-ı mevcûdât ⁰² celle şânuhu ve 'azûme burhânuhu mizâc-ı insânı a'del-i emzice halk ⁰³ edüp ve i'tidâl-ı mezbûr 'arîz olduğundan nev'-i insânüñ ⁰⁴ şüret ve tabâyi'i ve emzice ve ahlâk-ı muhtelif oldı-y-ısa ⁰⁵ vâcib oldı ki benî âdemüñ ağdıye ve eşribesi keşîretü'l-eşnâf ⁰⁶ ve muhtelifetü't-tabâyi' ola. Tã her zamân mizâc aşlîsine ⁰⁷ mu'tabîk ve le'tâfet-i mizâcından ednâ sebebden hâdis ⁰⁸ olan mizâc-ı 'arâzîsine muvâfık olan gıdâyı isti'mâl ⁰⁹ eyleye. Bu ecilden hükemâ demişlerdür ki *“Vakt-i şihhatde ¹⁰ tahlîf yâ'nî her vaktde kendü hâline ve şehvetine muvâfık ¹¹ olan gıdâyı isti'mâl etmek marâz hâlinde tedâvî gibidür.”* [9a] ⁰¹ Pes her la'tîfü't-tab' ve mü'eşşirât-ı gayr-ı tabî'iyyeden şedîdü't-te'sîr ⁰² olanlar ki a'kıl-ı nâs ve haşâ'îş⁸¹-i insâniyyeye mahşûş ⁰³ olanlardır. Gerekdür ki ağdıye ve eşribenüñ tabâyi'i ve havâşşını ⁰⁴ bilüp her vaktde mizâc-ı ve hâline evfağ olanı ihtiyâr ⁰⁵ eyleye, tã kemâl-i şihhati dâyim ve bedeni 'urûz-ı 'arîzadan ⁰⁶ sâlim ola. Faşl: Beden-i insâna gıdâ olan eşyâ ⁰⁷ altı nev'dür. Bir nev'i hubûbdur buğday ve birinç ve nohûd ⁰⁸ gibi ve bir nev'i dağı luhûmdur ki koyun eti ve sâ'ir kuşlar ⁰⁹ etidür ve tavuk etidür ve bir nev'i dağı süd ve anuñ ile ¹⁰ ma'tbûh olan e'timedür bir nev'i dağı yumurdadır; ¹¹ bir nev'i fevâkih ve eşmârdur üzüm ve encîr ve elma ve amrûd [9b] ⁰¹ ve anâr ve sâ'ir yemişlerdür; bir nev'i dağı bukülür, isfanağ ve marul ⁰² ve bunlaruñ gibi terelerdür. Faşl: Hubûb kısmınuñ insâna evfağ ⁰³ ve eyü gıdâlusı buğdaydur. eyüsi oldur kim beyâz ve

⁸⁰ neşât: nişât, M. 8a/06.

⁸¹ haşâ'îş: haşâ'îş, M. 9a/02.

humratda ⁰⁴ mutavassıf ola. Buğday etmegiñ efdalı oldur ki hālîş ⁰⁵ buğday unından ittiḥāz
 olıñup tuzı ve ḥamīri ⁰⁶ i'tidāl üzere olup mü'tedil tennūrda bişmiş ola. ⁰⁷ Ve kepeginden
 ayrılmış olmayan unuñ etmegi mi'deden ⁰⁸ tēz münḥadır olur lākin ḳalīlü'l-ğıdādur ve tēz
 ḳocaldıcıdur. ⁰⁹ Zīrā ḳabından ayrılmış olan ḥubūb keşīrū'l-ğıdādur ¹⁰ ve mizāc-ı insāna
 mülāyimdür. Ḥālīḳ-ı kevineyn ve rāzıḳ-ı şaḳaleyn ¹¹ insānı lübāb-ı ḥayvanāt ḳıldıḡı gibi
 ġıdāsını daḡı her nesnenüñ [10a] ⁰¹ libbeni ḳılup ḳuşūrını daḡı ḥayvanāta ġıdā ḳılmışdur. Ve
 ziyāde ⁰² yunulmuş beyāz buğday unından olan etmegüñ ⁰³ ḥarāreti ve ġıdā'ıyyeti azdur. Ve
 beksimātuñ eyüsi oldur ki ⁰⁴ tennūrda bişmiş ḥamīrlü etmekden ittiḥāz olıñup gölgede ⁰⁵
 ḳurmuş ola. Tennūrda ḳuruyan redīdür, geç hazm ⁰⁶ olur. Tāze olan etmegüñ ġıdā'ıyyeti
 ziyādedür, bedeni ⁰⁷ tertīb edüp mi'deden tēz münḥadır olur ve tennūrdan ⁰⁸ henüz çıḳmış
 ġāyet ışıcaḳ etmek ḥarāret vērüp şusuzlık ⁰⁹ getürür, ziyāde issi-y-iken yēnilmeye. Faşl:
 Beden-i insāna ¹⁰ mülāyim ve ekşer ṭabāyi'e muvāfiḳ olan ḥubūbdan birisi ¹¹ birinçdür ki
 cemī' evḳātında her mizāca şāliḥdür, eyü [10b] ⁰¹ ġıdā vērüp ḳanı ziyāde eder ve levnüñ
 revnāḳın arturur, ḥuşuşā ⁰² süd ile yēnile. Eṭıbbā demişlerdür ki *“Bir kimesne sükker ile südlü*
⁰³ *birinç aşı yēmege müdāvemet eylese şaḥīḥü'l-mizāc ve ṭavīlü'l-ömr* ⁰⁴ *olup yüz yigirmi*
yıldan ziyāde ömre vāşıl ola.” Noḥūd ⁰⁵ cigeri pāk edüp a'zā-yı şadra ve bögreklere ḳuvvet
 vērür ⁰⁶ ve ḳanı ziyāde edüp şehvet-i ṭa'āmı tehyīc eder ve levn-i vechi ⁰⁷ güzel edüp nezāret
 vērür. Baḳıllā bedeni semürdür lākin ġāyet ⁰⁸ neffāḥdur; ziyāde bişürüp ve ḳabuḡından ayırıp
 ışıcaḳ iken ⁰⁹ yēnilse nefḥi azalur. Ammā mercimek ḳalīlü'l-ğıdādur. Bedeni ¹⁰ tecff edüp
 ḳanuñ ḥiddetini ḳaṭ' eder ve dem-i ḡalīzi ¹¹ tevlīd edüp emrāz-ı sevdāviyye īrāş eder. Fi'l-
 luḥūm; [11a] ⁰¹ envā'-ı aḡdıyeden luḥūm cümle ġıdālaruñ ḳavīsidür. Efdalı ⁰² ḳoyun etidür ki
 sā'ir etlerden ṭabī'ate ḳarīb ve mülāyimdür. ⁰³ Fazīletine ve şalāḥ-ı mizācına delīldür ki sā'ir
 luḥūma ⁰⁴ muvāzabet olunsa elbette de ṭabī'ate istiḡnā ve kesel 'arīz ⁰⁵ olur. Ammā ḳoyun eti
 her ne ḳadar ki müdāvemet ile yēnile aşlā ⁰⁶ melāl ḥaşıl olmaz. Eyüsi oldur ki erkek ve genç
 semüz ⁰⁷ ola; bedene ziyāde ḳuvvet vērüp ḳanı ziyāde eder ⁰⁸ ve şehvet-i ġıdāyı arturur. Oḡlaḳ

eti cemī'-i nāsa muvāfıkdur, ⁰⁹ dem-i mū'tedil tevlīd edüp bedeni i'tidāl üzere tağdıye ¹⁰ eder. Kuzu eti keşirü'l-fuzūldür, balgam tevlīd eder. Kebābı ¹¹ yēnilüp yahñisi⁸² çok isti'māl olunmaya. Buzağı eti eyü [11b] ⁰¹ olmada koyun eti gibi cemī' mizāca şālīhdür. Faşl: ⁰² Av etlerinüñ elezz ve aşlahı geyik etidür, mizāca muvāfıkdır ve ⁰³ tabī'ate mülāyim hafıfu'l-ğidā ve serī'ü'l-hazmdur. ⁰⁴ Tavşan yaramazdur, dem-i galīz-i sevdāvī tevlīd eder. Kuş ⁰⁵ etlerinüñ aşlahı ve hazm yönünden asra'ı bülüç ve semüz ⁰⁶ tavuk etidür. Şehvet-i ta'amı kavī eder ve bedeni tertīb ⁰⁷ edüp semirdür ve kuvveti arturur. Huşuşā miskī elma ⁰⁸ ya ayva ile tıdurlup ocağda kebāb olmuş ola. ⁰⁹ Bülüç ve tavuk şürbāları dem-i maħmūd tevlīd edüp tabī'ati ¹⁰ telyīn eder. Keklik tuyūr-ı vahşiyenüñ galīzidür. ¹¹ Bildırcın eti geç hazm olup yaramaz ғidā vērür. Kezālike [12a] ⁰¹ ördek ve kaz etleri bedende fużül tevlīd ederler ve geç ⁰² hazm olurlar. Fi's-semek hayvān-ı mā'iden 'ādeten yēnilen ⁰³ balık cinsidür. Eyüsi oldur ki deryā kenārlarında ⁰⁴ taşlıklarda sākin olup yāhūd kum üzerine ağan ⁰⁵ şāfī tatlu şuda hāşıl olandır ki lezīzū'l-ta'am ⁰⁶ olup tēz müte'affin olmaya. Ve lezzetsüz olup ⁰⁷ rāyiha-i kerīhesi olan yaramazdur; huşuşā göllerde ⁰⁸ ve müte'affin şularda hāşıl ola. Balık tabī'atinde ⁰⁹ bārid ve rātıb olduğından harru'l-mizāc olup sinn-i ¹⁰ şebābda olanlara ғāyet nāfī'dür, bedenlerini tertīb ¹¹ edüp kuvveti ziyāde eder. Ammā mertübü'l-mizāc etlü ve semüz [12b] ⁰¹ kimseler çok tenāvül eylemeyeler. Köz üzerinde kebāb ⁰² olınan yağ içinde bişmiş olandan latıf ve mi'deye ⁰³ hafıfdür. Şürbāsinuñ eyüsi oldur ki kaynamış ⁰⁴ şu içine vaz' olunup dāriçini ve karanfül ile ⁰⁵ isti'māl olına. Fi'l-beyz; yumurda cedīdü'l-ğidā ⁰⁶ ve serī'ü'l-hazmdur, bedene kuvvet vērüp kanı ziyāde eder. ⁰⁷ Eyüsi tavuk ve süglün ve keklik yumurdasıdır ⁰⁸ ki tāze ola. Şu içinde nımbırşit bişürülüp şarusı ⁰⁹ yēnile. Kayğana şakıldür, geç hazm olur. Evlā budur ki ¹⁰ yumurdanuñ şarusından bişürülüp ağı katılmaya. Fi'l-leben; ¹¹ süd keşirü'l-ğidādur, bedeni semürdür ve ruṭbāt-ı aşıyyeyi [13a] ⁰¹ hıfz edüp kanı ve kuvveti arturur. Mizācı harr olanlara ⁰² ғāyet eyüdüdür. Bedenlerini takviyet ve tağdıye etdügi gibi ⁰³ tertīb etmesi-y-ile nāfī'

⁸² yahñi: yahñi, M. 11a/11.

mertebesindedür. Eyüsi ⁰⁴ inek südidür ki taze ola ve güzel rāyihası olup ⁰⁵ gāyet beyāz ve datlu ola. Qaymak harru rātibdur, tabī'ati ⁰⁶ telyin eder. Sükker ile yenilmek gerekdür. Yoğurt şovukdur, ⁰⁷ harāreti giderür. Işıcağ günlerde ta'āmdan evvel yenilmek ⁰⁸ münāsibdür. Tere yağı cümle yağlaruñ kavīsidür ve gıdā'iyeti ⁰⁹ ziyādedür. Taze peynir bal ile yenilse bedeni tēz semürdür. ¹⁰ Ammā kurusu yaramazdur, mi'dede muhterik olup duhāniyyete ¹¹ müsteheil olur. Fi'l-fevākih; hūbūb ve luḥūma nisbet ile [13b] ⁰¹ yemişleruñ gıdā'iyeti azdur. Yaş yemişler maḥrūrū'l-mizāca ve aşḥāb-ı ⁰² riyāzata münāsibdür lākin çok isti'māli zararlıdur, ḥummayāt ⁰³ ihdāş eder. Cemī' fevākihūñ içleri yenilüp kablarından ⁰⁴ ictināb lāzımdur. Her meyyenūñ ḥāmı ve eskisi ve bozulup ⁰⁵ müteğayyir olması yaramazdur. Yemişleruñ gıdāya müşābih ⁰⁶ olanı taze incir ve üzumdür ki ziyāde olmuş ola. ⁰⁷ Mezburlardan dem-i ceyyid mütevellid olup sā'ir fevākihden ⁰⁸ ziyāde bedeni tağdiye ederler. Kuru incir tabī'ati telyin ⁰⁹ edüp göğüsü ve bögrekleri pāk eder, kabı şoyilup yenile. ¹⁰ Taze üzüm bedeni tēz semürdüp mizāca kuvvet vērür. Eyüsi ¹¹ beyāz olup kabuğı ince olandur ki iki üç gün miqdāri [14a] ⁰¹ āveng olmuş ola, tā nefhi gide. Kuru üzüm mi'deye ve cigere ⁰² kuvvet vērür *Tıbb-ı Nebevī*'de mezkurdur ki ḥazret-i resüle ⁰³ şall'allāhu te'ālā 'aleyhi ve sellem zebib hediye olundukda ⁰⁴ önlerine koyup aşḥāba buyurdılar: *“Yeyiñüz, zebib ne güzel ⁰⁵ ta'āmdur, yorgunluğı giderür ve gāzabı söyündürür ve ⁰⁶ siñirleri kavī eder ve ağzuñ rāyihasını hoş eder.”* Faşl: ⁰⁷ Datlu anār mizāc-ı rūḥa muvāfiqdur cemī' envā'-ı yürege ⁰⁸ ve mi'deye kuvvet vērüp ḥafaḳāna⁸³ fā'ide eder. Ayva, mi'deye ⁰⁹ kuvvet vērüp ḥazma mu'īn olur ve ta'āma iştihā getirür. ¹⁰ Yemek üzerine yenilse buḥārı men' eder. Çekirdeginden ve ¹¹ kabuğundan ayırup bal şerbeti içinde bişürseler tēz ḥazm [14b] ⁰¹ olur. Elma mizāc-ı rūḥu ta'dil edüp bi'l-ḥāşiyye yürege ⁰² kuvvet vērür. Eyüsi güzel rāyihası olandur ki tamām ⁰³ olmuş ola. Ekşi elmayı çok yemek siñirlere zarar edüp ⁰⁴ unutsağulık getirür. Amrūd ḳalbe feraḥ vērüp mi'deye ⁰⁵ kuvvet vērür, gıdā'iyeti elmadan ziyādedür ve tēz ḥazm olur, ⁰⁶ tabī'ati kabz eder. Evlā budur ki yemek

⁸³ ḥafaḳān:ḥafaḳān, M. 14a/08.

üzerine yènile, hām⁰⁷ ve datsuz olanı yaramazdur. Erük tabī'ati telyīn eder,⁰⁸ mi'deye yaramazdur, şehvet-i ta'āmı ıskāt eder. Gerekdür ki⁰⁹ ta'āmdan evvel yènilüp üzerine tēz yemek yènilmeye. Aķ tut¹⁰ ħarru'l-mizāca baş ağrısı ihdās eder. Yunulduķdanšońra¹¹ yènirse zarar az olur. Ekşi tut ta'āma iştihā [15a]⁰¹ vērür, mi'de issiligine fā'ide eder. Şeftālu ğalīzdür, çok⁰² yènilmekten balğam mütevellid olup ħummayāt-ı balğamiyye ħāşıl olur.⁰³ Eyüsi yumşak olup çekirdeginden ayrılındur. Ta'āmdan⁰⁴ evvel yènilüp üzerine ekşiler yènilmeye. Kāvun aç-iken⁰⁵ yènilmeye, şafrāya mestehīl olur. İki ta'ām ortasında yènilüp issi⁰⁶ mizāclular üzerine sikencebīn içeler. Kārbuz bedeni ziyāde⁰⁷ tertīb edüp şusuzluğı keser. Hıyar mi'deyi şovudur ve 'aşaşı⁰⁸ teskīn eder. Çok yènilmeye, ħılt-ı ğalīz tevlīd edüp ħummayāt⁰⁹ ihdās eder. Kābak serī'ü'l-inĥidārdür, mi'dede yaramaz¹⁰ ħılt olıcaķ tēz fāsīd olur. Kōruk ya ekşi nār şuyı-y-ıla¹¹ yènile. Kōyun eti ile bişürülse ğāyet güzel ve tēz ħazm olur. [15b]⁰¹ Badincān çok yènilmeden emrāz-ı sevdāviyye ħāşıl olur.⁰² Cüz'ī kaynadup şońra kabuğın şoyup semüz et ile⁰³ bişürseler ümīddür ki aşlā zarar eylemeye. Faşl: ⁰⁴ Ğıdā envā'ından buķul kısmı kālīlü'l-ğıdādur, efdalı maruldur.⁰⁵ Tēz ħazm olur ve mi'deye kuvvet vērür ve uyķu getirür.⁰⁶ Çok isti'māl olunsa zūlmet-i başār ĩrāş eder ve şehvet-i⁰⁷ ğıdāyı kāt' eder. İsfanaĥ eyü ğıdā vērür ve tabī'ate⁰⁸ leyyinet vērüp mi'deden tēz münĥadir olur. Semüz et⁰⁹ ile tabĥ olınup cüz'ī dāriĥinī ile yènile. Laĥana kālīlü'l¹⁰ -ğıdādur, çok tenāvül olunsa bedende sevdā tevlīd eder.¹¹ Semüz et yāĥūd tavuķ ile bişe zarar az olur. [16a]⁰¹ Şalğam buķul cinsinūñ cümlesinden ağdā ve aķvādur. Bedeni⁰² semürdür, kani ziyāde eder. Havuc kuvvet-i nāfiĥası ile cimā'ı⁰³ tehyīc eder. Gerekdür ki bal ile veyā sükker ile tabĥ oluna.⁰⁴ Turb ğalīzdür, mi'dede çok tırup ğaşeyān vērür⁰⁵ ve yaramaz ğıdā olup ğalīz yeller ħāşıl olur. Faşl: ⁰⁶ Eť'ime insān zātında ceyyīdü'l-cevher olduğından şońra⁰⁷ gerekdür ki ta'āmı ve rāyiĥası güzel olup tabī'ate mülāyim⁰⁸ ola. Zīrā lezzetsüz ta'āma tabī'atūñ meyli ve iķbālī olmaduğından⁰⁹ eyü ħazm olmayup bedende fuzül-i keşire mütevellid olur.¹⁰ Pes lāzımdur ki mülük ve erbāb-ı ni'āmuñ ta'āmı ğāyet lezīz¹¹ ve güzel rāyiĥalu ola. Anlaruñ kuvāsında

leṭāfet [16b] ⁰¹ olmağın ta'āmlarında cüz'ī fesād hissētseler nefsleri ⁰² meyl eylemeyüp hażm tam hāşıl olmaz. Faşl: Gerekdür ki ⁰³ luḥūmuñ bişmesinde mübālağa oluna. Zīrā kemāl ile bişmeyen ⁰⁴ etüñ hażm ve istimrāsı şa'b olup āfet-i 'azīme hāşıl ⁰⁵ olur. Ve ocağda kebāb olan etüñ buḥārı müteḥallil ⁰⁶ olmağ-ıla tennūrda bişen aḥaffdur. Zīrā tennūrda ⁰⁷ bişen ki biryān dēnilür, andan müteşā'id olan buḥār ⁰⁸ müteḥallil olmayup yine müterāci' olmağ-ıla ḥarāret ⁰⁹ ve vehāmet kesb ēdüp şaḳīl ve asri'l-hażm olur. ¹⁰ Sığır eti ve tağ ḥayvānları etleri gibi ğalīz etler boğazlandıktan ¹¹ şoñra bir müddet ṭura, tā yumuşaya. Ammā balık tāze iken [17a] ⁰¹ belki henüz ḥareket ēderken bişürölmek gerekdür. Faşl: ⁰² Şaḥīḥ ve mu'tedīlü'l-mizāc olanlara ğıdā-yı ḥaḳīḳī oldur ki lezīz ⁰³ ve azbü't-ta'ām olup keyfiyyātuñ ğalebesine dāll olan ⁰⁴ ṭu'üm ki şiddet-i ḥalāvet ve merāret ve ḥumūzet ve 'ufūşetdür, ⁰⁵ zāhir olmaya. Pes isfidbāc ki şūrbā dēnilür, ekşer aḥvāl ⁰⁶ ve evḳātda cemī' esnān ve emzāca evfaḳ ve şaḥīḥ ⁰⁷ ve selīme cümle eṭ'imedden aşlah ve lāyıḳdur. Bedeni ⁰⁸ tertīb ve taḳviyet ēdüp kuvveti ziyāde ēder. ⁰⁹ Ekşilü ta'āmlar ve sirkelü ḳavurmalar yemek yaz günlerinde ¹⁰ nāfi'dür. Ḳanuñ ve şafrānuñ ḥiddetini giderür, ḳanı ¹¹ çok ve etlü kimesnelere fā'ide ēder. Yaluñuz yağ ile [17b] ⁰¹ bişen yemekler ḳalīlü'l-ğıdādur, şıḥḥāya müdāvemeti revā degildür. ⁰² Herīse ğāyet ile keşīrü'l-ğıdādur, dem-i metīn tevlīd ēdüp ⁰³ bedeni semüz ve ḳavī ḳılır; ḥuşūşā süd ile bişürile. Ḳış ⁰⁴ faşında ve şovuk vaḳtlarda yēnilmek gerekdür. Havuc ⁰⁵ ḳalyası keşīrü'l-ğıdā ve neffāḥdur, şehvet-i ğıdāyı tehyīc ⁰⁶ ēder. Isfanah, buransı ṭabī'ati telyīn ēdüp öksürüğe ⁰⁷ fā'ide ēder. Süd ile bişürilen birinç aşı mü'tedildür, bedeni ⁰⁸ ziyāde tağdiye ēdüp ḳavī ēder ve kuvveti artırur. Sükker ile ⁰⁹ yēnilse tēz hażm olur. Kebāb keşīrü'l-ğıdādur, bedeni taḳviyet ¹⁰ ēdüp tēz ğıdā vērür. Evlā budur ki şorilup cirimi yudulmaya. ¹¹ Eger et sirke içinde bir miḳdār ışlanup şoñra kebāb olına [18a] ⁰¹ ğāyet tēz hażm olur. Biryān ḳaviyyü'l-ğıdādur, geç hażm ⁰² olur ve ṭabī'ati ḳabz ēder. Faşl: Cümle ḥalvālar eyü hażm ⁰³ olıcaḳ çok ğıdā vērür ve bedeni teşḥīn ēdüp ḳanı ⁰⁴ ve şafrāyı ziyāde ēder. Muḥallebi bedene ğāyet kuvvet ⁰⁵ vērüp ḳanı ve kuvveti ziyāde ēder. Üzerine çok uyumaḳ ⁰⁶ eyü hażm ētdürüp nefḥ ve şıḳlını def' ēder. Fālüzac

ğıdā'iyeti ⁰⁷ çokdur, sükker ve bādam yağı-y-ıla olan bedeni za'if olanlara ⁰⁸ ziyāde fā'ide eder. Ħarru'l-mizāc olanlar üzerine rummān ⁰⁹ hāmiz şerbeti içeler. Baklava ve zū'l-lebeniyye ğalīz ve lezicdür. ¹⁰ Kāble'l-hāzm kuvvet-i cāzibe cezb etdüğinden cigerde ve taḥālda ¹¹ südde ĩrāş edüp belki külā ve meşānede kum tevlīd eder, [18b] ⁰¹ müdāvemem olunmaya. Faşl: Eşribe envā'ından şāfī ⁰² şu basīṭ olmağ-ıla bedene aşlā ğıdā vèrmez lākin bir ⁰³ nèce fā'ideden ötürü isti'māl olunur ki maḥallinde mezkūrdur. ⁰⁴ Nètekim çok şu içmek bedeni gevşek edüp a'zāyı ⁰⁵ tebrīd etmek-ile ra'şe ve emrāz-ı bāride ĩrāş eder. Kezālik ⁰⁶ hācet miqdārından az içmek daḥı bedeni tecfīf ⁰⁷ edüp uykusuzluk ve arukluk ihdāş edüp ⁰⁸ tēz kocaldur. Şularuñ efdalı lezīz ve şāfī ⁰⁹ ve ḥafīf ırmağ şuyudur, ḥuşūşā yüksekden ¹⁰ ve ğāyet ırakdan gele. Çeşme şuyı ırmağ şuyına ¹¹ nisbet ğalīzdir. Kuyı şuyı redīdür. Kezālik [19a] ⁰¹ gölcükler ve şızındular ğāyet yaramazdur. Yağmur şuyı ⁰² cümle şularuñ eyüsi ve şāfīsi ve datlusıdır. Kaynamış ⁰³ şunuñ nefḥi kālīl ve inḥidārı serī'dür. Kezālik yaramaz ⁰⁴ şuları bişürmek ve taḫṫīr etmek ıṣlāḥ edüp ⁰⁵ laṫīf eder. Faşl: Eyü şovuk şu hażmı eyü edüp ⁰⁶ levni güzel eder ve şehvet-i ta'āmı ziyāde eder ve bedeni ⁰⁷ ḥummayātdan ve issi marāzlar ḥādiş olmadan ḥıfz ⁰⁸ eder. Şovuk şunuñ zararı kocalara ve şovuk mizāclulara ⁰⁹ ve şol kimselerdür ki 'aṫaşı yoğ-iken istilzāzen ¹⁰ çok içeler. Lāyık budur ki şovuk şu ğıdā hażma ¹¹ şurū' etdükdən şoñra içüle yemek arasında [19b] ⁰¹ ve ta'ām üzerine içmek yaramazdur; lākin ḥarru'l-mi'de olup ⁰² bu vaḫtlarda şu içmege mu'tād olanlara cā'izdür, mi'delerine ⁰³ kuvvet vèrür. Faşl: Yaş yemişler üzerine ḥuşūşā kərbuz ⁰⁴ üzerine şu içmek muzırrdur. Kezālike hareketden şoñra ⁰⁵ ve riyāzdan ve ḥammāmdan şoñra mi'de ta'āmdan ḥālī ⁰⁶ -y-iken şu içmek zararlıdur. 'Aṫaş ğālib olcağ ağızda ⁰⁷ cüz'ī tıutup az az içeler. Enes bin Mālik rivāyet ederler ki: ⁰⁸ Ḥāzret-i Resūl 'aleyhi's-selām kâ'imen şu içmegi men' ⁰⁹ buyurmuşlardır. Eṫıbbā daḥı "Ayağ üzre şu içmek ciger ağrısı ¹⁰ ihdāş eder" demişler. Fi'l-eşribet nev'-i insān şu isti'māline ¹¹ muṫṫarr oldukları gibi ta'āmını ıṣlāḥ için yāḥūd şovukluğu [20a] ⁰¹ zararını def' için ya mezākda eşhā ve eṫyeb olmağ-içün ⁰² kendü san'at ve tedbīrleri ile olan şerbetlere daḥı muḫṫāclardur. ⁰³ Pes ḥāfız-ı

şihhate yaz günlerinde isti'mâli lâzım olan ⁰⁴ gül ü lîmon şarâbıdur ki mi'deyi ve şehvet-i ta'âmı kavî edüp ⁰⁵ hazmı eyü eder. Harru'l-mizâc olup şafrâvî olanlara ⁰⁶ gâyet nâfî'dür. Huşûşâ tâ'un vahtlarında gerekdür ki ⁰⁷ gâyet şovuk şü ile ziyâde içile. Ayva şarâbı mi'deyi ⁰⁸ ve yüregi kavî edüp hazma mu'în olur ve harâreti ⁰⁹ ve gönül dönmesini giderür ve tabî'ati kabz eder. Şarâb-ı harîr ¹⁰ cigeri ve mi'deyi kavî kı lup süddeleri açar ve nefse feraḥ ¹¹ ve sürür vèrüp dimâğa ziyâde kuvvet vèrür. Şarâb-ı temürhindî [20b] ⁰¹ harâreti söyündürür ve 'aşa teskîn edüp şafrâyı ⁰² keser, mi'deyi takviyet edüp tabî'ati telyîn eder. ⁰³ Şarâb-ı rummâneyn yürege ve mi'deye kuvvet vèrüp ta'âma ⁰⁴ iştiḥâ getürür ve buḥârı men' edüp tabî'ati kabz eder. ⁰⁵ Şarâb-ı benefşe mü'tedildür bedeni tertîb edüp öksürüğe ⁰⁶ fâ'ide eder ammâ mi'deye yaramaz. Şarâb-ı lîmon iştiḥâ getürür ⁰⁷ ve murattıbdur, ḳalbe kuvvet vèrür, şuşamağı giderür daḥı ⁰⁸ şehvet-i gıdâya gâyet za'f vèrür. Şarâb-ı 'ayn hafakâna nef'îdür, ⁰⁹ iştiḥâyı sâḳıt eder, baş ağrısın giderür. Ḳalîli ve keşîri ¹⁰ taḥḳîkâ şerî'at-ı Muḥammedü'l-Muştafa'da ḥarâmdur. Eṭıbbâ anı ¹¹ ıskât etmişdür. Ammâ çok içecek aşşısı ziyânına degmez. [21a] ⁰¹ Ammâ yaz günü menfa'at-i < celîle işbât êtdüklerinden şoñra ki biri menfa'at-i >⁸⁴ bedendür şihhat ve kuvvet gibi ve biri ⁰² menfa'at-i nefsdür sürür ve neşât⁸⁵ gibi. Yine ittifaḳ ⁰³ etmişlerdür ki ḥadd-i sekre dek çoğ isti'mâli cemî' ⁰⁴ nâs için zarardur.⁸⁶ Ve nef'i için nece şurût ⁰⁵ ve ḳuyüd vardur ki murâḳabet ve vefâsına ḳâdir kimesne ⁰⁶ ḳillet isti'mâl-ıla ol şurût ve ḳavânine 'âlim olup ⁰⁷ yigirmi ya otuz dirhem içeler muvâfiḳ olur. Ve nefsinüñ ⁰⁸ neşâtına⁸⁷ ḳâdir olursa daḥı içmege şurü' êtdükde, ⁰⁹ mizâcına nâfî' olur miḳdâr ile iktifâya ḳâdir ¹⁰ olup, eti arturur ve rûḥa kuvvet ve mizâc ve ḳivâmda ¹¹ 'ömri miyâne gerek. Ac-ıla içmekde dimâğa zarar mütevellid olmağ-ıla [21b] ⁰¹ feraḥ ve sürürü artup içdükçe feraḥ ve sürürünüñ ziyâde ⁰² olması zannı-y-ıla ifrât edüp tâ meşâlih-i nefis ve beden ⁰³ ve levâzım-ı dîn ve dünyâsından

⁸⁴ Derkenâr: "celîle işbât êtdüklerinden şoñra ki biri menfa'at-i".

⁸⁵ neşât: nişât, M. 21a/02.

⁸⁶ zarardur: zârrdur, M. 21a/04.

⁸⁷ neşât: nişât, M. 21a/08.

ğāfil ve ‘aqlı zā’ıl olup ⁰⁴ hāli müstelibü’l-‘aql⁸⁸ mecnūn hāli ile berāber belki ⁰⁵ def’i yaramaz olup insān sā’ir hayvān üzerine ⁰⁶ tafđil olunan nuṭṭ ve beyāndan kāşır ve ‘aql ve sem’ ⁰⁷ ve başar ve sā’ir havāss-ı zāhire ve bātımadan birinūñ taşarrufına ⁰⁸ kādır olmayup bundan şoñra dađı ħumār sebebinden ħubş-ı ⁰⁹ nefis ve kelāl-ı havāss ve futūr-ı şehāvet ‘arız olup ¹⁰ idmān ve tekerrüri sebebi-y-ile kuvā-yı nefisinden zihñ ve zekāsına ¹¹ futūr ve kuvā-yı bedeninden hażm ve istimrā ve sā’ir ef’āline [22a] ⁰¹ za’f ve kuşūr ṭarī olup āñirü’l-‘ömr istiskā ve sill ⁰² ve dıkk gibi emrāz-ı şa’aba hāşıl olur. Çünkü ħamruñ ⁰³ kalīli, keşirine dā’i ve keşiri, āfāt-ı mezbūreye zikru’llāhdan ⁰⁴ i’rāza ve ħalkuñ birbiri-y-ile ‘adāvetlerine ve dīn ve dünyānuñ ⁰⁵ fesād ve ħarābına mü’eddī olur-ısa Ĥazret-i Bārī ‘azze ⁰⁶ şānuhu kalīli ve keşirini ħarām eyledi ki andan re’sen ⁰⁷ imtinā’ āfāt-ı mezkūreye bā’iş olan keşirden ⁰⁸ ictināba vesīle ola.

Ravza-i şālise ħareket ve sükūn-ı ⁰⁹ bedeniyye tedbīrindedür: Nev’-i insān ħarekete muztarrdur. Zikr ¹⁰ olunduğı üzere ki bedenūñ ğıdāsuz beķası muħāldür ¹¹ ve ğıdā bi-cümletihi cüz-i ‘uzv olamayup belki her hażmda [22b] ⁰¹ andan bir fazla ħalır ki ṭül-i zamān ile müctemī’ olup ⁰² keyfiyyet ve kemiyyet-ile bedene muzırr olduğından edviye-i ⁰³ müşhīle ile istifrāğ olunsa ekşer edviye semiyye olup ⁰⁴ ħarāret-i ‘azīziyyeye za’f ve noķşān vėrdüğinden ğayrı ⁰⁵ ħılt-ı şālīhī ve ruṭubāt-ı ‘azīziyyeyi, cevher-i ħayāt olan ⁰⁶ ervāhı bile çıkarmadan hālī degüldür. Pes ħareket ki ⁰⁷ aña riyāzat dēnilür, fażālāt-ı mezkūrenūñ tevellüdine ⁰⁸ mānī’ olup ṭül-i zamān ile cem’ olmamasına sebep ⁰⁹ kavī olmağın emr-i żarūrī oldu. Ammā sükūna ıztırāb ¹⁰ ħareketūñ yorğınlığından diñlenmek-içündür ki eger ħareket ¹¹ dā’im olsa ruṭubāt-ı ‘azīziyye müteħallil olup fenā ve [23a] ⁰¹ helāk lāzım gelürdi. Ĥazret-i Ĥakīm ve Ĥallāk’uñ ⁰² te’ālā şānuhu ğarāyib-i ħikmetinden ve ‘acāyib-i kudretindendür ki ⁰³ esbāb-ı żarūriyyenūñ her birisi-y-içün bir muķtezā ⁰⁴ kılmışdur. Meşelā açlık ve şusuzlık ve yorğunluğu ⁰⁵ ekl ve şürb ve nevm isti’māline sebep ėtduğı gibi ⁰⁶ insānuñ şınā’iyyü’l-mākel ve’l-melbes olmasını dađı ⁰⁷ riyāzat ve ħareket ėtmesine muħarrık ve dā’i kıldı, ⁰⁸ tā ahyānen

⁸⁸ müstelibü’l-‘aql: müstelibü’l-‘aql, M. 21b/04.

şuğl ve keselden ihmāl vākī' olup ⁰⁹ emrinden muhtell olmaya. Faşl: Hareket gerekdür ki ğidā ¹⁰ tamām mi'dede hazm olduğdan şoñra olup ¹¹ ğāyet tok iken riyāzat olunmaya. Pes kaçan riyāzat [23b] ⁰¹ vakti ile isti'māl olunsa bedene hıffet ve neşāt⁸⁹ vèrüp ⁰² fużüli taḥlīl ve bedeni teshīn étmesi-y-ile cemī' emrāz-ı ⁰³ māddiyyeden emīn eder. Ve hareket étmeyüp ziyāde sükün ⁰⁴ üzre olanların a'zālarına zübül ve hüžāl vākī' ⁰⁵ olup bedenlerinde balğam-ı ḥām mütevellid olmağ-ıla cemī' ⁰⁶ ḥavāssına belādet 'arız olur. Riyāzat-ı mū'tedile ⁰⁷ daḥı ol miqdār gerekdür ki başda kızarup derlemege ⁰⁸ başlaya ammā ziyāde der aḥınca hareket cā'iz degüldür, ⁰⁹ kuvveti ıskāt edüp yorgunlık belki ḥafaḳān⁹⁰ ¹⁰ ve ğaşy īrās eder. Faşl: Hareket ve riyāzati çok olan ¹¹ 'uzv kavī olur. Nêtekim hıfzı çok edenün kuvvet-i [24a] ⁰¹ ḥāfızası ve ziyāde fikr edenlerin kuvvet-i müfekkireleri ⁰² kavī olur ve her 'uzv için maḥşuş riyāzat vardur. ⁰³ Gögsün ve boynun riyāzati cehr ile oḳumağ ⁰⁴ ve kulağın riyāzati lezīz nağmeler ve hoş āvāzlar eşitmek ⁰⁵ -dür ki mezbūrlar ḳulūbuñ rāḥatı ve ervāḥuñ ğidāsıdır. ⁰⁶ Ve gözün riyāzati aḥyānen ince yazular oḳuyup güzel ⁰⁷ nuḳuş ve taşvīrlere nazār edüp sevduğı kimesnelerin ⁰⁸ cemāline müşāhede étmeğdür. Faşl: At ile i'tidāl üzere ⁰⁹ hareket étmek cümle bedenün riyāzatiğdür, fużüli taḥlīl ¹⁰ edüp bedeni ışıdır. Güy ve çevgān⁹¹ ile oynamak ¹¹ ğāyet nāfī'dür. Haşma ğalebe étdukde sevinüp ve yeñildükde [24b] ⁰¹ ğāzab ḥasebi-y-ile nefis ve bedenün riyāzati ḥāşıl olur. ⁰² Oğ atmağ, pek yaylar çekmek başı ve boynı ve gögsi ve arḳayı ⁰³ fużülden pāk edüp kuvvet vèrür. Gemiye binüp hareket ⁰⁴ étmek daḥı ğāyet fā'idelüdü, mi'de ve hazmı takvıyet edüp ⁰⁵ emrāz-ı müzmineyi giderür. **Ravza-i rābi'a hareket ve sükün-ı** ⁰⁶ **nefsāniyenin tedbīrindedür:** Emr-i mā'şiyetde bedene zarūrī ⁰⁷ olan eşyānuñ taḥşīline ḥarekāt-ı nefşāniyye bā'is olmağın ⁰⁸ müddet-i ḥayātında insān aña muhtācdur. Ve rūḥ zātında ⁰⁹ laḥif ve ḥarr ve sehlü't-taḥallül olup hareketi müstemirr olsa ¹⁰ bi'l-küllıye müteḥallil olduğından ötürü müteveffir ve müctemī' ¹¹ olması-y-içün insān sükün-

⁸⁹ neşāt: nişāt, M. 23b/01.

⁹⁰ ḥafaḳān:ḥafaḳān, M. 23b/09.

⁹¹ çevgān: çüvgān, M. 24a/10.

ı nefsanīye daḥı muẓṭarrdur. [25a]⁰¹ Faşl: İnfi'ālāt-ı nefsanīyyenüñ bedende te'sīri me'kül ve⁰² meşrūbuñ te'sīrinden ziyādedür. Nêtekim sevinmesi veyāḥud⁰³ ğāzabı olanuñ fi'l-ḥāl yüzinde ḥumrat ve taġayyür ḥāşıl⁰⁴ olup maṭlūbinuñ ḥuşūlını recā édüp yāḥūd güzel⁰⁵ şüret taḥayyül edenüñ nezāreti vechi olur. Kezālik⁰⁶ umūr-ı ḥāy-ıla tevehhüm édüp ğamnāk ve ḥavfnāk olanuñ⁰⁷ levni şararup ḥālī müteġayyir olup belki bi'l-küllīye⁰⁸ kuvāası bāṭıl olur. Faşl: Ğāzab-ı mü'tedil ḥarāret-i⁰⁹ 'azīziyye taḥrīk ve bedeni teşḥīn édüp ervāḥ ve kuvāya¹⁰ neşāt⁹² vürür. Ammā ziyāde ğāzab şafrāyı tehyīc édüp¹¹ yigitlere ve maḥrūrına zarar eder. Feraḥ-ı mü'tedilüñ daḥı te'sīri [25b]⁰¹ ğāzab-ı mü'tedil gibidür. Levn-i vechi güzel édüp⁰² bedeni semirdür ve ekşer emrāz-ı sevdāviyyeye fā'ide eder. Dā'imā⁰³ feraḥ ve sürür üzere olanlar geç ḳocayup mizācları⁰⁴ ekşer zamānda şihḥatde olur. Ziyāde feraḥ ve ğāzab rūḥuñ⁰⁵ taḥallüli sebebi-y-ile helāk ĩcāb ederler. Ğam ve endüh ve ḥavf⁰⁶ ve ḥüzn ḥālinde rūḥ ve ḥarāret-i 'azīziyye dāḥile teveccüh⁰⁷ etmek-ile zāhir-i beden şovuḳ olur. Mezbūrlaruñ daḥı⁰⁸ ifrāṭı rūḥuñ ve ḥarāret-i 'azīziyyenüñ bāṭında⁰⁹ muḥtenik⁹³ olması-y-ıla mühlikdür. Faşl: Ziyāde ğāzabuñ¹⁰ zararını def' için ḳalbi taḳviyet eder şandal ve gül ve¹¹ elma şerbetleri gülāb ile içeler ve 'acīb ve ğarīb [26a]⁰¹ ḥikāyetler ve ḥoş āvāzlar ve güzel naġmeler isti'māl ederler.⁰² Ve ğam ve ḥüzn ḥālinde eḥibbā ve zuraḑā ile seyr ve şikār⁰³ ve temāşā-yı gülzār édüp şarāb-ı 'ūd ve şarāb-ı ḥarīr⁰⁴ isti'māl ederler. Faşl: Umūr-ı mezbūrenüñ tedbīrinde⁰⁵ milāk-i emr 'ilāc-ı rūḥānī ile bilinendür ki insān⁰⁶ himmetin 'ālī édüp ḥavādiş-i zamāneye 'ayn-ı taḥḳīr⁰⁷ ile nikerān olup 'urüz-ı merḥūbdan feraġ ve fevt-i⁰⁸ merġūbdan cezā etmeyüp ḥuşūl-ı maṭlūb ile mesrūr ve⁰⁹ ḥandān ve vuşūl-ı maḥbūba maġrūr ve şādān olmaya.¹⁰ **Ravza-i ḥāmise nevm ve yakāza tedbīrindedür:** Vaḳtā ki¹¹ insāndan şadır olan iḥsān ve ḥarekāt-ı irādiyye [26b]⁰¹ uyanuḳluḳ ḥālinde ḥāşıl oldu-y-ısa aña ḥācet zarūrī⁰² oldu. Ve rūḥ ki cevher-i laṭīf ve buḥārīdür. Uyanuḳluḳ⁰³ dā'im olursa müteḥallil ve fānī olmaḳ lāzım gelüp kezālike⁰⁴

⁹² neşāt: nişāt, M. 25a/10.

⁹³ muḥtenik: muḥtenik, M. 25b/09.

nefsüñ yakaza hâlinde ef'âl-i hayvâniyye ile iştiğâli ⁰⁵ nefsi tekmiñ hażm-ı ğıdâdan men' etmegin anda taşarrufi kâmil ⁰⁶ olsun için müddet-i hayâtda nevm dahı zarürî oldı. ⁰⁷ Faşl: Nevm-i mü'tedil yorgunlıktan ve riyâzatdan ve ğazabdan ⁰⁸ olan za'fa 'azîm fâ'ide edüp bedene ve rûha kuvvet ⁰⁹ vürür, hażma mu'in olur. Nevm-i mü'tedilüñ miqdârı ¹⁰ sekiz ya on sâ'atdür. Kaçan gece bu miqdâr uyquya ¹¹ mâni' ola gündüzin öyleye qarîb uyumağ gerekdür. Gündüzin [27a] ⁰¹ çok uyumağ levni ifsâd edüp taħâla zarar eder, kuvâ-yı ⁰² nefsâniyyeyi irhâ edüp 'akla belâdet vürür. Faşl: ⁰³ Lâyık budur ki uyquya sağ cânib üzre ibtidâ ede. ⁰⁴ Göğüs üzere yatup uyumağ hażma ğâyet ile mu'in ⁰⁵ olur. Arqa üzere uyumağ egerçi kuvvet-i bedeni ziyâde ⁰⁶ eder lâkin su'âl ve zükâm ve nezle ve emrâz-ı balğamiyye ĩrâş eder. ⁰⁷ Faşl: Ziyâde çok uyumağ bedeni tertîb edüp kuvâ-yı ⁰⁸ nefsâniyyeye belâdet vürür miqdâr-ı mü'tedilden az ⁰⁹ uyumağ dahı hażmı yaramaz edüp mizâc-ı dimâğa za'f ¹⁰ ve fesâd vürüp az olur ki ihtilâf-ı 'akla mü'eddî olur. ¹¹ **Ravza-i sâdise istifrag ve ihtibas tedbirindedür: [27b]** ⁰¹ Emr-i ğıdâ zarürî olup bedene vârid olan ğıdâ bi-cümletihî cevâhir-i ⁰² a'zâya müşâbih olmayup her hażmdan bir fazla ve eşer bâkî ⁰³ kıılmağ-ıla bedeni ve bedene vârid olan ğıdâ-yı cedîdi ifsâd ⁰⁴ êtdüğinden ol fużüli istifrag ve ihrâc zarürî ⁰⁵ oldı. Ve ihtibâsa ihtiyâc andan ôtürüdür ki müstemirren ⁰⁶ bedene ğıdâ ĩrâdı mümkün olmayup ve isti'mâl olınan ⁰⁷ ⁰⁴ istihâle ve müşâbeheti zamân-ı tavîlde olmağ-ıla ihtibâs ⁰⁸ dahı ihtiyâc olundı. Faşl: Pes hâfiz-ı şıħhate ⁰⁹ vâcibdür ki bedeninde fazla hissêdüğünde ħabs ¹⁰ êtmeyüp têt ihrâc eyleye ve riyâzatdan ve nevmden ve ħammâmdan ¹¹ evvel fużüli def' êtmege sa'y ede. Ve tabî'at kabz olduğda [28a] ⁰¹ yağlı ısfanağlı şûrbâ ile telyîn edüp ⁰² yaz günlerinde ahyânen şarâb-ı iccâs veyâ temürhindî ⁰³ içilüp ziyâde kabz vâkî' olursa gül-i mükerrer ⁰⁴ ile benefşe şarâbı içüle. Ve ifrâf-ıla leyyinet olıcak ⁰⁵ summâğlı ve qoruğlı ta'âmlar yenilüp lîmon şarâbı ⁰⁶ veyâ ayva şarâbı veyâ ekşi anâr şarâbı içeler. ⁰⁷ **Fî-tedbiri'l-ħammâm:** Ħammâmuñ eyüsi oldur ki binâsı qatı yeñi ⁰⁸ olmayup şuyı datlu ve fezâsı büyük olup hevâsı şâfî ⁰⁹ ve rüşen ola ve

⁰⁴ Derkenâr: "ğıdâ a'zâya şebîh olmamağın a'zâya" M. 27b/06.

cāmekānında akar şular olup dīvār¹⁰ -larında nefsüñ meyl êtdüğü nuķüş ve taşāvır ola. Faşl: ¹¹ Hammāmuñ menāfi'i oldur ki fużül-i bedeni taħlīl êdüp yorgunlığı [28b]⁰¹ giderür ve mesāmmātı yeftaħ êdüp bedene tarāvet vërür ve ⁰² yelleri dağıdup uyķu getirür ve ağırları sākin êdüp ⁰³ cereb ve hikkeyi izāle êtmesi-y-le baş-ı nefis ve inşirāh-ı ⁰⁴ şadr hāşıl olmağın lezzet-i cesedāniyye ile lezzet-i ⁰⁵ nefsāniyye daħı hāşıl olur. Faşl: Gerekdür ki hammāmuñ ⁰⁶ beyt-i harrına def'aten girilmeyüp tadrīc ile dāhil oluna. ⁰⁷ Kezālik çıkılduķda daħı bir uğurdan şovuğa çıķmayup ⁰⁸ mū'tedil yerde bir miķdār eglene. Ve mādāmki hammāmda ⁰⁹ cild-i beden ķabarup artamada ola eglenmekde zarar ¹⁰ yoķdur. Kaçan ki beden dumūra şurū' êdüp tarılmak ¹¹ hāşıl ola ħurūc lāzımdur. Pes bu mertebeden şoñra⁹⁵ [29a]⁰¹ oturmak ĝaşy ve ħafaķān⁹⁶ ĩcāb êdüp ⁰² şehvet-i ta'āma ve bedene za'f vërür. Hammāmdan ⁰³ çıkılduķda ħuşuşan kış günlerinde ĝeyecek ve örtünecek ⁰⁴ ziyāde ola. Faşl: Hammāmda ta'ām yemek yaramazdur, ⁰⁵ ķable'l-inhiżām a'zāya nüfūz êdüp südde ⁰⁶ ĩrāş eder. Ve hammāmdan çıkılduķda şovuk şu ⁰⁷ içmekden ħazer gerekdür, cigeri ve a'zāyı ziyāde ⁰⁸ tebrīd êdüp istiskā ihdāş eder. Ziyāde ⁰⁹ 'ataş vāķī' olup şabr olunamaz-ısa līmōn şarābı ¹⁰ veyā rummāneyn veyā ħummāz şerbetlerinden ağızda ışıdup ¹¹ az az içeler. Yemek mi'dede ħazm olduķdan şoñra [29b]⁰¹ hammāma girmek ve hammāmdan çıkılduķı ħinde ta'ām ⁰² yemek nāfi'dür, bedeni semirdüp ķuvvet vërür. Faşl: ⁰³ Lāyık budur ki kış günlerinde her ayda iki kerre ve yaz ⁰⁴ günlerinde dört kerre, sār zamānlarda ayda üç ⁰⁵ kerre hammāma girile. Bu ħükme aña ĝoredür ki hammāmda ⁰⁶ derleyince oturulup nezāfet-i beden vesā'ir menāfi' ⁰⁷ içün isti'māl olına. Ammā eglenmeyüp meşelā tertīb-i ⁰⁸ beden veyā ĝusl-i şer'ī içün dāhil olınsa her gün daħı ⁰⁹ olursa nāfi'dür. Nêtekim Şeyĥ Er-Re'īs: ⁹⁷ وَكُنْ مُسْتَحِمًّا كُلَّ يَوْمَيْنِ مَرَّةً ¹⁰ yā'nī "Her iki günde bir kerre hammāma girici ¹¹ ol." dëyu *Veşāyā*'sında zıkr êtmişdür. Ķalīlü'r-riyāza [30a]⁰¹ olanlar hammāma çok girüp ziyāde derleyince oturalar. ⁰² Ĥareket-i 'anīfeden ve

⁹⁵ şoñra kelimesi metinde 28b/11'de ve 29a/01'de iki kez yazılmıştır.

⁹⁶ ħafaķān:ħafaķān, M. 29a/01.

⁹⁷ "Ve kūn müsteħimman külle yevmeyn merraten": Her iki günde en az bir kere hamama girici ol.

yorgunluğundan sonra riyāzat ⁰³ ‘akıbında ve mi’de ta’āmdan hālī iken hammāma ⁰⁴ girüp çok oturmazlar. Faşl: Hammāma dāhīl ⁰⁵ olduğda bir miqdār oturuıla, tā bedene nedāvet ⁰⁶ gelüp derlemege ibtidā ede. Ba’dehu omuzlarına ⁰⁷ ve sâ’ir a’zāsına şu döküp rıfķ ile ovulamağa ⁰⁸ şurū’ olına ve baş üzerine dā’imā issi şu ⁰⁹ dökile. Zīrā mā’-i harr cirm-i dimāğı şedd edüp mizācını ¹⁰ işlāh ve fuzūlini taḥlīl eder. Ilıcağ şu yaramazdur, ¹¹ dimāğıñ bürüdetini ve rehāvetini ziyāde edüp harekāt [30b] ⁰¹ ve havāssuñ küllisine za’f vērür. Ammā şovuk şu gāyet ⁰² yaramazdur, fazālāt-ı dimāğı ḥabs edüp a’zāyı tebrīd ⁰³ etmek-ile az olur ki fālic⁹⁸ ve laḳve ve teşennüc ihdās eder, ⁰⁴ ḥazer gerekdür. Ve hammāmdan çıkılduğda uyumağlığıñ ‘azīm ⁰⁵ fā’idesi vardur. Ammā hammām içinde uyumağ gāyet ⁰⁶ yaramazdur. Eṭıbbā ḥikāyet ederler ki nece kimseler hammām ⁰⁷ içinde uyuyup rüḥlarınıñ taḥallülinden helāk oldılar. ⁰⁸ Ḥattā şol ışıcağ evler ki aña hevā dāhīl olmayup ⁰⁹ ziyāde āteş yakılmış ola anuñ gibi yerde dağı uyumağ ¹⁰ gāyet zararlıdur. Faşl: Gerekdür ki cülesā-yı hammām şāhib-i ¹¹ fazīlet olup aḥbār ve tevārīḥe muṭṭalī’ ve ḥikāyet-i [31a] ⁰¹ nādire ve eḥādīs-i muzḥikeye ḳādir kimesneler olalar. ⁰² Hammāmda harekāt-ı bedeniyyenüñ küllisi dağı harekāt-ı ⁰³ nefsanıyye ki sürür ve gāzab ve ḥüzn ve bunlara müşābih ⁰⁴ olandur, ervāhı taḥlīl etdikleri ecilden ziyāde ⁰⁵ zararlılardır. Pes bu sebebden harekāt-ı bedeniyye ⁰⁶ ve harekāt-ı nefsanıyye ile ḥāşıl olup şedīdü ⁰⁷ el-iz’āf olan istifrāğāt ve riyāzat ⁰⁸ hammāmuñ iz’āfi ile bu müz’ifātuñ ictimā’ından ⁰⁹ ötürü hammāmda riyāzat gāyet zarar edicidür. ¹⁰ Huşūşā hammāmda çok oturduğdan sonra vāķī’ ¹¹ ola. Faşl: Hammāmda ayaklar ziyāde ovulmağ gerekdür. [31b] ⁰¹ Fuzūllerini taḥlīl edüp yorgunluğı giderür ve dağı ⁰² mevāddı esfele cezb etmek-ile göz ağrılarına ve baş ⁰³ ağrılarına fā’ide eder. Ovduğdan sonra ayakları ışıcağ ⁰⁴ şu içine koyalar ve şovuk şu ile iğtisāl bedeni ve ḳuvveyi ⁰⁵ taḳviyet edüp neşāt⁹⁹ vērür ve hazmı eyü edüp şehvet-i ⁰⁶ ta’āmı ḳavī ve levni güzel eder. Ḥarru’l-mizāc olup ⁰⁷ sinn-i şebābda ve etlü olanlar yaz günlerinde

⁹⁸ fālic: fālec, M. 30b/03.

⁹⁹ neşāt: nişāt, M. 31b/05.

öyle vaktında ⁰⁸ isti'mâl edeler. Ammâ oğlancuklara ve pîrlere ve ishâli ⁰⁹ ve nezlesi ve za'f-ı mi'desi olanlara yaramazdur, şakınalar. ¹⁰ Ve hareketden ve kay'dan ve riyâzattan ve tâze balık yënildükden ¹¹ sonra mâ'-i bârid ile iğtisâlden ictinâb lâzımdur. [32a] ⁰¹ **Ravza-i şâmine hıfz-ı şihhate müte'allik olur bâ'zı** ⁰² **eşyâ tedbîrindedür:** Hâfız-ı şihhate lâzım olandandır ki ⁰³ şabâh uykudan uyandukda bedeninde olan fuzüli ⁰⁴ def' edüp ba'dehu ni'âm ve ihsân-ı Hakk'a şükran, vuzû' ⁰⁵ ve şalavât ve evrâd ve ezkâra meşgûl ola ve sivâk-i ⁰⁶ hindî ile istiyâk eyleye. Nêtekim fahr-i 'âlem şall'allâhu ⁰⁷ te'âlâ 'aleyhi ve sellem buyurmuşdur: "*Sivâk kelâmı ifşâh* ⁰⁸ *ve lisânı itlâk edüp ağız râyihâsın güzel eder.*" ⁰⁹ Ve ta'âma iştihâ vèrüp dimâğı pâk ve diş etlerini ¹⁰ kavî eder ve hasenâtı ziyâde edüp sünnet-i resûle ¹¹ ve rızâ-yı Rahmân'a muvâfık olur lâkin öksürüğü ve göz [32b] ⁰¹ ağrısı ve şusuzlığı ve hafakânı¹⁰⁰ olanlar isti'mâl etmeyeler. ⁰² Faşl: Cemî' şıyâb evvelâ bedende ışınup sonra bedeni ⁰³ ışıdır. Pes şıyâb-ı harr oldur ki bedenden ışındığından ⁰⁴ ziyâde bedeni teşhîn eyleye. Şıyâb-ı bârid bunuñ 'aksidür. ⁰⁵ Penbe mülâyim, libâs-ı mû'tedildür, cemî' şıyâbuñ efđalıdır. ⁰⁶ Yunmuş olan libâs yeñiden ziyâde musahhındür. Her libâs ki ⁰⁷ mülâyim olup bedene mülâşık olmaya bedeni az ışıdır, ⁰⁸ yaz günlerinde geyile. Ve şol ki yumşak ve hâvî ola ⁰⁹ bedeni ziyâde teşhîn eder; kışda ve şovuk vaqtlarda ¹⁰ geyilmek münâsibdür. Sammür ve dilkü kürkleri ziyâde harrdur, ¹¹ gâyet şovuklarda geyile. Sincâb ve kâkum i'tidâle qarîblerdür, [33a] ⁰¹ râbî' ve harîfde geyilmeleri revâdur. Faşl: Vaqtâ ki faşd ve ⁰² hacâmat vaqtı hâfız-ı şihhate lâzım-ı umûrdan oldı-y-ısa ⁰³ mezbûrlaruñ dağı tedbîrleri zıkr olunur. Ma'lûm ola ki ⁰⁴ kan kemiyyet ve keyfiyyetde i'tidâl ve şalâh üzre olduğda ⁰⁵ kıvâm-ı bedene sebep-i kavî olup revnâk ve nezâret ifâde ⁰⁶ etdüğinden gayrı rûhuñ ve harâret-i 'azîziyenüñ ⁰⁷ merkeb ve mâddesi ve kuvvet-i hayvâniyenüñ sebep-i beğâsıdır. ⁰⁸ Pes keyfiyyetde i'tidâlden hurûcında tedbîri zıddı ⁰⁹ iledür ki 'ilm-i 'ilâcda mezkûrdur. Kemiyyetde mû'tedil ¹⁰ olmamak dağı taraf-ı nokşânda tedbîri dem-i metîn ve kavî ¹¹ tevlîd eder ağıdiye isti'mâli ile olur. Eger cânib-i

¹⁰⁰ hafakân: hafakân, M. 32b/01.

keşretde [33b]⁰¹ olursa anı nakş étmede hîle bedenden ihrâc-ı demdür ki⁰² faşd ile murâd budur ki gâh olur ki bi'l-fi'il keşret⁰³ hâşıl degül-iken mütevakkî'ü'l-ħuşûl olmağ-ıla tekaddüm⁰⁴ bi'l-ħıfz için faşd isti'mâl olunur. “Arka⁰⁵ üzere yaturken faşd olunmağ evlâdur ki istilkâ'en⁰⁶ faşd kuvveti ħıfza aħrâdur” deyu Eş-Şeyhü'r-Re'is⁰⁷ zıkr étmişdür. Ğâyet şovuk olan memâlikde kezâlike⁰⁸ Ğâyet issi yerlerde ve ħammâmdan ve ħareket-i müt'ibeden⁰⁹ soñra ħareket 'aķıbında ve uykusuzlıkda ve ziyâde naħîf¹⁰ ve Ğâyet semüz olanlara ve ta'âmdan imtilâ' üzre faşd¹¹ étmekden ictinâb vâcibdür. Ve on dört yaşından [34a]⁰¹ eksik olup altmışdan ziyâde olan kimesnelere faşd⁰² memnû'dur meger ħanuñ ziyâde Ğalebesi zâhir ola câ'iz⁰³ olur. Faşl: Faşd olınan kimesne gerekdür ki Ğıdâsını⁰⁴ talġif édüp imtilâ'dan ħazer eyleye ve bir iki gün⁰⁵ ħammâmdan ve riyâzatdan şaķınup istirâhatde ola.⁰⁶ Faşd 'aķıbında uyumayalar kesel getirür ve teħîmeligi⁰⁷ iħtilâm vâķi' olup ziyâde za'f lâzım gele. Faşddan⁰⁸ ve ħacâmatdan soñra Ğâyet tuzlular yénilmeye behaķ⁰⁹ ve cerb iħdâş éder. Ve faşd üzerine rummâneyn¹⁰ ya tuffâħ şerbetleri içile. Kezâlike ħable'l-faşd şarâb-ı¹¹ rummâneyn ya sefercel ya gül şarâbı içmek yâħüd ħay' étmek faşd [34b]⁰¹ eşnâsında bayılmadan emîn éder. Faşl: Ĥacâmat étmek⁰² sünnet olduğı ecilden fevâйд-i keşir ve menâfi'-i serî'dür.⁰³ Efđal-ı evķâtı, evvel-i nehârdan ikinci ya üçünci sâ'atdür.⁰⁴ Lâyıķ budur ki ħacâmat ay ortasında isti'mâl olına.⁰⁵ Zîrâ ħamerüñ ruġubâtı 'âlemüñ ziyâdeliginde te'siri⁰⁶ 'azîm olmağ-ıla ol vaķtda aħlâġ hâyice olur.⁰⁷ Faşd iħtiyârında daħı bu şart i'tibâr olunmağ evlâdur.⁰⁸ Ĥacâmatdan evvel gerekdür ki Ğıdâ-yı ħafif veyâ eşribe-i⁰⁹ laġif isti'mâl oluna, tâ mâdde mi'deye ve anuñ¹⁰ mücâvereti ile ħalbe münşabb olmaya. Ve iki yaşında küçüklere¹¹ ve altmışdan ziyâde olanlara ħacâmat étmekden ictinâb [35a]⁰¹ éder. Bu 'âdet pîrligi tēz getirüp emrâz-ı redî'e¹⁰¹ iħdâş⁰² éder, tedric ile terk oluna. Ĥay'üñ efđal-ı evķâtı râbî'⁰³ ve şayfdur ammâ ħarîfde ħuşmağ yaramazdur, ħummâ getirür.⁰⁴ Ziyâde semüz ve gögsi ħar ve boynı ince ve mi'desi ve dimâğı⁰⁵ za'if olanlar ve ħubâli ħay'den iħtirâz édenler ħay'den⁰⁶ fâriğ

¹⁰¹ redî'e: rediyye, M. 35a/01.

olıcak şovuk şuya cüz'î sirke hılt edüp ⁰⁷ yüzi ve ağızı anuñ ile yuyalar ve gül şuyı ile şarāb-ı ⁰⁸ tuffāh içeler. **Fī-tedbīri'l-vebā'**: Vebā' hevāya 'arız olur ⁰⁹ fesāddur ki ol vaqtda hevā cevher-i rūhı ıslāh ve mizāc-ı ¹⁰ kalbi ta'dīle şālih olmayup cederi¹⁰² ve haşbe ve tavā'in ¹¹ ve humre ve ākile ve sā'ir kurūh-ı habīse ve hummayāt ihdāş eder. **[35b]** ⁰¹ Ve ol fesād ya esbāb-ı semāviyyedendür. Nêtekim Şeyh demişdür: ⁰² "Cemī' tağayyürātuñ mebde'i hey'āt-ı felekden ol tağayyüri icāb eder ⁰³ bir hey'etdür yāhūd anuñ sebebi 'arzīdür; çok turmağ-ıla ⁰⁴ müteğayyir olmuş şular ve cīfeler ve 'ufūneti çok olur yerler ⁰⁵ gibi." Kaçan şayf ve harīf āhirlerinde şuhub ve rücüm çok ⁰⁶ olsa vebā' münzirdür ve kışda yağmur 'alāmetleri zāhir ⁰⁷ olup yağmasa mizāc-ı şitā fāsiddür. Kezālike rebī' şovuk ⁰⁸ olup yağmur az yağsa soñra çok lodos esüp bir ⁰⁹ kaç gün hevā mütekedir olup yine bir hefte şāfī olsa ¹⁰ ve bu müddetde geceler şovuk ve gündüz gāyet ışıcağ olsa ¹¹ ol senede vebā' zāhir ola. Faşl: Vebā'dan ihtirāzuñ tarīki **[36a]** ⁰¹ oldur ki mevādd-ı fāsideden bedeni faşd ile ve gā'ilesiz edviye-i ⁰² müşhīle ile tenkıya edeler ki ebdān-ı nakıyye hevā-yı vebā'iden ⁰³ münfa'il olmaz. Ve ekşer evkātda ekşi nār şarābı ve hummāz ⁰⁴ ve līmon ve rībās ve güre şerbetleri içile. Def'-i 'ufūnet ⁰⁵ için kāfurdan enfā' bir nesne yoğdur ki berd ve yubsı sebebi-y-ile ⁰⁶ 'ufūnete muqāvim ve muzadd olup hāşşiyeti ile dahı 'ufūneti ⁰⁷ dāfī'dür. Ve cümle datlular terk olunup yaş yemişlerden ⁰⁸ ve ziyāde hareketden ihtirāz olına ve açlığa ve şusuzlığa ⁰⁹ şabr olunmayup kar ile ve buz ile şovudılmış şudan bir ¹⁰ uğurdan ziyāde içile ve hammāma az girilüp hareketde ifrāt ¹¹ olunmayup ve ekşer ta'āmlar ekşi nār şuyı-y-ıla ya līmon **[36b]** ⁰¹ ya emberbaris ya koruk şuyı-y-ıla yēnile. Ve cümle ekşiler nāfī'dür, ⁰² huşuşā kebere turşısınıñ nef'i 'azīmdür. Ve fevākihden elma ⁰³ ve amrūd ve ayva ve anār yēnile ve içdükleri şuya kil-i ermeni birağup ⁰⁴ cüz'î sirke dahı qarışdurmağ gāyet fā'idelüdür. Ve sākin ⁰⁵ oldukları beytūñ içrüsine ve taşrasına sirke ve gül ⁰⁶ şuyı saçılıp şandal ve kāfūr ve 'ūd ve misk ü 'anber ⁰⁷ istinşāk olına. Hükemā-yı müteqaddimīn ve eṭibbā-yı müte'ahḥirīn ⁰⁸ müttefiklerdür ki def'-i vebā' için

¹⁰² cederī: cüderī, M. 35a/10.

aḫyānen tiryāḳ-ı fāruḳ yemek ⁰⁹ ‘aẓīm nāfī’dür. Cālīnūs eydür: “*Zamānumda vebā’-i ‘aẓīm vāḳī’* ¹⁰ olup tecrube étdüm ki tiryāḳ-ı fāruḳ isti’māl édenler ḫalāş ¹¹ bulup ğayrılar helāk oldılar.” Bu şerbet *Şifā*’da zikir olunmuşdur ki [37a] ⁰¹ lāzımdur. Ziyāde ğazabdan ve ḫareketden ve cimā’dan soñra ⁰² ḫacāmat olınmayup ḫacāmatdan soñra daḫı mezbūrlardan ⁰³ ihtirāz olına. ḫacāmat ‘aḳıbında yumurda yemek laḳve ⁰⁴ ĩrāş éder dēnilmiş, muḫaddem-i re’sse ḫacāmat étmek ⁰⁵ ḫiss ve zihne zarar éder. Eş-Şeyḫ-i Re’īs *Ḳānūn*’da, ⁰⁶ “*Nētekim şāḫib-i şerī’atumuz Ḥazret-i Muḫammed şall’allahū* ⁰⁷ ‘aleyhi ve sellem buyurmuşlardur: *Nuḳra üzerine ḫacāmat étmek* ⁰⁸ *nisyān ĩrāş éder.*” dēyu zikir étmışdür. Faşl: Ḳay’ mi’de tenḳıya ⁰⁹ ve taḳviyet éder ve göze ḳuvvet vērür, başda olan ağırlıḳları ¹⁰ izāle édüp mālīhulyā ve nıḳrīs ve ḳubā ¹⁰³ ve evcā’-i mefāşıl ¹¹ ve ırḳu’n-nesā’ ve cüzām ve fālic ¹⁰⁴ ve ra’şe ve yerḳāna fā’ide éder. [37b] ⁰¹ Fāzıl-ı Ebūḳrāṭ ¹⁰⁵ ayda iki kerre ḳay’ isti’mālīne emr édüp ⁰² ḫıfz-ı şıḫḫate bunuñ ile zāmin olurın dēmişdür. Zırā ⁰³ insān ğıdā isti’mālīnde lezzetinden ötürü ifrātdan ⁰⁴ ḫālī olmaduḳları ecilden mi’dede fużülūñ ictimā’ı ⁰⁵ lāzım gelür ve ol fużülü ihrācda efḫal-ı ḫīle ḳay’dur. ⁰⁶ Bu ecilden Ḥazret-i Nebī ‘aleyhi’s-selām:

¹⁰⁶ *ال مِعْدَةُ بَيْتُ كُلِّ دَاءٍ وَالْحَمِيَّةُ رَأْسُ كُلِّ دَوَاءٍ* ⁰⁷ buyurmuşlardur. Ve ḳay’ ‘ādet ⁰⁸ édüp her vaḳtda ḳay’ eylemek yaramazdur, mi’denüñ ⁰⁹ fużülü ḳabül édüp mevādduñ aña inşıbābını ĩcāb éder, ¹⁰ ve dişlere ve göze ve ḳulağa ziyān éder. Bā’zı nās ¹¹ ta’āma ziyāde ṭamā’ından çok tenāvül édüp soñra ḳay’ éder. [38a] ⁰¹ Ṭā’ūna ve cederīye ¹⁰⁷ nāfī’ olup mi’deye ve yürece ve cigere ḳuvvet ⁰² vērüp yürek oynamasına fā’ide éder ve ḳanuñ ğaleyānını söyündürüp ⁰³ şafrāyı keser. Şıfatı budur; gül şuyı, ekşi nār şuyı her birinden ⁰⁴ birer cüz’, summāḳ ve ğāyet şarb sirke her birinden rubū’ cüz’, ⁰⁵ mecmū’dan her rıṭla beş dirhem kil-i érmenī bırağılıp bir gün

¹⁰³ ḳubā: ḳuvabā, M. 37a/10.

¹⁰⁴ fālic: fālec, MK 37a/11.

¹⁰⁵ Ebūḳrāṭ: Ebıḳrāṭ, M. 37b/01.

¹⁰⁶ el-mi’detü beytü külli dā’in ve’l-ḫımyetü re’sü külli devā’in: Mide hastalıkların evi; perhiz devāların başıdır.

¹⁰⁷ cederī: cüderī, M. 38a/01.

⁰⁶ bir güce  urup ba'dehu bu cümle  ular miqd r  sükker ile ⁰⁷  erbet olunup  te den ind rd kden  onra bir miqd r küfür ⁰⁸ ile taty b olunup büyük  demler on b   dirhem, oğlancuğlar ⁰⁹ on dirhem şovuk  u ile ezüp içeler. N f ' ola ¹⁰ inşa'all hu el-mevl  te' l .

III. BÖLÜM

DİZİN

1.GENEL DİZİN

-A-

- ‘acāyib [Ar.]** *i.* çok tuhaf olan şey, anlaşılmaz(lık).
‘a.-i kudretindendir 23a/02
- ‘acīb [Ar.]** *i.* şaşılacak şey.
‘a. 25b/11
- ac(ç)** *i.* aç, yeme gereksinimi olan.
a.-iken 15a/05 15a/04
a.+ ıla 21a/11
a.+ lığa 6b/05
a.+ lık 23a/04
a.+ lıkda 8a/05
- aç - f.** açmak, aralamak.
a.- ar 20a/10
a.- ıla 5a/06
- açlıg (k)** *i.* açlık, acıkma.
a.+ a 36a/08
- açuk** *i.* açık, açılmış.
a. ola 5a/03
- ‘adāvet [Ar.]** *i.* düşmanlık, yağılık.
‘a.+ lerine 22a/04
- a‘del [Ar.]** *i.* (daha, pek, en) adaletli, çok doğru.
a.-i emzice 8b/02
- ādem [Ar.]** *i.* adam, insanoğlu.
ā.+i (nev‘-i ādemi) 1b/03
ā.+ ler 38a/08
ā.+ üñ 8b/05
- ‘ādet [Ar.]** *i.* görenek, usul, tabiat; alışkanlık
‘ā. 35a/1, 37b/07
- ‘ādeten [Ar.]** *i.* âdet olduğu üzere.
‘ā. 12a/02

- āfāt [Ar.]** *i.* belâlar, musibetler.
ā.-ı mezbüreye 22a/03
ā.-ı mezküreye 22a/07
- āfet [Ar.]** *i.* büyük felaket, belâ
ā.-i ‘azīme 16b/04
- ağac(ç)** *i.* ağaç.
a.+ ı 4b/02
- ağdā [Ar.]** *i.* (pek, en) çok gıda veren.
a. 16a/01
- ağdiye [Ar.]** *i.* gıdâlar, yiyecekler.
a. 8b/05, 9a/03, 33a/11
a.+den (envā‘-ı ağdiyeden) 11a/01
a.-i devā‘iyye 6a/09
- ağırlık** *i.* ağırlık
a.+ ları 37a/09
- ağız** *i.* ağız.
a. 32a/08
a.+ da 19b/06, 29a/10
a.+ ı 35a/07
a.+ üñ 14a/06
- ağrı** *i.* ağrı, sancı.
a.+ ları 28b/02
a.+ larına 31b/02, 31b/03
a.+ sı 14b/10, 19b/09, 32b/01
a.+ sın 20b/09
- ağaff [Ar.]** *i.* daha, pek hafif
a.+ dur 16b/06
- ağbār [Ar.]** *i.* haberler, ortada dönen söylentiler.
a. 30b/11
- āhir [Ar.]** *i.* son, sonraki, en sonra; nihayet, son olarak.
ā.+ lerinde 35b/05
ā.+ ü‘l-‘ömr 22a/01

aḥlāk [Ar.] *i.* insanda bulunan rūḥî ve zihnî haller.

a.-ı muhtelif 8b/04

a.-ı nefis 8a/04

aḥlāt [Ar.] *i.* karışan şeyler, insan vücudunda farz olunan dört unsur; kan, safra, sevda, balgam.

a. 34b/06, 5b/10

a.+uñ 4a/05

a.-ı redî'e kötü huylu unsurlar, yaramaz hıtlar.

a.+nün 6b/05

aḥrā [Ar.] *i.* daha uygun, lâyıq, münâsip.

a.+ dur 33b/06

aḥsen-i takvīm [Ar.] *i.* en iyi, en güzel kıvamda; mec.insan.

a.1b/05

aḥvāl [Ar.] *i.* haller, durumlar.

a. 17a/05

aḥyānen [Ar.] *i.* ara sıra, vakit vakit.

a. 23a/08, 24a/06, 28a/02, 36b/08

aḳ - *f.* akmak, sıvı maddenin akışması.

a.- an 12a/04

a.- inca 23b/08

aḳ *i.* beyaz, ak.

a.+ ı 12b/10

a. tut 14b/09

aḳar şu *i.* akış halindeki su, nehir.

a.+lar 28a/09

'aḳıḳ [Ar.] *i.* son, nihayet; sonrası.

'a.+ ında 30a/03, 33b/09, 34a/06, 37a/03

a'ḳıl [Ar.] *i.* (pek, en) akıllı.

a.-ı nās 9a/02

ākile [Ar.] *i.* ekl eden, yiyen.

ā. 35a/11

'aḳl [Ar.] *i.* akıl, us, düşünme ve mülahaza.

'a. 21b/06

'a.+a (iḥtılāt-ı 'aḳla) 27a/10

'a.+ a 27a/02

'a.+ ı 21b/03

'a.-ı heyulān heyulāya âit, maddî olan akıl.

'a.+ından 3a/07

'a.-ı meleke alışıklık ve becerikliliğe dahil olan akıl.

'a.+ye 3a/07

'a.-ı müstefād kazanılmış, olan akıl, meleke.

'a. 3a/07

'aḳliyye [Ar.] *i.* akıl ile ilgili olan; akıl ile anlaşılan.

a. (berāhîn-i 'aḳliyye) 3a/03

a. (ḳuvvet-i 'aḳliyye) 1b/03

'aḳs [Ar.] *i.* zıt, ters, mukabil olan.

'a.+ idür 32b/04

aḳşām [Ar.] *i.* parçalar, bölümler.

a.-ı 'ilm-i ḥıbbdan 3b/07

aḳvā [Ar.] *i.* en kavî, çok kuvvetli.

a.+ dur 16a/01

'alā [Ar.] *i.* üst, üzere, üzerine.

'a. 2b/05

'alāmet [Ar.] *i.* işaret, iz, nişan, belge

'a.+ leri 35b/06

alçak *i.* alçak.

a. 5a/08

'ālem [Ar.] *i.* dünya, cihan, kâinat; mahlûkât.

'ā. (faḥr-i 'ālem) 32a/06

'ā.+ üñ 34b/05

'ālī [Ar.] *i.* yüce, ulu.

'ā. 26a/06

‘ālim [Ar.] *i.* çok okumuş, bilgin.
‘ā. olup 21a/06

‘allāme [Ar.] *i.* çok bilgin, ileri derecede bilgi sahibi.
fāzıl-ı ‘a. 3b/10

altı *i.* altı.
a. 9a/07

altmış *i.* altmış.
a.+ dan 34a/01, 34b/11

ammā [Ar.] *ed.* ama, lâkin.
a. 5b/03, 6a/06, 7a/01, 10b/09, 11a/05, 12a/11, 13a/10, 16b/11, 20b/06, 20b/11, 21a/01, 22b/09, 23b/08, 25a/10, 29b/07, 30b/01, 30b/05, 31b/08, 35a/03,

amrūd [Far.] *i.* armut.
a. 9a/11, 14b/04, 36b/03,

ān [Ar.] *i.* an, vakit, zaman.
ā. 6a/04

anār [Far.] *i.* nar. (krş. nār)
a. 14a/07, 28a/06, 36b/03, 8a/01, 9b/01

‘anāsır [Ar.] *i.* elemanlar, öğeler, unsurlar.
‘a.-ı mütezāddeden 6a/01

‘anber [Ar.] *i.* amber, güzel koku.
‘a. 36b/06

anda *i.* onda, o anda, o sırada.
26b/05, 05b/06

andan *i.* ondan, ondan sonra.
a.16b/07, 22a/06, 27b/05 22b/01

‘anīfe [Ar.] *i.* sert, şiddetli.
a. (hareket-i ‘anīfe) 7a/03
a.+ den (hareket-i ‘anīfeden) 30a/02

ara *i.* ara, meyân.
a.+ sında 19a/11, 7a/05
a.+ sında olan 5b/08

‘Arabī [Ar.] *öi.* Arapça, Arap dili.
‘A.+de (lisan-ı ‘Arabī’de) 3b/09

ā‘rāz [Ar.] *i.* işaretler, alametler; hastalık alâmetleri.
ā.-ı nefsāniyye 6a/03

‘arazī [Ar.] *i.* hastalık, hastalıklı.
‘a.+ sine (mizāc-ı ‘arazīsine) 8b/08

‘arız [Ar.] *i.* gelen; tesâdüfî vak’ a.
‘ā. 11a/04
‘ā. ol – gelmek, ortaya çıkmak.
‘ā.- up 21b/09
‘ā.- ur 23b/06, 35a/08
‘ā.- duğından 8b/03

‘arīza [Ar.] *i.* aksama; engebe, bozukluk, sakatlık.
ā.+ dan (urūz-ı ‘arīzadan) 9a/05

arka *i.* arka, sırt.
a. 27a/05, 33b/04
a.+ yı 24b/02

art - f. artmak, çoğalmak.
a.- up 21b/01

artama *i.* çürüme, ekşime, kötüleşme, bozulma.
a.+da ol – bozulmak, çürümek
a.- a 28b/09

artur – *f.* çoğaltmak, ziyadeleştirmek.
a.- ur 17b/08, 10b/01, 11a/08, 11b/07, 13a/01, 21a/10

aruk *i.* arık, zayıf, cılız.
a.+ luğ 18b/07

‘arzī [Ar.] *i.* toprağa âit, toprakla ilgili.
‘a.+ dūr 35b/03

aşfiyā [Ar.] *i.* samîmî, saf, içi temiz, tuttuğu yol doğru olan kimseler; samîmî dostlar, azizler.
a. 2b/08

aşhâb [Ar.] *i.* Peygamberimizi görmek ve sohbetine ermek şerefine eren kimseler.

a.-ı 13b/02 13b/01

a.-ı izâmına 2a/09

a.+ a 14a/04

aşlâ [Ar.] *i.* aslâ, kat'iyyen.

a. 11a/05, 15b/03, 18b/02

aşlah [Ar.] *i.* daha (en, pek) sâlih, iyi.

a. 17a/07

a.+ ı 11b/02, 11b/05

aşlî [Ar.] *i.* asıl, esas, temel.

a.+ ısına 8b/06

aşliyye [Ar.] *i.* aslî, asıl olan.

a. (ruṭûbât-ı aşliyye) 12b/11

asra' [Ar.] *i.* daha (en, pek) serî, çabuk.

a.+ ı 11b/05

aşşı *i.* kazanç, kâr, fayda.

a.+ sı 20b/11

aş *i.* aş, yemek.

a.+ ı 10b/03, 17b/07

a.+ ları 8a/01

at *i.* at.

a. 24a/08

atmak *i.* atmak, fırlatmak.

a. 24b/02

'ataş *i.* ateş, vücuttaki sıcaklık.

'a. 19b/06, 29a/09

'a.+ ı 15a/07, 19a/09, 20b/01

âteş [Far.] *i.* ateş, yangın.

â. 30b/09

â.+ den 38a/07

av *i.* av, şikâr.

a. 11b/02

āvāz [Far.] *i.* ses, avaz.

â.+ lar 24a/04, 26a/01

āveng [Far.] *i.* hevenk, ipe geçirilmiş

üzüm, kiraz ve benzerlerinin askısı.

â. olmuş ol – ipe dizilmiş olmak.

â.- a 14a/01

ay *i.* ay, yılın on ikide biri.

a. 34b/04

a.+ da 29b/03, 29b/04, 37b/01

ay(ı)rıl – *f.* ayrılmak, aralanmak.

a.- andur 15a/03

a.- mış 9b/07, 9b/09

ayağ *i.* ayak, kadem.

a. 19b/09

a.+ lar 31a/11

a.+ ları 31b/03

ayır – *f.* ayırmak.

a.- up 10b/08, 14a/11

'ayn [Ar.] *i.* 1.göz, nazar.

'a.-ı taḥkîr 26a/06

2. şarap yapımında kullanılan üzüm.

'a. (şarâb-ı 'ayn) 20b/08

ayva *i.* ayva.

a. 11b/08, 14a/08, 20a/07, 28a/06, 36b/03

az *i.* az, yetersiz.

a. 18b/06, 19b/07, 27a/08, 29a/11, 32b/07, 35b/08, 36a/10

a.+ alur 10b/09

a.+ dur 10a/03

a. olur 14b/11, 15b/11,

27a/10,30b/03

a'zâ [Ar.] *i.* organlar, üyeler.

a.+ larına 23b/04

a.+ sına 30a/07

a.+ ya 27b/02, 4a/06

a+ ya (ḳable'l-inhizâm azāya)

29a/05

a.+ yı 18b/04, 29a/07, 30b/02

a.-yı şadr göğüs kısmında bulunan organlar, akciğerler.

a.+ a 10b/05

azbü't-ta'ām [Ar.] *i.* tatlı, tadı hoş olup gıdâsı iyi olan yiyecek.

a.17a/03

'azīm [Ar.] *i.* büyük, ulu; yüce, derecesi yüksek.

'a. 26b/08, 30b/04, 34b/06, 36b/09

'a. (vebâ'-i 'azīm) 36b/09

'a.+ dür 36b/02

'azīme [Ar.] *i.* büyük, kebir.

'a.(āfet-i 'azīme) 16b/04

'azīz [Ar.] *i.* İzzet sahibi, yüce, ulu; muhterem, sayın.

'a.-i muhtedir 1b/01

'azīziyye [Ar.] *i.* yüksek dereceli; kuvvet, kudret sahibi.

'a. 25a/09

'a. (ḥarāret-i 'azīziyye) 25b/06

'a. (ruṭūbāt-ı 'azīziyye) 22b/11

'a.+ nūñ (ḥarāret-i 'azīziyyenūñ) 25b/08, 33a/06

'a.+ ye (ḥarāret-i 'azīziyye)22b/04

'a.+ yi (ruṭūbāt-ı azīziyyeyi) 22b/05

-B-

bā [Far.] *ed.* ile, birlikte.

b. (ḥazret-i bā-rıf'atun) 2a/08

ba'de [Ar.] *i.* sonra, sonrasında.

b. 2a/11

bā'dehu [Ar.] *i.* ondan sonra, daha sonra.

b. 30a/06, 32a/04, 38a/06

bād-ı şabā [Far.] *i.* doğudan esen hafif, hoş rüzgâr.

b. 4b/11

bādam [Far.] *i.* bâdem.

b. 18a/07

badincān [Ar.] *i.* patlıcan.

b. 15b/01,

bā'ış [Ar.] *i.* sebep, vesile olan.

b. 24b/07

b. ol – sebeb olmak, göndermek.

b.- an 22a/07,

baķıllā [Ar.] *i.* bakla bitkisi.

b.10b/07

bāķī [Ar.] *i.* dâimî, kalıcı

b. 27b/02

baķlava *i.* baķlava.

b. 18a/09

bal *i.* bal, asel.

b. 13a/09, 14a/11, 16a/03

balġam [Ar.] *i.* balgam, vücutta var olduğu farzolunan dört unsurdan biri.

b. 11a/10, 15a/02

b.-ı ḥām 23b/05

balġamiyye [Ar.] *i.* balgama dâhil olan, balgamla alakalı.

b.(emrāz-ı balġamiyye) 27a/06

b.(ḥummayāt-ı balġamiyye) 15a/02

baķıķ *i.* baķık.

b. 7b/09, 12a/03, 12a/08, 16b/11, 31b/10

bārid [Ar.] *i.* soġuk, soġuk özelliġe sahip olan nesne.

b. 12a/09

b. (mā'-i bārid) 31b/11

b. (şıyāb-ı bārid) 32b/04

b. olan 4a/08

bāride [Ar.] *i.* bārid, soġuk olan.

b. (emrāz-ı bāride) 18b/05

başar [Ar.] *i.* görme, görme duyusu ve bunun kuvveti.

b. 21b/07

b. (zulmet-i başar) 15b/06

baş [Ar.] *i.* serme, döşetme, açma.

b.-ı nefis 28b/03

başıt [Ar.] *i.* sâde, düz, ârızasız, engelsiz.

b. 18b/02

baş *i.* baş, başlangıç.

b. 7b/11, 14b/10, 20b/09, 30a/08, 31b/02,

b.+ da 23b/07

b.+ da olan 37a/09

b.+ ı 24b/02

başla – *f.* başlamak, ibtidâ etmek.

b.- ya 23b/08, 5b/07

bâtil [Ar.] *i.* boş, beyhude, çürümüş.

b. olur 25a/08

bâtin [Ar.] *i.* iç, iç yüz, görünmeyen kısım.

b.+ da 25b/08

bâtinâ [Ar.] *i.* iç, iç yüz, görünmeyen kısım.

b.+ dan 21b/07

bayıl – *f.* bayılmak.

b.- madan 34b/01

bâ'zı [Ar.] *i.* birazı, bir kısmı; kimi.

b. 32a/01, 37b/10

bedel [Ar.] *i.* bedel, karşılık.

b. 06a/05

beden [Ar.] *i.* gövde, vücut.

b. 21b/02, 28b/10, 29b/08

b. (cild-i beden) 28b/09

b. (nezâfet-i beden) 29b/06

b. (zâhir-i beden) 25b/07

b.+ de 12a/01, 15b/10, 16a/09, 25a/01, 32b/02, 05b/11

b.+ den 32b/03, 33b/01

b.+ dür (münfağ-ı bedendür) 21a/01

b.+ e 6b/07, 7a/11, 8a/05,

11a/07, 18a/04, 22b/02, 23b/01,

24b/06, 26b/08, 27b/01, 27b/03,

27b/06, 28b/01, 29a/02, 30a/05,

32b/07

b.+ e (kivâm-ı bedene) 33a/05

b.+ e (olmağ-ıla bedene) 18b/02

b.+ e (serî'ü'l-hazmdur bedene)

12b/06

b.+ i 4a/04, 7b/05, 9a/05, 10a/06,

10b/07, 11a/09, 11b/06, 13a/09,

13b/08, 13b/10, 15a/06, 16a/01,

17a/07, 17b/03, 17b/07, 18a/03,

18a/07, 18b/04, 18b/06, 19a/06,

20b/05, 23b/02, 24a/10, 25a/09,

25b/02, 27a/07, 27b/03, 29b/02,

31b/04, 32b/02, 32b/04, 32b/07,

32b/09, 36a/01

b.+ i (fuzül-i bedeni) 28a/11

b.+ i (kalîlü'l-ğıdâdur bedeni)

10b/09

b.+ i (keşîrû'l-ğıdâdur bedeni)

2b/11, 17b/09

b.+ i (kuvvet-i bedeni) 27a/05

b.+ inde 27b/09

b.+ inde olan 32a/03

b.+ inden 21b/11

b.+ lerinde 23b/05

b.+ lerini 12a/10, 13a/02

b.+ üñ 22a/10, 24a/09, 24b/01

beden-i insân [Ar.] *i.* insan bedeni.

b. 3a/06, 8a/10

b.+ a 10a/09, 9a/06

bedeniyye [Ar.] *i.* bedenle ilgili, bedene âit olan.
b. 22a/09
b. (harekât-ı bedeniyye) 31a/05
b.+nin 3b/11
b.+ nün (harekât-ı bedeniyyenün) 31a/02

beksimât [Far.] *i.* peksimet, bir çeşit ekmek.
b.+ uñ 10a/03

behağ [Far.] *i.* abraşlık hastalığı, deride pul pul beyazlık ve alaca renk meydana getiren hastalık.
b. 34a/08

beğā [Ar.] *i.* bulunduğu halde kalma, kalım; bozulmama, değişmeme.
b.+ sı 22a/10
b.+ sıdur 33a/07

belâdet [Ar.] *i.* akılsızlık, izansızlık.
b. 23b/06, 6b/07
b. vürür 27a/02, 27a/08

belîğ [Ar.] *i.* yeter derecede, fazla, çok.
a. (sa'y-ı belîğ) 2b/02

belki [Ar.] *ed.* belki, muhtemel olan.
b. 17a/01, 18a/11, 21b/04, 22a/11, 23b/09, 25a/07

ben *i.* ben, teklik 1.kişi zamiri.
b. 8a/09

bende [Far.] *i.* bağlı, esir, kul.
b.-i fakîr 2a/11

benefşe [Far.] *i.* menekşe bitkisi.
b. 28a/04
b. (şarâb-ı benefşe) 20b/05

benî [Ar.] *i.* oğullar demek olup bâzı kabile ve hânedan adlarıyla kullanılır.
b. 8b/05

berâber [Far.] *i.* berâber, birlikte, bile.
b. 21b/04

berâhîn [Ar.] *i.* deliller, kanıtlar.
b.-i 'aqliyye 3a/03

berd [Ar.] *i.* soğuk.
b. 36a/05

bêş *i.* beş.
b. 38a/05, 38a/08

beyân [Ar.] *i.* anlatma, açık söyleme; tanıt ve kanıtla fikrini söyleme.
b.+ dan 21b/06
b.+ ındadır 8b/01
b. olun – açıklanmak, anlatılmak.
b.- a 5a/11

beyâz [Ar.] *i.* beyaz, akılık.
b. 10a/02, 13a/05, 9b/03
b. olup 13b/11

beyt [Ar.] *i.* ev, konut.
b.-i harrına 28b/06
b.+ uñ 36b/05, b. 37b/06

beyz [Ar.] *i.* yumurta.
b.12b/05

bıldırcım *i.* daha çok eti için avlanan, tavukgillerden bir kuş.
b. 11b/11

bırağ(k) – *f.* bırakmak.
b.+ up 36b/03

bırağıl – *f.* bırakılmak, konulmak.
b.- up bir 38a/05

bî [Far.] -sIz, -sUz.
b.(sitâyiş-i bî-kıyâs) 1b/01
b.(tahiyyât-ı bî-nihâyât) 2a/03
b.(ğufrân-ı bî-pâyân) 2a/08

bi-cümletihî [Ar.] *i.* bunların tümü, bütün olarak, hepsi.
b. 22a/11, 27b/01

bi-tevfikü'l-bârî [Ar.] *i.* Bârî olan Allah'ın yardımıyla.
b. 3b/04

bil – *f.* bilmek, vâkîf olmak.
b.- üp 9a/04

bilād [Ar.] *i.* kentler, beldeler.
b.-ı mü'tedilede 5b/04

bile *ed.* aynı, bir; birlikte, berâber.
b. 22b/06

bi'l-fi'il [Ar.] *i.* hakîkî olarak, gerçekten.
b. 33b/02

bi'l-ḥāşiyye [Ar.] *i.* bilhassa, özellikle.
b. 4b/05 4b/04, 14b/01

bi'l-ḥayr [Ar.] *i.* hayırla, hayır dâhilinde.
b. 2b/02

bilinen *i.* bilinen, mâlum.
b.+ dür 26a/05

bi'l-külliyeye [Ar.] *i.* tamamen, bütünüyle.
b. 25a/07, 24b/10

bin – *f.* binmek.
b.- üp 24b/03

binā [Ar.] *i.* binâ, yapı.
b.+ sı 28a/07

bir *i.* 1. bir (sayı).
b. 3b/09, 5b/02, 9a/07, 9a/08, 9a/09, 9a/10, 9a/11, 9b/01, 10b/02, 16b/11 17b/11, 22b/01, 27b/02, 28b/07, 28b/08, 29b/10, 34a/04, 35b/09 36a/05, 36a/09, 38a/05, 38a/06, 38a/07
2. herhangi bir, biraz.
b. 30a/05
b. 35b/03
b. 18b/02

birbiri *i.* birbiri.
b. 22a/04

birer *i.* birer, tek tek.
b.38a/04

biri *i.* biri, birisi.
b. 21a/01
b.+ nüñ 21b/07
b.+ si 10a/10

birinç [Far.] *i.* pirinç.
b. 9a/07, 8a/01, 10b/03, 17b/07
b.+ dür 10a/11

birkaç *i.* belirsizlik sıfatı.
b. 35b/08

bir uğurdan *i.* bir defâda, âniden, hemence.
b.28b/07, 36a/10

biryân [Far.] *i.* kebab, püryân.
b. 16b/07, 18a/01

biş – *f.* pişmek.
b.- en 16b/06, 16b/07, 17b/01
b.- mesinde 16b/03
b.- meyen 16b/03
b.- miş 10a/04
b.- se 15b/11
bişmiş ol – pişmiş olmak.
b.- a 9b/06
b.- andan 12b/02

bişür – *f.* pişirmek.
b.- ile 17b/03
b.- ilen 17b/07
b.- mek 19a/04
b.- seler 14a/11, 15b/03
b.- üp 10b/08

bişürül – *f.* pişirilmek.
b.- se 15a/11
b.- üp 12b/08, 12b/10

bişürülmek *i.* pişirilmek
b. 17a/01

bi'z-zāt [Ar.] *i.* bizzat, kendisi, kendi.
b. 3b/07

boğazlan – *f.* eti yenecek hayvanı boğazını keserek öldürmek.
b.- dışdan 16b/10

boy(u)n *i.* gövdenin başla omuz arasında kalan bölümü.
b.+ ı 24b/02, 35a/04
b.+ uñ 24a/03

bozıl – *f.* bozulmak.
b.- up 13b/04

bögrek *i.* böbrek.
b.+ lere 10b/05
b.+ leri 13b/09

bu *i.* 1. bu, teklik 1. işaret sıfatı.
b. 3a/11, 4b/06, 4a/07, 8a/08, 8a/10, 8b/09, 19b/02, 26b/10, 28b/11, 29b/05, 02a/11, 31a/05, 31a/08, 34b/07, 35a/01, 35b/10, 36b/11, 37b/06, 38a/06
2. bu, teklik 1. işaret zamiri.
b.+ dur 12b/09, 14b/6, 17b/10, 19a/10, 27a/03, 29b/03, 33b/02, 34b/04, 38a/03, 08a/03
b.+ ndan 21b/08
b.+ nlara 31a/03
b.+ nuñ 32b/04, 37b/02

bunlar bunlar, çokluk 1. işaret zamiri.
b.+ a 4b/03
b.+ uñ 9b/02

buğday *i.* buğday.
b. 6a/10, 9a/07, 9b/04, 9b/05
10a/02
b.+ dur 9b/03

buhār [Ar.] *i.* buğu, duman, suyun buhar haline gelmiş şekli.
b. 16b/07
b.+ ı 14a/10, 16b/05, 20b/04
b.+ ıdur 4b/02
b.+ larıdur 4b/03

buhārī [Ar.] *i.* buğulu, buharlı, buhara mahsus olan.
b.+ dür 4a/06, 26b/02

buķūl [Ar.] *i.* yeşillikler, otlar.
b. 15b/04, 16a/01, 6b/01
b.+ dur 9b/01

bul – *f.* bulmak.
b.- up 36b/11

buransı [Yun.] *i.* pırasa; sebze yemeği.
b. 17b/06

buyur – *f.* buyurmak, söylemek.
b.- dılar 14a/04
b.- mışdur 32a/07
b.- mışlardur 19b/09, 37a/07, 37b/07, 3a/02, 8a/10
b.- up 2b/11

büyüt [Ar.] *i.* evler, hâneler.
b.+ uñ 5a/03

buz *i.* buz.
b. 36a/09

buzāgu *i.* buzağı.
b. 11a/11, 6a/10

bülüç *i.* piliç
b. 11b/05, 11b/09

bürüdet [Ar.] *i.* soğukluk, soğuk niteliği olan.
b.+ de 4a/10
b.+ ini 30a/11

büyük *i.* büyük.
b. 38a/08
b. olup 5a/05, 28a/08

-C-

- cā'iz** [Ar.] *i.* işlenmesinde bir suç olmayan, izin verilmiş olan; olabilir, olur.
c. 23b/08, 34a/02
c.+ dür 19b/02, 7a/06
- cāmekān** [Far.] *i.* camla örtülü, kapalı yer.
c.+ nda 28a/09
- cānib** [Ar.] *i.* yan, taraf, yön.
c. 27a/03
c.+ i 33a/11
c.+ inde 5a/02
c.+ ine 5a/06
- cāzibe** [Ar.] *i.* kendine doğru çeken.
c. (kable'l-hazm kuvvet-i cāzibe) 18a/10
- cederī** [Ar.] *i.* çiçek hastalığı.
c. 35a/10
c.+ ye 38a/01
- cedīd** [Ar.] *i.* yeni, yeni çıkma
c.+ i (ğıdā-yı cedidi) 27b/03
c.+ ü'l-ğıdā 12b/06 12b/05
- cehl** [Ar.] *i.* bilmezlik, bilmemek.
eşkām-ı c. 3a/09
- cehr** [Ar.] *i.* açıktan ve yüksek sesle söyleme veya okuma.
c. 24a/03
- celle** [Ar.] *i.* celil ve aziz olsun anlamında dua sözü.
b. 1b/02, 2b/06, 8b/02
- cem'** [Ar.] *i.* toplama, bir araya getirme.
c. **ét(d)** – toplamak, bir yere getirmek.
c.- üp 7a/07
c. **étmek** toplamak, birleştirmek.
c. 7b/10

- c. **ol** – toplanmak, birikmek.
c.- mamasına 22b/08
- c. **olun** – toplanmak.
c.- maya 8a/04
- cemāl** [Ar.] *i.* güzellik, yüz güzelliği.
c.+ ina 24a/08
- cemī'** [Ar.] *i.* bütün, hep, bütünüyle.
c. 10a/11, 11b/01, 13b/03, 14a/07, 17a/06, 21a/03, 23b/02, 23b/05, 32b/02, 32b/05, 35b/02
c.-i nāsa 11a/08
- cer(e)b** [Ar.] *i.* uyuz hastalığı.
c. 34a/09
c. 28b/03
- cesedāniyye** [Ar.] *i.* cesetle ilgili, cismî.
c.(lezzet-i cesedāniyye) 28b/04
- cevāhir** [Ar.] *i.* cevherler, değerli taşlar.
c.-i 27b/02 27b/01
- cevher** [Ar.] *i.* yaradılış, asıl, maya.
c.-i hayāt olan 22b/05
c.-i laṭīf 26b/02
c.-i rūhı 35a/09
- ceyyīd** [Ar.] *i.* iyi, hoş.
c.(dem-i ceyyīd) 13b/07
c.+ ü'l-cevher 16a/06
- ceza** [Ar.] *i.* bir işe karşı verilen iyi veya kötü karşılık.
c. **ét** – iyi veya kötü karşılık vermek; suç işleyene dünyada veya ahrette karşılık vermek.
c.- meyüp 26a/08
- cezb ét** – kendine doğru çekmek.
c.- düğinden 18a/10
c.- mek 31b/02
- cidd** [Ar.] *i.* gayretle çalışma, çabalama.
c.-i sedīdini 2b/02

cīfe [Ar.] *i.* leş, ölü.
c.+ ler 35b/04

ciger [Far.] *i.* ciğer.
c. 19b/09
c.+ de 18a/10
c.+ e 14a/01, 38a/01
c.+ i 10b/05, 20a/10, 29a/07

cild [Ar.] *i.* cilt, ten, deri.
c.-i beden 28b/09

cimā' [Ar.] *i.* insanlarda cinsel birleşme.
c. 4a/01
c.+ dan 37a/01
c.+ ı 16a/02

cins [Ar.] *i.* nev', çeşit; soy.
c.+ idür 12a/03
c.+ inüñ 16a/01

cirm [Ar.] *i.* posa; suyu ve özü alınmış yiyecek.
c.-i dimāği 30a/09
c.+ i 17b/10

cism [Ar.] *i.* beden, gövde; madde.
c.-i 4a/06 4a/05

cülesā [Ar.] *i.* berâber oturanlar, oturan kimseler.
c.-yı ḥammām 30b/10

cümle [Ar.] *i.* bütün, topyekün, hep.
c. 6b/03, 11a/01, 13a/08, 17a/07, 18a/02, 19a/02, 24a/09, 36a/07, 36b/01, 38a/06
c.+ sinden 16a/01

cüz' [Ar.] *i.* bölük, parça; bir bütünün parçalarından her biri.
c. 38a/04
c.-i 'użv 22a/11

cüz'î [Ar.] *i.* az, pek az, az miktarda.
c. 7a/06, 15b/02, 15b/09, 16b/01, 19b/07, 35a/06, 36b/04

cüzām [Ar.] *i.* insan vücudunda onulmayan çibanlar ve yaralar meydana getiren miskin hastalığı.
c. 37a/11, 7b/10

-Ç-

çek – *f.* çekmek.
ç.- mek 24b/02

çekirdeg(k) *i.* çekirdek.
ç.+ inden 14a/10, 15a/03

çeşme [Far.] *i.* çeşme; kaynak, pınar.
ç. 18b/10

çevgān [Far.] *i.* cirit oyununda topu yönlendirmede kullanılan ucu eğri sopa.
ç. (gūy ve çevgān) 24a/10

çık – *f.* çıkmak, huruc etmek.
ç.- mayup 28b/07
ç.- mış 10a/08

çıkar – *f.* çıkarmak, ihrac etmek.
ç.- madan 22b/06

çıkıl – *f.* çıkılmak, hâriç olunmak.
ç.- duğı 29b/01
ç.- duğda 28b/07, 29a/03, 29a/06, 30b/04

çoğ(k) *i.* çok, fazlaca. (bkz. çok)
ç. 21a/03

çok *i.* çok, fazlaca.
ç. 6b/01, 6b/09, 7a/05, 7b/01 11a/11, 12b/01, 13b/02, 14b/03, 15a/01, 15a/08, 15b/01, 15b/06, 15b/10, 16a/04, 17a/11, 18a/03, 18a/05, 18b/04, 19a/10, 20b/11, 27a/01, 27a/07, 30a/01, 30a/04, 31a/10, 35b/03, 35b/05, 35b/08, 37b/11
ç.+ dur 18a/07

ç. ét(d) – çoğaltmak, artırmak.
ç.- enüñ 23b/11
ç. ol – çok olmak, ziyadeleşmek.
ç.- an 23b/10
ç.- ur 35b/04
çün [Far.] ed. çünkü, mâdem.
ç. 3b/06, 8b/01
çünkü [Far.] ed. çünkü, bundan dolayı.
ç. 22a/02
çevgân [Far.] i. atlara binilerek
değneklerle oynanan oyun, cirit;
cirit oyununda topu idare eden eğri
uçlu sopa.
ç. (gūy ü çevgân) 24a/10

-D-

dā'im [Ar.] i. sürüp gelen, devam eden.
c. 9a/05
d. ol – kalıcı olmak.
d. olsa 22b/11
d. olursa 26b/03
dā'imā [Ar.] i. her vakit, sürekli.
d. 25b/02, 30a/08, 7b/07
dā'ī [Ar.] i. dâvet eden, sebebolan.
d. 22a/03, 23a/07
dāfi' [Ar.] i. defeden, savan, savuşturan.
d.+ dür 36a/07, 7a/10
dağıt – *f.* dağıtmak.
d.- up 28b/02
dağı ed. dahi, de, hattâ, bile.
d. 3a/03, 4b/08, 7a/05, 7b/04,
7b/07, 7b/10, 8a/06, 9a/08, 9a/09,
9a/10, 9b/01, 9b/11, 10a/01,
18b/06, 19b/09, 20a/02, 20b/07,
21a/08, 21b/08, 23a/06, 23b/07,
24b/04, 24b/11, 25a/11, 25b/07,
26b/06, 27a/09, 27b/08, 28b/05,

28b/07, 29b/08, 30b/09, 31a/02,
31b/01, 33a/03, 33a/10, 34b/07,
36a/06, 36b/04, 37a/02
dâhil [Ar.] i. iç, içeri, içinde.
d. 28b/06, 29b/08, 30a/04
d.+ e 25b/06
d. ol – dâhil olmak, içerisine
girmek.
d.- a 5a/07
d.- mayup 30b/08
dâlâlet [Ar.] i. doğru yoldan sapma.
d. 3a/08
dâll [Ar.] i. gösteren, delalet eden.
d. ol – delâlet etmek, göstermek.
d.- an 17a/03
dâriçini [Far.] i. tarçın.
d. 12b/04, 15b/09
datlu i. tatlı, yumuşak, tadı hoş olan.
d. 6b/01, 7a/10, 7b/04, 14a/07,
28a/08
d.+ lar 36a/07
d. ola 13a/05
d.+ sidur 19a/02
datsuz i. tatsız, tadı hoş olmayan.
d. olanı 14b/07
d.+ uñ 7b/04
de ed. dahi, de/da (bağlaç).
d. 11a/04
dê – f. demek, söylemek.
d.- mişdür 35b/01, 37b/02
d.- mişler 19b/10
d.- mişlerdür 10b/02, 07b/06,
7b/09, 8b/09
d.- yu 29b/11, 33b/06, 37a/08,
8a/10

def [Ar.] *i.* savma, defetme.
d. 20a/01, 25b/10, 7b/04
d.-i ufūnet 36a/04
d.-i vebā' 36b/08
d.+ i 21b/05
d. ét(d) – defetmek, ortadan kaldırmak.
d.- er 18a/06
d.- icilerdür 5a/01
d.- mege 27b/11
d.- üp 32a/04, 7b/03
def'aten [Ar.] *i.* birden, bir defâda.
d. 28b/06
deg – *f.* değmek; ulaşmak, erişmek.
d.- mez 20b/11
degil *i.* değil.
d.+ dür 17b/01
degül *i.* değil.
d.+ dür 22b/06, 23b/08
d.+ iken 33b/03
dek *ed.* dek, değin.
d. 21a/03
deķāyık [Ar.] *i.* ince ve anlaşılması güç olup dikkate muhtaç olan şeyler; incelikler.
d. (istiḥşāl-i deķāyık-ı 'ilmiyyeye) 2b/03
delīl [Ar.] *i.* şahit, belge, tanık.
d.+ dür 11a/03
dem [Ar.] *i.* kan.
d. (iḥrāc-ı demdür) 33b/01
d.-i ceyyīd iyi, hoş, yararlı kan.
d. 13b/07
d.-i ğalīz yoğun ve kesif kan.
d.-i sevdāvī 11b/04
d.+i 10b/10

d.-i mahmūd iyi huylu kan.
d. 11b/09
d.-i metin hızlı akan, kuvvetli kan.
d. 33a/10, 17b/02
d.-i mū'tedil itidal üzere akan, sakin kan.
d. 11a/09
dēnil – *f.* denilmek, zikredilmek.
d.- miş 37a/04
d.- ür 16b/07, 17a/05, 22b/07
der *i.* ter, deriden sızan sıvı.
d. 23b/08
derle – *f.* terlemek.
d.- yince 29b/06, 30a/01
derlemeg(k) *i.* terlemek.
d.+ e 23b/07, 30a/06
deryā [Far.] *i.* deniz.
d. 12a/03
devā [Ar.] *i.* ilaç; çare, tedbir.
d.+ dan (tenāvül-i devadan) 2b/05
devā'iyye [Ar.] *i.* ilaçla ilgili, ilaçlara âit.
d.(ağdıye-i devā'iyye) 6a/09
dıķķ [Ar.] *i.* ince ağrı, erime, verem hastalığı.
d. 22a/02
dīde [Far.] *i.* göz.
d.- i 2b/08
dīlkü *i.* tilki.
d. 32b/10
dimāĝ [Ar.] *i.* dimaĝ, maĝz, kafatasının iki yanında duyum ve bilinç merkezlerinin bulunduğu organ.
d.+ a 20a/11, 21a/11
d.+a (mizāc-ı dimaĝa) 27a/09
d.+ ı 32a/09, 35a/04
d.+ ı (cirm-i dimaĝı) 30a/09

d.+ ı (fazālāt-ı dimağı) 30b/02
d.+ uñ 30a/11
dīn [Ar.] *i.* inanç, inanış yolu.
d. 22a/04, 03b/02
d. (levāzım-ı dīn) 21b/03
dīñlenmek *i.* dinlenmek, istirahat etmek.
d. 22b/10
dirhem [Ar.] *i.* okkanın dört yüzde birine eşit olan bir ağırlık ölçüsü.
d. 21a/07, 38a/05, 38a/08, 38a/09
diş *i.* diş.
d. 32a/09
d.+ lere 37b/10
dīvār [Far.] *i.* duvar.
d.+ larında 28a/09
dök – *f.* dökmek.
d.- üp 30a/07
dökil – *f.* dökülmek, dahil edilmek.
d.- e 30a/09
dökülmeg(k) *i.* dökülmek. (bkz. dökil-)
d.+ e 5b/07
dön- *f.* dönmek, bulanmak.
d.-mesini 20a/09
dört *i.* dört.
d. 29b/04, 33b/11
duhān [Ar.] *i.* duman, tütün dumanı.
d. 4a/11
duhāniyyet [Ar.] *i.* dumanlılık, dumanla ilgili olan.
d.+ e 13a/10
đumūr [Ar.] *i.* kuruma, hastalıktan âzânın kuruması.
đ.+ a 28b/10
dünyā [Ar.] *i.* dünya.
d.+ nuñ 22a/04
d.+ sından 21b/03

-E-

ebdān [Ar.] *i.* bedenler.
e.-ı naçıyye 36a/02
ebediyye [Ar.] *i.* sürekli, hiç son bulmayacak şekilde süren.
e.+ ye 2a/01
ebhıre [Ar.] *i.* buharlar, buğular.
e. 4b/04
ecil [Ar.] *ed.* sebep, illet.
e.+ den 4a/07, 8a/08, 8b/09,
31a/04, 34b/02, 37b/04, 37b/06
ednā [Ar.] *i.* daha veya pek aşağı, pek alçak.
e. 8b/07
edviye [Ar.] *i.* ilaç, ilaçlar.
e. 22b/03
e.-i 22b/03 22b/02
e.-i 36a/02 36a/01
ef'āl [Ar.] *i.* fiiller, işler.
e.-i hayvāniyye 26b/04
e.+ ine 21b/11
efđal [Ar.] *i.* pek fazîletli, derecesi yüksek.
e.-ı evkātı 34b/03, 35a/02
e.-ı hīle 37b/05
e.+ ı 9b/04, 11a/01, 15b/04, 18b/08,
e.+ ıdur 32b/05
eħādiş [Ar.] *i.* hadisler, sözler.
e.-i mużħikeye 31a/01
eger [Far.] *ed.* eğer.
e. 17b/11, 22b/10, 33a/11
egerçi [Far.] *ed.* eğer, eğerki.
e. 27a/05
eħıbbā [Ar.] *i.* dostlar, iyi görüşen kimseler, sevgililer.
26a/02

eglen – *f.* vakit harcamak, oyalanmak.
e.- e 28b/08
e.- meyüp 29b/07

eglenmek *i.* oyalanmak, vakit kaybetmek.
e.+ de 28b/09

ehl [Ar.] *i.* bir yerde oturanlar, oranın halkı.
e.-i hind 7b/08

ekl [Ar.] *i.* yeme.
e. 23a/05

ekşer [Ar.] *i.* en çok, çoğunlukla.
e. 3b/01, 3b/08, 10a/10, 17a/05, 22b/03, 25b/02, 25b/04, 36a/03, 36a/11

eksik *i.* eksik, daha az.
e. olup 34a/01

ekşi *i.* ekşi, mayhoş.
e. 14b/03,, 14b/11, 15a/10, 28a/06, 36a/03, 36a/11, 38a/03
e.+ ler 7b/03, 7b/11, 15a/04, 36b/01
e.+ leri 7b/01
e.+ lü 17a/09
e.+ nüñ 7b/03

el [Ar.] Arap lisânında harf-i târif.
e.-Āmidī ufī'an 1a/02
e. (li ibtālī'l-ķayd el-evvel)
e.-ħacc Ĥüseyn 1a/01
e.-ħazm ğıdāyı 7a/04
e.-Karşī şerhleri 3b/03
e.-mevlā te'ālā 38a/10
e.-müftī be-āmid ufī'an 1a/01

elbette [Ar.] *ed.* elbette, tabîki.
e. 11a/04

elezz [Ar.] *i.* daha, pek tatlı; çok lezzetli.
e. 11b/02

elma *i.* elma meyvesi.
e. 9a/11, 11b/07, 14b/01, 25b/11, 36b/02
e.+ dan 14b/05
e.+ yı 14b/03

emberbaris [Yun.] *i.* dikenüzümü, kadın tuzluğu da denilen bir tür bitki.
e. 36b/01

emîn [Ar.] *i.* emin, kaygısız.
e. **êt (d)**– *f.* emin etmek, kaygısını gidermek.
e.- er 23b/03, 34b/01

emr [Ar.] *i.* buyruk, buyurma.
e. (milāk-i emr) 26a/05
e.-i ğıdā 27b/01
e.-i ğıdāyı 06a/07
e.-i mā'şiyetde 24b/06
e.-i żarūrī 22b/09
e.+ inden 23a/09
e. **êt(d)**– emretmek, buyurmak.
e.- üp 37b/01

emrāz [Ar.] *i.* marazlar, hastalıklar.
e.-ı kebir 3a/08
e.-ı balġamiyye vücutta farzolunan dört unsurdan biri olan balgamın galip gelmesiyle oluşan hastalıklar.
e. 27a/06
e.-ı bārīde vücutta balgamı artırarak hastalıklara yol açan sebepler.
e. 18b/05
e.-ı mādīyye maddî, fiziksel hastalıklar.
e. 6b/08, 23b/02

e.-1 müzmine üzerinden zaman geçmiş, eskiyerek yerleşmiş hastalık.
e.+ yi 24b/05

e.-1 redî'e hummâ ve vebâ gibi kötü ve bayağı hastalıklar.
e. 35a/01, 7a/02

e.-1 şa'aba iyileşmesi zor, çetin hastalıklar.
e. 22a/02

e.-1 sâriye bulaşıcı hastalıklar.
e.+ ye 2a/11

e.- 1 sevdaviyye *i.* kara safranın vücutta artması sonucu oluşan hastalıklar.
e. 10b/11, 5b/01
e.+ ye 25b/02

emzâc [Ar.] *i.* mizâclar, huylar, tabiatler.
e.+ a 17a/06

emzice [Ar.] *i.* mizâclar, huylar, tabiatler.
e. 8b/04
e. (a'del-i emzice) 8b/02

enbiyâ [Ar.] nebîler, peygamberler.
e. 2b/08
e.-y1 'izâmdan 2b/04

encîr [Far.] *i.* incir. (bkz. incir)
e. 9a/11

endüh [Far.] *i.* tasa, kaygı.
e. 25b/05

enfâ' [Ar.] *i.* daha, pek yararlı.
e. 36a/05

envâ' [Ar.] *i.* çeşitler, türler.
e.-1 ağdıyeden 11a/01
e.-1 mevcûdâtı 1b/02
e.-1 yüre(g)e 14a/07
e.-i eţ'ime 8a/11
e.+ indan 15b/04, 18b/01

erba'a [Ar.] *i.* Arap lisânında dört sayısı.
e.+ nuñ 5a/10
e. (fuşûl-ı erba'a) 5b/01

erbâb [Ar.] *i.* sahipler, efendiler; bir işin ehli olan kimseler.
e.-1 7b/09 7b/08
e.-1 ni'âmuñ 16a/10

erkek *i.* erkek.
e. 11a/06

erük *i.* erik.
e. 14b/07

ervâh [Ar.] *i.* ruhlar.
e. 25a/09
e.+ ı 22b/06, 31a/04
e.+ uñ 24a/05

es – f. esmek.
e.- üp 35b/08

esbâb [Ar.] *i.* sebepler; gerekler.
e.-1 semâviyyedendür 35b/01
e.-1 sitte-i zârüriyye 3b/09
e.-1 zârüriyyenüñ 23a/03

eşer [Ar.] *i.* birisi tarafından meydana getirilen şey.
e. 27b/02

esfel [Ar.] *i.* daha veya pek alçak, aşağı.
e.+ e 31b/02

eşkâm [Ar.] *i.* marazlar, illetler.
e.-1 cehl 3a/09

eski *i.* eski, beklemiş.
e.+ si 13b/04

eşmâr [Ar.] *i.* meyvalar.
e.+ dur 9a/11

esnân [Ar.] *i.* yaşlar, seneler.
e. 17a/06

eşnâsında [Ar.] *i.* esnasında, sırasında.
e. 34b/01

eşbeh [Ar.] *i.* pek benzeyen, yakın olan.

e.+ idür 6b/03

eşcār [Ar.] *i.* ağaçlar.

e. 5b/05, 5b/07

eşhā [Ar.] *i.* en çok sevilen ve istekle yenilen.

e. 20a/01

êşit – *f.* işitmek, duymak.

è.- mekdür 24a/04

eşribe [Ar.] *i.* içilecek şeyler, içecekler.

e. 18b/01

e.-i 34b/09 34b/08

e.+ nüñ 8a/11, 9a/03

e.+ si 8b/05

eşyā [Ar.] *i.* eşyâ, şeyler.

e. 32a/02, 4b/01, 9a/06

e.+ nuñ 24b/07, 4a/03

et *i.* et.

e. 9a/08, 15b/02, 15b/08, 15b/11, 17b/11

e.+ i 11a/05, 11a/10, 11a/11, 11b/01, 11b/11, 15a/11, 16b/10, 21a/10

e.+ idür 9a/09, 11a/02, 11b/02, 11b/06

e.+ ler 16b/10

e.+ lerden 11a/02

e.+ leri 12a/01, 16b/10

e.+ lerine 6a/11

e.+ lerini 32a/09, 7b/11

e.+ lerinüñ 11b/02, 11b/05

e.+ lü 12a/11, 17a/11, 31b/07

e.+ üñ 16b/04, 16b/05

ét(d) – *f.* etmek, eylemek.

è.- dügi (intiḳāl êtdügi) 5b/02

è.- dügi (meyl êtdügi) 28a/10

è.- dügi (sebeb êtdügi) 23a/05

è.- dügi (taḡḏiye êtdügi) 13a/02

è.- düginden (êtdüginden ḡayrı) 33a/06

è.- düginden (cezb êtdüginden) 18a/10

è.- düginden (êtdüginden ol) 27b/04

è.- dükde (ḡalebe êtdükde) 24a/11

è.- dükde (şurū' êtdükde) 21a/08

è.- dükden (şurū' è.- dükden) 19a/11

è.- dükleri (taḡlīl êtdükleri) 31a/04

è.- düklerinde (i' rāz êtdüklerinde) 2b/06

è.- düm (tecribe êtdüm) 36b/10

è.- dürüp (hażm êtdürüp) 18a/06

è.- e (ibtidā êde) 27a/03, 30a/06

è.- e (sa'y êde) 27b/11

è.- eler (def' êdeler) 7b/05

è.- eler (isti'māl êdeler) 26a/01, 26a/04, 31b/08

è.- eler (tenḳıya êdeler) 36a/02

è.- enler (iḥtirāz êdenler) 35a/05

è.- enler (isti'māl êdenler) 36b/10

è.- enlerüñ (fikr êdenlerüñ) 24a/01

è.- enüñ (çoḡ êdenüñ) 23b/11

è.- enüñ (taḡayyül êdenüñ) 25a/05

è.- er (taḡḏiye êder) 11a/10

è.- er (tehyīc êder) 17b/06

è.- er (ḡıfz êder) 19a/08

è.- er (ziyāde êder) 27a/06

è.- er (ictināb êder) 35a/01

è.- er (iḥdāş êder) 35a/02

è.- er (īrās êder) 7a/05

è.- er (def' êder) 18a/06

è.- er (emīn êder) 23b/03, 34b/01

è.- er (eyü êder) 20a/05

è.- er (fā'ide êder) 1b/03, 7a/07,

14a/08, 15a/01, 17a/11, 17b/07,

18a/08, 20b/06, 25b/02, 37a/11,
38a/02
è.- er (güzel éder) 19a/06, 31b/06,
32a/08
è.- er (hoş éder) 14a/06
è.- er (ıskāt éder) 14b/08
è.- er (īcāb éder) 35b/02, 37b/09
è.- er (ihdās éder) 6b/09, 7a/02,
7b/10, 13b/03, 14b/10, 15a/09,
19b/10, 29a/08, 30b/03, 34a/09,
35a/11,
è.- er (īrās éder) 10b/11, 15b/06,
18b/05, 23b/10, 27a/06, 29a/06,
37a/04, 37a/08, 04b/08
è.- er (k̄abz éder) 14b/6, 18a/02,
20a/09, 20b/04
è.- er (kaṭ' éder) 10b/10, 15b/07
è.- er (k̄avī éder) 11b/06, 14a/06,
17b/08, 32a/10
è.- er (k̄ayy' éder) 37b/11
è.- er (laṭīf éder) 19a/05
è.- er (men') 14a/10
è.- er (pāk éder) 13b/09
è.- er (sākīt éder) 20b/09
è.- er (taḥlīl éder) 30a/10
è.- er (taḫviyet éder) 25b/10, 37a/09
è.- er (tehyīc éder) 10b/06, 16a/03
è.- er (telyīn éder) 11b/10, 13a/06,
14b/07, 20b/02
è.- er (teshīn éder) 32b/09
è.- er (teskīn éder) 15a/08
è.- er (tevlīd éder) 11a/10, 11b/04,
15b/10, 18a/11, 33a/11
è.- er (za'īf éder) 7a/11, 7b/06
è.- er (zarar éder) 25a/11, 27a/01,
37a/05, 07b/02

è.- er (ziyāde éder) 10b/01, 11a/07,
12a/11, 12b/06, 16a/02, 17a/08,
18a/04, 18a/05, 19a/06
è.- er (ziyān éder) 37b/10
è.- erken (hareket éderken) 17a/01
è.- erler (hikāyet éderler) 30b/06
è.- erler (īcāb éderler) 25b/05
è.- erler (ifsād éderler) 7a/08
è.- erler (rivāyet éderler) 19b/07
è.- erler (tagḍiye éderler) 13b/08
è.- erler (tevlīd éderler) 12a/01
è.- erüm (iftāri éderüm) 8a/09
è.- icidür (zarar édicidür) 31a/09
è.- icilerdür (derf' édicilerdür)
5a/01
è.- mede (naḫş étmede) 33b/01
è.- memek (perhīz étmemek) 7b/06
è.- mesi (terṭīb étmesi) 13a/03
è.- mesi (teshīn étmesi) 23b/02
è.- mesine (hareket étmesine)
23a/07
è.- mesiyle (izāle étmesiyle) 28b/03
è.- meyeler (istimāl étmeyeler)
32b/01
è.- meyüp (ḥabs étmeyüp) 27b/10
è.- meyüp (cezā étmeyüp) 26a/08
è.- meyüp (hareket étmeyüp)
23b/03
è.- miş (étmiş ola) 5b/06
è.- mişdür (ıskāt étmişdür) 20b/11
è.- mişdür (zāyil étmişdür) 2a/07
è.- mişdür (zīkr étmişdür) 29b/11,
33b/07, 37a/08
è.- mişlerdür (ittifaḫ étmişlerdür)
21a/03
è.- mişlerdür (men' étmişleridür)
8a/02

è.- üp (terṭīb édüp) 11b/07, 12a/11
è.- üp (telyīn édüp) 13b/09
è.- üp (taḳvīyet édüp) 17b/10
è.- üp (tecfīf édüp) 18b/07
è.- üp (taḥlīl édüp) 24a/10
è.- üp (ādet édüp) 37b/08
è.- üp (terakḳī édüp) 3a/08
è.- üp (ḥalk édüp) 8b/03
è.- üp (ālī édüp) 26a/06
è.- üp (cem' édüp) 7a/07
è.- üp (def' édüp) 32a/04, 7b/03
è.- üp (emr édüp) 37b/01
è.- üp (eyü édüp) 19a/05, 31b/05
è.- üp (fā'ide édüp) 26b/08
è.- üp (ḥabs édüp) 30b/02
è.- üp (gevşek édüp) 18b/04
è.- üp (ḥıfz édüp) 13a/01
è.- üp (ḥitāb édüp) 2b/08
è.- üp (güzel édüp) 10b/07, 25b/01
è.- üp (ḥalt édüp) 35a/06
è.- üp (ıskāṭ édüp) 23b/09
è.- üp (ıslāḥ édüp) 19a/04
è.- üp (ıtlāk édüp) 32a/08
è.- üp (īcāb édüp) 29a/01
è.- üp (ıfrāṭ édüp) 21b/02
è.- üp (ıfsād édüp) 27a/01, 4b/05
è.- üp (ıḥdās édüp) 18b/07
è.- üp (ıḥtimā édüp) 7b/05
è.- üp (īrās édüp) 18a/11, 6b/08
è.- üp (ırḥā édüp) 27a/02, 7a/11
è.- üp (ızāle édüp) 37a/10
è.- üp (ḳabūl édüp) 37b/09
è.- üp (ḳavī édüp) 20a/04, 20a/08
è.- üp (kesb édüp) 16b/09
è.- üp (men' édüp) 20b/04
è.- üp (nazar édüp) 24a/07
è.- üp (nüfüz édüp) 29a/05

è.- üp (pāk édüp) 10b/05, 24b/03
è.- üp (recā édüp) 25a/04
è.- üp (sākin édüp) 28b/02
è.- üp (şedd édüp) 30a/09
è.- üp (şurū' édüp) 28b/10
è.- üp (ta'dīl édüp) 14b/01
è.- üp (taḡdıye édüp) 17b/08
è.- üp (taḥlīl édüp) 28a/11, 31b/01,
6a/02
è.- üp (taḳvīyet édüp) 17a/08,
20b/02, 24b/04, 31b/05
è.- üp (talṭīf édüp) 1b/05, 34a/04
è.- üp (te'līf édüp) 3b/10
è.- üp (tebrīd édüp) 29a/08
è.- üp (tecfīf édüp) 10b/10, 7b/01
è.- üp (tehyīc édüp) 25a/10
è.- üp (telyīn édüp) 17b/06, 28a/01,
2a/07
è.- (temāşā-yı gülzār édüp) 26a/03
è.- üp (tenāvül édüp) 37b/11
è.- üp (tenfīz édüp) 7a/04
è.- üp (terḳīḳ édüp) 6a/07
è.- üp (terṭīb édüp) 10a/07, 15a/07,
20b/05, 27a/07
è.- üp (tesḥīn édüp) 18a/03, 25a/09
è.- üp (teskīn édüp) 20b/01
è.- üp (tevehhüm édüp) 25a/06
è.- üp (tevlīd édüp) 10b/11, 11a/09,
11b/09, 15a/08, 17b/02
è.- üp (yaramaz édüp) 27a/09
è.- üp (yeftaḥ édüp) 28b/01
è.- üp (yüksek édüp) 6b/10
è.- üp (zarar édüp) 14b/03
è.- üp (ziyāde édüp) 10b/06,
30a/11, 32a/10

eṭṭibbā [Ar.] *i.* hekimler, doktorlar.
e. 5b/01, 10b/02, 19b/09, 20b/10,
30b/06
e.-yı müte'ehhīrīn 36b/07

eṭ'ime [Ar.] *i.* yemekler, yiyecekler.
e. 16a/06
e. (envā'-ı eṭ'ime) 8a/11
e.+ den 17a/07
e.+ dūr bir 9a/10

etmeg(k) *i.* ekmek.
e.+ i 9b/07
e.+ ine 6a/10
e.+ inüñ 9b/04
e.+ üñ 10a/02, 10a/06

etmek *i.* ekmek.
e. 10a/08
e.+ den 10a/04

etmek (2) *i.* etmek, yapmak.
è. (cem' etmek) 7b/10
è. (cezb etmek) 31b/02
è. (ḥacāmat etmek) 34b/01, 37a/04,
37a/07
è. (ḥareket etmek) 24a/09, 24b/04
è. (isti'māl etmek) 8b/11
è. (ḳay' etmek) 34a/11
è. (taḳṭīr etmek) 19a/04
è. (tebrīd etmek) 18b/05, 30b/03
è. (teveccüh etmek) 25b/07
è.+ den (faṣd etmekden) 33b/11
è.+ den (ḥacāmat etmekden) 4b/11
è.+ dūr (müṣāhede etmekdūr)
24a/08
è.+ e (def' etmege) 27b/11
è.+ in (men' etmegin) 26b/05

eṭṭeyb [Ar.] *i.* daha veya en güzel, pek hoş.
e. 20a/01

ev *i.* ev, yuva.
e.+ ler 30b/08

evcā'-i mefāṣıl [Ar.] *i.* eklem ağırları.
e. 37a/10

evfāk [Ar.] *i.* en uygun, en münāsip.
e. 9a/09, 17a/06
e.+ ı 9b/02

evfer [Ar.] *i.* en çok, pek fazla, kesīr.
e. 3b/08

evḳāt [Ar.] *i.* vakitler, zamanlar.
e.+ da 10a/11, 17a/06, 36a/03
e.+ ı 3b/01
e.+ ı (efḍal-ı evḳātı) 34b/03, 35a/02

evlā [Ar.] *i.* daha uygun, daha lâıyk.
e. 12b/09, 14b/6, 17b/10
e.+ dur 33b/05, 34b/07
e.+ sı 6b/03

evlād [Ar.] *i.* çocuklar.
e.-ı 2a/09 e. 2a/08

evrād [Ar.] *i.* Kur'an'dan seçilmiş olan ve
her vakit okunan bölümler.
e. 32a/05

evrāk [Ar.] *i.* yapraklar.
e.-ı 5b/06

evṣāf [Ar.] *i.* vasıflar, nitelikler.
e.-ı zemīmeye 2a/10

evvel [Ar.] *i.* önce, ilk.
e. 13a/07, 14b/09, 15a/04, 27b/11,
34b/08
e.-i nehārdan 34b/03

evvelā [Ar.] *i.* öncelikle, ilkin.
e. 32b/02

evvelī [Ar.] *i.* birinci, ilk.
e. (ravza-i evvelī) 4a/03

éyd(t) – *f.* söylemek.
è.-ür 36b/09

eyle – *f.* etmek, yapmak.
 e.- di (ḥarām eyledi) 22a/06
 e.- di (taḥlīṣ eyledi) 2a/01
 e.- dügi (iğtizā eylediği) 8a/11
 e.- meye (tenāvül eylemeye) 6b/02
 e.- meye (zarar eylemeye) 15b/03
 e.- meyeler (tenāvül eylemeyeler)
 12b/01
 e.- meyüp (meyl eylemeyüp)
 16b/02
 e.- se (müdāvemmet eylese) 10b/03
 e.- ye (isti’ māl eyleye) 8b/09
 e.- ye (iḥtiyār eyleye) 9a/05
 e.- ye (ḥazer eyleye) 34a/04
 e.- ye (iḥrāc eyleye) 27b/10
 e.- ye (istiyyāk eyleye) 32a/06
 e.- ye (teshīn eyleye) 32b/04
 e.- yüp (iḳtiṣār eyleyüp) 6b/01

eyleme *i.* eyleme, etme, yapma.
 e.+ de (tağyīr eylemede) 5a/10

eylemek *i.* etmek.
 e. (ḳay’ eylemek) 37b/08
 e. (ṣabr eylemek) 6b/05

eyü *i.* iyi, hoş.
 è. 5a/08, 9b/03, 10a/11, 11a/11,
 15b/07, 16a/09, 18a/02, 18a/06,
 19a/05
 è.+ dür 13a/02
 è.+ si 10a/03, 11a/06, 12a/03,
 12b/03, 12b/07, 13a/03, 13b/10,
 14b/02, 05a/03, 19a/02, 28a/07,
 9b/03
e. èt(d) – iyi etmek, iyileştirmek.
 è.- er 20a/05
 è.- üp 19a/05, 31b/05

eyyām [Ar.] *i.* günler.
 e. (tül-i eyyam) 7a/01

ez – *f.* ezmek, ufalamak.
 e.- üp 38a/09

ezkār [Ar.] *i.* anmalar, tesbihle belli
 duâları tekrar etme.
 e.+ a 32a/05

-F-

fâ’ide [Ar.] *i.* fayda, yarar.
 f.+ den 18b/03
 f.+ lüdür 24b/04, 36b/04
 f.+ si 30b/05
f. èt(d) – fayda sağlamak, yarar
 etmek.
 f.- er 7a/07, 14a/08, 15a/01, 17a/11,
 17b/07, 18a/08, 20b/06, 25b/02,
 31b/03, 37a/11, 38a/02
 f.- üp 26b/08

faḳīr [Ar.] *i.* teklik 1.kişiyi tevazu ile ifade
 etmek için kullanılan adlaşmış sıfat.
 f. 3a/11
 f. (bende-i faḳīr) 2a/11

fâlic [Ar.] *i.* vücudun yarısını tutmaz hâle
 getiren inme, yarı inme.
 f. 7b/10, 30b/03, 37a/11

fâlüzac [Ar.] *i.* bal ile yapılan bir çeşit
 helva.
 f. 18a/06

fâni [Ar.] *i.* sonu olan, bâki olmayan.
f. olmaḳ son bulmak, sonu olmak.
 f. 26b/03

farazī [Ar.] *i.* farz ve takdire dayanan.
 f. (i’tidāl-i farazī) 4a/09

fâriğ [Ar.] *i.* ferâgat eden, vazgeçmiş.
f. ol – vazgeçmek, bırakmak.
 f.- ıcaḳ 35a/06

faşd [Ar.] *i.* damarı kesme yoluyla kan alma.
f. 33b/02, 33b/04, 33b/05, 33b/06, 33b/10, 34a/01, 34a/03, 34a/06, 34a/09, 34a/11, 34b/07, 36a/01
f.+ dan 34a/07

faşıl [Ar.] *i.* bölüm, bir eserin ana bölümlerinden her biri.
f. 4b/08, 5a/09, 7a/03, 7a/10, 7b/08, 8a/04, 8a/10, 9a/06, 9b/02, 10a/09, 11b/01, 14a/06, 15b/03, 16a/05, 16b/02, 17a/01, 18a/02, 18b/01, 19a/05, 19b/03, 23a/09, 23b/10, 24a/08, 25a/01, 25a/08, 25b/09, 26a/04, 26b/07, 27a/02, 27a/07, 27b/08, 28a/10, 28b/05, 29a/04, 29b/02, 30a/04, 30b/10, 31a/11, 32b/02, 33a/01, 34a/03, 34b/01, 35b/11, 37a/08

fāsīd [Ar.] *i.* kötü, fena, yanlış, bozuk.
f.+ dür 35b/07
f. olur 15a/10

fāsīde [Ar.] *i.* kötü, fena, bozuk, yanlış.
f. (mevādd-ı fāsīde) 2a/06
f.+ den (mevādd-ı fāsīdeden) 36a/01

faşl [Ar.] *i.* mevsim.
f.+ dan 5b/01
f.+ ında 17b/04
f.+ uñ 5a/11
f.-ı rebī' ilkbahar mevsimi.
f. 5b/03, 5b/09
f.-ı şayf yaz mevsimi.
f. 5b/07
f.-ı şitā kış mevsimi.
f. 5b/08

fażā'il [Ar.] *i.* faziletler, yararlar.
f. (iqtisād-ı fażā'il) 3a/08
f. (fażā'il-i insāniyye) 1b/04

fażālāt [Ar.] *i.* artıklar, fazlalıklar.
f.-ı dimāğı 30b/02
f.-ı mezkürenüñ 22b/07

fāzıl [Ar.] *i.* fazilet sahibi, üstün.
f.-ı 'allāme 3b/10
f.-ı ebūkrāt 37b/01

fażīlet [Ar.] *i.* değer, üstünlük.
f.+ i 3a/02
f.+ ine 11a/03
f. (şāhib-i fażīlet) 30b/11

fażl [Ar.] *i.* artıklık, üstünlük; kerem.
f. 3a/03
f.+ ı 1b/03

fażla [Ar.] *i.* artık, fazla.
f. 22b/01, 27b/02, 27b/09

fehvā [Ar.] *i.* mânâ, anlam, mefhum.
f.+ sınca 3b/05

felek [Ar.] *i.* gök, her gezegenin gökyüzündeki katı.
f.+ den (hey'āt-ı felekden) 35b/02
f.+ ü'l-burūcdan 5b/02

fenā [Ar.] *i.* yok olma, süreksizlik.
f. 22b/11

ferāğ [Ar.] *i.* rahat etme, dinlenme, rahatlık.
f. 26a/07

ferah [Ar.] *i.* gönül şenlendiren, rahatlatan.
f. 20a/10, 21b/01, 25b/03, 25b/04
f.-ı mü'tedilüñ 25a/11
f. vēr – rahatlatmak, ferahlatmak.
f.- üp 14b/04

fesād [Ar.] *i.* bozukluk, çürüme, çürüklük.
f. 4a/02, 16b/01, 22a/05, 33a/01,
35b/01
f.+ dur 35a/09
f. **vēr** – bozmak, fesada uğratmak.
f.- üp 27a/10

fevākīh [Ar.] *i.* yemişler.
f. 6b/02, 9a/11, 13a/11
f.+ den 13b/07, 36b/02, 06b/01
f.+ üñ 13b/03

fevāyid [Ar.] *i.* faydalar, yararlar.
f.-i keşir 34b/02

fevt [Ar.] *i.* bir daha bulamayacak şekilde
kaybetme, elden kaçırma.
f.-i 26a/08 26a/07

feyz [Ar.] *i.* bağış, ihsan.
f. 1b/03

fezā [Ar.] *i.* geniş alan, boşluk.
f.+ sı 28a/08

fikr [Ar.] *i.* fikir, düşünce.
f. **ët(d)** – düşünmek, kaygılanmak.
f.- enlerüñ 24a/01

fi'l-eşribet [Ar.] *i.* içeceklere dâir,
içeceklerle ilgili.
f. 19b/10

firāvān [Far.] *i.* bol, çok.
f. 2a/08

fuşūl [Ar.] *i.* fasıllar, mevsimler.
f.-ı 5a/10 5a/09
f.-ı erba'a 5b/01

futūr [Ar.] *i.* gevşeklik, usanç, bezginlik.
f. 21b/11
f.-ı şehāvet 21b/09

fuzūl [Ar.] *i.* fazlalıklar, fazla gereksiz
şeyler.
f. 12a/01
f.-i bedeni 28a/11

f.-i keşire 16a/09
f.+ den 24b/03
f.+ ı 23b/02, 24a/09, 27b/04,
27b/11, 32a/03, 37b/05, 37b/09
f.+ ini 30a/10
f.+ lerin 31b/01
f.+ üñ 37b/04

-G-

gāfil [Ar.] *i.* habersiz, dikkatsiz.
ğ. 21b/03

gāh [Far.] *i.* bazı; bazen, bazı zaman.
g. 33b/02

gā'ile [Ar.] *i.* sıkıntı, dert.
ğ.+ siz 36a/01

galebe [Ar.] *i.* yenme, üstün gelme,
bastırma.
ğ.+ si 34a/02
ğ.+ sine 17a/03
ğ. **ët** – gâlip gelmek, yenmek.
ğ.- dükde (24a/11)

galeyān [Ar.] *i.* kaynama, çalkanma.
ğ.+ ını 38a/02

gālib [Ar.] *i.* yenen, üstün gelen, gâlip.
ğ. 5b/11, 19b/06

gālīz [Ar.] *i.* yoğun, kesif, yapışkan.
ğ. 16a/05, 16b/10, 07a/01, 07a/07
ğ. (hılṭ-ı gālīz) 15a/08
ğ. (zü'l-lebenniyye gālīz) 18a/09
ğ. (dem-i gālīzi sevdāvī) 11b/04
ğ.+ dūr 15a/01, 16a/04, 18b/11
ğ.+ i (dem-i gālīzi) 10b/10
ğ.+ idür 11b/10

gam [Ar.] *i.* kaygı, tasa.
ğ. 25b/05, 26a/02

gamnāk [Far.] *i.* tasalı, kaygılı.
ğ. 25a/06

ġarāyib [Ar.] *i.* görülmedik, alışılmadık, şaşılacak şeyler.
ġ.-i hikmetinden 23a/02

ġarīb [Ar.] *i.* tuhaf, şaşılacak şey.
ġ. 25b/11

ġarīziyye [Ar.] *i.* fitrî, yaradılıştan gelen.
ġ.(ruṭūbet-i ġarīziyye) 6a/02
ġ.+ nūñ (ḥarāret-i ġarīziyyenūñ)
6a/02

ġaṣeyān [Ar.] *i.* kendinden geçme, oġunma.
ġ. **vēr** – kendinden geçirmek.
ġ.-ür 16a/04

ġaṣy [Ar.] *i.* bayılıp kendinden geçme.
ġ. 23b/10, 29a/01

ġavāyet [Ar.] *i.* azgınlık.
ġ.+ den 3a/09

ġāyet [Ar.] *i.* oldukça, pek çok, nihayet derecede.
ġ. 4a/07, 5a/09, 6b/07, 10a/08, 10b/07, 12a/10, 13a/02, 13a/05, 15a/11, 16a/10, 17b/02, 18a/01, 18a/04, 18b/10, 19a/01, 20a/06, 20a/07, 20b/08, 23a/11, 24a/11, 24b/04, 27a/04, 30b/01, 30b/05, 30b/10, 31a/09, 32b/11, 33b/07, 33b/08, 33b/10, 34a/08, 35b/10, 36b/04, 38a/04

ġayr [Ar.] *ed.* başına getirildiġi kelimenin anlamını olumsuzlaştırır.
ġ.(mū'eṣṣirāt-ı ġayr-ı ṭabī'iyeden)
9a/01

ġayrı [Ar.] *ed.* başka, diġer.
ġ. 22b/04, 33a/06
ġ.+ dan 7b/08
ġ.+ lar 36b/11

ġāzab [Ar.] *i.* kızma, hiddet, öfkelenme.
ġ. 24b/01, 25a/10, 25b/04, 31a/03
ġ.-ı mū'tedil 25a/08, 25b/01
ġ.+ dan 26b/07, 37a/01
ġ.+ ı 14a/05, 25a/03
ġ.+ uñ 25b/09

ġeçe *i.* gece.
g. 26b/10, 38a/06
g.+ ler 35b/10

ġeç *i.* geç, belirli zamandan sonra.
g. 10a/05, 11b/11, 12a/01, 12b/09, 18a/01, 25b/03

ġel – *f.* gelmek.
g.- e 18b/10, 34a/07
g.- üp 26b/03, 30a/06
g.-ür 37b/05
g.-ürdi 23a/01
g.-ürse 07a/06

ġemi *i.* gemi.
g.+ ye 24b/03

ġenç *i.* genç.
g. 11a/06

ġerek *i.* gereken, gerekli.
g. 21a/11
g.+ dür 4a/10, 7a/02, 9a/03, 13a/06, 14b/08, 16a/03, 16a/07, 16b/02, 17a/01, 17b/04, 20a/06, 23a/09, 23b/07, 26b/11, 28b/05, 29a/07, 30b/04, 30b/10, 31a/11, 34a/03, 34b/08

ġetür – *f.* getirmek.
g.- üp 1b/03, 35a/01
g.-ür 10a/09, 14a/09, 14b/04, 15b/05, 20b/04, 20b/06, 28b/02, 34a/06, 35a/03

gevşek *i.* gevşek, sıkı olmayan.
g. **ét** – gevşetmek, sarkıtmak.
g.- üp 18b/04
gèy – *f.* giymek.
g.- ecek 29a/03
geyik *i.* geyik.
g. 11b/02
gèyil – *f.* giyilmek.
g.- e 32b/08, 32b/11
gèyilme *i.* giyilme.
g.+ leri 33a/01
gèyilmek *i.* giyilmek.
g. 32b/10
ğıdā [Ar.] *i.* insanı besleyen maddeler.
ğ. 6a/06, 6b/04, 6b/06, 10a/01,
15b/04, 19a/10, 22a/11, 23a/09,
27b/01, 27b/06, 37b/03
ğ. (emr-i ğıdā) 27b/01
ğ.-y1 cedīdi 27b/03
ğ.-y1 haķıķī 17a/02
ğ.-y1 hafīf 34b/08
ğ.+ dan (hażm-i ğıdādan) 26b/05
ğ.+ dur 15b/10
ğ.+ lar 6b/11
ğ.+ lara 7a/10
ğ.+ lardan 7b/05
ğ.+ laruñ 11a/01
ğ.+ lusı 9b/03
ğ.+ sıdur 24a/05
ğ.+ sını 6a/10, 9b/11, 34a/03
ğ.+ suz 22a/10
ğ.+ ya 13b/05, 6b/03
şehvet-i ğ.+ ya 20b/08
ğ.+ y1 7a/04, 8b/08, 8b/11, 15b/07
ğ.+ y1 (emr-i ğıdāy1) 6a/07
ğ y1 (şehvet-i ğıdāy1) 11a/08,
17b/05

ğ. ol – gıda olmak, gıdaya dönüşmek.
ğ.- an 9a/06
ğ.- up 16a/05
ğ. vèr – gıda vermek, beslemek.
ğ.- mez 18b/02
ğ.- üp 10b/01
ğ.- ür 11b/11, 15b/07, 17b/10,
18a/03
ğıdā'ıyyet [Ar.] *i.* besleyicilik, gıdalılık.
ğ.+ i 10a/03, 10a/06, 13a/08,
13b/01, 14b/05, 18a/06
gibi *ed.* gibi.
g. 7b/08, 9a/08, 9b/02, 9b/11
11b/01, 13a/02, 16b/10, 19b/11,
21a/01, 21a/02, 22a/02, 23a/05,
30b/09, 35b/05
g.+ dūr 8b/11, 25b/01
gider – *f.* defetmek, yok etmek.
g.- ür 13a/07, 14a/05, 17a/10,
20a/09, 20b/07, 20b/09, 24b/05,
28b/01, 31b/01
gir – *f.* girmek, dahil olmak.
g.- ici 29b/10
g.- üp 30a/01, 30a/04
giril – *f.* girilmek, dahil olunmak.
g.- e 29b/05
g.- meyüp 28b/06
g.- üp 36a/10
girmek *i.* girmek, dahil olmak.
g. 29b/01
git(d) – *f.* gitmek.
g.- e 14a/01
gölcük *i.* küçük göl, su birikintisi.
g.+ ler 19a/01

gögüs *i.* göğüs.
g. 27a/04
g.+ i 13b/09, 24b/02, 35a/04
g.+ üñ 24a/03

göl *i.* göl.
g.+ lerde 12a/07

gölge *i.* gölge, serinlik.
g.+ de 10a/04

göñül *i.* gönül, yürek.
g. 20a/09

göre *ed.* göre, nisbetle.
g.+ dür 29b/05

göz *i.* göz, görme organı.
g. 31b/02, 32a/11
g.+ e 37a/09, 37b/10
g.+ üñ 24a/06

gubār [Ar.] *i.* toz.
ğ. 4a/11

ğufrān [Ar.] *i.* rahmet, bağışlama, acıma.
ğ.-ı bī-pāyān sonsuz bağışlama ve rahmet.
ğ. 2a/08

ğüre [Far.] *i.* koruk.
ğ. 36a/04

ğusl [Ar.] *i.* gusül, temizlenme.
ğ.-i şer'ī 29b/08

ğüyā [Far.] *i.* güya, sanki.
g. 6a/07

ğüy [Far.] *i.* cirit oyunu; cirit oyununda kullanılan top.
g. (ğüy ve çevgān) 24a/10

gül [Far.] *i.* gül.
g. 25b/10, 34a/11, 35a/07, 36b/05, 38a/03
g 20a/04
g.-i mükerrer 28a/03

gülāb [Far.] *i.* gülsuyu.
g. 25b/11

gülzār [Far.] *i.* gül bahçesi.
g.(temāşā-yı gülzār) 26a/03

gün *i.* gün, dünyanın kendi etrafında bir tur dönüşü esnasında geçen zaman.
g. 5a/03, 13b/11, 29b/08, 34a/04, 35b/09, 38a/05,
g.+ de 29b/10
g.+ i 21a/01
g.+ lerde 13a/07
g.+ lerinde 7a/08, 17a/09, 20a/03, 28a/02, 29a/03, 29b/03, 29b/04, 31b/07, 32b/08

gündüz *i.* ortalığın aydınlık olduğu zaman, gündüz.
g. 35b/10
g.+ in 26b/11

güzel *i.* güzel, hoş.
g. 13a/04, 14a/04, 14b/02, 15a/11, 16a/11, 24a/06, 25a/04, 26a/01
g. ét(d) – güzelleştirmek.
g.- er 19a/06, 31b/06, 32a/08
g.- üp 10b/07, 25b/01
g. ol – güzel olmak.
g.- up 16a/07

-H-

ħabīse [Ar.] *i.* kötü, pis, fesatçı.
ħ. 35a/11

ħabs [Ar.] *i.* haps, tutuk.
ħ. 27b/09
ħ. ét(d) – hapsedmek, alıkoymak.
ħ.- üp 30b/02

ḥacāmat [Ar.] *i.* vücudun bir organına boynuz veya şişe ile kanı topladıktan sonra nişter veya mengene ile bu kanı alma.
ḥ. 4a/02
ḥ. 33a/02, 34b/04, 37a/02, 37a/03
ḥ.+ dan 34a/08, 34b/08, 37a/02
ḥ. étmek kan almak, kan çekmek.
ḥ. 34b/01, 37a/04, 37a/07
ḥ.+ den 34b/11

ḥacet [Ar.] *i.* ihtiyaç, lüzum, gerek.
ḥ. 3a/10, 18b/06, 26b/01

ḥadd [Ar.] *i.* sınır, derece.
ḥ.-i sekre 21a/03

ḥadis [Ar.] *i.* yeni çıkan, eskiden olmayıp sonradan ortaya çıkan.
ḥ. 8b/07, 19a/07

ḥafakān [Ar.] *i.* yürek oynaması, çarpıntı.
ḥ. 23b/09, 29a/01
ḥ.+ a 14a/08, 20b/08
ḥ.+ ı 32b/01

ḥafız [Ar.] *i.* koruyan, muhafaza eden.
ḥ. 4b/07
ḥ.-ı şihhate 4b/08, 6a/09, 20a/03, 27b/08, 32a/02, 33a/02

ḥafıza [Ar.] *i.* insanda hatırlama yetisi, bellek.
ḥ.+ sı 24a/01

ḥafif [Ar.] *i.* ağır olmayan, hafif, yeyni.
ḥ. 18b/09
ḥ. (ğidā-yı ḥafif) 34b/08
ḥ.+ dür 12b/03
ḥ.+ ü'l-ğidā 11b/03

ḥakāyık [Ar.] *i.* gerçekler, hakikatler.
ḥ.-ı tıbbiyeden 3b/06

ḥakīkī [Ar.] *i.* hakiki, gerçek.
ḥ. (ğidā-yı ḥakīkī) 17a/02

ḥakīm [Ar.] *i.* hikmet sahibi (Allah).
ḥ. 2b/06
ḥ. 23a/01
ḥ.-i kādir 1b/01

Ḥakḳ [Ar.] *öi.* Tanrı.
Ḥ.+ a (iḥsān-ı Ḥakḳ'a) 32a/04

ḥāl [Ar.] *i.* durum, oluş, bulunuş.
ḥ.-i şihhate 7b/07
ḥ.+ i 21b/04, 25a/07
ḥ.+ inde 8b/11, 25b/06, 26a/02, 26b/01, 26b/04
ḥ.+ ine 8b/10, 9a/04

ḥalāvet [Ar.] *i.* tatlılık.
ḥ. (şiddet-i ḥalāvet) 17a/04

ḥalvā [Ar.] *i.* helva, tatlı.
ḥ.+ lar 18a/02

ḥalāş [Ar.] *i.* kurtulma, kurtuluş.
ḥ. 36b/10

Ḥalīk [Ar.] *öi.* Tanrı, yaratan.
Ḥ.-ı kā'ināt 8b/01
Ḥ.-ı kevneyn 9b/10

ḥālī [Ar.] *i.* تنها, yalnız.
ḥ. 19b/05, 22b/06
ḥ.-yiken 30a/03
ḥ. ol – ayrılmak, yalnız kalmak.
ḥ.- madukları 37b/04

ḥālīş [Ar.] *i.* karışık olmayan, katıksız.
ḥ. 9b/04
ḥ. ol – karışmamak, saf olmak.
ḥ.- a 4b/07
ḥ.- up 4a/11

ḥalk [Ar.] *i.* halk, yaratılmışlar.
ḥ.+ uñ 22a/04
ḥ. ét(d) – yaratmak, meydana getirmek.
ḥ.- üp 8b/02

h. olun – yaratılmak, meydana getirilmek.
h.- mışdur bu 4a/07
Ḥallāk [Ar.] *öi.* Allah, Tanrı.
Ḥ. 2b/06
Ḥ.+ uñ 23a/01
ḥalt̄ ét(d) – *f.* karıştırmak.
h.- üp 35a/06
ḥām [Far.] *i.* pişmemiş, çiğ;
olgunlaşmamış.
h. 14b/6
h. (balğam-ı ḥām) 23b/05
h.+ ı 13b/04
ḥāmiz [Ar.] *i.* ekşi ve sirke gibi olan,
kekremsi tadı olan safra.
h. 18a/09
ḥamīr [Ar.] *i.* hamur.
h.+ i 9b/05
h.+ lü 10a/04
ḥāmise [Ar.] *i.* beşinci.
h. (ravza-i ḥāmise) 26a/10
ḥammām [Ar.] *i.* hamam, banyo.
h. 30b/05, 30b/06, 04a/02
h. (cülesā-yı ḥammām) 30b/10
h.+ a 29b/01, 29b/05, 29b/10,
30a/01, 30a/03, 30a/04, 36a/10
h.+ da 28b/08, 29a/04, 29b/05,
31a/02, 31a/09, 31a/10, 31a/11
h.+ dan 19b/05, 27b/10, 29a/02,
29a/06, 29b/01, 30b/04, 33b/08,
34a/05
h.+ uñ 28a/11, 28a/07, 28b/05,
31a/08
ḥamr [Ar.] *i.* şarap, müskirattan olan
içecek.
h.+ uñ 22a/02

ḥandān [Far.] *i.* gülen, neşeli, sevinçli.
h. 26a/09
ḥarāb [Ar.] *i.* viran, yıkık, darmadağın
olan.
h.+ ina 22a/05
ḥarām [Ar.] *i.* dinin yasak ettiği şey.
h.+ dur 20b/10
h. eyle – yasaklamak.
h.- di 22a/06
ḥarāret [Ar.] *i.* sıcaklık, ateş.
h. 4a/10, 7a/11, 16b/08
h.-i 25a/09 25a/08
h.-i ‘azīziyye 25b/06
h.-i ‘azīziyye nūñ 25b/08, 33a/06
h.-i ‘azīziyye ye 22b/04
h.-i ġarīziyyenūñ 6a/02
h.+ i 10a/03, 13a/07, 20a/08,
20b/01, 6a/01
h. vēr – ısıtmak, kızdırmak.
h.- üp 10a/08
ḥarekāt [Ar.] *i.* kımıldanmalar,
deprenmeler, hareketler.
h. 30a/11
h.-ı 31a/03 31a/02
h.-ı 6a/04 6a/03
h.-ı bedeniyye 31a/05
h.-ı bedeniyyenūñ 31a/02
h.-ı irādiyye 26a/11
h.-ı nefsāniyye 24b/07, 31a/06
ḥareket [Ar.] *i.* deprenme, hareket.
h. 22a/08, 22b/06, 22b/10, 23a/09,
23b/08, 23b/10, 24b/03, 24b/05,
33b/09
h.-i mut‘ibeden 33b/08
h.+ de 36a/10
h.+ den 19b/04, 31b/10, 36a/08,
37a/01

h.+ e 22a/09
h.+ i 24b/09
h.+ üñ 22b/10
h.-i 'anīfe sert, ani hareket.
h. 7a/03
h.+ den 30a/02
h. ét(d) – hareket etmek, işlemek.
h.- erken 17a/01
h.- meyüp 23b/03
h. étme hareket etme, deprenme.
h.+ sine 23a/07
h. étmek hareket etmek, deprenmek.
h. 24a/09
ḥarīf [Ar.] *i.* güz mevsimi, sonbahar.
h. 5b/06, 5b/07, 5b/08, 35b/05
h.+ de 35a/03
h.+ de 33a/01
ḥarīr [Ar.] *i.* dut méyvesi.
h. (ṣarāb-ı ḥarīr) 20a/09, 26a/03
ḥarr [Ar.] *i.* sıcak özelliğe sahip,
hararetli.
h. 13a/05, 24b/09, 4a/07
h. (mā'-i ḥarr) 30a/09
h. (ṣıyāb-ı ḥarr) 32b/03
h.+ dur 32b/10
h.+ ina (beyt-i ḥarrına) 28b/06
h. ol – sıcak olmak.
h.- anlara 13a/01
ḥarru'l-mi'de ol – *f.* midede yanma
olmak.
h.- up 19b/01
h.- anlara 7a/06
ḥarru'l-mizāc [Ar.] *i.* karakteri sıcak
nitelikte olan.
h.+ a 14b/10
h. ol – sıcak mizaçlı olmak.
h.- anlar 18a/08

h.- up 12a/09, 20a/05, 31b/06
ḥaṣā'ış [Ar.] *i.* bir şeye veya birine has
olan nitelikler, keyfiyetler.
h.-ı insāniyyeye 9a/02
ḥaṣbe [Ar.] *i.* kızamık hastalığı.
h. 35a/10
ḥasebiyle *ed.* sebebiyle, dolayısıyla.
h.+dür 3a/04
h.+ iyle 24b/01
ḥasenāt [Ar.] *i.* iyilikler, güzellikler.
h.+ ı 32a/10
ḥāşıl [Ar.] *i.* meydana gelen, elde edilen.
h. 2a/05, 16b/04, 25a/03, 28b/04,
33b/03
h. ol – hâsıl olmak, ele geçmek,
ortaya çıkmak.
h.- a 12a/08, 28b/11, 04a/09
h.- an 4a/05
h.- andur 12a/05
h.- dıyısı 26b/01
h.- ıcağ 6b/04
h.- maz 11a/06, 16b/02
h.- up 31a/06
h.- ur 15a/02, 15b/01, 16a/05,
22a/02, 24b/01, 28b/05
ḥaşm [Ar.] *i.* düşman, karşı taraf.
h.+ a 24a/11
ḥāşşiyet [Ar.] *i.* bir şeye mahsus olan
kuvvet.
h.+ i 36a/06
ḥātım [Ar.] *i.* bitiren, sona erdiren,
sonuncu.
h.- i 2b/08
h.+ i'n-nebiyyin son peygamber
8a/08
ḥattā [Ar.] *ed.* ve dahi, bir de.
h. 30b/08

ḥavādiş [Ar.] *i.* hadiseler, olaylar.
ḥ.-i zamāneye 26a/06

ḥavāss [Ar.] *i.* hasseler, duygular.
ḥ. (kelāl-ı ḥavāss) 21b/09
ḥ.-ı zāhire 21b/07
ḥ.+ ina 23b/06
ḥ.+ uñ 30b/01

ḥavāşş [Ar.] *i.* nitelikler, keyfiyetler.
ḥ. 8a/11
ḥ.+ ını 9a/03

ḥavf [Ar.] *i.* korku, korkma.
ḥ. 25b/05

ḥavfnāk [Far.] *i.* korkulu, korkmuş.
ḥ. 25a/06

ḥāvī [Ar.] *i.* içine alan, kaplayan.
ḥ. ol – içermek, kapsamak.
ḥ.- a 32b/08

havuc *i.* havuç.
h. 16a/02, 17b/04

hāy [Ar.] *i.* hayat, yaşam, canlılık.
h. (umūr-ı hāyıla) 25a/06

ḥayāt [Ar.] *i.* hayat, yaşam, dirilik.
ḥ. (cevher-i ḥayāt) 22b/05
ḥ.+ da (müddet-i ḥayātda) 26b/06
ḥ.+ ında (müddet-i ḥayātında)
24b/08

hāyice [Ar.] *i.* coşkun.
h. ol – heyecanlanmak, coşmak.
h.- ur 34b/06

ḥayrāt [Ar.] *i.* sevap için yapılan iyi işler.
ḥ. 8a/07

ḥayvān [Ar.] *i.* hayvan, canlılar.
ḥ. 21b/05
ḥ.-ı māʾiden 12a/02
ḥ.+ ları 16b/10

ḥayvanāt [Ar.] *i.* hayvanlar, canlılar.
ḥ. (lübāb-ı ḥayvanāt) 9b/11

ḥ.+ a 10a/01

ḥayvāniyye [Ar.] *i.* canlıyla ilgili.

ḥ. 26b/04

ḥ.+ nūñ 33a/07

ḥazer [Ar.] *i.* sakınma, çekinme.

ḥ. 29a/07, 30b/04

ḥ. eyle – sakınmak.

ḥ.- ye 34a/04

hazm [Ar.] *i.* hazm, sindirim.

h. 10a/05, 11b/05, 14a/11, 16b/02,

16b/04, 18a/01, 18a/02, 21b/11

h.-ı ğıdādan 26b/05

h.+ a 14a/09, 19a/10, 20a/08,

26b/09, 27a/04, 06b/10

h.+ da 22a/11

h.+ dan bir 27b/02

h.+ ı 19a/05, 20a/05, 24b/04,

27a/09, 31b/05

h. étdür – sindirmek, hazmettirmek.

h.- üp 18a/06

h. ol – hazm olmak, sindirilmek.

h.- duğdan 23a/10, 29a/11

h.- madın 6b/06

h.- mayup 16a/09

h.- up 11b/11

h.- ur 12b/09, 14b/05, 15a/11,

15b/05, 17b/09, 18a/01

h.- urlar 12a/02

ḥazret [Ar.] *i.* saygı saymak üzere

büyüklerle verilen ünvan.

ḥ.+ lerine 1b/02

ḥ. 14a/02, 2b/06

ḥ.(eşref-i maḥlūkāt-ı ḥazret-i) 3a/05

hediye [Ar.] *i.* hediye, armağan.

h. olun – hediye edilmek.

h.- duğda 14a/03

hefte [Far.] *i.* hafta, yedi gün.
h. 35b/09

hekimiyye [Ar.] *i.* hekimlik, tabiplik.
h.+ den (ulūm-ı h.+ den) 2b/03

helāk [Ar.] *i.* mahvolma, çok yorulma;
ölme.
h. 23a/01, 25b/05
h. ol – mahvolmak, yok olmak.
h.- dılar 30b/07, 36b/11

henüz [Far.] *i.* şimdiye dek, bu âna dek,
daha, yeni.
h. 10a/08, 17a/01

her [Far.] *i.* her.
h. 3a/03, 5a/07, 5a/11, 6a/04,
8b/06, 8b/10, 9a/01, 9a/04, 9b/11,
10a/11, 11a/05, 13b/04, 22a/11,
24a/02, 27b/02, 29b/03, 29b/08,
29b/10, 32b/06, 37b/08, 38a/05,
h. bir 05b/02

her-bār [Far.] *i.* her ne zaman, her vakit.
h. 8a/05

herbiri *i.* herbiri.
h.+ nden 38a/03, 38a/04

her birisi *i.* her biri, her birisi.
h.-y-içün 23a/03

herīse [Ar.] *i.* keşkek yemeği.
h. 17b/02, 8a/01

hevā [Ar.] *i.* hava, atmosfer.
h. 4a/04, 4a/09, 4b/06, 30b/08
35a/09, 35b/09
h.-yī vebā’iden 36a/02
h.+ lar 7a/08
h.+ sı 5a/07, 5a/09, 28a/08
h.+ sını 5a/04
h.+ ya 35a/08, 4a/08
h.+ yı 4b/05, 5a/10, 6a/03

hey’āt [Ar.] *i.* heyetler, topluluklar.

h.-ı felekden 35b/02

hey’et [Ar.] *i.* heyet, şekil, suret, durum.
h.+ dūr 35b/03

heyulān [Ar.] *i.* maddî.
h.+ ından(‘aql-ı heyulānından)3a/07

hıffet [Ar.] *i.* hafiflik, yeğnilik.
h. 23b/01

hıfz [Ar.] *i.* saklama, muhafaza etme.
h. 2a/10, 5a/01, 19a/07
h. (hıfz-ı şıḥḥat) 3b/07
h.-ı şıḥḥat-i islāmī 2a/05
h.-ı şıḥḥate 4a/03, 32a/01, 37b/02
h. (kavānin-i hıfz-ı şıḥḥati) 3b/11
h.+ a 33b/06
h.+ ı 23b/11
h.+ ı (‘ilm-i hıfzı) 3b/08, 3b/07
h. ét(d) – korumak, saklamak.
h.- üp 13a/01

hılt [Ar.] *i.* eski hekimlerin insan
bedeninde varsaydığı dört unsurdan
her biri.
h.-ı gālīz 15a/08
h.-ı şālīhī 22b/05
h. ol – karışmak.
h.- ıcaç 15a/10

hıyar [Far.] *i.* hıyar.
h. 15a/07

hiddet [Ar.] *i.* keskinlik, şiddet.
h.+ ini 10b/10, 17a/10

hikāyet [Ar.] *i.* hikāye.
h.-i 31a/01 30b/11
h.+ ler 26a/01
h. ét(d) – anlatmak, söylemek.
h.- erler 30b/06

hikke’ [Ar.] *i.* kaşıntı.
h.+ yı 28b/03

hikmet [Ar.] *i.* gizli, bilinmeyen nokta.
h.+ inden 23a/02

hile [Ar.] *i.* aldatacak tertip, düzen.
h. 33b/01
h. (efdal-ı hile) 37b/05

himmet [Ar.] *i.* çalışma, çabalama.
h.+ in 26a/06

hîn [Ar.] *i.* ân, bir zaman parçası.
h.+ de 29b/01, 5a/04

Hind *öi.* Hindistan.
h. (ehl-i hind) 7b/08

hindî *öi.* hintli, Hindistan halkından.
h. 32a/06

hiss [Ar.] *i.* duygu, his.
h. 37a/05

hissêt – *f.* hissetmek, duymak.
h.- düğünde 27b/09
h.- seler 16b/01

hitâb [Ar.] *i.* hitap, birine söz söyleme.
h. **êt(d)** – hitab etmek, söylemek.
h.- üp 2b/08

hiye [Ar.] *i.* Arapçada işaret zamiri (bu).
h. 1a/02

hoş [Far.] *i.* hoş, güzel.
h. 24a/04, 26a/01
h. **êt(d)** – güzelleştirmek.
h.- er 14a/06

hubâl [Ar.] *i.* damarlar.
h.+ i 35a/05

hubş [Ar.] *i.* murdarlık, pislik, fenalık.
h.-ı 21b/09 21b/08

hubûb [Ar.] *i.* taneler, tohumlar.
h. 9b/02, 9b/09, 13a/11
h.+ dan 10a/10
h.+ dur 9a/07

hulâşa [Ar.] *i.* bir şeyin, bir sözün özü,
özeti.

hulâşatü'l-hükemâ hekimliğin özü.
h. 3b/03

hulğ [Ar.] *i.* yaratılış.
h. (hüsn-i hulğ) 1b/05
hüsn-i hulğ yaratılış güzelliği.
h. 1b/05

humâr [Ar.] *i.* içkiden sonra gelen baş
ağrısı, sersemlik.
h. 21b/08

humâm [Ar.] *i.* ateşli hastalık; sıtma.
h. 35a/03

hummayât [Ar.] *i.* ateşli hastalıklar,
sıtmalar.
h. 13b/02, 15a/08, 35a/11
h.-ı balgamiyye 15a/02
h.+ dan 19a/07

hummâz [Ar.] *i.* kuzukulağı bitkisi.
h. 29a/10, 36a/03

humrat [Ar.] *i.* kırmızılık, kızılık.
h. 25a/03
h.+ da 9b/03

humre [Ar.] *i.* yılcık, alazlama.
h. 35a/11

humûzet [Ar.] *i.* ekşilik, kekrelilik.
h. 17a/04

hurûc [Ar.] *i.* haric olma, çıkış.
h. 28b/11
h.+ ında 33a/08

huşûşâ [Ar.] *i.* başkaca, ayrıca, husûsi
olarak.
h. 7a/08, 10b/01, 11b/07, 12a/07,
17b/03, 18b/09, 19b/03, 20a/06
31a/10, 36b/02

huşûşan [Ar.] *i.* ayrıca, husûsi olarak.
h. 29a/03

ḥuṣūl [Ar.] *i.* hâsıl olma, elde edilme.

ḥ.-ı maṭlūb 26a/08

ḥ.+ ını 25a/04

ḥübūb [Ar.] rüzgar esmesi, esinti.

h.+ ına 5a/01

ḥüzāl [Ar.] *i.* halsizlik, zayıflık.

h. 23b/04

ḥükemā [Ar.] *i.* hekimler, tabipler.

ḥ. 8b/09

ḥ.-yı müteḳaddimīn 36b/07

ḥükṃ [Ar.] *i.* hüküm, emir.

ḥ. 29b/05

ḥüsn [Ar.] *i.* güzellik.

ḥ.-i ḥulḳ yaratılış güzelliği.

ḥ. 1b/05

ḥüzn [Ar.] *i.* gam, keder, sıkıntı.

ḥ. 25b/06, 26a/02, 31a/03

-İ-

ihṭilāṭ [Ar.] *i.* karışma, katışma.

ı.-ı 'aḳla 27a/10

ılgın *i.* ılgın ağacı ve bunun meyvesi.

ı. 4b/02

ılıcaḳ *i.* ılıkça, hafif ılık.

ı. 30a/10

ırāḳ *i.* uzak, uzun yol.

ı.+ dan 18b/10

ırḳu'n-nesā' [Ar.] *i.* siyatik, siyatik

sinirleri.

ı. 37a/11

ırmāḳ *i.* ırmak, nehir.

ı. 18b/09, 18b/10

ısfanḥ [Lat.] *i.* ıspanak, ıspanakgillerden

bir bitki.

ı. 9b/01, 15b/07, 17b/06

ı.+ lu 28a/01

ıřıcāḳ *i.* sıcak, hararetili.

ı. 5a/09, 10a/08, 10b/08, 13a/07,
30b/08, 31b/03

ı. ol – sıcak olmak, ısınmak.

ı.- sa 35b/10

ışım – *f.* ısınmak.

ı.- duğından 32b/03

ı.- up 32b/02

ışıt(d) – *f.* ısıtmak.

ı.- ur 24a/10, 32b/03, 32b/07

ı.- up 29a/10

ıřḳāṭ [Ar.] *i.* sakıt olma, düşme.

ı. ét(d) – *f.* düşürmek, kesmek.

ı.- er 14b/08

ı.- üp 23b/09

ı.- mişdür 20b/11

ışla – *f.* ıslatmak.

ı.- nup 17b/11

ıřlāḥ [Ar.] *i.* iyi bir hāle koyma,

iyileştirme.

ı. 19b/11, 30a/10, 35a/09

ı. ét – düzene koymak,

iyileştirmek.

ı.- üp 19a/04

ıřlāḳ [Ar.] *i.* salma, bırakma, koyuverme.

ı. ét(d) – salıvermek, koyuvermek.

ı.- üp 32a/08

ızṭırār [Ar.] *i.* mecbûriyet, çaresizlik.

ı. 6a/06

ızṭırāb [Ar.] *i.* acı, elem, sıkıntı.

ı. 22b/09

-İ-

ıbtāl [Ar.] *i.* hükümsüz bırakma, iptal.

ı. (ıbtāli'l-ḳayd el-evvel) 1a/02

ıbtidā [Ar.] *i.* başlama, başlangıç.

ı.+ 5b/05

i.  t(d) – başlamak.
i.- e 27a/03, 30a/06
 c b [Ar.] *i.* gerek, gerekme.
i.  t – l zım gelmek, gerekmek.
 .- er 35b/02, 37b/09
 .- erler 25b/05
 .-  p 29a/01
icc s [Ar.] *i.* erik.
i.(şar b-ı icc s) 28a/02
ictim ' [Ar.] *i.* toplanma, bir araya gelme,
yığılma, birikme, birikim.
i.+ ı 37b/04
i.+ ından 31a/08
ictin b [Ar.] *i.* sakınma, çekinme,
uzaklaşma.
i. 7b/05, 13b/04, 31b/11, 33b/11,
34b/11
i.+ a 22a/08
i  *i.* i , duhul.
i.+ inde 5b/10, 12b/02, 12b/08,
14a/11, 30b/05, 30b/07
i.+ inde bir 17b/11
i.+ ine 12b/04, 31b/04
i.+ leri 13b/03
i  – f. i mek.
i.- d k e 21b/01
i.- d kleri 36b/03
i.- eler 15a/06, 18a/09, 19a/10,
19b/07, 21a/07, 25b/11, 28a/06,
29a/11, 35a/08,
38a/09
i.- icked 20b/11
i il – f. i ilmek.
i.- e 20a/07, 34a/10, 36a/04,
36a/10
i.- meye 7a/05
i.-  p 28a/03

i ilmek *i.* i ilmek.
i. 7a/06
i mek(g) *i.* i mek.
i. 7a/09, 18b/04, 18b/06, 19b/01,
19b/04, 19b/06, 19b/09, 34a/11
i.+ de 21a/11
i.+ den 29a/07
i.+ e 19b/02, 21a/08
i.+ i 19b/08
i r si *i.* i erisi, i  kısmı.
i.+ ne 36b/05
i  l – f. i ilmek.
i.- e 19a/11, 28a/04
i  n *ed.* i in.
1. 4a/06, 6a/08, 19b/11, 20a/01,
21a/04, 24a/02, 25b/10, 26b/06,
29b/07, 29b/08, 33b/04, 36a/05,
36b/08
1.+ d r 6a/07
1.+ d r 22b/10
idm n [Ar.] *i.* alışkanlık olması i in bir
şeyi birden  ok defa tekrarlamak.
i. 21b/10
if de [Ar.] *i.* anlatma, anlatış.
i. 33a/05
ifr t [Ar.] *i.* ařırđ gitme, pek ileri varma.
i. 36a/10
i.+ dan 37b/03
i.+ ı 25b/08
i.+ ıla 28a/04
i.  t – ařırđlařtırmak.
i.-  p 21b/02
ifs d [Ar.] *i.* fes da uğratma, bozma.
i. 27b/03
i.  t – f. bozmak, fesada uğratmak.
i.- erler 7a/08
i.-  p 27a/01, 4b/05

ifşāh [Ar.] *i.* fesâhatle konuşma, açık ve düzgün söz söyleme.

i. 32a/07

iftār [Ar.] *i.* oruç açma.

i.+ 1 8a/09

iğtisāl [Ar.] *i.* gereğine uygun olarak gusletme, yıkanma.

i. 31b/04

i.+ den 31b/11

iğtizā [Ar.] *i.* gıdalanma, yiyip içip beslenme.

i. 8a/10

ihdās [Ar.] *i.* meydana getirme, ortaya çıkarma.

i. 35a/0

i. êt(d) – metdana getirmek.

i.- er 6b/09, 7a/02, 7b/10, 13b/03,

14b/10, 15a/09, 19b/10, 29a/08,

30b/03, 34a/09, 35a/11

i.- üp 18b/07

iĥmāl [Ar.] *i.* ehemmiyet vermeme, önemsememe.

i. 23a/08

iĥrāc [Ar.] *i.* dışarı atma, çıkarma.

i. 27b/04

i.-ı demdür 33b/01

i.+ da 37b/05

i. eyle – çıkarmak, dışarı atmak.

i.- ye 27b/10

iĥsān [Ar.] *i.* bağış, bağışlama.

i. 26a/11

i.-ı Hākka 32a/04

iĥtibās [Ar.] *i.* tutulma, tutukluk.

i. 27a/11, 27b/07, 4a/01

i.+ a 27b/05

iĥtilām [Ar.] *i.* düş azma.

i. 34a/07

iĥtimā [Ar.] *i.* perhiz, kaçınma.

i. 2a/05

i. êt – kaçınmak.

i.- üp 7b/05

iĥtirāz [Ar.] *i.* sakınma, çekinme.

i. 36a/08, 37a/03

i.+ uñ 35b/11

i. êt – kaçınmak, sakınmak.

i.- enler 35a/05

iĥtiyāc [Ar.] *i.* muhtaçlık, gereklilik.

i. 27b/05, 27b/08

i. (şiddet-i iĥtiyāc) 3a/04

i.+ 1 3b/08

i. ol – gerekmek, ihtiyaç duyulmak.

i.- mayup 5b/05

iĥtiyār [Ar.] *i.* seçme, seçilme.

i. 9a/04

i.+ nda 34b/07

iĥbāl [Ar.] *i.* yönelme, arzu, istek.

i.+ i 16a/08

iĥen olduğunda.

i. 10b/08, 19b/06

iki *i.* iki(sayı).

i. 13b/11, 15a/05, 29b/03, 29b/10,

34a/04, 34b/10, 37b/01

ikinci *i.* ikinci.

i. 34b/03

iĥlīm [Ar.] *i.* iklim, mevsim.

i.-i mū'tedilde 4b/09

i.-i rebī' ilkbahar mevsimi.

i.+ dür 4b/09

i.-+ e 4b/10

iktifā [Ar.] *i.* yeter bulma, kanaat etme.

i.+ ya 21a/09

iĥtisād [Ar.] *i.* aşırı gitmeme, tutum.

i.-ı fazā'il 3a/08

iktisâr [Ar.] *i.* uzatmama, kısa kesme.
i. **eyle** – kısaltmak, kesmek.
i.- yüp 6b/01

‘ilâc [Ar.] *i.* ilaç, derde devâ olan şey, em.
‘i.-i rûhânî 26a/05
‘i.+ da (‘ilm-i ‘ilâcda) 33a/09

ile ed. ile, birlikte.
i. 1b/03, 1b/04, 1b/06, 2a/05,
2a/06, 2a/10, 2a/11, 3a/03, 3a/04,
3a/08, 3a/09, 4a/09, 4a/11, 4b/05,
5b/07, 5b/08, 5b/11, 6a/04, 6b/02,
7a/01, 7a/02, 7a/09, 7b/03, 7b/04,
7b/09, 7b/10, 7b/11, 8a/01, 8a/02,
9a/09, 10b/02, 11a/05, 11b/08,
12b/04, 13a/03, 13a/06, 13a/09,
13a/11, 15a/11, 15b/02, 15b/09,
15b/11, 16a/02, 16a/03, 16b/03,
17a/11, 17b/02, 17b/03, 17b/07,
17b/08, 18a/07, 18b/05, 20a/02,
20a/07, 21a/06, 21a/09, 21b/04,
22a/04, 22b/01, 22b/03, 22b/08,
23b/01, 23b/02, 24a/03, 24a/08,
24a/10, 25b/07, 25b/11, 26a/02,
26a/05, 26a/07, 26a/08, 26b/04,
27a/04, 28a/01, 28a/04, 28b/04,
28b/06, 30a/07, 30b/03, 31a/06,
31a/08, 31b/02, 31b/04, 31b/11,
32a/06, 33b/02, 34b/10, 35a/02,
35a/07, 36a/01, 36a/02, 36a/05,
36a/06, 36a/09, 37b/02, 38a/06,
38a/08, 38a/09
i.+ dūr 3a/04, 33a/09

ilhâm [Ar.] *i.* peygamberlerin kalbine
gelen ilâhi düşünceler.
i. 1b/06

‘ilm [Ar.] *i.* okuyarak öğrenilen, nazarî
bilgi.
‘i.-i hıfz-ı 3b/08 03b/07
‘i.-i ilâcda 33a/09
‘i.-i mezbûruñ 3a/02
‘i.-i şerîf 2b/04
‘i.+ üñ 3a/03

‘ilm-i tıbb [Ar.] *i.* tıp bilimi, tıp ilmi.
‘i. 2b/04
‘i.+ a 3a/11
‘i.+ dan 3b/06, 3b/07
‘i.+ uñ 3a/05

‘ilmiyye [Ar.] *i.* şerîat ve fıkıh işleriyle
uğraşan sarıklı, cübbeli hocalar
sınıfına verilen ad.
‘i.+ ye (değâyık-ı ilmiyyeye) 2b/03

imâm [Ar.] *i.* önde bulunan öneyak olan
kimse, halife olan kişi.
i.-ı mu‘azzama 1b/11

imtilâ’ [Ar.] *i.* dolgunluk.
i. 33b/10, 6b/08
i.+ dan 34a/04

imtinâ’ [Ar.] *i.* çekinme, geri durma.
i. 22a/07

ince *i.* ince.
i. 13b/11, 24a/06, 35a/04

incîr [Far.] *i.* incir. (bkz. encîr)
i. 4b/02, 6b/02, 13b/06, 13b/08

‘inde’l-eṭṭibbâ [Ar.] *i.* tabiplerin katında,
tabiplere göre.
‘i. 4a/05, 5b/03

indür – f. indirmek.
i.- dükden 38a/07

inek *i.* inek.
i. 13a/04

infi‘âlât [Ar.] *i.* infîâller, coşkunkluklar.
i.-ı nefsanıyyenüñ 25a/01

inḥidār [Ar.] *i.* inme, iniş.

i.+ dur 15b/09

i.+ ı 19a/03

insān [Ar.] *i.* insan, adam, âdemoğlu.

i. 4a/07, 6a/05, 16a/06, 21b/05,
24b/08, 24b/11, 26a/05, 37b/03

i. (beden-i insān) 8a/10

i. (nev'-i insān) 19b/10, 22a/09

i.+ a 9b/02

i.+ a (beden-i insāna) 9a/06, 10a/09

i.+ a (mizāc-ı insāna) 9b/10

i.+ dan 26a/11

i.+ ı 9b/11

i.+ ı (mizāc-ı insānı) 8b/02

i. (beden-i insān) 3a/06

i.+ uñ 8b/03, 23a/06

insānī [Ar.] *i.* insana has olan.

i. (rūḥ-ı insānī) 4a/04

insāniyye [Ar.] *i.* insanlık, insana mahsus.

i. (fażā'il-i insāniyye) 1b/04

i. ye (ḥazāyiş-ı insāniyyeye) 9a/02

inşibāb [Ar.] *i.* vücutta ahlâtdan birinin

veya bazılarının nesiçlerin arasına
akıp orada toplanması.

i.+ ını 6b/06, 37b/09

inşā'allāhu [Ar.] *i.* Allah isterse, Allah

nasip ederse.

i. 38a/10

inşirāḥ [Ar.] *i.* açılma, ferahlık.

i.-ı 28b/04 28b/03

intikāl [Ar.] *i.* bir yerden başka bir yere

geçme, göçme.

i. **êt** – geçmek, göç etmek.

i.- düği 5b/02

irād [Ar.] *i.* gelir, getirme, kazanç.

ī.+ ı 6a/05, 27b/06

irādiyye [Ar.] *i.* irâdeye mensup, ihtiyâri.

i. (ḥarekât-ı irādiyye) 26a/11

irāş [Ar.] *i.* sebep olma, getirme.

ī. 7a/04

ī. **êt(d)** – ortaya çıkarmak,
sebebolmak.

ī.- er 4b/08, 10b/11, 15b/06,

18b/05, 23b/10, 27a/06, 29a/06,

37a/04, 37a/08

ī.- üp 6b/08, 18a/11

i'rāz [Ar.] *i.* yüz çevirme, başka tarafa

dönme; çekinme.

i. 2b/05

i.+ a 22a/04

irḥā [Ar.] *i.* gevşetme, bırakma.

i. **êt** – *f.* gevşetmek, sarkıtmak.

i.- üp 27a/02, 7a/11

işbāt [Ar.] *i.* şâhit ve delil göstererek

doğrusunu ortaya koyma.

i. 8a/02

ise ise.

i. 5b/11, 8b/04

isfidbāc [Ar.] *i.* çorba, et suyu ile pişmiş

sulu yemek.

i. 17a/05

ishāl [Ar.] *i.* mülâyim dışarıya çıkma.

i. 5b/11

i.+ i 31b/08

islāmī [Ar.] *öi.* İslam dinine, İslam halkına

mensup, bunlarla ilgili olan.

i. (ḥıfz-ı şihḥat-i islāmī) 2a/05

issi *i.* sıcak.

i. 5b/08, 15a/05, 19a/07, 30a/08,

33b/08

i.-y-iken 10a/09

i.+ den 05b/04

i.+ ligine 15a/01

isti'māl [Ar.] *i.* kullanma, kullanım.
i. 8b/08, 21a/06, 23b/01, 27b/06,
29b/07, 33b/04, 34b/04, 34b/09
i.+ i 13b/02, 20a/03, 21a/03, 33a/11
i.+ inde 37b/03, 6b/04
i.+ ine 6a/06, 19b/10, 23a/05,
37b/01,
i.  t(d) – kullanmak.
i.- eler 26a/01, 26a/04, 31b/08
i.- enler 36b/10
i.- mek 8b/11
i.- meyeler 32b/01
i. ol(1)n – kullanılmak.
i.- a 12b/05
i.- ur 18b/03, 6a/08
i.- maya 11a/11
i.- sa 15b/06
istifrāg [Ar.] *i.* kusma, kay.
i. 22b/03, 27a/11, 27b/04, 4a/01
i. olun – kusmak, kusulmak.
i.- up 5b/11
istifrāgāt [Ar.] *i.* kusmalar, kay etmeler.
i. 31a/07
istiġnā [Ar.] *i.* ihtiya sızlık, aġır
davranma.
i. 11a/04
istiġhāle [Ar.] *i.* bir h lden başka bir h le
ge iŐ, başkalaşma.
i. 27b/07
istiġŐāl [Ar.] *i.* elde etme, v kıf olma.
i.-i daġ yık-ı  ilmiyyeye 2b/03
istikmāl [Ar.] *i.* ikm l etme, kem le
erdirme, tamamlama.
i.+ i 3a/06
istil k 'en [Ar.] *i.* arka  st  yatarak, yatar
vaziyette.
i. 33b/05

istilz zen [Ar.] *i.* lezzet alarak, severek.
i. 19a/09
istimr  [Ar.] *i.* boŐaltım, sindirilen
gıdaların dışarı atılması.
i. 21b/11
i.+ sı 16b/04
istinŐak [Ar.] *i.* Şiddetli koklama, koklatma.
i. 4a/08, 4b/05, 36b/07
istir hat [Ar.] *i.* dinlenme, rahat etme.
i.+ de ola 34a/05
istisk  [Ar.] *i.* suyun l z munu Şiddetle
duyma, Şiddetli susuzluk.
i. 22a/01, 29a/08
istiy k [Ar.] *i.* misv k kullanma.
i. eyleye 32a/06
iŐr k [Ar.] *i.* Allah'a ortak koşma.
i.+ i 2a/07
iŐtiġ l [Ar.] *i.* meşgul olma, bir Şeyle
uġraŐma.
i.+ i 26b/04
iŐtiġh  [Ar.] *i.* meyil, yemek yeme arzusu.
i. 6b/06, 14a/09, 14b/11, 20b/04,
20b/06
i.+ yı 20b/09
i. v r – iŐtah vermek, iŐtah
artırmak.
i.-  p 32a/09
i' tib r [Ar.] *i.* saygı g sterme, ehemmiyet
verme.
i. 34b/07
i. v r – itibar vermek.
i.-  p 1b/06
i' tid l [Ar.] *i.* orta oluş, ortalama, aşırı
olmama h li.
i. 9b/06, 11a/09, 24a/08, 33a/04
i.-ı mezb r 8b/03
i.-i faraz  4a/09

i.+ den 33a/08
i.+ e 32b/11
ittifak [Ar.] *i.* birleşme, uyuşma.
i. 21a/02
ittihāz [Ar.] *i.* kullanma, elde etme.
i. olın – edinilmek, kullanmak.
i.- up 9b/05, 10a/04
iz'āf [Ar.] *i.* zayıflatma, kuvvetini azaltma.
i.+ ı 31a/08
i. ol – zayıflamak, gücü azalmak.
i. olan 31a/07
izāle [Ar.] *i.* giderme, giderilme, yok etme.
i. ét – yok etmek, gidermek.
i.- üp 37a/10
i. étme giderme, yok etme.
i.+ siyle 28b/03
'izām [Ar.] *i.* büyükler, ulular.
'i.+ dan (enbiyā-yı 'izāmından) 2b/04
'i.+ ina (aşhāb-ı 'izāmına) 2a/09

-K-

kab *i.* kabuk, dış kısım.
k.+ ı 13b/09
k.+ ından 9b/09
k.+ larından 13b/03
kabak *i.* kabak.
k. 15a/09
kabar - *f.* kabarmak.
k.- up 28b/09
kabl [Ar.] *i.* önce, öncesinde.
k. 7a/03
k.+ e'l-faşd şarāb-ı 34a/11 34a/10
k.+ e'l-hazm kuvvet-i cāzibe
18a/10
k.+ e'l-inhizām a'zāya 29a/05

kabuğ(k) *i.* kabuk, bazı bikilerin dış kısmı.
k.+ ı 13b/11
k.+ ın 15b/02
k.+ ından 10b/08, 14a/11
kabül ét(d)- *f.* kabul etmek.
k.+ üp 37b/09
kabz [Ar.] *i.* kabız, peklik.
k. 28a/03
k. ét(d) – kabız etmek,
pekleştirmek
k.- er 14b/6, 18a/02, 20a/09, 20b/04
k. ol – kabız olmak.
k.- duğda 27b/11
kaç *i.* kaç, ne kadar.
k. 35b/09
kaçan *i.* ne zaman, ne suretle.
k. 23a/11, 26b/10, 35b/05, 28b/10
kadar *ed.* kadar.
k. 11a/05
kādir [Ar.] *i.* kudret sahibi, kuvvetli, güçlü.
k. 21a/05, 21a/09, 31a/01
k. (hākim-i kādir) 1b/01
k. ol- *f.* gücü yetmek, güç yetirmek.
k.- mayup 21b/08
k.- ursa 21a/08
kāfur [Ar.] *i.* kâfur, kâfur ağacından elde edilen ıtırılı madde.
k. 36b/06, 38a/07
k.+ dan 36a/05
kā'imen [Ar.] *i.* ayakta olarak, dik olarak.
k. 19b/08
kā'ināt *i.* var olan şeylerin hepsi, mevcûdat.
k. (hālîk-ı kā'ināt) 8b/01
kākum [Far.] *i.* kuzey bölgelerde yaşayan, sansara benzer bir hayvan; bu hayvanın kürkü.
k. 32b/11

kal - *f.* kalmak.

ķ.- ur 22b/01

kalb [Ar.] *i.* kalp, yürek.

ķ.+ e 14b/04, 20b/07, 34b/10

ķ.+ i 25b/10, 35a/10

kall [Ar.] *i.* az, çok olmayan.

ķ. 19a/03

ķ.+ e (nebz-i kalle) 3b/06

ķ.+ i 20b/09, 22a/03, 22a/06

ķ. 'l-gd *i.* posas çok olan, çoğu kana dönüşmeyen gıda.

ķ.+ dur 9b/08, 10b/09,

15b/04, 15b/09 15b/10, 17b/01

ķ. 'r-riyza *i.* az hareket eden kimseler.

ķ. 29b/11

ķalya [Ar.] *i.* kavurma, kızartma.

ķ.+ sı 17b/05

ķamer [Ar.] *i.* ay, mh.

ķ.+ ñ 34b/05

ķamişlık *i.* kamişlık, sazlık.

ķ.+ lardur 4b/02

kmil [Ar.] *i.* btn, tam, noksansız; olgun.

k. 26b/05

ķan *i.* kan (*bkz.* dem)

ķ. 33a/04, 5b/11

ķ.+ ı 8a/05, 10b/01, 10b/06, 11a/07,

12b/06, 13a/01, 16a/02, 17a/10,

18a/03

ķ.+ ñ 8a/02, 10b/10, 17a/10,

34a/02

ķapu *i.* kap, medhal.

ķ.+ lar 5a/05

ķar *i.* kar.

ķ. 36a/09

ķaranfl [Far.] *i.* karanfil.

ķ. 12b/04

ķarbuz *i.* karpuz.

ķ. 15a/06, 19b/03

ķariş - *f.* karşmak.

ķ.- mş 4b/03

ķarişdur - *f.* karştrmak.

ķ.- maķ 36b/04

ķarb [Ar.] *i.* yakn.

ķ. 11a/02, 26b/11

ķ.+ dr 4b/11

ķ.+ lerdr 32b/11

ķaşr [Ar.] *i.* kısa, kıt.

ķ. 21b/06

ķsiye [Ar.] *i.* hissiz, duygusuz, kat.

ķ. (ķulb-ı ķsiyeden) 2a/06

ķat *i.* yan, kat, nezd.

ķ.+ ında 5b/01

ķaţ' t(d) - *f.* kesmek, son vermek.

ķ.+er 10b/10, 15b/07

ķatl - *f.* katmak, karştrmak.

ķ.- maya 12b/10

ķat *i.* iyice, çok, çok fazla.

ķ. 28a/07

ķavnin [Ar.] *i.* knunlar, yasalar, gerekler.

ķ.-i hfz-ı şhhati 03b/11

ķ.+ e 21a/06

ķav [Ar.] *i.* kuvvetli, güçlü.

ķ. 17b/03, 20a/10, 22b/09, 31b/06,

33a/10

ķ.+ sidr 11a/01, 13a/08

ķ. t(d) - *f.* kuvvet vermek.

ķ.- er 11b/06, 14a/06, 17b/08,

32a/10

ķ.- p 20a/04, 20a/08

ķ. ol - güçlü olmak, kuvvetlenmek.

ķ.- diysa 5a/10

ķ.- up 33a/05

ķ.- ur 23b/11, 24a/02

ķaviyy [Ar.] *i.* g¼c¼l¼, kuvvetli, pek g¼c¼l¼.
ķ.+ ü'l-g¼d¼dur 18a/01

ķavun *i.* kabakgillerden s¼r¼ngen g¼vdeli
bitki ve bunun m¼yvesi.
ķ. 15a/04

ķavurma *i.* kızartma, kavulmuş yiyecek.
ķ.+ lar 17a/09

ķaygana [Far.] *i.* alkalanıp yağda
pişirilmif yumurta.
ķ. 12b/09

ķaymak *i.* kaymak.
ķ. 13a/05

ķayna – *f.* kaynamak.
ķ.- dup 15b/02
ķ.- miş 07a/09, 12b/03, 19a/02,

ķay' [Ar.] *i.* kusma, istifrağ.
ķ. 37a/08, 37b/01, 37b/07, 5a/10
ķ.+ dan 31b/10
ķ.+ den 35a/05
ķ.+ dur 37b/05
ķ.+ uñ 35a/02
ķ. **ēt** – kusmak.
ķ.- er 37b/11
ķ.- mek 34a/11
ķ. **eyle** – kusmak.
ķ.- mek 37b/08

ķaz *i.* kaz, perde ayaklılardan bir kuş cinsi.
ķ. 12a/01

ķebāb [Ar.] *i.* kebab, ateşte kızartılmış
gıda.
k. 12b/01, 17b/09
k.+ ı 11a/10
k. **ol** – kızarmak, k¼zlenmek.
k.- an 16b/05
k.- miş 11b/08
k. **olm** – kızartılmak, k¼zlenmek.
k.- a 17b/11

ķebere *i.* gebre otu, keditırnağı, gebre
otugillerden dikenli bitki.
k. 36b/02

ķeklik *i.* keklik.
k. 6a/11, 11b/10, 12b/07,

ķelāl [Ar.] *i.* yorgunluk, bıkkınlık, usanç.
k.-ı havāss 21b/09

ķelām [Ar.] *i.* tek kelime veya kelimelerden
meydana gelmiş s¼z, ifade.
k.-ı leyyīn 2a/06
k.+ ı 32a/07

ķemāl [Ar.] *i.* en olgun ve yetişkin
d¼neminde olma, olgunluk.
k. 16b/03, 6b/02
k.-ı şışhat 3a/09
k.-i şışhati 9a/05

ķemālāt [Ar.] *i.* sahip olunan manevi
hasletler, olgunluklar.
k. 3a/08

ķemiyyet [Ar.] *i.* bir şeyin azalıp
oğalabilen ve sayı ile ifade
edilebilen durumu, nicelik.
k. 33a/04
k.+ de 33a/09
k.+ ile 22b/02

ķenār [Far.] *i.* kenar, kıyı yaka.
k.+ larında 12a/03

ķend¼ *i.* kendi, kendisi.
k. 8b/10, 20a/02

ķep(ķ) *i.* kepek.
k.+ inden 9b/07

ķerīhe [Ar.] *i.* pis, pis kokan.
k.+ si (rāyiha-i kerīhesi olan) 12a/07

ķerre [Ar.] *i.* kez, defa.
k. 29b/03, 29b/04, 29b/05, 29b/10,
37b/01

kes – *f.* kesmek, gidermek.
k.- er 15a/07, 20b/02, 38a/03

kesb [Ar.] *i.* çalışma, çaba, gayret.
k. êt – çalışmak, çabalamak.
k.- üp 16b/09

kesel [Ar.] *i.* uyuşukluk, uyuşma.
k. 6b/08, 11a/04, 34a/06,
k.+ den 23a/08

keşîr [Ar.] *i.* çok, fazla.
k.(fevâ'id-i keşîr) 34b/02
k.+ den 22a/07
k.+ i 20b/09, 22a/03
k.+ ine 22a/03
k.+ ini 22a/06
k. ü'l-fuzûl *i.* fazlalığı çoklaştıran,
artıran.
k.+ dür balgam 11a/10
k. ü'l-ğidâ *i.* posası az olan, çoğu
kana dönüşen gıdâ.
k. 17b/05
k.+ dur 9b/10 9b/09, 12b/11,
17b/02, 17b/09

keşîre [Ar.] *i.* çok, bol.
k. (fuzûl-ı keşîre) 16a/09
k.+ tü'l-eşnâf 8b/06 8b/05

keşret [Ar.] *i.* çokluk, bolluk, fazlalık.
k. 33b/02
k.+ de 33a/11

kevneyn [Ar.] *i.* iki âlem, dünya ve âhiret.
k. (hâlık-ı kevneyn) 9b/10

keyfiyyât [Ar.] *i.* keyfiyetler, hâller.
k.+ uñ 17a/03

keyfiyyet [Ar.] *i.* bir şeyin taşıdığı şu veya
bu hâl, vasıf, nitelik.
k. 22b/02
k.+ de 33a/04, 33a/08

kezâlik [Ar.] *ed.* yine öyle, yine bunun
gibi.
k. 18b/05, 18b/11, 19a/03, 25a/05,
28b/07

kezâlike [Ar.] *ed.* bu da öyle, yine öyle,
yine bunun gibi.
k. 6a/02, 11b/11, 19b/04, 26b/03,
33b/07, 34a/10, 35b/07

kıl – *f.* etmek, eylemek, meydana
getirmek.
k.- a 5a/04
k.- dı 23a/07
k.- duğı 9b/11
k.- mışdur 10a/01, 23a/04
k.- up 2b/03, 3b/04, 10a/01, 20a/10
k.- ur 17b/03

kıllet [Ar.] *i.* az, azlık.
k. 21a/06

kılmağ *i.* kılmak, yapmak, eylemek.
k.+ ıla 27b/03

kıs(ı)m [Ar.] *i.* kısım, bir bütünün bölümü.
k.+ ınuñ 9b/02
k.+ ı 15b/04

kış *i.* kış; sonbahar ile ilkbahar arasındaki,
yılın en soğuk mevsimi.
k. 5b/10, 17b/03, 29a/03, 29b/03
k.+ da 32b/09, 35b/06

kıvâm [Ar.] *i.* istenen ölçü, tav.
k. (kıvâm-ı bedene) 33a/05
k.+ da 21a/10

kıyâs [Ar.] *i.* bir şeyi diğer bir şeye göre
değerlendirme, karşılaştırma.
k. 8a/02, 8a/03

kızır – *f.* kızarmak, hararetlenmek.
k.- up 23b/07

ki [Far.] *ed.* ki (bağlaç).

k. 2a/04, 2a/09, 2b/04, 3a/03,
3a/06, 4a/04, 4a/08, 4a/10, 4b/01,
4b/04, 4b/06, 4b/09, 4b/11, 5a/03,
5a/06, 5a/09, 5a/11, 5b/03, 5b/06,
5b/10, 6a/02, 6a/07, 6a/09, 7a/03,
7b/09, 8a/03, 8a/04, 8a/05, 8b/05,
8b/09, 9a/02, 9a/03, 9a/08, 9b/04,
10a/03, 10a/11, 10b/02, 11a/02,
11a/03, 11a/05, 11a/06, 12a/03,
12a/05, 12b/03, 12b/08, 12b/09,
13a/04, 13b/06, 13b/11, 14a/02,
14b/02, 14b/08, 14b/6, 15b/03,
16a/03, 16a/07, 16a/10, 16b/02,
16b/07, 17a/02, 17a/04, 17a/05,
17b/10, 18b/03, 19a/09, 19a/10,
19b/07, 1b/02, 20a/04, 20a/06,
21a/03, 21a/05, 22a/06, 22a/10,
22b/01, 22b/06, 22b/10, 23a/02,
23a/09, 23b/07, 24a/05, 26a/05,
26a/10, 26b/02, 27a/03, 27a/10,
27b/05, 27b/09, 28a/07, 28a/11,
28b/05, 28b/08, 29b/03, 29b/05,
30b/03, 30b/06, 30b/08, 30b/10,
31a/03, 32a/02, 32b/03, 32b/06,
32b/08, 33a/01, 33a/03, 33a/09,
33b/01, 33b/02, 33b/05, 34a/03,
34b/04, 34b/08, 35a/09, 36a/01,
36a/02, 36a/05, 36b/08, 36b/10,
36b/11

kibr [Ar.] *i.* büyüklenme, ululanma.

k. (emrâz-ı kibr) 3a/08

kil-i ermeni [Far.] *i.* rumeli kili diye
bilinen ve çeşitli hastalıkların
tedavisinde kullanılan bir çeşit kil,
tıbbî kil.

k. 36b/03, 38a/05

kim [Far.] *ed.* ki (bağlaç).

k. 9b/03

kimesne *i.* kimse, kişi.

k. 10b/02, 21a/05, 34a/03

k.+ ler 31a/01

k.+ lere 17a/11, 34a/01

k.+ lerüñ 24a/07

kimse *i.* kimse, kişi.

k.+ ler 12b/01, 30b/06

k.+ leredür 19a/09

kirâm [Ar.] *i.* soyu temiz, soylu kimseler.

k. 2a/09

ķoca – *f.* kocamak, yaşlanmak.

ķ.- yup 25b/03

ķoca *i.* kocamış, yaşlı.

ķ.+ lara 19a/08

ķocald(t)–*f.* kocatmak, yaşlandırmak.

ķ.- ıdıdur 9b/08

ķ.- ur 18b/08, 7b/01

ķoruk *i.* koruk, olgunlaşmamış üzüm.

ķ. 15a/10, 36b/01

ķ.+ lu 28a/05

ķoy – *f.* koymak, bırakmak.

ķ.- alar 31b/04

ķ.- up 14a/04

ķoyı *i.* koyu, yoğun.

ķ. 5b/10

ķoyun *i.* koyun.

ķ. 6a/10, 9a/08, 11a/02, 11a/05,

11b/01, 15a/11

ķöz *i.* köz, kor, kızıl ateş parçası.

k. 12b/01

ķubā [Ar.] *i.* uçuk.

ķ. 37a/10

ķudret [Ar.] *i.* kudret, güç, hâkimiyet.

ķ.+ indendür

(‘acāyib-i ķudretindendür) 23a/02

ḳulaġ(k) *i.* kulak, işitme organı.
ḳ.+ a 37b/10
ḳ.+ uñ 24a/04

ḳulüb [Ar.] *i.* kalpler.
ḳ.+ uñ 24a/05
ḳ. -ı ḳāsiye katılaşmış olan kalpler.
ḳ.+ den 2a/06

ḳum *i.* kum.
ḳ. 12a/04, 18a/11

Ḳureyšī [Ar.] *öi.* Kureyš kabilesine mensup olan, Kureyšli.
Ḳ.(nebī-yi Ḳureyšī) 2a/04

ḳuru – f. kurumak.
ḳ.- miş 10a/05
ḳ.- yan 10a/05

ḳuru *i.* kuru, kurumuş.
ḳ. 13b/08, 14a/01
ḳ.+ sı 13a/10

ḳurūḥ [Ar.] *i.* yaralar, ülserler.
ḳ.- ı 35a/11

ḳuşmak *i.* kusmak, istifraġ etmek.
ḳ. 35a/03

ḳuşūr [Ar.] *i.* kusur, noksan.
ḳ. 22a/01

ḳuş *i.* kuş, omurgalı uçan hayvanların ortak adı.
ḳ. 11b/04, 07b/11
ḳ.+ lar 9a/08

ḳuşūr [Ar.] *i.* kabuklar, posalar.
ḳ.+ mı 10a/01

ḳuvā [Ar.] *i.* kuvvetler, güçler, takatler.
k. 21b/10, 21b/11
ḳ.+ sı 25a/08
ḳ.+ sında 16a/11
ḳ.+ ya 25a/09
k.+ yı 27a/01, 27a/07

ḳuvvet [Ar.] *i.* güç, takat, kudret.
ḳ. 18a/04, 21a/01, 21a/10, 26b/08, 38a/01
ḳ.-i 24a/01 23b/11
ḳ.-i 'akliyye 1b/03
ḳ.-i bedeni 27a/05
ḳ- i cāzibe 18a/10
ḳ.-i ḥayvāniyyenüñ 33a/07
ḳ.-i müfekkiireleri 24a/01
ḳ.-i nāfihası 16a/02
ḳ.+ i 11b/07, 12a/11, 13a/01, 17a/08, 17b/08, 18a/05, 23b/09, 33b/06, 06b/11
ḳ. vēr – kuvvet vermek, güçlendirmek.
ḳ.- üp 11a/07, 12b/06, 14a/08, 14a/09, 20b/03
ḳ.- ür 7a/07, 10b/05, 13b/10, 14a/02, 14b/02, 14b/05, 15b/05, 19b/03, 20a/11, 20b/07, 24b/03, 29b/02, 37a/09

ḳuvve [Ar.] *i.* kuvvet, güç, takat.
ḳ.+ yi 31b/04

ḳuyı *i.* kuyu.
ḳ. 18b/11

ḳuyūd [Ar.] *i.* kayıtlar, bağlar.
ḳ. 21a/05

ḳuzu *i.* kuzu.
ḳ. 11a/10

küçük *i.* küçük, çocuk.
k.+ lere 34b/10

küfr [Ar.] *i.* Cenâb-ı Hakk'a ortak koşma, küfür.
k. 2a/07

külā [Ar.] *i.* böbrekte ve idrar yolunda oluşan yara.
k. 18a/11

külli [Ar.] *i.* umûmî, bütün, hep.

k. 37b/06, 37b/07

k.+ si 31a/02

k.+ sine 30b/01

kün [Ar.] *f.* ol, olsun (emir kipi)

k. 29b/09

kürk *i.* işlendiği zaman giyecek yapmak için kullanılan hayvan postu.

k.+ leri 32b/10

kütüb [Ar.] *i.* kitaplar.

k.+ i'l-fakîrun ileyh 1a/01

-L-

lahana [Yun.] *i.* lahana.

l. 4b/03, 15b/09

lâkin [Ar.] *ed.* fakat, ama.

l. 9b/08, 10b/07, 13b/02, 18b/02
19b/01, 27a/06, 32a/11

lağve [Ar.] *i.* yüz felci, ağız çarpılması.

l. 30b/03, 37a/03

laţîf [Ar.] *i.* zevk ve ruh okşayıcı ince bir güzelliğe sahip olan, hoş, yumuşak.

l. 4a/06, 5a/04, 6b/11, 12b/02,
24b/09, 34b/09

l. (cevher-i laţîf) 26b/02

l.+ ü't-tab' ve 9a/01

l. ét – yumuşatmak, hoş etmek.

l.- er 19a/05

lâyık [Ar.] *i.* uygun, yakışır, münâsip.

l. 8a/03, 19a/10, 27a/03, 29b/03,
34b/04

l.+ dur 1b/02, 17a/07

lâzım [Ar.] *i.* gerekli, lüzumlu olan.

l. 23a/01, 26b/03, 33a/02, 34a/07,
37b/05, 07a/05

l.+ dur 4b/09, 5a/11, 6a/09, 13b/04,
16a/10, 28b/11, 31b/11, 37a/01

l. ol – lüzum etmek, gerekmek.

l.- an 20a/03

l.- andandur 32a/02

l.- duğmdan 6a/05

leben [Ar.] *i.* süt.

l. 12b/11 12b/10

lebeniyye [Ar.] *i.* sütle ilgili, sütlü.

l. 18a/09

leţâfet [Ar.] *i.* hoşluk, güzellik, incelik.

l. 16a/11

l.-i mizâcından 8b/07

l.+ inden 4a/05

leţâyif [Ar.] *i.* insanda ilâhî hakîhatleri

idrâk ve müşâhede eden kalp, ruh,
hafî vb. mânevî melekeler.

l.-i fazâ'il-i insâniyye 1b/04

levâzım [Ar.] *i.* gerekli şeyler, lüzum eden eşyalar.

l.-ı dîn 21b/03

levn [Ar.] *i.* renk, nev', çeşit.

l.-i vechi 10b/06, 25b/01

l.+ i 19a/06, 25a/07, 27a/01, 31b/06

l.+ üñ 10b/01

leyyîn [Ar.] *i.* yumuşak, mülâyim.

l. (kelâm-ı leyyîn) 2a/06

leyyinet [Ar.] *i.* yumuşaklık, yumuşama.

l. ol – yumuşamak.

l.- ıcağ 28a/04

l. vèr – *f.* yumuşatmak.

l.- üp 15b/08

leżic [Ar.] *i.* yoğun, yapışkan, kesif.

l.+ dūr 18a/09

leżiz [Ar.] *i.* tadı güzel olan, lezzetli, tatlı.

l. 6b/11, 16a/10, 17a/02, 18b/08,
24a/04

l.-i 2a/05 2a/04

l.+ ü't-ta'âm 12a/05

lezzet [Ar.] *i.* ağızla duyulan tat, bir şeyden alınan zevk.
 l.-i 28b/05 28b/04
 l.-i cesedāniyye 28b/04
 l.+ inden 37b/03
 l.+ süz 12a/06, 16a/08

libās [Ar.] *i.* elbise, giyecek şey.
 l. 32b/05, 32b/06

libben [Ar.] *i.* öz, en tatlı kısım.
 l.+ i 10a/01

līmon [Far.] *i.* limon.
 l. 20a/04, 28a/05, 29a/09, 36a/04, 36a/11
 l. (şarāb-ı līmon) 20b/06

lisān [Ar.] *i.* dil, lisan.
 l.-ı ‘Arabīde bir 3b/09
 l.+ ı 32a/08

lodos [Yun.] *i.* güneyden esen rüzgar.
 l. 35b/08

luḥūm [Ar.] *i.* etler, et yemekleri.
 l. 11a/01
 l.+ a 11a/03, 13a/11
 l.+ dur 9a/08
 l.+ uñ 16b/03
 l. (fi’l-luḥūm) 11a/01 10b/11

lübāb [Ar.] *i.* her nesnenin en iyisi, seçkini.
 l.-i ḥayvanāt 9b/11

-M-

mā’ [Ar.] *i.* su.
 m.-i bārid 31b/11
 m.-i ḥarr 30a/09

mādāmki [Far.] *ed.* mâdem, değilmi ki.
 m. 28b/08, 4b/06

mâdde [Ar.] *i.* madde, maya, cevher.
 m. 34b/09
 m.+ si 33a/07

m.+ sidür 6a/03

mâddiyye[Ar.] *i.* madde ile ilgili olan, sağlığın ve hastalığın üzerinde temellendiği özler ve enerjilerdir.
 m. (emrâz-ı mâddiyye) 06b/08
 m.+ den 23b/03

mağrūr [Ar.] *i.* gururlu, güvenilmeyecek şeye güvenip aldanmış olan.
 m. 26a/09

maḥall [Ar.] *i.* yer, bölge.
 m.+ inde 18b/03

maḥbūb [Ar.] *i.* muhabbet olunmuş, sevgili.
 m. (vuşul-ı maḥbūb) 26a/09

maḥlūḳāt [Ar.] *i.* yaratılmış şeyler, canlılar.
 m. (eşref-i maḥlūḳāt) 3a/05

maḥmūd [Ar.] *i.* iyi huylu.
 m. (dem-i maḥmūd) 11b/09

maḥrūr [Ar.] *i.* içi ateşlenmiş olan, harâretli, kızmış.
 m.+ ina 25a/11
m. ü’l-mizâc *i.* mizâcı harâretli olan, sıcak mizâçlı.
 m.+ a 13b/01

maḥşūş [Ar.] *i.* husûsîleşmiş, başkasında bulunmayan, yalnız birine has.
 m. 9a/02, 24a/02

mā’î [Far.] *i.* suya âit, su ile ilgili.
 m.+ den (ḥayvân-ı mā’îden) 12a/02

maḳşūd [Ar.] *i.* kasdolunan, istenilen şey.
 m. 3b/07

mālihulyā [Ar.] *i.* melankoli, kara sevda, manik depresif psikoz.
 m. 37a/10

ma’lūm [Ar.] *i.* bilinen, belli.
 m.-durur ki 5a/11
m. ol – f. bilinmek.
 m.- a 8a/04, 33a/03

mānī' [Ar.] *i.* engel olan, alıkoyan.
m. ol – *f.* men'etmek, geri bırakmak, alıkoyamak.
m.- a 26b/11
m.- up 22b/08
m.- ur 5a/02

marāz [Ar.] *i.* hastalık, dert, illet.
m. 8b/11
m.+ da 7b/06
m.+ lar 19a/07

marīz [Ar.] *i.* hasta, hastalıklı, illetli.
m. olanlara 4b/08

marul [Yun.] *i.* marul; bunun hekimlikte kullanılan sütü.
m. 9b/01
m.+ dur 15b/04

mā'siyet [Ar.] *i.* âsîlik, itaatsizlik, isyan.
m.+ de (emr-i mā'siyetde) 24b/06

maşrūf [Ar.] *i.* sarf olunmuş, harcedilmiş.
m. 3b/04

maştakī [Ar.] *i.* sakız, sakız ağacından elde edilen bir tür reçine.
m. 7a/09

maşriq [Ar.] *i.* Güneş'in doğduğu taraf, doğu.
m. 5a/02

maṭbūh [Ar.] *i.* tabholunmuş, pişirilmiş.
m. 9a/10

maṭlūb [Ar.] *i.* talebedilen, istenilen, aranılan şey.
m. (ḥuṣūl-ı maṭlūb) 26a/08
m.+ inuñ 25a/04

mā'tūf [Ar.] *i.* eğilmiş, bir tarafa doğru çevrilmiş, yöneltmiş.
m. 2b/03

maẓarr [Ar.] *i.* zararlar, ziyanlar.
m.+ ı 8b/01

mebde' [Ar.] *i.* evvel, başlangıç, ilk kısım.
m.+ i 35b/02

mecārī [Ar.] *i.* akıntı yerleri, bedendeki ahlatın akıştığı organların hastalıkları.
m. 6a/08

mecmū' [Ar.] *i.* cem olunmuş, toplanmış, bir araya getirilmiş, tüm.
m.+ dan 38a/05

mecnūn [Ar.] *i.* cin tutmuş, çıldırmış, deli, divâne.
m. 21b/04

meger [Far.] *ed.* meğer, oysa ki.
m. 34a/02

melāl [Ar.] *i.* usanç, usanma, bıkmak, sıkıntı.
m. 11a/06

me'kūl [Ar.] *i.* eklolunan, yiyecek.
m. 25a/01

meleke [Ar.] *i.* tekrarlayarak meydana gelen alışıklık, yatkınlık, yordam.
m.+ ye ('aql-ı melekeye) 3a/07

memālik [Ar.] *i.* memleketler, ülkeler, diyarlar.
m.+ de 33b/07

memnū' [Ar.] *i.* menedilmiş, yasak edilmiş.
m.+ dur 34a/02

men' [Ar.] *i.* yasaklama, engel koyma.
m.+ mışlardur 19b/08
m. **ét(d)** – *f.* yasaklamak.
m. + er 14a/10
m. + mışlardur 8a/02
m. + üp 20b/04
m. **étmeg(k)** yasaklamak.
m. + in 26b/05

menāfi' [Ar.] *i.* menfaatler, yararlar, çıkarlar.
m. 4b/01, 29b/06
m.-i serī'dür 34b/02
m.+ i 8a/11, 28a/11

menāhī [Ar.] *i.* haram olmuş, yapılması şer'an yasaklanmış şeyler.
m. 2a/09

menfa'at [Ar.] *i.* fayda, kâr, çıkar, yarar.
m.-i nefsdür 21a/02
m.+ i 3b/08

merāret [Ar.] *i.* acılık, tatsızlık.
m. 17a/04

mercimek [Far.] *i.* mercimek, baklagillerden bitki ve bunun tohumu.
m. 10b/09

mergüb [Ar.] *i.* rağbet edilmiş, beğenilmiş, sevilen, istenilen.
m.+ dan 26a/08

merhüb [Ar.] *i.* korkulan şey.
m.+ dan (urüz-ı merhübdan) 26a/07

merkeb [Ar.] *i.* binilecek şey, binek.
m. 33a/07

merreten [Ar.] *i.* defalarca.
m. 29b/10

mertebe [Ar.] *i.* derece, basamak, mikdar.
m.+ den 28b/11
m.+ sindedür 13a/03

merṭüb [Ar.] *i.* rutûbetli, nemli, ıslak.
m.ü'l-mizāc soğuk mizaçlı.
m. 12a/11

mesākin [Ar.] *i.* meskenler, oturulacak yerler.
m.+ üñ 5a/08

meşālih [Ar.] *i.* işler, uğraşlar.
m.-i nefis 21b/02

mesāmmāt [Ar.] *i.* cilt üzerindeki küçük delikler.
m.+ ı 28b/01

meşāne [Ar.] *i.* mesane, idrar torbası.
m.+ de 18a/11

meşelā [Ar.] *ed.* misal olarak, söz gelişi.
m. 23a/04, 29b/07

mesken [Ar.] *i.* sakin olunan yer, oturulan ev.
m. 4b/11, 5a/07

mesrūr [Ar.] *i.* memnun, sevinmiş, merâmına ermiş.
m. 26a/08

meşārib [Ar.] *i.* içecekler, içilecek şeyler.
m.+ den 2a/05

meşgūl [Ar.] *i.* bir işle uğraşan, iş görmekte olan.
m. 32a/05

meşrūb [Ar.] *i.* içilecek şey, içecek.
m.+ a 6a/06
m.+ uñ 25a/02

meṭā'im [Ar.] *i.* yenilecek şeyler, yiyecekler.
m. 2a/05

metīn [Ar.] *i.* metânetli, sağlam, dayanıklı.
m. (dem-i metin) 17b/02, 33a/10

metrūkāt [Ar.] *i.* bırakılan şeyler, miraslar.
m.+ i'l-vāli'di'l-mācīd 1a/02

mevādd [Ar.] *i.* boşlukta yer kaplayan varlıklar, maddeler.
m.+ ı 31b/02
m.+ uñ 37b/09
m. -ı fāsīde *i.* kötü, fena, bozuk maddeler.
m. 2a/06
m.+den 36a/01

mevcūdāt [Ar.] *i.* var olan şeyler,
mahlûklar.
m. (rāzıķ-ı mevcudat) 8b/01
m.+ ı (envā'-ı mevcūdātı) 1b/02

mevcūde [Ar.] *i.* var olan, bulunan.
m.-i hāfız 4b/07

mevzū' [Ar.] *i.* konu, söz konusu olan şey.
m.+ ı 3a/05
m.+ inuñ 3a/04

meyl [Ar.] *i.* eğilme, eğiklik, temayül etme.
m.+ i 16a/08
m. ét – meyletmek, eğilmek.
m.- dügi 28a/10
m. eyle – meyl eylemek, yönelmek.
m.- meyüp 16b/02

méyve [Far.] *i.* meyva, yemiş.
m.+ nüñ 13b/04

mezāk [Ar.] *i.* zevk alma, tat alma, tatma,
lezzet.
m.+ da 20a/01

mezbūr [Ar.] *i.* adı geçen, bahsedilen
husus.
m. (i'tidāl-ı mezbūr) 08b/03
m.+ lar 24a/05
m.+ lardan 4b/04, 13b/07, 37a/02
m.+ ları 7b/09
m.+ laruñ 25b/07, 33a/03, 8a/02
m.+ uñ ('ilm-i mezbūruñ) 3a/02

mezbūre [Ar.] *i.* adı geçen, bahsedilen
husus.
m.+ nüñ (umūr-ı mezbūrenüñ)
26a/04
m.+ ye (āfāt-ı mezbūreye) 22a/03
m.+ ye (şınā'at-i mezbūreye) 3a/10

mezkūr [Ar.] *i.* zikrolunmuş, adı geçen.
m.+ dur 14a/02, 18b/03, 33a/09

mezkūre [Ar.] *i.* zikrolunmuş, adı geçen.
m.+nüñ (fazālāt-ı mezkūrenüñ)
22b/07
m.+ ye (āfāt-ı mezkūreye) 22a/07

mi'de [Ar.] *i.* mide, kursak.
m. 7a/07, 7a/11, 15a/01, 19b/05,
24b/04, 30a/03, 37a/08
m.+ de 13a/10, 15a/09, 16a/04,
23a/10, 29a/11, 37b/04
m.+ den 10a/07, 15b/08,09b/07
m.+ lerine 19b/02
m.+ nüñ 37b/08
m.+ si 35a/04
m.+ si (za'f-ı m.+ si) 31b/09
m.+ ye 6b/05, 12b/02, 14a/01,
14a/08, 14b/04, 14b/08, 15b/05,
20b/03, 20b/06, 34b/09, 38a/01,
m.+ yi 15a/07, 20a/04, 20a/07,
20a/10, 20b/02

miķdār [Ar.] *i.* miktar, derece.
m. 17b/11, 21a/09, 23b/07, 26b/10,
28b/08, 30a/05, 38a/07
m.-ı mū'tedilden 27a/08
m.+ ı 13b/11, 26b/09, 38a/06
m.+ ından 18b/06

milāk [Ar.] *i.* asıl; delil, belge.
m.-i emr 26a/05

millet [Ar.] *i.* bir dinde veya mezhepte
bulunanların tümü.
m.-i rāsiye 2a/10

misk [Ar.] *i.* misk, bir çeşit koku.
m. 36b/06

miskī [Ar.] *i.* misk gibi güzel kokulu ve
siyah renkte olan.
m. 11b/07

miyāne [Ar.] *i.* orta, müteditil.
m. 21a/11

mizāc [Ar.] *i.* huy, tabiat, bir şeyle karışmış olan başka şey.
m. 8a/05, 8b/06, 21a/10
m.-i arazīsine 8b/08
m.-i bedene 8a/04 8a/05
m.-i dimāğa 27a/09
m.-i insāna 9b/10
m.-i insānı 8b/02
m.-i qalbi 35a/09 35a/10
m.-i rūḥa 14a/07, 04b/01
m.-i rūḥu 14b/01
m.-i ūitā 35b/07
m.+ a 10a/11, 11b/01, 11b/02, 13b/10, 6a/11
m.+ ı 4b/05, 09a/04, 13a/01
m.+ ina 21a/09
m.+ ina (şalāḥ-ı mizacına) 11a/03
m.+ indan (leṭāfet-i mizacından) 8b/07
m.+ ını 30a/09
m.+ ları 25b/03
mizāclu *i.* mizaçlı, tabiatlı.
m.+ lar 15a/06
m.+ lara 19a/08
mu'ālic [Ar.] *i.* ilaç veren, hekim, tabip.
m.+ lerdür 2a/11
mu'azzam [Ar.] *i.* ulu, büyük, yüce.
m. (imām-ı mu'azzam) 2b/11
mu'cezi [Ar.] *i.* icaz yoluyla kısa ve derli toplu ifade edilen, yazılan.
m. 2a/06
mucib [Ar.] *i.* icâbeden, lazımgelen, gereken.
m. 2b/02
m.+ dür 6b/06
muḥāl [Ar.] *i.* mümkün olmayan.
m.+ dür 22a/10

muḥallebi [Ar.] *i.* pirinç unu, süt ve şekerden yapılan pelte kıvamında tatlı.
m. 18a/04
muḥarrik [Ar.] *i.* tahrîk eden, yakan.
m. 23a/07
muḥîṭ [Ar.] *i.* ihâta eden, etrafını çeviren.
m. 6a/03
m. ol – kuşatmak, çevrelemek.
m.- an 4a/04
muḥtâc [Ar.] *i.* ihtiyacı olan, kendisine bir şey lâzım olan.
m.+ dur 24b/08
m.+ lardur 20a/02
muḥtelif [Ar.] *i.* ihtilâf eden, birbirine uymayan, zıt, çeşitli.
m. (aḥlāk-ı muḥtelif) 8b/04
muḥtelifetü't-ṭabāyî' [Ar.] *i.* farklı tabîatlerde olan, tabîati değişken.
m. ola 8b/06
muḥteliṭ [Ar.] *i.* karışık, karışmış olan.
m. 4a/11
muḥtell [Ar.] *i.* ihlâl edilmiş, bozulmuş.
m. olmaya 23a/09
muḥtenik [Ar.] *i.* ihtinâk eden, nefes alamayıp boğulan, boğulmuş.
m. 25b/09
muḥterik [Ar.] *i.* ihtirâk eden, tutuşup yanan, yanık.
m. ol – yanmak, tutuşmak.
m.- up 13a/10
mu'in [Ar.] *i.* iâne eden, yardımcı.
m. 27a/04, 6b/10
m. ol – yardımcı olmak.
m.- ur 14a/09, 20a/08, 26b/09

mukaddem [Ar.] *i.* önde olan, önce gelen, değerli, üstün.
m.-i re'se 37a/04

mukāvim [Ar.] *i.* mukāvemet eden, Karşı duran, direnen.
m. 36a/06

muktedir [Ar.] *i.* iktidarlı, gücü yeten.
m. ('azīz-i muktedir) 1b/01

muktezā [Ar.] *i.* iktizā eden, lâzım olan.
m. 23a/03

munşabb [Ar.] *i.* dökülüp karışan.
m. ol – dökülmek, karışmak.
m.- maya 34b/10

murād [Ar.] *i.* arzu, istek, maksat.
m. 33b/02, 5b/01

murākabet [Ar.] *i.* bakma, gözetme, göz altında bulundurma.
m. 21a/05

murattıb [Ar.] *i.* yaş ve nemli duruma getiren, nemlendiren.
m.+ dur 20b/07

musahhin [Ar.] *i.* teshîn eden, kızdıran, ısıtan.
m.+ dur 32b/06

mu'tād [Ar.] *i.* alışık, alışmış.
m. olanlara 19b/02

mū'tedil [Ar.] *i.* orta hâlde, orta kararda olan, îtidalli, vasat.
m. 9b/06, 28b/08, 33a/09
m. (dem-i mū'tedil) 11a/09
m. (ğazab-ı mū'tedil) 25a/08, 25b/01
m. (nevm-i mū'tedil) 26b/07
m.+ de (iqlīm-i mū'tedilde) 4b/09
m.+den (miqdār-ı mū'tedilden) 27a/08

m.+ dür 5b/06, 17b/07, 20b/05, 32b/05
m.+ e (riyāzat-ı mū'tedile) 23b/06
m. ola 4a/10, 8a/06
m.+ ü'l-mizāc olanlara 17a/02
m.+ üñ (ferah-ı mū'tedilüñ) 25a/11
m.+ üñ (nevm-i mū'tedilüñ) 26b/09

mū'tedile [Ar.] *i.* bkz. mū'tedil.
m.+ de (bilād-ı mū'tedilede) 5b/04

muṭābık [Ar.] *i.* uyan, uygun.
m. 8b/07

mutavassıt [Ar.] *i.* orta, ortalama.
m. ola 9b/04

muṭṭalī' [Ar.] *i.* haber almış, haberli olan.
m. 30b/11

muvāfık [Ar.] *i.* uygun, yerinde.
m. 11b/02, 08b/10

m.+ dur 11a/08, 14a/07
m. ol – uymak, uyum sağlamak.
m.- an 10a/10, 8b/08
m.- ur 21a/07, 32a/11

muvāzabet [Ar.] *i.* uğraşma, meşguliyet.
m. olun – bir işle dâimâ uğraşmak, durmadan gayret etmek.
m.- sa 11a/04

muẓadd [Ar.] *i.* karşıt, zıt.
m. 36a/06

muẓırr [Ar.] *i.* zararlı, zarar veren.
m. 22b/02
m.+ dur 7a/01, 7b/08, 19b/04

muẓtarr [Ar.] *i.* çaresiz kalmış, zorunda kalmış, zorlanmış.
m.+ dur 6a/06, 4a/08, 22a/09, 24b/11

m. ol – mecbur kalmak.
m.- duıkları 19b/11

mübālağa [Ar.] *i.* abartı, abartma.
m. olun – abartılmak.
m.- a 16b/03

müberhen [Ar.] *i.* delil ile ispât edilmiş,
âşikar, belli.
m.+ dür 3a/03

mücāveret [Ar.] *i.* mücāvirlük, yakınlık.
m.+ i 34b/10

müctemī' [Ar.] *i.* ictimâ eden, toplu,
birikmiş.
m. 24b/10
m. ol – toplamak, biriktirmek.
m.- an 5b/10
m.- up 22b/01

müdāvemēt [Ar.] *i.* devâm etme, bir işi ara
vermeden sürdürme.
m. 7a/01, 7a/11, 11a/05
m.+ i 17b/01
m. eyle – devam etmek.
m.- se 10b/03
m. olun – sürdürülmek, devam
edilmek.
m.- maya 18b/01

müdāvī [Ar.] *i.* devâ bulan, iyileştiren.
m. 2a/10

müddet [Ar.] *i.* zaman, vakit, bir şeyin
uzayıp sürdüğü zaman.
m. 16b/11
m.+ de 35b/10
m.- hayāt yaşam süresi, ömür.
m.+ da 26b/06
m.+ ında 24b/08

muḍḥike [Ar.] *i.* güldürücü, komik olaylar.
m.+ ye (eḥādiş-i muḍḥikeye)
31a/01

mü'eddī [Ar.] *i.* sebebolan, doğuran.
m. ol – sebebolmak, doğurmak,
meydana getirmek.
m.- ur 27a/10
m.- urısa 22a/05

mü'ellefāt [Ar.] *i.* eserler, telif edilen
yazılar.
m.+ ından 3b/11

mü'eşşirāt [Ar.] *i.* te'sir eden, etki
oluşturan unsurlar, etkenler.
m.-ı ğayr-ı ṭabī'iyeden 9a/01

müfekkire [Ar.] *i.* düşünme gücü, yeteneği.
m.+ leri (kuvvet-i müfekkireleri)
24a/01

mühlik [Ar.] *i.* helâk eden, öldüren,
öldürücü.
m.+ dür 25b/09

mühtedi [Ar.] *i.* ihtidâ eden, hidâyete
erişen.
m. ol – hidayet bulmak, erişmek.
m.- dum 3b/06

mükerrem [Ar.] *i.* muhterem, aziz, hürmet
ve ta'zime erişmiş olan.
m. (muḳtedā-yı mükerrem) 2b/11

mükerrer [Ar.] *i.* tekrarlanmış, tekrar
olunmuş.
m. (gül-i mükerrer) 28a/03

mülāşık [Ar.] *i.* iltisaklı, bitişik, yapışık.
m. olmaya 32b/07

mülāyim [Ar.] *i.* yumuşak huylu, uygun;
pekliği olmayan.
m. 6a/11, 10a/10, 11b/03, 16a/07,
32b/05, 32b/07
m.+ dür 11a/02, 9b/10

mülük [Ar.] *i.* melikler, hükümdarlar.
m. 16a/10

mümkin [Ar.] *i.* mümkün, olabilir, imkan dahilinde olan.

m. ol – mümkün olmak.

m.- mayup 27b/06

münāsib [Ar.] *i.* uygun, yerinde, yakışık.

m.+ dür 13a/08, 13b/02, 32b/10

müneccimîn [Ar.] *i.* yıldızların hareket ve vaziyetlerinden hüküm çıkaran kimseler, falcılar.

m. 5b/01

münfa'îl [Ar.] *i.* infîâl eden, etkilenmiş, edilgin.

m. olmaz 36a/03

münfağ [Ar.] *i.* ayrılmış olan, ayrılan, nifak yaratan.

m.-ı beden bedenden ayrılan.

m. 21a/01

münhadir [Ar.] *i.* inhidar eden, inen.

m. ol – *f.* inhidâr etmek, inmek.

m.- ur 9b/08, 10a/07, 15b/08

münzir [Ar.] *i.* kötü âkıbetten haber verip korkutan.

m.+ dür 35b/06

mürekkeb [Ar.] *i.* terkip edilmiş, iki veya daha fazla unsurun birleşiminden oluşan.

m. ol – birleşmek, terkip olmak.

m.- duğından 6a/01

müshîl(e) [Ar.] *i.* ishal ettiren, dışkıyı kolayca dışarı attıran ilaç.

m. 22b/03, 36a/02

müstefād [Ar.] *i.* kazanılmış, kâr edilmiş.

m. (‘aql-ı müstefād) 3a/07

müstehîl [Ar.] *i.* mümkün ve kabil olmayan.

m. olur 13a/11, 15a/05

müstehimman [Ar.] *i.* hamama dahil olan, hamama giren.

m. 29b/09

müstelibü'l-aql [Ar.] *i.* aklını kaçırmış, cinnet geçirmiş olan.

m. 21b/04

müstemirr [Ar.] *i.* istimrâr eden, sürekli, devamlı.

m. 24b/09

müstemirren [Ar.] *i.* sürekli olarak.

m. 27b/05

müşābehēt [Ar.] *i.* benzeyiş, benzeme.

m.+ i 27b/07

müşābih [Ar.] *i.* benzeyen, benzer.

m. 13b/05, 31a/03

m. ol – benzemek, dönüşmek.

m.- mayup 27b/02

müşahede [Ar.] *i.* şahitlik, tanıklık.

m. etmek bir şeyi gözle görmek, şahadet etmek.

m.+ dür 24a/08

müşted [Ar.] *i.* şiddetlelen, azan.

m.+ dür 3a/10

mütāla'a [Ar.] *i.* okuma, tedkîk etme.

m.+ sına 3b/04

müte'affin [Ar.] *i.* bozulmuş, çürümüş.

m. 12a/08, 4b/01

m. ol – kokuşmak, bozulmak.

m.- maya 12a/06

müte'allik [Ar.] *i.* taalluk eden, ilgili, bağlı.

m. 4a/03

m. ol – bağlanmak, ilgilenmek.

m.- ur 32a/01

müte'assır [Ar.] *i.* güçleşen, zor, çetin.

m.+ dur 8a/03

müte'ahhîrîn [Ar.] *i.* son zamanlarda yetişenler.
m. (eṭṭibbā-yı müteahhîrîn) 36b/07

müteğayyir [Ar.] *i.* değişen, başkalaşan.
m. 4b/01
m. ol – başkalaşmak, değişmek.
m.- ması 13b/05
m.- mış 35b/04
m.- up 25a/07
m.- ur 04b/06

mütehallil [Ar.] *i.* tahallül eden, erimiş, çözülmüş.
m. 16b/05, 26b/03, 6a/05
m. ol – erimek, çözülmek.
m.- duğundan 24b/10
m.- mayup 16b/08
m.- up 22b/11

müteḳaddimîn [Ar.] *i.* evvelden gelip geçenler, eskiler.
m. (ḥükemā-yı müteḳaddimîn) 36b/07

mütekeddir [Ar.] *i.* tekeddür eden, kederli, kederlenmiş.
m. ol – kederlenmek.
m.- up 35b/09

müterācī' [Ar.] *i.* rüçü eden, geri dönen.
m. 16b/08

müteşā'id [Ar.] *i.* yukarı çıkan, yükselen.
m. olan 4b/04, 16b/07

mütevakkī'ül-ḥuşûl [Ar.] *i.* medet eyleyen, bekleyen, uman.
m. olmağ(k) beklemek, ummak.
m.+ ıla 33b/03

mütevāliyāt [Ar.] *i.* art arda gelen, üst üste, bir düziye olan.
m. (şalavāt-ı mütevāliyāt) 2a/02

müteveffir [Ar.] *i.* çoğalan, ziyadeleşen.
m. 24b/10

mütevellid [Ar.] *i.* meydana gelen, doğan.
m. 21a/11, 23b/05
m. ol – doğmak, ortaya çıkmak.
m.- up 13b/07, 15a/02
m.- ur 16a/09

müteżādde [Ar.] *i.* birbirine zıt olan, zıtlık arz eden.
m.+ den (anāsır-ı müteżāddeden) 6a/01

müt'ibe [Ar.] *i.* it'âbeden, yorgunluk veren.
m. 6a/04
m.+ den (ḥareket-i müt'ibeden) 33b/08

müttefik [Ar.] *i.* bağdaşmış, birleşmiş.
m.+ lerdür 36b/08

müyesser [Ar.] *i.* kolay gelen, kolaylıkla olan.
m. 3a/09

müz'ifāt [Ar.] *i.* zayıflıklar, zayıflatıcılar.
m.+ uñ 31a/08

müzmine [Ar.] *i.* eskmiş, süreğen.
m. (emrāz-ı müzmine) 24b/05

-N-

nādire [Ar.] *i.* az, ender bulunur.
n. 31a/01

nāfi' [Ar.] *i.* menfaatli, faydalı, yararlı.
n. 13a/03, 07b/05
n.+ dür 6b/10, 7a/10, 12a/10, 17a/10, 20a/06, 24a/11, 29b/02, 29b/09, 36b/01, 36b/09
n. ol – fayda varmek, yaramak.
n.- a 38a/09
n.- up 38a/01
n.- ur 21a/09

nāfiḥa [Ar.] *i.* nefh edici, üfleyici, üfüren.
n.+ sı (kuvvet-i nāfiḥası) 16a/02

nağme [Ar.] *i.* âhenk, ezg, güzel ses.
n.+ ler 24a/04, 26a/01

naḥîf [Ar.] *i.* zayıf, arık.
n. 33b/09

nākış [Ar.] *i.* noksan, eksik, kusurlu.
n.+ a 6a/05

naḫıyye [Ar.] *i.* temiz, pâk.
n. (ebdân-ı naḫıyye) 36a/02

naḫş étme *i.* eksiltme, azaltma.
n.+de 33b/01

nār [Far.] *i.* nar. (bkz. anār)
n. 15a/10, 36a/03, 36a/11, 38a/03

nās [Ar.] *i.* insanlar, halk.
n. 21a/04, 37b/10
n. (a'kıl-ı nās) 9a/02
n.+ a (cemî'-i nāsa) 11a/08
n.+ uñ 3b/08

nāṭıka [Ar.] *i.* düşünüp söyleme hassası,
kuvveti olan.
n. (nefs-i nāṭıka) 1b/04
n.+ nuñ (nefs-i nāṭıkanuñ) 3a/06

nazar [Ar.] *i.* bakma, bakış, göz atma.
n. 1b/06
n. ét(d)– nazar etmek, bakmak.
n.- üp 24a/07

ne *i.* soru zarfı.
n. 11a/05, 14a/04

Nebevî [Ar.] *i.* nebî'ye, peygambere âit.
N.+ de (Tıbb-ı Nebevî'de) 14a/02

nebî [Ar.] *i.* haber getiren, peygamber.
N. 37b/06
n.-yi Kureyşî 2a/04

nebz-i kalîl [Ar.] *i.* sınırlı bilgi elde etme,
kısıtlı bildirilme.
n.+ e 3b/06

necât [Ar.] *i.* kurtuluş, halâs bulma.
n.+ dur 3a/09

nece *i.* 1.nasıl, ne türlü, ne denli.
n. 7b/07, 18b/03
2.bâzı, birkaç, birçok.
n. 21a/04, 30b/06,

nedâvet [Ar.] *i.* yaşlık, nemlilik.
n. 30a/05

nedeñlü *i.* ne denli, ne ölçüde, ne şekilde.
n. 5a/07

nef [Ar.] *i.* yarar, fayda.
n.+ i 21a/04, 36b/02

nefî [Ar.] *i.* yararlı, faydalı.
n.+ dür 20b/08

neffâh [Ar.] *i.* şişirici, şişkinlik yapan.
n.+ dur 10b/08, 17b/05

nefh [Ar.] *i.* koku.
n.+ i 14a/01, 19a/03

nefh [Ar.] *i.* şişme, şişkinlik.
n. 18a/06
n.+ i 10b/09

nefs [Ar.] *i.* ruh, can, hayat.
n. 21b/09, 24b/01, 08a/06
n. (aḥlâk-ı nefis) 8a/04
n. (başt-ı nefis) 28b/03
n. (meşâlih-i nefis) 21b/02
n.+ dür (menfa'at-i nefsdür) 21a/02
n.+ e 20a/10
n.+ i 26b/05
n.+ inden 21b/10
n.+ inuñ 21a/07
n.+ leri 16b/01
n.+ uñ 26b/04, 28a/10

nefsânî [Ar.] *i.* canlılığın uyandırdığı
arzularla ilgili.
n.+ ye (sükün-ı nefsanîye) 24b/11

nefsāniyye [Ar.] *i.* nefsānî olan, canlılığın uyandırdığı arzularla ilgili.

n. 28b/05, 31a/03

n. (ā`rāz-ı nefsāniyye) 6a/03

n. (harekāt-ı nefsāniyye) 24b/07, 31a/06

n.+nin 3b/11

n.+ nūñ 24b/06

n. (infi`ālāt-ı nefsāniyyenūñ)

25a/01

n.+ ye 27a/08

n.+ yi 27a/02

nefs-i nāṭıka [Ar.] *i.* insan ruhu, insanın canlılar arasındaki yerini belirleyen cevher.

n. 1b/04

n. + nuñ 3a/06

nehār [Ar.] *i.* gündüz, sabah.

evvel-i n.+ dan 34b/03

nesne *i.* nesne, şey.

n. 36a/05

n.+ lerden 4b/07

n.+ lere 6b/01

n.+ nūñ 9b/11

neşāt [Ar.] *i.* sevinç, neşe, şenlik.

n. 21a/02, 8a/06

n.+ ına 21a/08

n. vēr – mutluluk vermek.

n.- üp 23b/01

n.- ür 25a/10, 31b/05

neşv ü nemā [Ar.] *i.* yetişip büyüme.

n.+ ya 5b/05

nētekim *ed.* zîra, nasıl ki.

n. 7b/06, 18b/04, 23b/11, 25a/02,

29b/09, 32a/06, 35b/01, 37a/06

nev` [Ar.] *i.* tür, çeşit.

n.+ dūr 9a/07

n.+ i 9a/07, 9a/08, 9a/09, 9a/10, 9a/11, 09b/01

n.+ inden 6b/02

n.-i ādem ademoğlu, insan.

n.+i 1b/03

n.-i insān insanoğlu.

n. 19b/10, 22a/09

n.+ uñ 8b/03

nevm [Ar.] *i.* uyuma, uyku.

n. 23a/05, 26a/10, 26b/06

n.-i mū`tedil 26b/07

n.-i mū`tedilūñ 26b/09

n.+ den 27b/10

neẓāfet [Ar.] *i.* temizlik, pâklik.

n.-i beden 29b/06

neẓāret [Ar.] *i.* bakma, bakış, etrafı görme, seyir.

n. 33a/05

n.+ i 25a/05

n. vēr – güzellik katmak, bakma arzusu vermek.

n.- ür 10b/07

nezle [Ar.] *i.* nezle, burun akması.

n. 27a/06

n.+ si 31b/09

nıkrīs [Ar.] *i.* ayak şişmesi, gut hastalığı.

n. 37a/10

ni`ām [Ar.] *i.* nîmetler, yiyecekler.

n. 32a/04

n.+ uñ (erbāb-ı ni`āmuñ) 16a/10

nigerān [Far.] *i.* bakan, seyreden.

n. ol – bakmak, seyirci olmak.

n.+ up 26a/07

nımbirişt [Far.] *i.* rafadan, az pişmiş.

n. 12b/08

nisbet [Ar.] *i.* kıyaslama, ölçü.

n. 4a/08, 13a/11, 18b/11

nisyān [Ar.] *i.* unutmama, unutkanlık.
n. 37a/08

noḥūd [Far.] *i.* nohut.
n. 9a/07, 10b/04

nukra [Ar.] *i.* vücutta oluşan şişlik.
n. 37a/07

noḫṣān [Ar.] *i.* eksiklik, eksilme.
n.+ da 6a/04
n.+ da (taraf-ı noḫṣānda) 33a/10
n. vēr – eksiltmek, kusur vermek.
n.- düğinden 22b/04

nukūṣ [Ar.] *i.* nakışlar, resimler.
n. 24a/07, 28a/10

nūr [Ar.] *i.* parıltı, parlaklık, nur.
n.- ı 2b/08

nutḫ [Ar.] *i.* söz, konuşma, söyleyiş.
n. 21b/06

nūfūz [Ar.] *i.* içe geçme, işleme.
n.+ ı 4a/06
n. ét(d) – etkilemek, işlemek.
n.+ üp 29a/05

-O-

ocaḫ *i.* ocak; ateş yakmaya yarayan,
pisirme, ısıtma, ısınma vb.
amaçlarla kullanılan yer.
o.+ da 11b/08, 16b/05

oḡlak *i.* oḡlak, keçi yavrusu.
o. 11a/08

oḡlancuḫ *i.* çocuk, küçük erkek çocuk.
o.+ lar 38a/08
o.+ lara 31b/08

oḫ *i.* yayla atılan, ucu sivri demirden ve
arkası tüy şeklinde olan, ince ve
kısa tahta.
o. 24b/02

oḫu – *f.* okumak, kıraat etmek.
o.- yup 24a/06

oḫumak *i.* okumak.
o. 24a/03

ol *i.* O 1. işaret sıfatı.
o. 1b/01, 2a/03, 2a/08, 5b/03,
21a/06, 23b/07, 27b/04, 34b/06,
35a/09, 35b/01, 35b/02, 35b/11,
37b/05
2. işaret zamiri.
o.+ dur 5b/10, 9b/03, 9b/04,
10a/03, 11a/06, 12a/03, 12b/03,
17a/02, 28a/07, 28a/11, 32b/03,
36a/01
aña *i.* ona (ol'un yönelme hâli)
3a/04, 3b/08, 22b/07, 24b/08,
26b/01, 29b/05, 30b/08, 37b/09
anı *i.* onu (ol'un belirtme hâli)
a. 4a/08, 4b/05, 20b/10, 33b/01
anlaruñ *i.* onların.
a.+uñ 5a/01, 7a/10, 16a/11
anuñ *i.* onun (ol'un ilgi hâli)
7b/03, 7b/08, 9a/09, 30b/09,
34b/09, 35a/07, 35b/03

ol – *f.* 1. olmak.
o. 29b/11
o.- a (vāḫī' ola) 31a/11
o.- a (etmiş ola) 5b/06
o.- a (dāhil ola) 5a/07
o.- a (ḫāşıl ola) 4a/09, 12a/08,
28b/11
o.- a (ḫāvī ola) 32b/08
o.- a (ḫāliş ola) 4b/07
o.- a (istirāhatde ola) 34a/05
o.- a (ma'lüm ola) 8a/04, 33a/03
o.- a (mānī' ola) 26b/11
o.- a (meşgül ola) 32a/05

o.- a (mū'tedil ola) 4a/10, 8a/06
o.- a (muhtelifetü'ṭ-ṭabāyī'ola)
8b/06
o.- a (mutavassıṭ ola) 9b/04
o.- a (nāfī' ola) 38a/09
o.- a (rūṣen ola) 28a/09
o.- a (sākin ola) 4b/09
o.- a (sālīm ola) 9a/06
o.- a (vāşıl ola) 10b/04
o.- a (vesīle ola) 22a/08
o.- a (zāhir ola) 34a/02, 35b/11
o.- a (ziyāde ola) 29a/04
o.- amayup (cüz'-i 'uzv olamayup)
22a/11
o.- an 18a/07, 20a/02
o.- an (zarūrī olan) 24b/07
o.- an (ğazabdan olan) 26b/08
o.- an (Raḥmān olan) 3a/06
o.- an (ḥādiş olan) 8b/08
o.- an (muvāfiḳ olan) 8b/11
o.- an (bā'iş olan) 22a/07
o.- an (cevher-i ḥayāt olan) 22b/05
o.- an (dāll olan) 17a/03
o.- an (ḥāşıl olan) 4a/05
o.- an (ğıdā olan) 9a/06
o.- an (kebāb olan) 16b/05
o.- an (lāzım olan) 20a/03
o.- an (maṭbūḥ olan) 9a/10
o.- an (menāfī' olan) 4b/01
o.- an (muḥiṭ olan) 4a/04
o.- an (muvāfiḳ olan) 10a/10, 8b/08
o.- an (müctemī' olan) 5b/10
o.- an (mütesā'id olan) 16b/07,
4b/04
o.- an (şādır olan) 26a/11
o.- an (vārid olan) 27b/01, 27b/03
o.- an (zi'āf olan) 31a/07

o.- an (ziyāde olan) 34a/01
o.- andandur (lāzım olandandur)
32a/02
o.- andur (müşābih olandur) 31a/04
o.- andur (ḥāşıl olandur) 12a/05
o.- anı (evfaḳ olanı) 9a/04
o.- anı (müşābih olanı) 13b/06
o.- anlara (ḥarrü'l-mi'de olanlara)
7a/06
o.- anlara (marīz olanlara) 4b/08
o.- anlara (mu'tād olanlara) 19b/02
o.- anlara (mū'tedilü'l-mizāc
olanlara) 17a/02
o.- anlara (şafrevī olanlara) 20a/05
o.- anlara (semüz olanlara) 33b/10
o.- anlara (za'f-ı mi'desi olanlara)
31b/09
o.- anlara (za'if olanlara) 18a/07
o.- anlara (ziyāde olanlara) 34b/11
o.- anlardur (maḥşuş olanlardur)
9a/03
o.- anlaruñ (üzre olanlaruñ) 23b/04
o.- anuñ (ḥavfnāk olanuñ) 25a/06
o.- dı (zarūrī oldu) 26b/02, 27b/05
o.- dı (aḥlāḳ-ı muhtelif oldu) 8b/04
o.- dı (bi'z-zātī ḥıfz-ı şıḥhat oldu)
3b/07
o.- dı (emr-i zarūrī oldu) 22b/09
o.- dı (vācib oldu) 8b/05
o.- dı (zarūrī oldu) 26b/06
o.- dılar (helāk oldılar) 30b/07,
36b/11
o.- dıyısı (ḥāşıl oldıysa) 26b/01
o.- dıyısı (ḳavī oldıysa) 5a/10
o.- dıysa (umürdan oldıysa) 33a/02
o.- duğı (sünnet olduğı) 34b/02
o.- duğı (sākin olduğı) 5a/03

o.- duğından (arīz olduğından)
8b/03
o.- duğından (bi'l-küllīye mütehallil
olduğından) 24b/10
o.- duğından
(ceyyīdü'l-cevher olduğından)
16a/06
o.- duğından (lāzım olduğından)
6a/05
o.- duđından (mużırr olduđından)
22b/02
o.- duğından
(mürekkeb olduğından) 6a/01
o.- duğından (rāṭıb olduğından)
12a/09
o.- duğında (ķabz olduğında) 27b/11
o.- duğında (üzre olduğında) 33a/04
o.- duğında (dāhıl olduğında) 30a/05
o.- duđdan (hażm olduđdan)
23a/10, 29a/11
o.- duđları (mużṭarr olduđları)
19b/11
o.- duğları (sākin olduğları) 36b/05
o.- dum (muhtedī oldum) 3b/06
o.- ıcaķ (hażm olıcaķ) 18a/03
o.- ıcaķ (fāriğ olıcaķ) 35a/06
o.- ıcaķ (ğālib olıcaķ) 19b/06
o.- ıcaķ (ḥāşıl olıcaķ) 6b/04
o.- mada (eyü olmada) 11b/01
o.- madan (ḥādiş olmadan) 19a/07
o.- madın (hażm olmadan) 6b/06
o.- maduğları (ḥālī olmaduğları)
37b/04
o.- mamaķ (mū'tedil olmamaķ)
33a/10
o.- mamasına (cem' olmamasına)
22b/08

o.- maya (muhteliṭ olmaya) 4a/11
o.- maya (muhtell olmaya) 23a/09
o.- maya (mülāşık olmaya) 32b/07
o.- maya (münşabb olmaya) 34b/10
o.- maya (müte'affin olmaya)
12a/06
o.- maya (şādān olmaya) 26a/09
o.- maya (zāhir olmaya) 17a/05
o.- mayup (devā'iyeye olmayup)
6a/10
o.- mayup (dāhıl olmayup) 30b/08
o.- mayup (hażm olmayup) 16a/09
o.- mayup (iḥtiyāc olmayup) 5b/05
o.- mayup (ķādir olmayup) 21b/08
o.- mayup (mümkin olmayup)
27b/06
o.- mayup (müşābih olmayup)
27b/02
o.- mayup (mütehallil olmayup)
16b/08
o.- mayup (şāliḥ olmayup) 35a/10
o.- maz (ḥāşıl olmaz) 11a/06,
16b/02
o.- maz (münfa'il olmaz) 36a/03
o.- mış (müteğayyir olmuş) 35b/04
o.- sa (dā'im olsa) 22b/11
o.- sa (müstemmir olsa) 24b/09
o.- sun (olsun için) 26b/06
o.- sun (serī' olsun) 4a/06
o.- sun (üzerine olsun) 2a/04
o.- up (ķādir olup) 21a/10
o.- up (vāķī' olup) 23b/05
o.- up (ḥāşıl olup) 25a/04
o.- up (zāhir olup) 35b/07
o.- up (vāķī' olup) 36b/10
o.- up (ālim olup) 21a/06
o.- up (ārız olup) 21b/09

o.- up (azbū't-ṭa'ām olup) 17a/03
o.- up (beden-i insān olup) 3a/06
o.- up (beyāz olup) 13b/11
o.- up (eksik olup) 34a/01
o.- up (faẓīlet olup) 30b/11
o.- up (ḥāşıl olup) 31a/06
o.- up (ġidā olup) 16a/05
o.- up (güzel olup) 16a/07
o.- up (ḥāliş olup) 4a/11
o.- up (haẓm olup) 11b/11
o.- up (mānī' olup) 22b/08
o.- up (muḥterik olup) 13a/10
o.- up (muẓadd olup) 36a/06
o.- up (müctemī' olup) 22b/01
o.- up (mülāyim olup) 32b/07
o.- up (müteḥallil olup) 22b/11
o.- up (müteġayyir olup) 25a/07
o.- up (mütekedir olup) 35b/09
o.- up (mütevellid olup) 13b/07,
15a/02
o.- up (nāfī' olup) 38a/01
o.- up (nikerān olup) 26a/07
o.- up (şa'b olup) 16b/04
o.- up (şā'ī olup) 3b/01
o.- up (şāfī olup) 4b/06
o.- up (sākin olup) 12a/04
o.- up (ṭārī olup) 22a/01
o.- up (ṭavīlū'l-ömr olup) 10b/04
o.- up (sebeb-i ḳavī olup) 33a/05
o.- up (sehlū't-taḥallül olup) 24b/09
o.- up (semyye olup) 22b/03
o.- up
(mevcūde-i ḥāfiẓ olup) 4b/07
o.- up (şoñra olup) 23a/10
o.- up (şular olup) 28a/09
o.- up (şer'ī olup) 2b/04
o.- up (üzere olup) 8a/07, 9b/06

o.- up (vāḳī' olup) 23a/08, 29a/09,
34a/07
o.- up (yaramaz olup) 21b/05
o.- up (yumsaş olup) 15a/03
o.- up (zarūrī olup) 27b/01
o.- up (zā'il olup) 21b/03
o.- ur ('usri'l-haẓm olur) 16b/09
o.- ur (haẓm olur) 10a/06, 14b/01,
18a/02
o.- ur (ārız olur) 11a/05
o.- ur (ḥāşıl olur) 16b/05
o.- ur (mu'īn olur) 27a/05
o.- ur (cā'iz olur) 34a/03
o.- ur (rāġıb olur) 08a/08
o.- ur (ārız olur) 23b/06, 35a/08
27a/10, 30b/03
o.- ur (bāṭıl olur) 25a/08
o.- ur (fāsīd olur) 15a/10
o.- ur (ġāh olur) 33b/02
o.- ur (ḥāşıl olur) 15a/02, 15b/01,
16a/05, 22a/02, 24b/01, 28b/05
o.- ur (ḥāyice olur) 34b/06
o.- ur (haẓm olur) 12b/09, 14b/05,
15a/11, 15b/05, 17b/09, 18a/01
o.- ur (ile olur) 33a/11
o.- ur (ḳavī olur) 23b/11, 24a/02
o.- ur (mānī' olur) 5a/02
o.- ur (mu'īn olur) 14a/09, 20a/08,
26b/09
o.- ur (muvāfiḳ olur) 21a/07, 32a/11
o.- ur (mü'eddī olur) 27a/10
o.- ur (münḥadar olur) 10a/07,
15b/08, 09b/08
o.- ur (müsteḥīl olur) 13a/11,
15a/05
o.- ur (müte'alliḳ olur) 32a/01
o.- ur (müteġayyir olur) 4b/06

o.- ur (mütevellid olur) 16a/09
o.- ur (nāfī° olur) 21a/09
o.- urın (zāmin olurın) 37b/02
o.- urısa (mu'diyy olur-ısa) 22a/05
o.- urlar (mu'īn olurlar) 6b/11
o.- urlar (hazm olurlar) 12a/02
o.- ursa (dahı olursa) 29b/09
o.- ursa (keşretde olursa) 33b/01
o.- ursa (dā'im olursa) 26b/03
o.- ursa (kādır olursa) 21a/08
o.- ursa (vākī° olursa) 28a/03
o.- urum (şā'im olurum) 8a/09
2. Bulunmak, mevcut olmak, var olmak.
o.- a (taşāvır ola) 28a/10
o.- an (arasında olan) 5b/08
o.- an (başda olan) 37a/09
o.- an (bedeninde olan) 32a/03
o.- an (çok olan) 23b/10
o.- an (rāyiḥa-i kerīhesi olan) 12a/07
o.- an (tereler olan) 4b/03
o.- an (yerlerde olan) 5a/08
o.- andur (rāyiḥası olandur) 14b/02
o.- anlar (ḥafaḳānı olanlar) 32b/01
o.- anuñ (ğazabı olanuñ) 25a/03
o.- ıcaḳ (ḥılṭ olıcaḳ) 15a/10
o.- ıcaḳ (leyyinet olıcaḳ) 28a/04
o.- maya (taḡ olmaya) 5a/02
o.- sa (çok olsa) 35b/06
o.- up (rāyiḥası olup) 13a/04
o.- up (yerde olup) 4b/11
o.- ur (az olur) 14b/11, 15b/11,
o.- ur (çok olur) 35b/04
o.- ur (vechi olur) 25a/05

3. Olmak; bir durum içerisinde bulunmak, bir duruma dāhil olmak.
o.- a (semüz ola) 11a/07
o.- a (mülāyim ola) 16a/08
o.- a (açuk ola) 5a/03
o.- a (artamada ola) 28b/09
o.- a (āveng olmuş ola) 14a/01
o.- a (bişmiş ola) 09b/06
o.- a (datlu ola) 13a/05
o.- a (kebāb olmuş ola) 11b/08
o.- a (ḳurumış ola) 10a/05
o.- a (rāyiḥalu ola) 16a/11
o.- a (tāze ola) 12b/08, 13a/04
o.- a (yaḳılmış ola) 30b/09
o.- a (yüksek ola) 5a/07
o.- alar (kimesneler olalar) 31a/01
o.- an (ayrılmış olan) 9b/09
o.- an (bārid olan) 4a/08
o.- an (şovuk olan) 33b/07
o.- an (tāze olan) 10a/06
o.- an (yunmuş olan) 32b/06
o.- andan (bişmiş olandan) 12b/02
o.- andur (ince olandur) 13b/11
o.- anı (datsuz olanı) 14b/07
o.- anlar (etlü olanlar) 31b/07
o.- anlar (ḥarru'l-mizāc olanlar) 18a/08
o.- anlar (ḳalīlü'r-riyāza olanlar) 30a/01
o.- anlar (şedīdü't-te'şīr olanlar) 9a/02
o.- anlar (üzere olanlar) 25b/03
o.- anlar (za'īf olanlar) 35a/05
o.- anlara (ḥarr olanlara) 13a/01
o.- anlara (şebābda olanlara) 12a/10
o.- maḳ (üzere olmak) 7b/08

o.- maya (karişmiş olmaya) 4b/04
o.- mayan (ayrılmış olmayan)
9b/07
o.- mayup (yeñi olmayup) 28a/08
o.- mış ola (āvenğ olmuş ola) 14a/01
o.- mış ola (kebāb olmuş ola)
11b/08
o.- sa (ışıcak olsa) 35b/10
o.- sa (şāfī olsa) 35b/09
o.- up (şovuk olup) 35b/08
o.- up (şāfī olup) 4a/11
o.- up (büyük olup) 5a/05, 28a/08
o.- up (harru'l-mi'de olup) 19b/01
o.- up (harru'l-mizāc olup) 12a/09,
20a/05, 31b/06
o.-up (lezizü't-ṭa'ām olup) 12a/06
o.- up (lezzetsüz olup) 12a/06
o.- ur (şihhatde olur) 25b/04
o.- ur (şovuk olur) 5a/08, 25b/07
**4. Olgunlaşmak, yenilecek hâle
gelmek.**
o.- mış (olmuş ola) 13b/06, 14b/03
o.- mış (kemāl ile olmuş) 6b/02
5. Yapılmak, üretilmek.
o.- an (unından olan) 10a/02
olm – f. olunmak, edilmek.
o.- a 29b/07, 30a/08, 34b/04,
36a/08, 36b/07, 37a/03
o.- a (isti'māl olına) 12b/05
o.- a (kebāb olına) 17b/11
o.- an 12b/02, 27b/06, 34a/03
o.- an (zıkr olınan) 4b/06
o.- mayup 37a/02
o.- sa 29b/08
o.- up 36a/07, 38a/07
o.- up (ittihāz olunup) 9b/05, 10a/04

o.- up (ṭabḥ olunup) 15b/09
o.- up (vaż' olunup) 12b/04
o.- ur (isti'māl olunur) 6a/08, 18b/03

olma i. olma.

o.- sı (ziyāde olması) 21b/02
o.- sı (mütegāyyir olması) 13b/05
o.- sını
(ve'l-melbes olmasını) 23a/06
o.- sıyıçün
(müctemī' olması-y-içün) 24b/11
o.- sıyla (muhtenik olmasıyla)
25b/09

olmaduğı i. olmadığı.

o.+ ndan 16a/08

olmağ(k) i. olmak.

o.- mağ (fānī olmağ) 26b/03
o.+ içün 20a/01
o.+ ıla 3a/10, 16b/06, 16b/08,
18b/02, 21a/11, 23b/05, 27b/07,
33b/03, 34b/06

olmağın i. olmasını, olduğunu.
o. 3b/08, 6a/04, 16b/01, 22b/09,
24b/07, 28b/04

olun – f. bkz. olın-

o.- a 28b/06, 34b/09, 35a/02
o.- amaz-ısa 29a/09
o.- dı 27b/08
o.- duğı 22a/10
o.- maya 23a/11
o.- mayup 36a/09, 36a/11
o.- mışdur 36b/11
o.- sa 22b/03, 23b/01
o.- up 38a/08
o.- ur 33a/03, 33b/04
o.- a (beyān oluna) 5a/11
o.- a (mübālağa oluna) 16b/03
o.- a (ṭabḥ oluna) 16a/03

o.- an (tafđıl olunan) 21b/06
o.- dukda (hediye olunduğda)
14a/03
o.- maya (cem' olunmaya) 8a/04
o.- maya (hareket-i anife olunmaya)
7a/03
o.- maya(isti'mal olunmaya) 11a/11
o.- maya (mudavemet olunmaya)
18b/01
o.- maya (te'hır olunmaya) 6b/04
o.- sa (isti'mal olunsa) 15b/06
o.- sa (muvazabat olunsa) 11a/04
o.- sa (tenavul olunsa) 15b/10
o.- sa (istifrag olunup) 5b/11
o.- up (tercih olunup) 8a/03
olunmak *i.* olunmak, edilmek.
o. (terk olunmak) 7a/02
o. (fasd olunmak) 33b/05
o. (i'tibar olunmak) 34b/07
omuz *i.* omuz.
o.+ larına 30a/06
on *i.* on.
o. 26b/10, 33b/11, 38a/08, 38a/09
orta *i.* orta, merkez.
o.+ sinda 15a/05, 34b/04, 05b/09
otur – *f.* oturmak.
o.- alar 30a/01
o.- dukdan 31a/10
o.- ıla 30a/05
o.- ılup 29b/06
o.- mayalar 30a/04
oturmak *i.* oturmak.
o. 29a/01
otuz *i.* otuz.
o. 21a/07
ov – *f.* ovmak, masaj yapmak.
o.- dukdan 31b/03

ovulamag(k) *i.* ovalamak, okşamak.
o.+ a 30a/07
ovulmak *i.* ovulmak, ovalanmak.
o. 31a/11
oyna – *f.* 1. oynamak.
o.- mak 24a/10
2. hareket etmek, deprenmek.
o.- masına 38a/02

-Ö-

öksürük *i.* öksürük.
ö.+ e 17b/06, 20b/05
ö.+ i 32a/11
ömr [Ar.] *i.* ömür, hayat.
'ö.+ e 10b/04
'ö.+ i 21a/11
ön *i.* ön
ö.+ lerine 14a/04
ördek *i.* ördek.
ö. 12a/01
örtünmek *i.* örtünmek, sarınmak.
ö. 6b/10
örtünecek *i.* örtü, yorgan.
ö.- ecek 29a/03
ötürü *ed.* dolayı, sebebiyle.
ö. 18b/03, 24b/10, 31a/09, 37b/03
ö.+ dür 27b/05
öyle *i.* öğle vakti, öğleyin.
ö. 31b/07
ö.+ ye 26b/11

-P-

pāk [Far.] *i.* pāk, temiz, arınmış.
p. 6a/10, 32a/09
p. ét(d) – arıtmak, temizlemek.
p.- er 13b/09
p.- üp 10b/05, 24b/03

pek *i.* katı, sert.
p. 24b/02
penbe [Far.] *i.* pamuk.
p. 32b/05
pençere [Far.] *i.* pencere.
p.+ leri 5a/05
perhîz [Far.] *i.* perhiz, diyet.
p. 7b/06, 7b/07
pes [Far.] *ed.* sonra, sonrasında, nihayet.
p. 3a/10, 4a/09, 7b/02, 9a/01,
16a/10, 17a/05, 20a/03, 22b/06,
23a/11, 27b/08, 28b/11, 31a/05,
32b/03, 33a/08
peynîr [Far.] *i.* peynir.
p. 13a/09
pîr [Far.] *i.* yaşlı, ihtiyar.
p.+ lere 31b/08
p.+ ligi 35a/01

-R-

râbi'a [Ar.] *i.* dördüncü.
r. (ravza-i râbi'a) 24b/05
râgîb [Ar.] *i.* istekli, isteyen, rağbet eden.
r. 8a/07
râhat [Ar.] *i.* üzüntüsüz, tasasız, rahat.
r.+ ı 24a/05
Rahmân [Ar.] *öi.* Rahmet eden, Allah.
R. 3a/05
R.+ a (rıżā-yı Rahmāna) 32a/11
râsiye [Ar.] *i.* kımıldamayan, sâbit.
r. (millet-i raşîye) 2a/10
ra'se [Ar.] *i.* korkudan veya soğuktan
ürkme, kısmî felç.
r. 18b/05, 37a/11
râtib [Ar.] *i.* rutûbetli, ıslak, nemli.
r. 12a/09
r.+ dur 13a/05

ravza [<Ar. ravza "bahçe"] *i.* eserin farklı konulara mahsus olan her bir bölümü.
r.-i evvelî 4a/03
r.-i hâmise 26a/10
r.-i râbi'a 24b/05
r.-i sâbi'a 4a/01
r.-i sâdise 27a/11
r.-i şâlişe 22a/08
r.-i şâmine 4a/02, 32a/01
r.-i şâniye 3a/11
râyiha [Ar.] *i.* koku.
r.-i kerîhesi olan 12a/07
r.+ lu ola 16a/11
r.+ sı 13a/04, 14b/02, 16a/07
r.+ sın 14a/06, 32a/08
râzık [Ar.] *i.* rızık veren, besleyen.
r.-ı mevcûdât 8b/01
r.-ı şakaleyn 9b/10
rebî' [Ar.] *i.* bahar mevsimi.
r. 5b/07, 5b/09, 5b/03,
33a/01, 35a/02, 35b/07
r. (faşl-ı rebî') 5b/09
r.+dür (iqlîm-i rebî'dür) 4b/09
r.+e (iqlîm-i rebî'e) 4b/10
recâ [Ar.] *i.* ümit etme, umma, isteme.
r. **ét(d)** – ummak, beklemek.
r.- üp 25a/04
redî [Ar.] *i.* kötü, fena.
r.+ dür 10a/05, 18b/11
redî'e [Ar.] *i.* azgın, vahim.
r.+ den 2a/09, 7a/02, 35a/01
r.+ nüñ (ahlâţ-ı redî'enüñ) 6b/05
rehâvet [Ar.] *i.* gevşeklik, sölpüklük.
r.+ ini 30a/11
re's [Ar.] *i.* baş, ser.
r. (muqaddem-i re's) 37a/04

re'sen [Ar.] *i.* başlıbaşına, kimseye danışmadan.
r. 22a/06

resûl [Ar.] *i.* peygamber, nebî.
(krş. Muḥammedü'l-Muştafâ)
r. 19b/08
r.+ e 14a/02
r.+ e (sünnet-i resûle) 32a/10

revâ [Far.] *i.* uygun, yerinde, lâyük.
r. 17b/01
r.+ dur 33a/01

revnâk [Ar.] *i.* parlaklık, güzellik, tâzelik.
r. 33a/05
r.+ ın 10b/01

rey'ân [Ar.] *i.* her şeyin evveli, tâzelik dönemi.
r.-ı şebâbdan 3a/11

rıdvân [Ar.] *i.* hoşnutluk, râzı olma.
r.-ı 2a/08 2a/07

rıfk [Ar.] *i.* yumuşaklık, yavaşlık.
r. 30a/07

rıtl [Ar.] *i.* bir litre kadar olan sıvı ölçęęi.
r.+ a 38a/05

rızâ [Ar.] *i.* hoşnutluk, memnuniyet.
r.-yı Raḥmâna 32a/11

rîbâs [Ar.] *i.* taşıdığı hassalar sebebiyle halk hekimliğinde kullanılan, râvent türünden mayhoş bir ot.
r. 36a/04

risâle [Ar.] *i.* genellikle belli bir konuda yazılmış küçük kitap.
r. 3b/09

rivâyet [Ar.] *i.* söylenti, kesin olmayan söz.
r. êt(d) – *f.* bir haberi, söz veya olayı nakletmek, aktarmak.
r.+ erler 19b/07

riyâh [Ar.] *i.* rüzgârlar, meltemler.
r.-ı şarkıyye 5a/06

riyâzat [Ar.] *i.* bir uzvun gelişmesi amacıyla yapılan çalışma, idman, jimnastik.
r. 22b/07, 23a/07, 23a/11, 24a/02, 30a/02, 31a/07, 31a/09
r.-ı mû'tedile 23b/06
r.+ a 13b/02
r.+ dan 19b/05, 26b/07, 27b/10, 31b/10, 34a/05
r.+ ı 23b/10, 24a/03, 24a/04, 24a/06, 24b/01
r.+ ıdur 24a/09

rubû' [Ar.] *i.* dörtte bir, çeyrek.
r. 38a/04
r.+ a 5b/02

rûḥ [Ar.] *i.* can, nefes, canlılık, öz.
r. 24b/08, 25b/06, 26b/02
r.-ı insânî 4a/04
r.+ a 4a/07, 21a/10, 26b/08
r.+ a (mizâc-ı rûḥa) 4b/01, 14a/07
r.+ da 4a/09
r.+ ı (cevher-i rûḥı) 35a/09
r.+ larınıñ 30b/07
r.+ u (mizâc-ı rûḥu) 14b/01
r.+ uñ 4b/05, 25b/04, 25b/08, 33a/06,

rûḥânî [Ar.] *i.* rûḥa âit, rûḥ ile ilgili.
r. (ilâc-ı rûḥânî) 26a/05

rummân [Ar.] *i.* nar méyvesi.
r. 18a/08

rummâneyn [Ar.] *i.* nar ile yapılan ve hekimlikte kullanılan bir tür şerbet.
r. 29a/10, 34a/09, 34a/11
r. (şarâb-ı rummâneyn) 20b/03

ruṭūbāt [Ar.] *i.* rutûbetler, nemler.
r.-1 aşliyye 12b/11
r.-1 ʿazīziyye 22b/11
r.-1 ʿazīziyyeyi 22b/05
r.+1 34b/05
ruṭūbet [Ar.] *i.* rutûbet, nem, ıslaklık.
r.-i ġarīziyye 6a/02
r.+i 6a/01
rūšen [Far.] *i.* aydınlık, parlak.
r. ol – parlak olmak, parlamak.
r. 28a/09
rücüm [Ar.] *i.* akan yıldızlar, meteorlar.
r. 35b/05

-S-

şaʿaba [Ar.] *i.* güç, zor, çetin.
s. (emrāz-ı şaʿaba) 22a/02
saʿadet [Ar.] *i.* mutluluk, saadet.
s.-i 1b/06, 2a/01
sāʿat [Ar.] *i.* saat, vakit, muayyen zaman.
s.+dür 26b/10, 34b/03
şaʿb [Ar.] *i.* güç, zor, çetin.
ş. olup 16b/04
şabā [Ar.] *i.* gündeğusundan esen latîf
rüzgâr.
ş. (bād-ı şabā) 4b/11
şabāḥ [Ar.] *i.* sabah, günün ilk saatleri.
ş. 32a/03
şabī [Ar.] *i.* sibyan, üç yaşını
tamamlamamış erkek çocuk.
ş. (unfuvān-ı şabī) 3a/11
sābiʿa [Ar.] *i.* yedinci.
s. (ravza-i sābiʿa) 4a/01
şabr [Ar.] *i.* sabır, dayanma.
ş. eylemek sabretmek.
ş. 6b/05

ş. olun – *f.* sabrolunmak.
ş.- amazısa 29a/09
ş.- mayup 36a/09
şaç – *f.* saçmak, dağıtmak.
ş.- ılıp 36b/06
şādır [Ar.] *i.* çıkan, öne çıkan.
ş. olan 26a/11
sādise [Ar.] *i.* altıncı, altıncı sırada olan.
s. (ravza-i sādise) 27a/11
şadr [Ar.] *i.* göğüs, döş.
ş. 28b/04
ş.+ a (ʿāzā-yı şadra) 10b/05
şāfi [Ar.] *i.* katıksız, karışksız.
ş. 4a/10, 5a/04, 12a/05, 18b/01,
18b/08, 28a/08
ş.+ si 19a/02
ş. ol – temiz, katıksız olmak.
ş.- sa 35b/09
ş.- up 4b/06
şafra [Ar.] *i.* ahlât-ı erbaadan biri, ödde
bulunan yeşilimtrak sıvı.
ş.+ nuñ 17a/10
ş.+ vī 20a/05
ş.+ ya 15a/05
ş.+ yı 18a/04, 20b/01, 25a/10,
38a/03
şag *i.* sağ, sağ taraf.
s. 27a/03
şāhib [Ar.] *i.* sahip, bir şeyi elde etmiş olan.
ş.-i 30b/11 30b/10
ş.-i şerīʿatümüz 37a/06
ş.+ üʿl-muʿcizāt-ı velāyāt 2a/03
şāḥiḥ [Ar.] *i.* sağ, sağlam, sıhhatli.
ş. 17a/02, 17a/06, 5a/08
ş.üʿl-mizāc mizacı sağlam olan.
ş. 10b/03

sā'ī [Ar.] *i.* çalışan, gayret eden, meşgul olan.
s. olup 3b/01

şā'im [Ar.] *i.* oruç tutan, oruçlu kimse.
ş. olurum 8a/09

sā'ir [Ar.] *i.* bir şeyden kalan, başka, gayrı, buna benzer diğerleri.
s. 4a/02, 9a/08, 9b/01, 11a/02, 11a/03, 13b/07, 21b/05, 21b/07, 21b/11, 29b/04, 30a/07, 35a/11

şakāleyn [Ar.] *i.* insan ve cin, her iki âlem.
ş. (rāzık-ı şakāleyn) 9b/10

sakfa [Ar.] *i.* dam, çatı, tavan.
ş.+ ları 5a/05

şakın – *f.* sakınmak, kaçınmak, hazer etmek.
ş.- alar 31b/09
ş.- up 34a/05

şakınmağ(k) *i.* sakınmak.
ş.+ a 5b/04

sākıt [Ar.] *i.* kesilmiş, kat' olmuş.
s. ét(d) – kesmek, kat' etmek.
s.- er 20b/09

şakīl [Ar.] *i.* ağır.
ş. 16b/09
ş.+ dür 12b/09

sākin *i.* sakin, yatışmış.
s. 28b/02
s. ol – oturmak, yaşamak, ikâmet etmek.
s.- a 4b/09
s.- duğı 5a/02 5a/03
s.- dukları 36b/04 36b/05
s.- up 12a/04

şaklayıcı *i.* saklayan, muhafaza eden.
ş.+ lardur 6b/11

şalāh [Ar.] *i.* iyilik, rahatlık.
ş. 33a/04
ş.-ı mizācına 11a/03

şalavāt [Ar.] *i.* Hz. Muhammed'e duâ okumalar.
ş. 32a/05
ş.-ı mütevāliyāt 2a/02

şālih [Ar.] *i.* iyi, yararlı.
ş.+ dür 10a/11, 11b/01
ş. ol – yarar vermek, yaramak.
ş.- mayup 35a/10

şālihī [Ar.] *i.* iyi, yararlı, yararışlı.
ş. (hılt-ı şālihī) 22b/05

sālim [Ar.] *i.* sağ, sağlam, noksansız.
s. ol – sağlam ve selamette olmak.
s.- a 9a/06

şālişe [Ar.] *i.* üçüncü.
ş. (ravza-i şālişe) 22a/08

şāmine [Ar.] *i.* sekizinci olarak.
ş. (ravza-i şāmine) 4a/02, 32a/01

sammūr [Ar.] *i.* samur.
s. 32b/10

san'at [Ar.] *i.* sanat, bilgi ve ustalık.
s. 20a/02

şandal [Far.] *i.* sandalgillerden sert ve kokulu bir ağaç.
ş. 25b/10, 36b/06

şarar – *f.* sararmak, solmak.
ş.- up 25a/07

şarb *i.* sarp, keskin, etkili.
ş. 38a/04

sāriye [Ar.] *i.* sirayet eden, bulaşıcı.
s.+ ye (emrāz-ı sāriyeye) 2a/11

şaru *i.* sarı.
ş.+ sı 12b/08
ş.+ sından 12b/10

şayf [Ar.] *i.* yaz mevsimi.
ş. 35b/05
ş. (faşl-ı şayf) 5b/07
ş.+ dur 35a/03

sa'y [Ar.] *i.* çalışma, çaba, gayret.
s.-i belîğ 2b/02
s. ét(d) – çalışmak, gayret etmek.
s.- e 27b/11

sebeb [Ar.] *i.* bir şeyin olmasına yol açan şey, neden.
s. 22b/08
s.-i beķāsıdur 33a/07
s.+ den 8b/07, 31a/05
s.+ i 4a/09, 4b/05, 35b/03, 36a/05
s.+ inden 21b/08
s.+ ini 8a/02
s.+ iyle 6b/08, 21b/10, 25b/05
s. ét – sebep olmak.
s.- düği 23a/05
s.-i kavî güçlü sebep, sağlam dayanağı olan.
s. 33a/05

sedîd [Ar.] *i.* doğru, mâkul.
cidd-i s.+ ini 2b/02

sefercel [Ar.] *i.* ayva.
s. 34a/11

sehlü't-tahallül [Ar.] *i.* kolayca ayrışan.
s. olup 24b/09

sekiz *i.* sekiz.
s. 26b/10

sekr [Ar.] *i.* sarhoşluk, sarkoş olma.
s.+ e (hadd-i sekre) 21a/03

selîm [Ar.] *i.* maddî ve mânevî kusuru, noksanlığı olmayan, sağlam.
s. 17a/07

sem' [Ar.] *i.* duyma, işitme.
s. 21b/06

semâviyye [Ar.] *i.* semâya mensup, semâ ile ilgili olan.
s.+ dendür
(esbâb-ı semâviyyedendür) 35b/01

semî' [Ar.] *i.* her şeyi işiten, Allah.
s. 2b/02

semird(t) – *f.* semirtmek, şişmanlatmak.
s.- üp 29b/02
s.- ür 11b/07, 25b/02

semiyye [Ar.] *i.* adaş, adları bir olan, ortak ada sahip.
s. 22b/03

semek [Ar.] *i.* balık, mâhî.
s. 12a/02

semürd(t) – *f.* semirtmek, şişmanlatmak.
s.- üp 13b/10
s.- ür 10b/07, 12b/11, 13a/09, 16a/02

semüz *i.* semiz, besili, şişman.
s. 11a/06, 11b/05, 12a/11, 17b/03, 35a/04
s. et 15b/02, 15b/08, 15b/11
s. ol – semiz, şişman olmak.
s.- anlara 33b/10

sene [Ar.] *i.* sene, yıl.
s.+ de 35b/11

serî' [Ar.] *i.* çabuk, hızlı, tez.
s.+ dür 19a/03
s.+ dür (menâfî'-i serî' dür) 34b/02
s. olsun 4a/06
s. ü'l-hazm tez hazm olan, çabuk sindirilen.
s.+ .dur 11b/04 11b/03, 12b/06
s. ü'l-inhidâr aşağı çabuk inen, çabuk hazm olan.
s.+ dur 15a/09

sermediyye [Ar.] *i.* dâimî, sürekli.
s.+ den (şekâvet-i sermediyyeden)
2a/01

sev – *f.* sevmek, hoşlanmak.
s.- düği 24a/07

sevdâ [Ar.] *i.* vücuttaki dört ana unsurdan biri, kara safra maddesi.
s. 15b/10

sevdâvî [Ar.] *i.* kara safra maddesinin baskın olduğu bünye ve bu bünyede meydana gelen hastalıklar.
s. (dem-i galîz-i sevdâvî) 11b/04

sevdâviyye [Ar.] *i.* karasafra maddesinin baskın olduğu bünye ve bu bünyede meydana gelen hastalıklar. (sevdâvî'nin müen.)
s. (emrâz-ı sevdâviyye) 10b/11,
15b/01
s.+ ye (emrâz-ı sevdâviyyeye)
25b/02

sevin – *f.* sevinmek.
s.- üp 24a/11

sevinme *i.* sevinme, mutlu olma.
s.+ si 25a/02

seyr [Ar.] *i.* seyir, izleme.
s. 26a/02

Seyyid [Ar.] *i.* Hz. Muhammed'in torunu Hz. Hasan'ın soyundan gelen.
S. 1a/02

şîfat [Ar.] *i.* şîfat, sûret, şekil.
ş.+ ı 38a/03

şîhhâ [Ar.] *i.* sıhhatliler, sağlıklılar.
ş.+ ya 17b/01

şîhhat [Ar.] *i.* sağlamlık, sağlık, sıhhat.
ş. 4b/08, 21a/01
ş. (kemâl-ı şîhhat) 3a/09
ş. (hıfz-ı şîhhat) 3b/07

ş (hıfz-ı şîhhat-i islâmî) 2a/05
ş.-i mevcûde-i hâfız olup 4b/07
ş.+ de (vaqt-ı şîhhatde) 8b/09
ş.+ de (hâl-i şîhhatde) 7b/07
ş.+ e (hâfız-ı şîhhatde) 20a/03,
27b/08, 32a/02, 33a/02,
ş+ e (hıfz-ı şîhhatde) 4a/03, 4b/08,
6a/09, 32a/01, 37b/02
ş.+ i 05a/01
ş.+ i (hıfz-ı şîhhati) 3b/11
ş.+ i (kemâl-i şîhhati) 9a/05
ş.+ uñ 3b/08
şîhhatde ol – sağlıklı olmak.
ş.- ur 25b/04

sıgır *i.* sığır.

s. 16b/10

sıql [Ar.] *i.* ağırlık, yük.

ş.+ ını 18a/06

şînâ'at [Ar.] *i.* sanatlar, zanaatlar.

ş.-i mezbûreye 3a/10

şînâ'î [Ar.] *i.* tabîatten olmayan, insan yapısı.

ş. (şînâ'ıyyü'l-mâkel ve'l-melbes)
23a/06

şîyâb [Ar.] *i.* esvap, giyecek şey, urba.

ş. 32b/02

ş.-ı bârid 32b/04

ş.-ı harr 32b/03

ş.+ uñ 32b/05

şîzîndu *i.* sızıntı, bir yerden sızan, azar azar süzülerek akan su.

ş.+ lar 19a/01

sikencebîn [Ar.] *i.* bal ve sirke şerbeti, sikencübin.

s. 15a/06

sill [Ar.] *i.* verem, tüberküloz hastalığı.
s. 22a/01

sincāb [Far.] *i.* sincap.
s. 32b/11

siñir *i.* sinir, duygu ve hareket uyarılarını beyine ileten beyazımsı teller.
s.+ lere 7b/02, 14b/03
s.+ leri 14a/06

sinn-i şebāb [Ar.] *i.* yedi yaşından on beş veyâ yirmi yaşına dek olan zaman.
s.+ da 12a/10 12a/09
s.+ da 31b/07

sipās [Far.] *i.* şükretme, duâ etme.
s. 1b/01

sirke *i.* sirke, ekşimiş üzüm suyu.
s. 17b/11, 35a/06, 36b/04, 36b/05, 38a/04, 8a/01
s.+ lü 17a/09

sitāyiş [Far.] *i.* övme, övgü.
s.-i bī-қыās ol 1b/01

sitte [Ar.] *i.* altı (sayı).
s. (esbāb-ı sitte-i zarūriyye) 3b/09

sivāk [Ar.] *i.* misvak kullanma, dişleri fırçalama.
s. 32a/07
s.-i 32a/06 32a/05

soñra *i.* sonra, bilâhare.
ş. 14b/10, 15b/02, 16a/06, 16b/11, 17b/11, 19a/11, 19b/04, 19b/05, 21b/08, 23a/10, 28b/11, 29a/01, 29a/11, 30a/02, 31a/10, 31b/03, 31b/11, 32b/02, 33b/09, 34a/08, 35b/08, 37a/01, 37a/02, 37b/11, 38a/07

şorıl – *f.* emilmek, bir şeyin emilerek içe çekilmesi.
ş.- up 17b/10

şovid(t) – *f.* soğutmak.
ş.- ur 15a/07

sovudıl – *f.* soğutulmak, soğuk hâle getirilmek.
ş.- mış 36a/09

şovuk(ğ) *i.* soğuk, ısısı düşük.
ş. 5b/09, 17b/04, 19a/05, 19a/08, 19a/10, 20a/07, 29a/06, 30b/01, 31b/04, 32b/09, 35a/06, 35b/07, 35b/10, 38a/09
ş.+ a 28b/07
ş.+ dan 05b/04
ş.+ dur 13a/06
ş.+ larda 32b/11

ş. ol – soğuk olmak.
ş.- an 33b/07
ş.- ur 5a/08, 25b/07

şovukluk(ğ) *i.* soğukluk, soğuk olma.
ş.+ ı 19b/11

şoy – *f.* bir şeyin kabuğunu kesmek veya tutup çekmek suretiyle çıkarmak, soymak.
ş.- up 15b/02

şoyıl – *f.* soyulmak, kabuğundan ayrılmak.
ş.- ılıp 13b/09

söyündür – *f.* söndürmek.
s.- üp 38a/02
s.- ür 14a/05, 20b/01

şu *i.* su, âb.
ş. 7a/05, 7a/09, 12b/04, 12b/08, 18b/02, 18b/04, 19a/05, 19a/10, 19b/02, 19b/04, 19b/06, 19b/08, 19b/09, 19b/10, 20a/07, 29a/06, 30a/07, 30a/08, 30a/10, 30b/01, 31b/04, 38a/09
ş.+ da 12a/05
ş.+ dan 36a/09

ş.+ lar 7a/08, 28a/09, 35b/04,
38a/06
ş.+ larda 12a/08
ş.+ ları 19a/04
ş.+ laruñ 18b/08, 19a/02
ş.+ nuñ 4b/02, 19a/03, 19a/08
ş.+ ya 35a/06, 36b/03
ş.+ yı 18b/10, 18b/11, 19a/01,
28a/08, 35a/07, 36b/06, 38a/03
ş.+ yıdur 18b/09
ş.+ yına 18b/10
ş.+ yıyla 15a/10, 36a/11, 36b/01
su'âl [Ar.] *i.* öksürük.
s. 27a/06
summāk [Ar.] *i.* sumak ağacı ve bunun
tohumu.
s. 38a/04
summāklu *i.* sumaklı, içine sumak katılan.
s. 28a/05
şüret [Ar.] *i.* gözün ilk bakışta gördüğü şey,
sûret, çehre.
ş. 8b/04, 25a/05
şuşamağ(k) *i.* susamak, susuzluk
çekmek.
ş.+ ı 20b/07
şusuzlğ(k) *i.* susuzluk.
ş. 10a/08, 23a/04
ş.+ a 36a/08
ş.+ ı 32b/01
şusuzluğ(k) *i.* bkz. şusuzlğ.
ş.+ ı 15a/07
süd [Far.] *i.* süt.
s. 7b/09, 7b/10, 9a/09, 10b/02,
12b/11, 17b/03, 17b/07
s.+ idür 13a/04
südlü *i.* sütlü, süt katılmış.
s.+ lü 10b/02

südde [Ar.] *i.* çeşitli organlarda görülen
tutkunluk ve tıkanıklık.
s. 18a/11, 29a/05, 07a/04
s.+ leri 20a/10
süglün *i.* sülün.
s. 6a/11, 12b/07
sükker [Ar.] *i.* şeker.
s. 10b/02, 13a/06, 16a/03, 17b/08,
18a/07, 38a/06
sükün [Ar.] *i.* sâkin olma, durgunluk.
s. 23b/03
s.-ı 22a/09 22a/08
s.-ı 24b/06 24b/05
s.-ı nefsanîye 24b/11
s.+ a 22b/09
sünnet [Ar.] *i.* Hz. Muhammed'in
müslümanlarca uyulması gereken
sözleriyle örnek iş ve
davranışlarının tamâmı.
s. 34b/02
s.- i resüle 32a/10
sürür [Ar.] *i.* sevinç, mutluluk.
s. 8a/07, 21a/02, 25b/03, 31a/03,
s.+ ı 21b/01
s.+ inuñ 21b/01
s. vër – mutluluk vermek, neşe
katmak.
s.- üp 20a/11

-Ş-
şādān [Far.] *i.* sevinçli, mesrûr, şād.
ş. ol – sevinmek, mutlu olmak.
ş.- maya 26a/09
şalgam [Far.] *i.* şalgam.
ş. 16a/01
şarāb [Ar.] *i.* şarap, içilecek şey, içki.
ş.-ı 'ūd 26a/03

ş.-ı 35a/08 35a/07
ş.-ı ayn 20b/08
ş.-ı benefşe 20b/05
ş.-ı ħarîr 20a/09, 26a/03
ş.-ı iccās 28a/02
ş.-ı limon 20b/06
ş.-ı rummāneyn 20b/03,
34a/11-34a/10
ş.-ı temrhindî 20a/11
ş.+ ı 20a/07, 28a/04, 28a/05,
28a/06, 29a/09, 34a/11, 36a/03
ş.+ ıdur 20a/04
şark [Ar.] *i.* doğu.
ş. 5a/06
şarkî [Ar.] *i.* doğuya mensup, doğu tarafı.
ş. 5a/03
şarkıyye [Ar.] *i.* doğuya mensup olan.
ş. (riyāh-ı şarkıyye) 5a/06
şart [Ar.] *i.* şart, koşul.
ş. 34b/07
şebāb [Ar.] *i.* gençlik, tâzelik, civanlık.
ş.+ da (sinn-i şebābda) 31b/07
ş.+ da olanlara 12a/10
ş.+ dan (rey'ân-ı şebābdan) 3a/11
şedd [Ar.] *i.* sıkma, sıkıştırma.
ş. êdüp 30a/09
şedîd [Ar.] *i.* şiddetli, sert, katı.
ş. 31a/06
ş.+ ü't-te'sîr 9a/02
şeftālu [Far.] *i.* şeftali.
ş. 15a/01
şehāvet [Ar.] *i.* şehvetler, arzular.
ş. (futūr-ı şehāvet) 21b/09
şehvet [Ar.] *i.* aşırı istek, arzulama.
ş.-i 15b/07 15b/06, 31b/06 31b/05
ş.-i ğıdāya 20b/08
ş.-i ğıdāyı 11a/08, 17b/05

ş.-i ta'ām 6b/03
ş.-i ta'āma 29a/02
ş.-i ta'āmı 10b/06, 11b/06, 14b/08,
19a/06, 20a/04
ş.+ ine 8b/10
şekāvet [Ar.] *i.* kötü yaratılış ve tabiat..
ş.-i sermediyyeden 2a/01
şems [Ar.] *i.* güneş, âftâb.
ş.+ üñ 5b/02
şer'î [Ar.] *i.* şerîata âit, şerîata uygun.
ş. (ğusl-i şer'î) 29b/08
ş. olup 2b/04
şerbet [Ar.] *i.* bâzı katı maddelerin
sulandırılmış şekli, sıvı hâline
getirilmiş ilaç.
ş. 36b/11, 38a/07
ş.+ i 14a/11, 18a/09
ş.+ lere 20a/02
ş.+ leri 25b/11, 34a/10, 36a/04
ş.+ lerinden 29a/10
şeref [Ar.] *i.* büyüklük, yükseklik, ululuk.
ş.+ i 3a/03, 3a/04
şerh [Ar.] *i.* bir kitabın ibâresini kelime
kelime açıp îzah ederek yazılan
diğer kitap.
ş.+ leri 3b/03
şerî'at [Ar.] *i.* doğru yol; âyet, hadis ve
icmâ-yı ümmet esaslarına dayanan
din kâideleri.
ş.-ı Muḥammedü'l-Muḫtafâ'da
20b/10
ş.+ umuz (şāhib-i şerî'atumuz)
37a/06
şerîf [Ar.] *i.* şerefli, mübârek, kutsal.
ş. ('ilm-i şerîf) 2b/04

şiddet [Ar.] *i.* sertlik, katılık, sıklık.
ş.-i hâlâvet 17a/04
ş.-i ihtiyâc 3a/04

şifâ' [Ar.] *i.* hastalıktan kurtulma, iyi olma.
ş.+ da 36b/11
ş.+ ü'l-eskâmdan 3b/10

şikâr [Far.] *i.* av, avlanan hayvan.
ş. 26a/02

şimâl [Ar.] *i.* kuzey.
ş. 4b/11, 5a/02, 5a/06

şimâliyye [Ar.] *i.* şimâle âit, kuzeyle ilgili,
kuzeyden gelen.
ş. 5a/06

şitâ [Ar.] *i.* kış mevsimi, zemistan.
ş. (faşl-ı şita) 5b/08
ş. (mizâc-ı şita) 35b/07

şol *i.* o, şu.
ş. 5b/03, 5b/06, 19a/09, 30b/08,
32b/08

şu'â' [Ar.] *i.* ışın, güneş veya bir başka
kaynaktan uzanan ışık.
ş.+ ı 5a/04

şuğl [Ar.] *i.* dert, gâile.
ş. 23a/08

şuhub [Ar.] *i.* akan yıldızlar, meteor.
ş. 35b/05

şürbâ [Ar.] *i.* çorba.
ş. 17a/05, 28a/01
ş.+ ları 11b/09
ş.+ sinuñ 12b/03

şurû' [Ar.] *i.* başlama, başlangıç.
ş. 30a/08
ş. **êt** – başlamak.
ş.- dükde 21a/08
ş.- dükden 19a/11
ş.- üp 28b/10

şurûh [Ar.] *i.* şerhler, şerh edilen eserler.
ş.+ ndan 3b/02

şurût [Ar.] *i.* şartlar, koşullar.
ş. 21a/04, 21a/06

şükr [Ar.] *i.* görülen iyiliğe karşı gösterilen
memnuniyet, teşekkür.
ş. 1b/01

şükran [Ar.] *i.* teşekkür etme, iyiliğe karşı
minnet bildirme.
ş. 32a/04

şürb [Ar.] *i.* içme, içilme.
ş. 23a/05

-T-

tâ [Far.] *ed.* tâ ki, değin, dek, -e/-a kadar.
t. 8b/06, 9a/05, 14a/01, 16b/11,
21b/02, 23a/08, 30a/05, 34b/09

ta'âm [Ar.] *i.* yemek, aş, yiyecek
t. 6b/07, 7a/03, 7a/05, 15a/05,
19b/01, 29a/04, 29b/01
t. (şehvet-i ta'âm) 6b/03
t.+ a 14a/09, 14b/11, 16a/08,
20b/03, 32a/09, 37b/11
t.+ a (şehvet-i ta'âma) 29a/02
t.+ dan 13a/07, 14b/09, 15a/03,
19b/05, 30a/03, 33b/10
t.+ dur 14a/05
t.+ ı 16a/07, 16a/10, 31b/06, 7a/08
t.+ ı (şehvet-i ta'âmı) 10b/06,
11b/06, 14b/08, 19a/06, 20a/04
t.+ nda 6a/09
t.+ mı 19b/11
t.+ lar 7b/02, 17a/09, 28a/05,
36a/11
t.+ lara 7a/01
t.+ larında 16b/01

ṭā'at [Ar.] *i.* ibâdet, Allah'ın emirlerini yerine getirme.

ṭ.+ e 8a/07

ṭabāyi' [Ar.] *i.* tabîatler, huylar.

ṭ.+ e 10a/10

ṭ.+ i 8a/11, 8b/04, 9a/03

ṭabḥ [Ar.] *i.* pişirme, pişirilme, (ilaç) kaynatma.

ṭ. 6a/07

ṭ. olun – pişirilmek.

ṭ.- up 15b/09

ṭ.- a 16a/03

ṭabî'at [Ar.] *i.* tabîat, yaratılış, mizâc.

ṭ. 27b/11

ṭ.+ e 11a/02, 11a/04, 11b/03,

15b/07, 16a/07

ṭ.+ i 11b/09, 13a/05, 13b/08,

14b/07, 14b/6, 17b/06, 18a/02,

20a/09, 20b/02, 20b/04

ṭ.+ inde 12a/08

ṭ.+ üñ 16a/08

ṭabî'yye [Ar.] *i.* olağan, alışılmış, doğal.

ṭ.+ den

(mü'eşşirât-ı ğayr-ı ṭabî'yyeden)

9a/01

tâbi' [Ar.] *i.* birinin peşisıra giden, tâbi

olmuş, uymuş.

t.+ dür 8a/05

ta'dîl [Ar.] *i.* doğrultma, düzeltme.

t.+ e 35a/10

t. ét(d) – düzenlemek, düzeltmek.

t.- üp 14b/01

tafdîl [Ar.] *i.* birini ötekilerden üstün

tutma, üstünleştirme.

t. olun – üstün tutulmak.

t.- an 21b/06

ṭağ *i.* dağ.

ṭ. 5a/02, 16b/10

ṭağayyür [Ar.] *i.* değişme, başkalaşma.

t. 25a/03

t.+ i 35b/02

ṭağayyürât [Ar.] *i.* değişip başkalaşmalar.

t.+ uñ 35b/02

ṭağdiye [Ar.] *i.* besleme, gıda verme.

t. ét(d) – beslemek.

t.- düği 13a/02

t.- erler 13b/08

t.- er 11a/09 11a/10

t.- üp 17b/08

ṭağyîr [Ar.] *i.* başkalaştırma, değiştirme.

t. eyle – değiştirmek, dönüştürmek.

t.- mede 5a/10

ṭaḥâl [Ar.] *i.* dalak veya bu organın şişmesi.

ṭ.+ a 27a/01

ṭ.+ da 18a/10

ṭaḥallül [Ar.] *i.* ayrışma, cüz'leri

birbirinden ayrılma.

t. 6a/04

t.+ i 25b/05

t.+ inden 30b/07

ṭaḥayyül ét(d) – *f.* hayâle getirmek, hayalde canlandırmak.

t.- enüñ 25a/05

ṭaḥiyyât [Ar.] *i.* selâmlar, hayır duâları.

t.-ı bî-nihâyât 2a/03

t.-eşfâ 2b/09

ṭaḥkîkâ [Ar.] *i.* gerçekten, hakikaten.

t. 20b/10

ṭaḥkîr [Ar.] *i.* küçümseme, aşağılama.

t. ('ayn-ı ṭaḥkîr) 26a/06

ṭahlîl [Ar.] *i.* ayrıştırma, çözümleme.

t. 23b/02, 24a/09

t. ét(d) – tahlil etmek, çözmek.
t.- dükleri 31a/04
t.- er 30a/10
t.- üp 6a/02, 28a/11, 31b/01

tahlîş [Ar.] *i.* arındırma, uzak tutma.
t. eyle – kurtarmak, kurtarılmak.
t.- di 2a/01

tahlîf [Ar.] *i.* karıştırma, karıştırılma.
t. 8b/10

tahrîk [Ar.] *i.* kımıldatma, oynatma,
hareket ettirme.
t. 25a/09

tahsîl [Ar.] *i.* (ilm) hâsıl etme, ilim
öğrenme.
t.-i 'ilm-i tıbbı 3a/11
t.+ ine 24b/07

tahsîş [Ar.] *i.* bir şeyi birine mahsus kılma,
ayırma.
t. 1b/06

tahtîr [Ar.] *i.* damıtma, ayırıştırma.
t. etmek damıtmak, imbikten
geçirmek.
t. 19a/04

takvîm [Ar.] *i.* yoluna koyma, biçime
sokma, kıvam verme.
t. (aḥsen-i takvim) 1b/05

takviyet [Ar.] *i.* kuvvetlendirme, takviye
etme.
t. 13a/02, 17b/09
t. ét(d) – güçlendirmek.
t.- er 25b/10, 37a/09
t.- üp 17a/08, 20b/02, 24b/04,
31b/05

tâ'lim [Ar.] *i.* öğretme, ders verme.
t. 1b/06

taltîf [Ar.] *i.* lütufta bulunma.

t. ét(d) – gönlü hoş etmek,
lütuflandırmak.
t.- üp 1b/05, 34a/04

tam *i.* tam, tam olarak, tamamlanmış
şekilde.
t. 16b/02

tamâ' [Ar.] *i.* doymazlık, açgözlülük,
tamahkârlık.
t.+ indan 37b/11

tamâm [Ar.] *i.* tam, eksiksiz, tamâmen.
t. 14b/02, 23a/10

tar *i.* dar, ince, geniş olmayan.
t. 35a/04

taraf [Ar.] *i.* taraf, yön, yan.
t.-ı nokşânda 33a/10
t.+ ı 5a/03

tarâvet [Ar.] *i.* tâzelik, tâze olma.
t. vèr – tazelik katmak.
t.- ür 28b/01

tarılmak *i.* daralmak, sıkılmak, bunalmak.
t. 28b/10

tarîk [Ar.] *i.* yol, yordam, yöntem.
t.+ i 35b/11

târî [Ar.] ansızın ortaya çıkma, belirme.
t. ol – aniden ortaya çıkmak.
t.- up 22a/01

taşarruf [Ar.] *i.* sâhibolma, kullanma.
t.+ ı 26b/05
t.+ ina 21b/07

taşâvir [Ar.] *i.* tasvirler, resimler.
t. 28a/10

taşvîr [Ar.] *i.* resim, figür, portre.
t.+ lere 24a/07

taşlık *i.* taşlık, deniz kenarı, taşlı sâhil.
t.+ larda 12a/04

taşra *i.* dışarı, dış kısım, öte.
t.+ sına 36b/05

tatlu *i.* tatlı, hoş, tadı iyi olan.
t. 7b/02, 12a/05

taṭyīb [Ar.] *i.* hoş etme, gönlünü hoş etme,
iyi davranma.
t. 38a/08

tā'ūn [Ar.] *i.* vebâ, yumurcak denilen
salgın hastalık.
t. 20a/06
t.+ a 38a/01

ṭavā'in [Ar.] *i.* vebâlar, yumurcak
hastalıkları.
t. 35a/10

ṭavīl [Ar.] *i.* uzun, çok süren.
zamân-ı t.+ de 27b/07
t.+ ü'l-ömr 10b/04 10b/03

ṭavşan *i.* tavşan.
t. 11b/04

tavuk *i.* tavuk.
t. 6a/11, 9a/09, 11b/06, 11b/09,
12b/07, 15b/11

tāze [Far.] *i.* tâze, ilk ve yeni durumunu
koruyan, bayatlamamış.
t. 13a/09, 13b/06, 13b/10, 31b/10
t. ola 12b/08, 13a/04
t. olan 10a/06
t.+ yiken 16b/11

te'ālā [Ar.] *i.* 'yüce olsun' mânâsına gelen
bir söz olup Allah lafzıyla birlikte
kullanılır.
t. 3a/01, 14a/03, 23a/02, 32a/07
t. (el-mevlā te'ālā) 38a/10

tebrīd [Ar.] *i.* soğutma, bürûdet verme.
t. 30b/02
t. **êt** – soğutmak.
t.- üp 29a/08
t. **êtme**k soğutmak.
t. 18b/05

tecfif [Ar.] *i.* kurutma.
t. 18b/06
t. **êt(d)** – kurutmak, zayıflatmak.
t.- üp 10b/10, 7b/01

tecribe [Ar.] *i.* tecrübe, deneme, deneyim.
t. 7b/09, 8a/03
t. **êt** – denemek, tecrübe etmek.
t.- düm 36b/10

tedāvī [Ar.] *i.* tedâvi, iyileştirme.
t. 8b/11

teḏbīr [Ar.] *i.* bir şeyi temin edecek veya
önleyecek yol, çâre.
t. 5b/10
t.+ i 3b/09, 5a/11, 33a/08, 33a/10,
t.+ inde 26a/04
t.+ indedür 4a/01, 4a/02, 4a/03,
4a/04, 22a/09, 24b/06, 26a/10,
27a/11, 32a/02,
t.+ leri 20a/02, 33a/03
t.+ i'l-ḥammām 28a/07
t.+ i'l-vebā' 35a/08

tedrīc [Ar.] *i.* derece derece, aşama aşama
ilerleme.
t. 28b/06, 35a/02, 07a/02

teḥīme [Ar.] *i.* ?
t.+ ligi 34a/06

te'hīr [Ar.] *i.* sonraya bırakma, erteleme,
geciktirme.
t. **olun** – ertelenmek.
t.- maya 6b/04

tehyīc [Ar.] *i.* heyecanlandırma.
t. **êt(d)** – *f.* heyecan vermek,
çoşturmak.
t.- er 17b/05 17b/06, 10b/06,
16a/03
t.- üp 25a/10

tekāddüm [Ar.] *i.* ileri geçme, adım atma.
t. 33b/03

tekerrür [Ar.] *i.* tekrar etme.
t.+ i 21b/10

tekmîl [Ar.] *i.* bütünüyle, tamâmen.
t. 26b/05

te'lîf êt(d) – *f.* eser yazmak, kitap meydana getirmek.
t.- üp 3b/10

telyîn [Ar.] *i.* yumuşatma, liynet verme.
t. 13b/08
t. êt(d) – yumuşatmak.
t.-er 11b/10, 13a/06, 14b/07, 20b/02
t.- üp 17b/06, 28a/01, 2a/07

temāşâ [Ar.] *i.* bakıp seyretme, gezme.
t.-yî gülzâr êt (d)– gül bahçesinde dolaşıp seyretmek.
t.- üp 26a/03

temürhindî [Ar.] *i.* baklagillerden, meyvesi yenilebilen bir ağaç.
t. 28a/02
t. (şarâb-ı temürhindî) 20a/11

tenāvül [Ar.] *i.* yeme, yenilme.
t.-i devâdan 2b/05
t. êt(d) – yemek, beslenmek.
t.- üp 37b/11
t. eyle – yemek, beslenmek.
t.- meye 6b/02
t.- meyeler 12b/01
t. olun – yenilmek, tüketilmek.
t.- sa 15b/10

tenfiz [Ar.] *i.* nafiz kılma, hükmünü yürütme, etki etme.
t. 6a/08
t. êt(d) – etkilemek, nüfuz ettirmek.
t.- üp 7a/04

tenkıya [Ar.] *i.* şırıngayla ilaç verme, lavman.
t. 2a/09, 37a/08
t. êt(d) – şırıngayla ilaç vermek.
t.- eler 36a/02

tennür [Ar.] *i.* fırın, tandır.
t.+ da 9b/06, 10a/04, 10a/05, 16b/06
t.+ dan 10a/07

terakķî [Ar.] *i.* yukarı çıkma, yükselme, ilerleme.
t. 3a/07

tercîh [Ar.] *i.* tercih, seçme.
t. olun – seçilmek, tercih edilmek.
t.- up 8a/03

tere [Far.] *i.* tere, yeşil sebzeler.
t. 13a/08
t.+ ler 4b/03, 9b/02

terk [Ar.] bırakma, vazgeçme.
terk olun – *f.* bkz. terk olun-
t.- up 36a/07
t. olun – bırakılmak, vazgeçilmek.
t.- a 35a/02,
t. olunmak terk edilmek.
t. 7a/02

terķîķ [Ar.] *i.* inceltme, ufalama.
t. êt(d) – *f.* inceltmek, yumuşatmak, ince dövmek.
t.- üp 6a/07

tertib [Ar.] *i.* dizme, sıralama, düzene koyma, düzenleme.
t. 11b/06, 12a/10, 17a/08
t.-i 29b/08 29b/07
t. êt – *f.* düzenlemek, düzenlemek.
t.- üp 10a/07, 15a/07, 20b/05, 27a/07

t. étme düzenleme.
t.+ si 13a/03

tervîh [Ar.] *i.* rahatlama, rahatlatma.
t.+ e 5b/05

teshîn [Ar.] *i.* ısıtma, kızdırma.
t. ét(d) – ısıtmak, kızdırmak.
t.- er 32b/09
t.- mesi 23b/02
t.- üp 18a/03, 25a/09
t. eyle – kızdırmak, ısındırmak.
t.- ye 32b/04

te'sîr [Ar.] *i.* etki etme, tesir.
t.+ i 5a/10, 6a/04, 25a/01, 25a/11,
34b/05,
t.+ inden 25a/02

teskin [Ar.] *i.* sakinleştirme.
t. ét(d) – yatıştırmak,
sâkinleştirmek.
t.- er 15a/08
t.- üp 20b/01

teşennüc [Ar.] *i.* adalelerin kasılması ve
büzülmesi, spazm.
t. 30b/03

teşrif [Ar.] *i.* şerefendirme, şeref verme.
t. 1b/04

tetmîm [Ar.] *i.* tamamlama, bitirme.
t. 6a/07

tevârîh [Ar.] *i.* târihler.
t.+ e 30b/11

teveccüh [Ar.] *i.* yönelme, bir yere doğru
hareket etme.
t. 25b/06

tevehhüm [Ar.] *i.* kuruntuya düşme,
vehmlenme.
t. ét – düşünmek, vehmlenmek.
t.- üp 25a/06

tevellüd [Ar.] *i.* doğma, ortaya çıkma,
meydana gelme.
t.+ ine 22b/07

tevlîd [Ar.] *i.* doğurma, oluşturma.
t. ét(d) – doğurmak, meydana
getirmek, sebeb olmak.
t.- er 11a/10, 11b/04, 15b/10,
18a/11, 33a/11
t.- erler 12a/01
t.- üp 10b/11, 11a/09, 11b/09,
15a/08, 17b/02

tevşîl [Ar.] *i.* vâsıl olma, yol açma.
t. 2a/01

têz [Far.] *i.* tez, çabuk, çabucak.
t. 7b/01, 9b/08, 10a/07, 12a/06,
13a/09, 13b/10, 14a/11, 14b/05,
14b/09, 15a/10, 15a/11, 15b/05,
15b/08, 17b/09, 17b/10, 18a/01,
18b/08, 27b/10, 35a/01

tezyîn [Ar.] *i.* süsleme, zînetlendirme.
t. 1b/05

tıbb [Ar.] *i.* tıp ilmi, hekimlik.
t. ('ilm-i tıbb) 2b/04
t.+ a (tahşîl-i 'ilm-i tıbb) 3a/11
t.+ dan ('ilm-i tıbbdan) 3b/06
t.+ dan (akşâm-ı 'ilm-i tıbbdan)
3b/07
t.+ uñ ('ilm-i tıbbuñ) 3a/05

tıbbiye [Ar.] *i.* hekimlikle ilgili, tıbbâ âit.
hâkâyık-ı t.+ den 3b/06

tiryâk [Far.] *i.* zehirlenme ve birtakım
hastalıklara karşı kullanılan
panzehir, afyon.
t.-ı fâruğ 36b/08, 36b/10

toğ – *f.* doğmak, ortaya çıkmak.
t.- duğı 5a/03

tok *i.* tok, aç olmayan.
 t.-iken 23a/11

tokluk *i.* tokluk, doymuşluk.
 t.+ da 8a/05

tokun - *f.* dokunmak, temas etmek.
 t.- up 5a/04

toldurul – *f.* doldurulmak.
 t.- up 11b/08

tuffāh [Ar.] *i.* elma; gülgillerden ağaç ve
 bunun tatlı, ekşi veya mayhoş
 meyvesi.
 t. 34a/10, 35a/08

ṭūl [Ar.] *i.* uzun, uzun süren.
 t.-i eyyām 7a/01
ṭ.-i zaman uzun zaman.
 t. 22b/01, 22b/08

tur – *f.* durmak, durup beklemek.
 t.- a 16b/11
 t.- up 16a/04, 38a/06

turb [Far.] *i.* turp.
 t. 7b/11, 16a/04

ṭurmağ(k) *i.* durmak, durup beklemek.
 t.+ ıla 35b/03

turşu [Far.] *i.* turşu.
 t.+ sınıñ 36b/02

tut *i.* dut meyvesi.
 t. 14b/09, 14b/11

tut – *f.* tutmak.
 t.- up 19b/07

ṭu'üm [Ar.] *i.* tatlar, lezzetler, zevkler.
 t. 17a/04

ṭuyūr [Ar.] *i.* kuşlar.
 t.-ı vaḥşiyenüñ 11b/10

ṭuz *i.* tuz.
 t.+ ı 9b/05
 t.+ lu 7b/04
 t.+ lular 34a/08

-U-

u [Ar.] *ed.* ve.
 u. 1a/01, 1a/02, 2b/02, 13a/05

'ūd [Ar.] *i.* ödağacı ve bunun armut
 biçiminde meyvesi.
 'ū. 7a/09, 36b/06
 'ū. (şarāb-ı 'ūd) 26a/03

'ufūnet [Ar.] *i.* iltihap, yangı.
 'u. (def'-i 'ufūnet) 36a/04
 'u.+ e 36a/06
 'u.+ i 5a/01, 36a/06

'ufūnet(2)[Ar.] *i.* pis koku.
 'u.+ i 35b/04

'ufūset [Ar.] *i.* kekrelilik.
 u.+ dür 17a/04

'ulūm [Ar.] *i.* ilimler, ilgiler.
 u.-ı hekimiyeden 2b/03

umūr [Ar.] *i.* işler, hususlar.
 u.-ı hāyıla 25a/06
 u.-ı mezbūrenüñ 26a/04
 u.+ dan oldıysa 33a/02

un *i.* un, tahıl tozu.
 u.+ ından 9b/05
 u.+ ından olan 10a/02
 u.+ uñ 9b/07

'unfuvān [Ar.] *i.* tâzelik, parlaklık.
 'u.-ı şabī çocukluğun ilk
 dönemleri, tazelik yılları.
 'u. 3a/11

unutsağulık *i.* unutma, unutkanlık.
 u. 14b/04

'urūk [Ar.] *i.* kökler, damarlar.
 'u.+ a 7a/04

'urüz [Ar.] *i.* ârız olma, gelme, ortaya
 çıkma.
 'u.-ı ârızadan 9a/05
 'u.-ı merhūbdan 26a/07

‘usr [Ar.] *i.* güçlük, zorluk; zor iş; sıkıntı.

‘u.+ i’l-hazm 16b/09

uyan – *f.* uyanmak, uykudan uyanmak.

u.- duğda 32a/03

u.- uram 8a/09

uyanıklık *i.* bkz. uyanıklık

u. 8a/06

uyanıklık *i.* uyanıklık.

u. 26b/02, 26b/01

uyku *i.* uyku, uyuma.

u. 15b/05, 28b/02

u.+ da 8a/06

u.+ dan 32a/03

u.+ ya 26b/10, 27a/03

uykusuzluk *i.* uykusuzluk.

u. 18b/07

u.+ da 33b/09

uyu – *f.* uyumak.

u.- mağ 6b/09, 18a/05, 26b/11,
27a/01, 27a/04, 27a/05, 27a/07,

27a/09, 30b/05, 30b/09

u.- mayalar 34a/06

u.- ram 8a/09

u.- yup 30b/07

uyumaklıg(k) *i.* uyuma, uyku hâlinde
olma.

u.+ uñ 30b/04

‘uz(u)v [Ar.] *i.* uzuv, organ, vücudun belli
görevler üstlenen bölümleri.

‘u. 23b/11, 24a/02

‘u. (cüz’-i ‘uzv olamayup) 22a/11

-Ü-

üç *i.* üç.

ü. 13b/11, 29b/04

üçünci *i.* üçüncü.

ü. 34b/03

ümîd [Ar.] *i.* umut, umma, beklenti.

ü.+ dür 15b/03

üstâd [Far.] *i.* bir ilim veya sanat alanında
üstün yeri olan kimse, usta.

ü.+ ü’l-verayâ Mevlânâ 3b/02

üz(e)r *ed.* üst, üst kısım, üst taraf.

ü.+ e 3b/09, 7b/07, 8a/03, 8a/07,

9b/06, 11a/09, 19b/09, 22a/10,

23b/04, 24a/08, 25b/03, 27a/03,

27a/04, 27a/05, 33a/04, 33b/05,

33b/10

ü.+ inde 12b/01

ü.+ ine 2a/04, 7a/03, 07a/09, 7b/11

12a/04, 14a/10, 14b/09, 14b/6,

15a/04, 15a/06, 18a/05, 18a/08,

19b/01, 19b/03, 19b/04, 21b/05,

30a/08, 34a/09, 37a/07,

üzüm *i.* üzüm.

ü. 6b/02, 9a/11, 13b/10, 14a/01,

ü.+ dür 13b/06

ü.+ i 8a/01

-V-

vâcib [Ar.] *i.* terki câiz olmayan işler.

v.+ dür 27b/09, 33b/11

v. ol – gerekmek, lüzum etmek.

v.- dı 08b/05

vaḥşiyye [Ar.] *i.* yabânî, insandan kaçan,
vaḥşi.

v.+nüñ (ṭuyūr-ı vaḥşiyyenüñ)

11b/10

vaḥy [Ar.] *i.* bir fikrin veya emrin Allah
tarafından bir peygambere
bildirilmesi.

v. 1b/05

vākī’ [Ar.] *i.* vuku’ bulan, gerçekleşen.

v. 23b/04, 31a/10, 36b/09

v. ol – gerçekleşmek.
v.- up 23a/08, 29a/09, 34a/07
v.- urşa 28a/03

vakt [Ar.] *i.* vakit, zaman, muayyen zaman.
v. 05b/06
v.-ı şihhatde 08b/09
v.+ da 8b/10, 9a/04, 34b/06,
35a/09, 37b/08
v.+ dur 5b/03
v.+ ı 23b/01, 33a/02
v.+ ında 5b/09, 31b/07
v.+ lar 5b/08
v.+ larda 17b/04, 19b/02, 32b/09
v.+ larında 20a/06

vaktâ [Ar.] *i.* o vakit, olduğu zaman.
v. 5a/09, 26a/10, 33a/01

var *i.* var, mevcut.
v.+ dur 21a/05, 24a/02, 30b/05

vârid [Ar.] *i.* gelen, vâsıl olan, erişen.
v. ol – ulaşmak, erişmek.
v.- an 27b/01, 27b/03

vâsıl [Ar.] *i.* erişen, ulaşan, kavuşan.
v. ol – ulaşmak.
v.- a 10b/04

vaz' olın – *f.* konulmak, bırakılmak.
v.- up 12b/04

ve [Ar.] *ed.* ve, dahi (bağlaç).
v. 1a/02, 1b/01, 1b/02, 1b/03,
1b/04, 1b/05, 1b/06, 2a/01, 2a/02,
2a/03, 2a/05, 2a/06, 2a/07, 2a/08,
2a/09, 2a/10, 2a/11, 2b/1, 2b/02,
2b/04, 2b/05, 2b/06, 2b/08, 2b/09,
2b/11, 3a/02, 3a/03, 3a/04, 3a/05,
3a/07, 3a/08, 3a/09, 3a/11, 3b/01,
3b/02, 3b/03, 3b/08, 3b/10, 4a/01,
4a/02, 4a/06, 4a/10, 4a/11, 4b/01,

4b/02, 4b/03, 4b/06, 4b/11, 5a/01, 5a/02,
5a/04, 5a/05, 5a/06, 5a/07, 5a/08, 5a/09,
5b/04, 5b/07, 5b/08, 5b/11, 6a/03, 6a/04,
6a/05, 6a/07, 6a/10, 6a/11, 6b/01, 6b/02,
6b/03, 6b/06, 6b/08, 6b/09, 6b/11, 7a/08,
7a/09, 7a/11, 7b/01, 7b/02, 7b/03, 7b/04,
7b/05, 7b/08, 7b/10, 7b/11, 8a/01, 8a/05,
8a/06, 8a/07, 8a/08, 8a/09, 8a/11, 8b/01,
8b/02, 8b/03, 8b/04, 8b/05, 8b/06, 8b/07,
8b/10, 9a/01, 9a/02, 9a/03, 9a/04, 9a/05,
9a/07, 9a/08, 9a/09, 9a/11, 9b/01, 9b/02,
9b/03, 9b/05, 9b/07, b/08, 9b/10, 10a/01,
10a/03, 10a/07, 10a/10, 10b/01, 10b/03,
10b/05, 10b/06, 10b/08, 10b/10, 11a/02,
11a/03, 11a/04, 11a/06, 11a/08, 11b/02,
11b/03, 11b/05, 11b/06, 11b/07, 11b/09,
12a/01, 12a/06, 12a/08, 12a/09, 12a/11,
12b/02, 12b/04, 12b/06, 12b/07, 12b/11,
13a/01, 13a/02, 13a/04, 13a/05, 13a/08,
13b/01, 13b/04, 13b/06, 13b/09, 14a/01,
14a/03, 14a/05, 14a/06, 14a/08, 14a/09,
14a/10, 14b/05, 14b/07, 15a/07, 15a/11,
15b/05, 15b/06, 15b/07, 16a/01, 16a/05,
16a/07, 16a/08, 16a/10, 16a/11, 16b/04,
16b/05, 16b/09, 16b/10, 17a/02, 17a/03,
17a/04, 17a/06, 17a/07, 17a/08, 17a/09,
17a/10, 17a/11, 17b/03, 17b/04, 17b/05,
17b/08, 18a/02, 18a/03, 18a/04, 18a/05,
18a/06, 18a/07, 18a/09, 18a/10, 18a/11,
18b/05, 18b/07, 18b/08, 18b/09, 18b/10,
19a/01, 19a/02, 19a/03, 19a/04, 19a/06,
19a/07, 19a/08, 19a/09, 19b/01, 19b/05,
20a/02, 20a/04, 20a/08, 20a/09, 20a/10,
20a/11, 20b/01, 20b/03, 20b/04, 20b/07,
20b/09, 21a/01, 21a/02, 21a/04, 21a/05,
21a/06, 21a/07, 21a/10, 21b/01, 21b/02,
21b/03, 21b/06, 21b/07, 21b/09, 21b/10,

21b/11, 22a/01, 22a/02, 22a/03, 22a/04, 22a/05, 22a/06, 22a/08, 22a/11, 22b/02, 22b/04, 22b/05, 22b/11, 23a/01, 23a/02, 23a/04, 23a/05, 23a/06, 23a/07, 23a/08, 23b/01, 23b/02, 23b/03, 23b/04, 23b/10, 24a/01, 24a/02, 24a/03, 24a/04, 24a/05, 24a/06, 24a/07, 24a/10, 24a/11, 24b/01, 24b/02, 24b/04, 24b/05, 24b/08, 24b/09, 24b/10, 25a/01, 25a/03, 25a/06, 25a/09, 25a/11, 25b/02, 25b/03, 25b/04, 25b/05, 25b/06, 25b/08, 25b/10, 25b/11, 26a/01, 26a/02, 26a/03, 26a/07, 26a/08, 26a/09, 26a/10, 26a/11, 26b/02, 26b/03, 26b/07, 26b/08, 27a/06, 27a/10, 27a/11, 27b/02, 27b/03, 27b/04, 27b/05, 27b/06, 27b/07, 27b/10, 27b/11, 28a/04, 28a/05, 28a/08, 28a/09, 28a/10, 28b/01, 28b/02, 28b/03, 28b/08, 29a/01, 29a/02, 29a/03, 29a/06, 29a/07, 29b/01, 29b/03, 29b/09, 30a/02, 30a/03, 30a/07, 30a/08, 30a/10, 30a/11, 30b/01, 30b/03, 30b/04, 30b/11, 31a/01, 31a/03, 31a/06, 31a/07, 31b/01, 31b/02, 31b/04, 31b/05, 31b/06, 31b/07, 31b/08, 31b/09, 31b/10, 32a/05, 32a/07, 32a/08, 32a/09, 32a/10, 32a/11, 32b/01, 32b/08, 32b/09, 32b/10, 32b/11, 33a/01, 33a/04, 33a/05, 33a/06, 33a/07, 33a/10, 33b/08, 33b/09, 33b/10, 33b/11, 34a/04, 34a/05, 34a/06, 34a/08, 34a/09, 34b/02, 34b/09, 34b/10, 34b/11, 35a/03, 35a/04, 35a/05, 35a/07, 35a/09, 35a/10, 35a/11, 35b/01, 35b/04, 35b/05, 35b/06, 35b/10, 36a/01, 36a/03, 36a/04, 36a/05, 36a/06, 36a/07, 36a/08, 36a/09, 36a/10, 36a/11, 36b/01, 36b/02, 36b/03, 36b/04, 36b/05, 36b/06, 36b/07, 37a/01, 37a/05, 37a/07, 37a/09,

37a/10, 37a/11, 37b/05, 37b/07, 37b/10, 38a/01, 38a/02, 38a/04

vebā' [Ar.] *i.* çoğunlukla farelerden insanlara bulaşan ve salgın hâlini alan, ateşli, öldürücü hastalık, tâun.
v. 35a/08, 35b/06, 35b/11
v. (def^ˆ-i vebā') 36b/08
v. (fī tedbīri'l-vebā') 35a/08
v.-i 'azīm 36b/09
v.+ dan 35b/11

vebā'ī [Ar.] *i.* vebâya âit olan, vebâ ile ilgili.
v. (hevâ-yı vebā'iden) 36a/02

vech [Ar.] *i.* yüz, çehre.
v.+ i (levn-i vechi) 10b/06, 25b/01
v.+ i olur 25a/05

vefâ [Ar.] *i.* sözünde durma, sözünü yerine getirme.
v.+ sına 21a/05

vehâmet [Ar.] *i.* giderek zorlaşma, korkulur duruma gelme.
v. 16b/09

velâyât [Ar.] *i.* velîlik, ermişlik.
v. (şâhibü'l-mu'cizât-ı velâyât) 2a/03

vér – *f.* vermek, ödemek, îtâ etmek.
v.- düğinden (nokşân vèrdüğinden) 22b/04
v.- mez (ğidâ vèrmez) 18b/02
v.- üp 18a/05
v.- üp 38a/02
v.- üp (ferah vèrüp) 14b/04
v.- üp (fesâd vèrüp) 27a/10
v.- üp (harâret vèrüp) 10a/08
v.- üp (ğidâ vèrüp) 10b/01
v.- üp (i'tibâr vèrüp) 1b/06
v.- üp (iştiyhâ vèrüp) 32a/09

v.- üp (kuvvet vèrüp) 11a/07,
12b/06, 14a/08, 14a/09, 20b/03
v.- üp (leyyinet vèrüp) 15b/08
v.- üp (nişât vèrüp) 23b/01
v.- üp (surûr vèrüp) 20a/11
v.- ür 15a/01
v.- ür 7b/01
v.- ür (belâdet vèrür) 27a/02,
27a/08
v.- ür (ğaşeyân vèrür) 16a/04
v.- ür (ğıdâ vèrür) 11b/11, 15b/07,
17b/10, 18a/03
v.- ür (kuvvet vèrür) 7a/07, 10b/05,
13b/10, 14a/02, 14b/02, 14b/05,
15b/05, 09b/03, 20a/11, 20b/07,
24b/03, 29b/02, 37a/09
v.- ür (nezâret vèrür) 10b/07
v.- ür (nişât vèrür) 25a/10, 31b/05
v.- ür (tarâvet vèrür) 28b/01
v.- ür (za'f vèrür) 20b/08, 29a/02,
30b/01
vesâ'ir [Ar.] ed. ve bunun gibi, bu ve
benzeri.
v. 29b/06
vesîle [Ar.] i. vâsita, sebep, bahane.
v. ol – sebep olmak, vâsita olmak.
v.- a 22a/08
veyâ [Ar.] ed. ya da, veya.
v. 16a/03, 28a/02, 28a/06, 29a/10,
29b/08, 34b/08
veyâhüd [Ar.] ed. yâhut, veya.
v. 25a/02
vuşûl [Ar.] i. vâsıl olma, olaşma, erişme.
v.-ı maħbûba 26a/09
vużû' [Ar.] i. nefsinı alçaltma, kendini
hakir görme.
v. 32a/04

vücüd [Ar.] i. vücut, varlık, var olma.

v.+ a 1b/03

-Y-

ya [Far.] ed. ya, yahut.

y. 11b/08, 15a/10, 20a/01, 21a/07,

26b/10, 34a/10, 34a/11, 34b/03,

35b/01, 36a/11, 36b/01

yağ – f. yağmak, gökten yere düşmek.

y.- masa 35b/07

y.- sa 35b/08

yağ i. yağ.

y. 12b/02, 17a/11

y.+ ı 13a/08, 18a/07

y.+ laruñ 13a/08

yağlu i. yağlı, yağda pişmiş.

y.+ lu 28a/01

yağmur i. yağmur.

y. 19a/01, 35b/06, 35b/08

yaħnî [Far.] i. bol soğanla pişirilen et

yemeği.

y.+ si 11a/11

yâhüd [Far.] ed. yâhut, veya, ya da.

y. 12a/04, 15b/11, 19b/11, 25a/04,

34a/11, 35b/03

yağaza [Ar.] i. uyanık olma, uyanıklık.

y. 26a/10, 26b/04

yaķıl – f. yakılmak, tutuşturulmak.

yakılmış ol – yakılmış olmak.

y.- a 30b/09

yaluñuz ed. yalnız, sadece.

y. 17a/11

yâ'nî [Ar.] ed. sözün kıtası, doğrusu, yâni.

y. 8b/10, 29b/10

yara – f. yarar sağlamak, fayda etmek.

y.- maz 20b/06

yaramaz *i.* yaramaz, zararlı.
y. 11b/04, 11b/11, 15a/09, 16a/05,
19a/03
y.+ dur 5a/09, 6b/05, 12a/07,
13a/10, 13b/05, 14b/07, 14b/08,
19a/01, 19b/01, 29a/04, 30a/10,
30b/02, 30b/06, 31b/09, 35a/03,
37b/08,
y. ét(d) – bozmak, kötüleştirmek.
y.- üp 27a/09
y. ol – bozulmak, yaramaz olmak.
y.- up 21b/05

yasduğ(k) *i.* yastık, yatacak.
y.+ ı 6b/09

yaş *i.* 1.kendi suyunu yitirmemiş,
kurumamış, yaş.
y. 13b/01, 19b/03, 36a/07
2.doğuştan itibaren geçen yıl,
zaman.
y.+ ında 34b/10
y.+ ından 33b/11

yat – *f.* yatmak.
y.- up 27a/04

yatur *i.* yatar vaziyette olan.
y.+ ken 33b/05

yay *i.* iki ucu arasında bir kiriş gerili olan,
eğri ve esnek ok atma âleti.
y.+ lar 24b/02

yaz *i.* yaz, ilkbahar ile sonbahar
arasındaki yılın en sıcak mevsimi
y. 7a/08, 17a/09, 20a/03, 21a/01,
28a/02, 29b/03, 31b/07, 32b/08

yazu *i.* yazı, yazılmış şey.
y.+ lar 24a/06

yê – *f.* yemek, ekl etmek, yeme işi.
y.- meyeler 7b/11
y.- yiñüz 14a/04

yeftaş [Ar.] *i.* açma, açış.
y. ét(d) – açmak, iftah, açık hâle
getirmek.
y.- üp 28b/01

yél *i.* romatizma ağrısı, yel.
y.+ ler 16a/05
y.+ leri 28b/02

yemek *i.* yemek, yiyecek, gıdâ.
y. 6b/09, 7a/09, 14a/10, 14b/09,
14b/6, 19a/11, 29a/11
y.+ ler 17b/01

yemek(g) *i.* yemek, ekl etmek.
y. 6b/07, 6b/11, 7b/01, 7b/03,
8a/01, 14b/03, 17a/09, 29a/04,
29b/02, 36b/08, 37a/03
y.+ e 10b/03

yemiş *i.* meyve.
y.+ ler 13b/01, 19b/03
y.+ lerden 36a/07
y.+ lerdür bir 9b/01
y.+ lerün 6b/03, 13b/01, 13b/05

yeñi *i.* yeni, eskimemiş, cedid.
y. 28a/07
y.+ den 32b/06

yenil – *f.* yenilmek, tüketilmek.
y.- dükde 6b/09, 7b/02
y.- dükden 31b/10
y.- e 10b/02, 11a/05, 12b/09,
13b/09, 14b/6, 15a/11, 15b/09,
36b/01, 36b/03
y.- en 12a/02
y.- meden 15b/01
y.- meye 7b/09, 10a/09, 14b/09,
15a/04, 15a/05, 15a/08, 34a/08,
y.- se 10b/09, 13a/09, 14a/10,
14b/11, 17b/09

y.- üp 11a/11, 13b/03, 14b/09,
15a/04, 15a/05, 28a/05
yeñildükde *i.* yenildiğinde, mağlup
olduğunda.
y. 24a/11
yenilmek *i.* yenilmek, ekl edilmek.
y. 13a/06, 13a/07, 17b/04
y.- den 15a/02
yenmeg(k) yenmek, ekl edilmek.
y.+ i 8a/02
yèr *i.* yer, mekân.
y.+ de 4b/11, 28b/08, 30b/09
y.+ ler 35b/04
y.+ lerde 33b/08
y.+ lerde 5a/08
y.+ lerüñ 4b/03
yerkân [Ar.] *i.* sarılık hastalığı.
y.+ a 37a/11
yevmeyn [Ar.] *i.* iki gün, çift gün.
y. 29b/10
yıl *i.* yıl, sene.
y.+ dan 10b/04
yigirmi *i.* yirmi.
y. 21a/07
yigit *i.* genç, delikanlı.
y.+ lere 25a/11
yine *i.* yine, tekrar.
y. 16b/08, 21a/02, 35b/09
yoğ(k) *i.* yok, mevcut olmayan.
y.+ iken 6b/07, 19a/09
yoğurt *i.* yoğurt, mayalanmış süt.
y. 7b/11, 13a/06
yok *i.* yok, mevcut olmayan.
y.+ dur 28b/10, 36a/05
yorğunluğ(k) *i.* yorgunluk, yorgun olma.
(krş. yorğunluğ)
y.+ indan 22b/10

yorğunluğ(k) *i.* yorgunluk, yorgun olma.
(krş. yorğunluğ)
y. 23b/09
y.+ dan 26b/07, 30a/02
y.+ ı 23a/04, 28a/11
yorğunluğ(k) *i.* yorgunluk, yorgun olma.
y.+ ı 14a/05, 31b/01
yön *i.* yön, yan, taraf.
y.+ inden 11b/05
yu – *f.* yıkamak, arıtmak, temizlemek.
y.- yalar 35a/07
yubs [Ar.] *i.* kuruluk, kuru olma.
y.+ ı 36a/05
yudul – *f.* yutmak, ağızda olan bir şeyi
boğazdan aşağı indirmek.
y.- maya 17b/10
yumuşak *i.* yumuşak; kolay kesilen, işlenen
veya çiğnenen.
y. 15a/03, 32b/08
yumurda *i.* yumurta.
y. 12b/05, 37a/03
y.+ dur 9a/10
y.+ nuñ 12b/10
y.+ sıdur 12b/07
yumuşa – *f.* yumuşamak.
y.- ya 16b/11
yun – *f.* yıkanmak, temizlenmek, arınmak.
y.- mış 32b/06
yunul – *f.* yıkanmak, arıtılmak. (krş. yun-)
y.- duktan 14b/10
y.- mış 10a/02
yüksek *i.* yüksek, belli bir yere göre daha
yukarıda olan.
y. 4b/11, 5a/05
y.+ den 18b/09
y. ét(d)– yükseltmek.
y.- üp 6b/10

y. ol – yüksek olmak.
y.- a 5a/07
yüreg(k) *i.* kalp, insanın bütün duygularının ve mânevî varlığının merkezi.
y. 38a/02
y.+ e 20b/03, 38a/01
y.+ e (bi'l-hâşiyye yürege) 14b/01
y.+ e (envâ'-ı yürege) 14a/07
y.+ i 20a/08
yüz *i.* yüz, çehre.
y.+ i 35a/07
y.+ inde 25a/03
yüz yigirmi *i.* yüz yirmi (sayı).
y. 10b/04

-Z-

zabt [Ar.] *i.* zapt etme, tutma, elde bulundurma.
z. 3b/11
za'f [Ar.] *i.* zayıflık.
z. 22a/01, 22b/04, 27a/09, 34a/07
z.+ a 26b/08
z.-ı mi'desi ol – midede zayıflık bulunmak.
z.- anlara 31b/09
z. vèr – zayıflatmak, zaaf vermek.
z.- ür 20b/08, 29a/02, 30b/01
zâhir [Ar.] *i.* görünen, açık, âşikâr, ortaya çıkan.
z. 35b/06
z.-i beden 25b/07
z. ol - ortaya çıkmak, görünmek.
z.- a 34a/02, 35b/11
z.- maya 17a/05
zâhire [Ar.] *i.* görünen, açık, âşikâr, ortaya çıkan. (müen.)

z. (havâss-ı zâhire) 21b/07
za'îf [Ar.] *i.* zayıf olan, zâfiyetli.
z. 2b/01, 18a/07, 35a/05
z. èt(d) – zayıf etmek, zayıflatmak.
z.- er 7a/11, 7b/06
zâ'il [Ar.] *i.* yok olan, ortadan kalkan.
z. èt – kaldırmak, yok etmek.
z.- mişdür 2a/07
z. ol – ortadan kalkmak.
z.- up 21b/03
zamân [Ar.] *i.* zaman, vakit, an.
z. 8b/06
z. (tül-i zamân) 22b/08, 22b/01
z.-ı tavîlde 27b/07
z.+ da 25b/04, 5b/04
z.+ dur 5b/02
z.+ larda 29b/04
z.+ lardur 5b/09
z.+ umda 36b/09
zamâne [Ar.] *i.* devir, zaman, dönem.
z.+ ye (havâdis-i zamaneye) 26a/06
zâmin [Ar.] *i.* kefil olan, kefâlet eden.
z. ol – kefil olmak, kefalet etmek.
z.- urın 37b/02
zann [Ar.] *i.* zan, gerçeğini bilmeden ihtimâl üzerine hüküm verme.
z.+ ıyla 21b/02
zarar [Ar.] *i.* zarar, ziyan.
z. 21a/11, 28b/09
z.+ dur 6b/07
z.+ dur 21a/04
z. eylemeye 15b/03
z.+ ı 14b/11, 15b/11, 19a/08
z.+ ın 7b/03, 7b/04
z.+ ını 20a/01, 25b/10
z.+ larını 7a/10

ẓ. ét(d) – zarar etmek.
ẓ.- er 7b/02, 25a/11, 27a/01, 37a/05
ẓ.- icidür 31a/09
ẓ.- üp 14b/03

zararlu *i.* zararlı, zarar verici.
ẓ. 7b/07
ẓ.+ dur 13b/02, 19b/06, 30b/10
ẓ.+ lardur 31a/05

zarūrī [Ar.] *i.* zorunlu, mecbûrî,
kaçınılmaz.
ẓ. 24b/06, 26b/01, 27b/04
ẓ. (emr-i zarūrī) 22b/09
ẓ. ol – zorunlu olmak.
ẓ.- dı 26b/06
ẓ.- up 27b/01

zarūriyye [Ar.] *i.* zorunlu, mecbûrî,
kaçınılmaz. (krş. zarūrī)
ẓ. (esbâb-ı sitte-i zarūriyye) 3b/09
ẓ.+ nüñ (esbâb-ı zarūriyyenüñ)
23a/03

zât [Ar.] *i.* kimse, kişi, şahıs.
ẓ.+ ında 16a/06, 24b/08

zayyıkā [Ar.] *i.* geniş olmayan, dar.
ẓ.+ ya 6a/08

zebīb [Ar.] *i.* üzüm ve incir kurusuna
verilen ortak ad.
ẓ. 14a/03, 14a/04

zekā [Ar.] *i.* insandaki düşünme ve anlama
gücü, zihin keskinliği.
ẓ.+ sına 21b/10

zemīme [Ar.] *i.* kötü, beğenilmeyecek,
yerilmiş.
ẓ.+ ye (evşâf-ı zemīmeye) 2a/10

zidd [Ar.] *i.* zıt, ters, özellikleri ve
durumları birbirine aykırı olan.
ẓ.+ ı 33a/08

ziḥn [Ar.] *i.* insanın kendini ve çevresini
bilmesinde rol oynayan idrâk,
tanıma, anlama gibi faaliyetlerin
bütünü.
ẓ. 21b/10
ẓ.+ e 37a/05

zıkr [Ar.] *i.* sözünü etme, ismini söyleme,
anma.
ẓ. 22a/09, 33a/03, 36b/11
ẓ. ét – söylemek, sözünü etmek,
zikretmek.
ẓ.- mişdür 29b/11, 33b/07, 37a/08
ẓ. olın – zikrolunmak,
bahsedilmek.
ẓ.- an 4b/06

zıkrū'llāh [Ar.] *i.* Allah'ı zikretme, anma.
ẓ.+ dan 22a/03

zīrā [Far.] *ed.* çünkü, şundan dolayı.
(bağlaç)
ẓ. 6b/04, 9b/09, 16a/08, 16b/03,
16b/06, 30a/09, 34b/05, 37b/02

ziyāde [Ar.] *i.* fazla, çok, daha çok.
ẓ. 3a/10, 6b/10, 6b/11, 7b/02,
8a/07, 10a/01, 10a/09, 10b/04,
10b/08, 11a/07, 13b/06, 13b/08,
15a/06, 17b/08, 18a/08, 20a/07,
20a/11, 21b/01, 23b/03, 23b/08,
24a/01, 25a/10, 25b/04, 25b/09,
27a/05, 27a/07, 28a/03, 29a/07,
29a/08, 30a/01, 30b/09, 31a/04,
31a/11, 32b/04, 32b/06, 32b/09,
32b/10, 33b/09, 34a/02, 34a/07,
35a/04, 36a/08, 36a/10, 37a/01,
37b/11,
ẓ.+ dür 10a/06, 13a/09, 14b/05,
25a/02

- z. èt(d)** – artırmak.
z.- er 10b/01, 11a/07, 12a/11,
12b/06, 16a/02, 17a/08, 18a/04,
18a/05, 19a/06
z.- üp 10b/06, 30a/11, 32a/10
z. ol – artmak, ziyade olmak.
z.- a 29a/04
z.- an 34a/01
z.- anlara 34b/11
ziyâdelig(k) *i.* ziyaledik, fazlalık.
z.+ inde 34b/05
ziyân [Far.] *i.* zarar, ziyan.
z.+ ina 20b/11
z. èt(d) – zarar vermek.
z.- er 37b/10
ẓulmet [Ar.] *i.* karanlık, karartı.
z.-i başa 15b/06
ẓurafâ [Ar.] *i.* zarîfler, nâzik, ince duygulu,
hoş konuşmayı bilen kimseler.
z. 26a/02
ẓü'l-lebeniyye [Ar.] *i.* içerisinde süt
bulunan gıdalar, sütlüler.
z. 18a/09
ẓübde [Ar.] *i.* bir şeyin en seçkin kısmı.
z.+ ṭü'l-iṭbâ ve 3b/03
ẓübül [Ar.] *i.* Kuru ot gibi solup kuvvet ve
tazeliği kaybolmak ve solmak.
z. 23b/04
ẓükâm [Ar.] *i.* nezle.
z. 27a/06

2. ÖZEL İSİMLER VE ESER ADLARI DİZİNİ

‘Alāüddīn El-Karşī XIII. yüzyılın tıp alanında yetişen önemli simalarından biri olup asıl adı İbnü’n-Nefīs Alāüddin Ali İbn Hazm El-Kuraşī Ed-Dimaşkī’dir. Döneminde ve sonrasında tıp alanında ün kazanmasını sağlayan en önemli eseri *El-Mûcez Fi’t-Tıbb*’dır.

‘A. 3b/03

Cālīnūs İlkçağların, Hipokrat ile beraber en büyük Grek hekimi, Galien.

C. 36b/09

Dārū’s-Salṭanati’l-Seniyye Maḥmiye-i Kōstantīniyye İstanbul şehri, Bizans döneminde kullanılan adıyla Konstantinopolis.

D. 4b/10

Ebū ‘Abdullah Mevlānā Muḥammed İdrīs eş-Şāfi’ī Ebū ‘Abdullah Muhammed b. İdrīs el-Kureşī el-Hāşimī el-Muttalibī b. Abbas b. Osman b. Şāfi'. H. 150'de Gazze'de doğmuştur. Hz. Peygamber'in dördüncü batından dedesi Abdu'l-Menāf'ın dokuzuncu göbekten torunudur.

E. 2b/11

Ebūkrāt Hipokrat (M.Ö. 460-370). Tıbbın babası olarak anılan İyon hekimidir.

E. (fāzıl-ı Ebūkrāt) 37b/01

Enes bin Mālik Asıl adı Ebu Hamza Enes bin Malik bin Nadr el-Ensari olan, Hz. Peygamber'in ashâbından bir zât.

E. 19b/07

eş-Şeyḫ er-Re’īs İbn Sīnā X. yüzyılın son çeyreği ile XI. yüzyılın ilk çeyreğinde

(980 Buhara yakınları - 1037 Hamedan) yaşamış meşhur filozof-tabip Ebu Ali El-Hüseyn İbn-i ‘Abdullah İbn-i Ali İbn-i Sīnā. Batı dünyasında Avicenna olarak tanınır. En önemli eseri *El-Kânun Fi’t-Tıbb*’dır.

eş.-Şeyḫ er-Re’īs 3b/01

eş.-Şeyḫ-i Re’īs 37a/05

eş.-Şeyḫü’r-Re’īs 33b/07 33b/06

Ḥazret-i Muḥammed Muştafā kendisine Allah tarafından Kur’an-ı Kerim vahyedilen, İslam dininin peygamberi, Muhammed bin Abdullah.

(krş. Muḥammedü’l-Muştafā)

H. 2a/04, 37a/06

Ḥazret-i Mūsā Allah tarafından kendisine Tevrat indirilen İbrânî peygamber, Hz. Mūsâ.

H. 2b/04

H zret-i Nebi bkz. H zret-i Mu ammed Mu tafa.

H. 37b/06

H zret-i Resul bkz. H zret-i Mu ammed Mu tafa.

H. 19b/08

Qanun [Ar.] i.  nl  tıp bilgini İbn-i Sina tarafından 1025 yılında Arapça olarak yazılıp tamamlanan, tıp alanında yazılmış eser. (Lat. Canon Medicinae)

Q.+ da 37a/05

Q.+ dan 3b/10

Q.+ ina 3b/01

Mu ammedu'l-Mu tafa Tekrar tekrar  v lm  m n sına gelen bu kelime, peygamberimizin adıdır; Hazret-i Muhammed Mustafa, İslam dininin peygamberi. (krş. H zret-i Mu ammed Mu tafa)

M.+ da (Őeri'at-ı Mu ammedu'l-Mu tafa'da) 20b/10

Necibuddin Semerkandi Eb  H mid Muhammed b. Ali b. Ömer Necibuddin es Semerkandi. Doğum tarihi kesin olarak bilinmemekle birlikte 619h./1222m tarihinde vefat ettiği bilinir. Tıp bilgini olarak tanınır.

N. 3b/11

Şifa' l-EŐkam Hacı Paşa olarak tanınan Cel luddin bin Hızır adlı tabip tarafından m. 1380 dolaylarında tamamlanan ve tıbbi konuları ihtiva eden dört makale Şeklinde tertip edilmiş tıp kitabı.

Ő.+ dan 3b/10

Tıbb-ı nebevi Tıbb-ı Nebevi, "peygamber tıbbı" başlığı altında incelenebilecek olan; tıp ilminin ayrı bir bölümünü konu alan ansiklopedidir. Ansiklopedide, alfabetik sıra ile İslam tıbbı konuları, hadis-i Őeriflere dayanılarak duru bir Türkçe ile anlatılmakta, maddelerin dayandıkları kaynaklara da geniş yer verilmektedir.

T.+ de 14a/02

 st du'l-Veray  Mevl n  Kutub 'l-millet ve'd-din eş-Őir zi Eserde  nl  bir tıp bilgini olarak adı geçmekte ise de yapılan araştırmalar sonucunda hakkında herhangi bir bilgiye rastlanamamıştır.

 . 3b/02

VeŐay  Urc ze fi Ves ya Et-Tıbbiyye. İbn-i Sina'nın tıp ile ilgili öğütlerini Őiirle anlattığı, dokuz varaktan oluşan ris lesi.

V.+ sında 29b/11

3. ARAPÇA İFADELER DİZİNİ

aḥsena'llāhu ḥālehu ve encaḥ bi'l-ḥayri 'āmālehu: Allah, O'nun hâlini güzel eylesin ve hayırlı amelleri ile kurtuluşa eriştiresin.

a.2b/01-2

'aleyhi şalavātu'llāhi'l-ezkā ve taḥiyyātü'l-eşfā: Allah'ın salâtı ve en saf selamlar en hâlis şekilde O'nun üzerine olsun

a.2b/09

celle şānuhu ve amme nevāluhu: Şânı yüce olan bağış ve ihsânı çok olan (Allah).

c. 1b/02

el-mi'detü beytü külli dā'in ve'l-ḥimyetü re'sü külli devā'in: Mide her hastalığım evi; perhiz her devânın başıdır.

e. 37b/06-07

eşref-i maḥlūkāt-ı ḥazret-i Raḥmān: Raḥmān olan Allah tarafından yaratılmışların en şerefli.

e. 3a/05

fāḥr-i 'ālem: Âlemin övülmüşü, Hz. Muhammet (sav).

f. 32a/06

Ḥarertü ḥāzihi'l-cümleti li-ibtāli'l-ḳaydü'l-evvel ve hiye inne ḥāzihi'l-kitābü'n-nefis min metrukāti'l-vāliidi'l-mācīd ve ene'l-münfaḳīr 'azze şānuhu *es-Seyyid Bekir Sıdḳı el-Āmidī afe'an:* Bu cümle, evvelki kaydı iptal etmek için yazılmış olup; bu nefis kitap Diyarbakırlı Seyyid Bekir Sıdḳı'nın mirasındandır, Allah şanını yüceltsin ve günahını affetsin.

Ḥ. 1a/02

ḥazret-i bā-rıf at: Yücelik ve büyük rütbe sahibi kişi.

ḥ.+ uñ evlād-ı 2a/09 2a/08

Ḥazret-i Ḥakīm ve Ḥallāk: Her şeyi bilen ve yaratan Allah.

Ḥ+ uñ 23a/01

Ḥazret-i Bārī 'Azze Şānuhu: Şânı yüce olan yaratıcı, Allah.

Ḥ. 22a/05 22a/06

Min kütübi'l-faḳīrun ileyh 'azze şānuhu *el-ḥacc Ḥüseyn el-müftī be-Āmid afe'an:* Diyarbakır Müftüsü el-Hac Hüseyin Efendi Fakīr'in kitaplarındandır, Allah şanını yüceltsin ve günahlarını affetsin.

M. 1a/01

muktedā-yı mükerrerem: *bkz.* Ebū 'Abdullah Mevlānā Muḥammed İdrīs eş-Şāfi'î.

m. 2b/11

rahmetu'llāhu te'ālā: Allah'ın rahmeti onun üzerine olsun.

r. 3a/01

şalavātu'llāhi 'alā nebiyyinā ve aleyhi : Allah'ın selâmı nebîlerimizin ve onun (Hz. Mûsâ'nın) üzerine olsun.

ş. 2b/05

şalavât-ı mütevâliyât ve taḥiyyât-ı bî-nihâyât: Ardı arkası kesilmeksizin peş peşe salavât ve nihâyetsiz selâmlar.

ş. 2a/02

şall'allāhu 'aleyhi ve sellem: Allâh'ın salât ve selâmı onun üzerine olsun.

ş. 8a/08, 14a/03, 32a/06, 37a/06

şinā'iyü'l-mâkel ve'l-melbes: Yiyecek ve giyeceğini üreten (insan).

ş. 23a/06

şükr ve sipās ve sitāyiş-i bî-kıyās: Şükür ve hamd ve emsâli görülmemiş övgü.

ş. 1b/01

4. HASTALIK ADLARI DIZINI

-A-

ağrı *i.* ağrı, sancı.

a.+ ları 28b/02

a.+ larına 31b/02, 31b/03

a.+ sı 14b/10, 19b/09, 32b/01

a.+ sın 20b/09

ā'rāz [Ar.] *i.* işaretler, alametler; hastalık alâmetleri.

ā.-ı nefsâniyye 6a/03

'arazî [Ar.] *i.* hastalık, hastalıklı.

a.+ sine (mizâc-ı 'arazîsine) 8b/08

artama *i.* çürüme, ekşime, kötüleşme, bozulma.

a.+ da ola 28b/09

aruk *i.* arık, zayıf, cılız.

a.+ luğ 18b/07

aşaş *i.* ateş, vücuttaki sıcaklık.

a. 19b/06, 29a/09

a.+ ı 15a/07, 19a/09, 20b/01

-B-

behağ [Far.] *i.* abraşlık hastalığı, deride pul pul beyazlık ve alaca renk meydana getiren hastalık.

b. 34a/08

belâdet [Ar.] *i.* akılsızlık, izansızlık.

b. 23b/06, 6b/07

b. vürür 27a/02, 27a/08

-C-

cer(e)b [Ar.] *i.* uyuz hastalığı.

c. 34a/09

c. 28b/03

cederî [Ar.] *i.* çiçek hastalığı.

c. 35a/10

c.+ ye 38a/01

cüzâm [Ar.] *i.* insan vücudunda onulmayan çıbanlar ve yaralar meydana getiren miskin hastalığı.

c. 7b/10, 37a/11

-D-

dıkk [Ar.] *i.* ince ağrı, erime, verem hastalığı.

d. 22a/02

đumür [Ar.] *i.* kuruma, hastalıktan âzânın kuruması.

đ.+ a 28b/10

-E-

emrâz [Ar.] *i.* marazlar, hastalıklar.

e.-ı kebir 3a/08

e.-ı balğamiyye vücutta farzolunan dört unsurdan biri olan balgamın galip gelmesiyle oluşan hastalıklar.

e. 27a/06

e.-ı bārīde vücutta balgamı artırarak hastalıklara yol açan sebepler.

e. 18b/05

e.-ı mādīyye maddî, fiziksel hastalıklar.

e. 6b/08, 23b/02

e.-ı müzmine üzerinden zaman geçmiş, eskiyerek yerleşmiş hastalık.

e. 24b/05

e.-ı redî'e hummâ ve vebâ gibi kötü ve bayağı hastalıklar.

e. 7a/02, 35a/01

e.-ı şa'aba iyileşmesi zor, çetin hastalıklar.

e. 22a/02

e.-ı sâriye bulaşıcı hastalıklar.

e.+ ye 2a/11

e.- ı sevdaviyye kara safranın vücutta artması sonucu oluşan hastalıklar.

e. 10b/11, 5b/01

e.+ ye 25b/02

evcâ'-i mefâşıl [Ar.] *i.* eklem ağrıları.

e. 37a/10

-F-

fâlic [Ar.] *i.* vücudun yarısını tutmaz hâle getiren inme, yarı inme.

f. 7b/10, 30b/03, 37a/11

fesâd [Ar.] *i.* bozukluk, çürüme, çürüklük.

f. 4a/02, 16b/01, 22a/05, 27a/10, 33a/01, 35b/01

f.+ dur 35a/09

futür [Ar.] *i.* gevşeklik, usanç, bezginlik.

f. 21b/11

f.-ı şehâvet 21b/09

-G-

ğaşeyân [Ar.] *i.* kendinden geçme, oğunma.

ğ. vürür 16a/04

ğaşy [Ar.] *i.* bayılıp kendinden geçme.

ğ. 23b/10, 29a/01

ğazab [Ar.] *i.* kızma, hiddet, öfkelenme.

ğ. 24b/01, 25a/10, 25b/04, 31a/03

ğ.-ı mü'tedil 25a/08, 25b/01

ğ.+ dan 26b/07, 37a/01

ğ.+ ı 14a/05

ğ.+ ı olanuñ 25a/03

ğ.+ uñ 25b/09

-H-

hafakân [Ar.] *i.* yürek oynaması, çarpıntı.

h. 23b/09, 29a/01

h.+ a 14a/08, 20b/08

h.+ı ol – çarpıntısı olmak, sıkıntı basmak.

h.- anlar 32b/01

harâret [Ar.] *i.* sıcaklık, ateş.

h. 4a/10, 7a/11, 16b/08

h.-i 25a/09 25a/08

h.-i 'azîziyye 25b/06

h.-i 'azîziyye nüñ 25b/08, 33a/06

h.-i 'azîziyye ye 22b/04

h.-i ğarîziyyenüñ 6a/02

h.+ i 6a/01, 10a/03, 13a/07, 20a/08, 20b/01

h. vër – hararet vermek, ısıtmak.

h.- üp 10a/08

haşbe [Ar.] *i.* kızamık hastalığı.

h. 35a/10

hikke' [Ar.] *i.* kaşıntı.

h.+ yi 28b/03

hummâ [Ar.] *i.* ateşli hastalık; sıtma.

h. 35a/03

hummayât [Ar.] *i.* ateşli hastalıklar, sıtmalar.

h. 13b/02, 15a/08, 35a/11

h.-ı balğamiyye 15a/02

h.+ dan 19a/07

humre [Ar.] *i.* yılcık, alazlama.

h. 35a/11

hüzāl [Ar.] *i.* halsizlik, zayıflık.
h. 23b/04

-İ-

ihtibās [Ar.] *i.* tutulma, tutukluk.
i. 27a/11, 27b/07, 4a/01
i.+ a 27b/05

ihtilām [Ar.] *i.* düş azma.
i. 34a/07

inşibāb [Ar.] *i.* vücutta ahlâtdan birinin
veya bazılarının nesiçlerin arasına
akıp orada toplanması.
i.+ ını 6b/06, 37b/09

ishāl [Ar.] *i.* mülâyim dışarıya çıkma, iç
sürme.
i. 5b/11
i.+ i 31b/08

-K-

ķabz [Ar.] *i.* kabız, peklik.
ķ. 28a/03
ķ. ét(d) – kabız etmek,
pekleştirmek
ķ.- er 14b/6, 18a/02, 20a/09, 20b/04
ķ. ol – kabız olmak.
ķ.- dukda 27b/11

kesel [Ar.] *i.* uyuşukluk, uyuşma.
k. 6b/08, 11a/04, 34a/06,
k.+ den 23a/08

ķubā [Ar.] *i.* uçuk.
ķ. 37a/10

ķum *i.* kum.
ķ. 12a/04, 18a/11

ķurūh [Ar.] *i.* yaralar, ülserler.
ķ.- ı 35a/11

külā [Ar.] *i.* böbrekte ve idrar yolunda
oluşan yara.
k. 18a/11

-M-

mālihulyā [Ar.] *i.* melankoli, kara sevda,
manik depresif psikoz.
m. 37a/10

mecārī [Ar.] *i.* akıntı yerleri, bedendeki
ahlatın akıştığı organların
hastalıkları.
m. 6a/08

mecnūn [Ar.] *i.* cin tutmuş, çıldırmış, deli,
divâne.
m. 21b/04

melāl [Ar.] *i.* usanç, usanma, bıkkıma,
sıkıntı.
m. 11a/06

-N-

nezle [Ar.] *i.* nezle, burun akması.
n. 27a/06
n.+ si 31b/09

nıķrīs [Ar.] *i.* ayak şişmesi, gut hastalığı.
n. 37a/10

nisyān [Ar.] *i.* unutmama, unutkanlık.
n. 37a/08

-Ö-

öksürük *i.* öksürük, solunum organlarının
kasılmasıyla akciğerlerdeki havanın
gürültülü bir şekilde dışarı
çıkması.
ö.+ e 17b/06, 20b/05
ö.+ i 32a/11

-R-

ra'se [Ar.] *i.* korkudan veya soğuktan
ürkme, kısmî felç.
r. 18b/05, 37a/11

-S-

sāriye [Ar.] *i.* sirayet eden, bulaşıcı.
s.+ ye (emrāz-ı sāriyeye) 2a/11
sill [Ar.] *i.* verem, tüberküloz hastalığı.
s. 22a/01
su'al [Ar.] *i.* öksürük.
s. 27a/06
südde [Ar.] *i.* çeşitli organlarda görülen
tutkunluk ve tıkanıklık.
s. 18a/11, 29a/05, 07a/04
s.+ leri 20a/10

-T-

taḥāl [Ar.] *i.* dalak veya bu organın
şişmesi şeklinde ortaya çıkan
hastalık.
t.+ a 27a/01
tarılmak *i.* daralmak, sıkılmak, bunalmak.
t. 28b/10
tā'un [Ar.] *i.* vebâ, yumurcak denilen
salgın hastalık.
t. 20a/06
t.+ a 38a/01
tavā'in [Ar.] *i.* vebâlar, yumurcak
hastalıkları.
t. 35a/10
teşennüc [Ar.] *i.* adalelerin kasılması ve
büzülmesi, spazm.
t. 30b/03

-U-

'ufünet [Ar.] *i.* iltihap, yangı.

'u. (def'-i 'ufünet) 36a/04
'u.+ e 36a/06
'u.+ i 5a/01, 36a/06

uyanıklık *i.* uyanıklık.

u. 26b/02, 26b/01

unutsağulık *i.* unutma, unutkanlık.

u. 14b/04

uykusuzluk *i.* uykusuzluk.

u. 18b/07

u.+ da 33b/09

-V-

vebâ' [Ar.] *i.* çoğunlukla farelerden
insanlara bulaşan ve salgın hâlini
alan, ateşli, öldürücü hastalık, tâun.
v. 35a/08, 35b/06, 35b/11
v. (def'-i vebâ') 36b/08
v. (fitedbiri'l-vebâ') 35a/08
v.-i 'azîm 36b/09
v.+ dan 35b/11

-Y-

yağaça [Ar.] *i.* uyanık olma, uyanıklık.

y. 26a/10, 26b/04

yél *i.* romatizma ağrısı, yel.

y.+ ler 16a/05

y.+ leri 28b/02

yerkân [Ar.] *i.* sarılık hastalığı.

y.+ a 37a/11

yürek oynaması *i.* hafakan, çarpıntı.

y.+ na 38a/02

-Z-

za'f [Ar.] *i.* zayıflık.

z. 22a/01, 22b/04, 27a/09, 34a/07

z.-ı mi'desi olanlara 31b/09

z.+ a 26b/08

ż. vèr - zayıflatmak, zaaf vermek.
ż.- ùr 20b/08, 29a/02, 30b/01
żulmet -i bařar [Ar.] i. karartı, göz
kararması.

ż. 15b/06
żükām [Ar.] i. nezle.
z. 27a/06

DEĞERLENDİRME VE SONUÇ

Bir milletin herhangi bir bilim alanında en eski tarihlerden başlayarak geçirdiği evrelerin tespit edilebilmesi, ancak o milletin mevcut bilimle ilgili verdiği eserlerin ve yaptığı çalışmaların incelenmesiyle mümkündür. Bunun yanında farklı alanlarda telif edilen eserlerin sözcüklerinin değerlendirilmesi ve kelime alışverişlerinin tespiti ile yine o milletin komşuları ve diğer milletler ile kurduğu münasebeti belirlemenin de mümkün olacağı açıktır. Bu yüzden ki bir dilde telif edilen eserler incelenirken mümkün olduğunca farklı alanlarda ortaya konulan eserler üzerinde durmak gerekir.

Yaptığımız çalışmada *Tabib Muhammed bin Hasan*'ın *İlm-i Tıbb* adlı tıp risalesini hem ses ve şekil hem de sözcük yönünden incelemiş bulunmaktayız. Bu eser üzerinde bir çalışma yapmayı tercih etmemizin sebebi, eserin hıfz-ı sıhhat olarak bilinen koruyucu tıbb dair konuları anlaşılır bir şekilde özetleyerek sunmuş olmasıdır. Ses ve şekil özellikleri dikkate alındığında eserin Klasik Osmanlı Türkçesinin hususiyetlerini taşıdığı görülmektedir. Çalışmamızın başında 'Giriş' başlığı altında, eserin mevcut tek nüshasının fizikî özellikleri, içeriğine göre bölümleri ve müellifi hakkında açıklayıcı bilgileri aktarmaya çalıştık. Dil incelemesi bölümünde eserin ses ve şekil özelliklerini, eserde kullanılan kelime türlerini ve kelime gruplarını değerlendirdik. Çalışmamızın ikinci bölümü olan 'metin' kısmında metnin okunuşunu tam transkripsiyonlu olarak transkribe etmiş bulunuyoruz. Ayrıca bu kısımda metnin anlaşılabilirliğini sağlamak ve yanlışlıkları asgariye indirmek amacıyla noktalama işaretlerini kullandık. Çalışmanın üçüncü bölümü olan 'dizin' bölümünde ise 'genel dizin' başlığı altında, metinde kullanılan kelimelerin metindeki anlamlarına yer verdik. Ayrıca bu bölümde eserde geçen özel isimler ve eser adlarını, Arapça ifadelerin açıklamalarını ve eserde geçen hastalık adlarını da ilgili başlıklar altında sunmuş bulunmaktayız.

Eserde kullanılan terimlere ve genel anlamda eserin sözcüğüne baktığımızda, müellifin büyük oranda İslam tıbbını kaynak edindiğini; bunun yanında kullanılan Yunanca kökenli bazı bitki adları ve terimlerden hareketle yine yakın coğrafyamızda gelişmiş olan Grek tıbbından da faydalandığını söyleyebiliriz. Eserin giriş kısmında müellif, eserin telif sebebi olarak tıp ilmine şiddetle ihtiyaç duyulmasını ortaya koymaktadır.. Bununla birlikte tıp ilmi içerisinde hıfz-ı sıhhati yani koruyucu tıbbı tercih etmesine gerekçe olarak insanların en çok ihtiyaç duyduğu kısmın hıfz-ı sıhhat olmasını ve en çok hıfz-ı sıhhatin insana lazım olmasını göstermektedir.¹⁰⁸

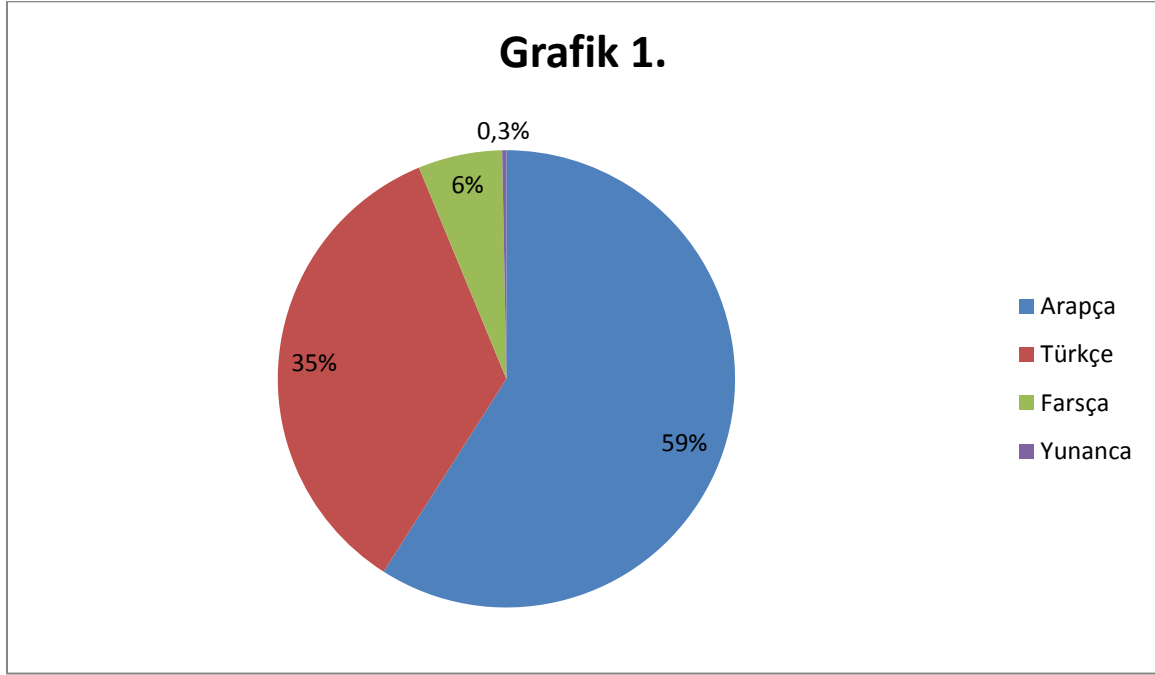
Eserin telif edildiğini düşündüğümüz 17. yüzyıl genel anlamda Osmanlı Devleti ile İslam coğrafyası arasındaki münasebetin zirveye ulaştığı dönemdir. Anadolu insanıyla İslam coğrafyasının diğer milletleri arasında sosyal ve kültürel etkileşimin bu dönemde daha da arttığı aşikardır. Bu asırda gerek tıp alanında gerekse diğer alanlarda telif edilen eserlerde Arapça ve Farsçanın etkisinin arttığı görülür. Bilhassa 16. yüzyıldan sonra Osmanlı Türkçesinde Arapça ve Farsça terkiplerin yoğun olarak kullanıldığını görüyoruz.¹⁰⁹ Bu verilerden hareketle baktığımızda eserin genel anlamda 17. asır telif ve tercüme eserleri ile dil yönünden paralel olduğu görülür. *İlm-i Tıbb*’da Arapça kelimelerin ve terim olarak kullanılan terkiplerin yoğun olarak yer almasının sebebi, eserin ilmî eser olması ve eserin yazıldığı dönemde ilmî eserlerin çoğunlukla Arapça olarak kaleme alınmasıdır. Çalışmamızın sonunda eserin genel dizini içerisinde yer alan Arapça, Farsça, Türkçe ve Yunanca kökenli madde başı kelimelerin oranını vermiş bulunuyoruz. Bu değerlendirmeye göre genel dizin içerisinde Arapça kökenli kelimeler %59, Türkçe kökenli kelimeler %35, Farsça kökenli kelimeler %6, Yunanca kökenli kelimeler ise %0,3 yer tutmaktadır. Ayrıca eser içerisinde yer alan Türkçe

¹⁰⁸ II. Bölüm Metin: “Kemāl-ı şihhat ile müyesser olmağ-ıla şınā’at-i mezbüreye hâcet ziyâde müşteddür.” 3a/09-10. “Aşkâm-ı ‘ilm-i tıbbdan ‘ilm-i hıfz-ı şihhatuñ menfa’ati ekşer ve nâsuñ ihtiyâcı aña evfer olmağın esbâb-ı sitte-i zarûriyye tedbiri üzere lisân-ı Arabî’de bir risâle te’lif edüp” 3b/07-08-09-10.

¹⁰⁹ ERCİLASUN, A. Bican (2010). *Başlangıçtan Yirminci Yüzyıla Türk Dili Tarihi*, Akçağ Yay. Ankara, s.460-465.

madde başları da isim ve fiil şeklinde ayrılmış ve yine bunların da kendi içindeki oranları belirtilmiştir.

Daha önce de belirttiğimiz gibi bir dilin sahip olduğu zenginlik ve ifade gücünün yeterince ortaya koyulabilmesi o dile ait birçok farklı alanda verilen eserlerin incelenmesi ile mümkündür. Bu noktadan hareketle özellikle tıp alanıyla ilgili bir yazma eser üzerinde yaptığımız bu çalışmanın bundan sonra yine bu alanda çalışma yapmak isteyenlere yardımcı olacağını ümit ediyoruz.

Grafik 1: Dizin bölümünde madde başı olarak yer alan kelimelerin genel dizin içerisindeki oranları.

Genel dizindeki toplam madde başı sayısı: 1670

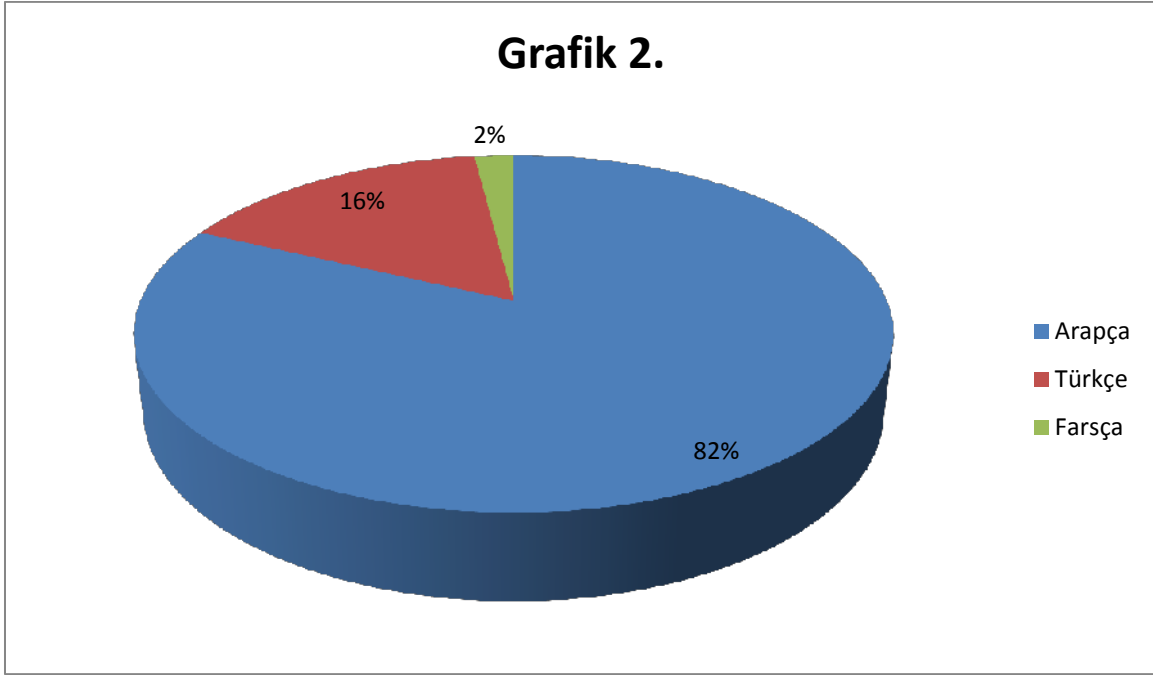
Madde başı Arapça kelimelerin sayısı: 1001

Madde başı Türkçe kelime sayısı: 570

Madde başı Farsça kelime sayısı: 93

Madde başı Yunanca ve Latince kelime sayısı: 6

İncelemiş olduğumuz *İlm-i Tıbb* adlı eserde kullanılan kelimelerin %59'unun Arapça olduğu tespit edilmiştir. Bu durumun başlıca sebebi olarak *İlm-i Tıbb*'in ilmî bir eser olmasını gösterebiliriz. Bilindiği gibi Osmanlı Türkçesiyle kaleme alınan eserlerde, ilmî eserler çoğunlukla Arapça ağırlıklı olarak; edebî eserler ise Farsça ağırlıklı olarak kaleme alınmıştır. Bunun yanında eserin yazıldığı dönemin de eserde Arapça ve Farsça ağırlıklı kelimelerin, terkiplerin ve terimlerin kullanılmış olmasında etkili olduğu söylenebilir.

Grafik 2. : Eserde geçen hastalık adları içerisinde Arapça, Türkçe ve Farsça hastalık adlarının oranları.

Eserde geçen toplam hastalık adı sayısı: 69.

Eserde geçen Arapça hastalık adlarının sayısı: 57.

Eserde geçen Türkçe hastalık adlarının sayısı: 11.

Eserde geçen Farsça hastalık adlarının sayısı: 1.

İlm-i Tıbb'da bahsi geçen toplam 69 farklı hastalık adından 57'sinin Arapça kökenli kelimeler ve terkiplerden oluştuğu, geriye kalan hastalık adlarından 11'inin Türkçe, 1'inin Farsça kökenli hastalık adları olduğu görülmektedir. Daha önce de belirtildiği gibi eserde kullanılan hastalık adlarının büyük oranda Arapça kökenli kelimelerden oluşmasının öncelikli sebebi *İlm-i Tıbb*'in ilmî bir eser olmasıdır.

KAYNAKÇA

- AĞIRAKÇA, A. (2004). *İslam Tıp Tarihi-Başlangıçtan VII./XIII. Yüzyıla Kadar*. İstanbul: Nobel Tıp Kitabevi.
- AKAR, A. (2010). *Türk Dili Tarihi(Dönem-Eser-Bibliyografya)*. İstanbul: Ötüken Neşriyat.
- AKSAN, D. (2009). *Her Yönüyle Dil Ana Çizgileriyle Dilbilim*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- ALP, M. (2011). *Necîbüddin Semerkandî'nin Akrabazin Adlı Eserinin Tanıtımı ve Değerlendirilmesi*. Adana: Lokman Hekim Journal.
- ALTINTAŞ, A. (2003). *Yâdigâr-ı İbn-i Şerîf*. İstanbul: Merkez Efendi ve Halk Hekimliği Derneği.
- ARAT, R. R. (2008). *Kutadgu Bilig III/İndeks*. İstanbul: Kabalcı Yayınları.
- ATALAY, B. (1992). *Dîvânu Lügâti't-Türk Tercümesi*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- AYVERDİ, İ. (2011). *Misalli Büyük Türkçe Sözlük*. Ankara: Kubbealtı İktisadi İşletmesi.
- BANGUOĞLU, T. (2007). *Türkçenin Grameri*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- BAYAT, A. H. (2003). "Konularına Göre Divânu Lûgati't-Türk'te Tıbbî Terminoloji", *Tıp Tarihi*, s.220. İzmir: Sade Matbaa.
- _____ (2003). *Tıp Tarihi*. İzmir: Sade Matbaa.
- _____ (2005). *Abdülvehhab bin Yusuf İbn-i Ahmed El-Mârdânî Kitâbu'l-Müntehab fi't-Tıbb(İnceleme-Metin-Dizin-Sadeleştirme-Tıpkıbasım)*. İstanbul: Merkez Efendi ve Halk Hekimliği Derneği.
- _____ (2008). "Tıp Dili ve Terimleri Açısından Eski Anadolu Türkçesiyle Yazılmış Tıp Kitaplarının Önemi", *Yeni Tıp Tarihi Araştırmaları*. İstanbul: Nobel Matbaacılık.
- BAYRAM, M. (1992). "Anadolu Selçukluları Dönemi Tababeti ile İlgili Bazı Notlar" *The New History of Medicine Studies*, c.4. İstanbul.
- BAYTOP, T. (1997). *Türkçe Bitki Adları Sözlüğü*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Bursalı Tahir Bey: Osmanlı Müellifleri (Hazırlayan: İsmail Özen)*, c.III. (1975). İstanbul: Meral Yayınevi.
- CAFEROĞLU, A. (1968). *Eski Uygur Türkçesi Sözlüğü*. İstanbul: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- _____ (1970-1974). *Türk Dili Tarihi I-II*. İstanbul.
- CANPOLAT, M. (1973). XIV. Yüzyılda Yazılmış Değerli Bir Tıp Eseri: *Edviye-i Müfrede*, *Türkoloji Dergisi*, c.5. Ankara.
- _____ (1992). "Eski Anadolu Türkçesindeki Belirtme Durumu (*accu-sativus*) Ekinin Kökeni Üzerine", *Türkoloji Dergisi*, c.10, sy.1., s. 9-11. Ankara: DTCF. Yayınları.

CAVLAZOĞLU, Ahi(2009). *Kitâb-ı Tıbb-ı Latîf*, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi.

CLAUSON, S. G. (1972). *An Etymological Dictionary of Pre-Thirteenth-Century of Turkish*. Oxford University Press.

Derleme Sözlüğü, I-XII. cilt. (1965-1982). Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

DEVELİ, H. (2004). *Osmanlı Türkçesi Kılavuzu*. İstanbul: Genel Dağıtım Kitabevi.

DEVELLİOĞLU, F. (2011). *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat*. Ankara: Aydın Kitabevi.

DİLÇİN, D. (1946). *Şeyyad Hamza, Yûsuf u Zeliha*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

ERASLAN, K. (1983). *Admed Yesevî: Divân-ı Hikmet'ten Seçmeler*. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.

ERCİLASUN, A. B. (2010). *Başlangıçtan Yirminci Yüzyıla Türk Dili Tarihi*. Ankara: Akçağ Yayınları.

EREN, H. (2000). *Türk Dilinin Etimolojik Sözlüğü*. Ankara: Aydın Kitabevi.

ERGİN, M. (1980). *Kadı Burhaneddin Dîvânı*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi.

_____ (2002). *Türk Dil Bilgisi*. İstanbul: Bayrak Yayınları.

_____ (2007). *Dede Korkut Kitabı*. İstanbul: Boğaziçi Yayıncılık.

EROL, H. A. (2008). *Eski Türkçeden Eski Anadolu Türkçesine Anlam Değişmeleri*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

GABAİN, A. (2007). *Eski Türkçenin Grameri*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

GÜLENSOY, T. (2007). *Türkiye Türkçesindeki Türkçe Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

GÜLSEVİN, G. (2007). *Eski Anadolu Türkçesinde Ekler*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

GÜLSEVİN, G., & BOZ, E. (2010). *Eski Anadolu Türkçesi*. Ankara: Gazi Kitabevi.

GÜVEN, Meriç (2005). *Abdülvehhab bin Yusuf'un Müntahab-ı Fi't-Tıbb'ı*, Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Doktora Tezi, Denizli.

HACIEMİNOĞLU, N. (1984). *Türk Dilinde Edatlar*. İstanbul: M.E.G.S.B. Yayınları.

İHSANOĞLU, E. (1988). *Türkçe Tıbb-ı Nebevî Yazmaları*. İstanbul: History of Medicine Studies.

_____ (2002). *Osmanlı'da Bilim ve Bilimadamları, Türkler XI*.

İHSANOĞLU E.- E. UNAT (2004). *Osmanlıca Tıp Terimleri Sözlüğü*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.

- İZGİ, C. (1999). *Osmanlı Medreselerinde İlim(Riyazi İlimler)*. İstanbul: İz Yayıncılık.
- JANOS ECKMANN, Y. S.-H. (2004). *Nehcü'l-Ferâdis (Metin-Tıpkıbasım)*. Ankara: Türk Dil Kurumu.
- KAHYA, E. (2000). *Bilimin Işığında Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Tıp ve Sağlık Kurumları*. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- _____ (2002). *Osmanlılardaki Bilimsel Çalışmalara Genel Bir Bakış, Türkler XI*. Ankara.
- _____ (2009). *EL-Kânun Fi't-Tıbb/İbn-i Sîna*. Ankara: Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Kültür Merkezi Yayınları.
- KANAR, M. (1998). *Farsça-Türkçe Sözlük*. İstanbul: Birim Yayıncılık.
- _____ (2011). *Eski Anadolu Türkçesi Sözlüğü*. İstanbul: Say Yayınları.
- KARABACAK, E. (2005). *Bergamalı Kadri Müeyyiresetü'l-Ulûm*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- KARAHAN, L. (2012). *Türkçede Söz Dizimi*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- KAROL Sevinç, S. Z. (2010). *Biyoloji Terimleri Sözlüğü*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- KAYA, E. (2002). *Hekim Hayreddin Amasyavî'nin Hulâsatu't-Tıbb Adlı Eseri (Metin-İnceleme-Dizin), Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*. Konya.
- KAYA, Ö. (2006). *Doğu Türk Yazı Dili ve Edebiyatı Araştırmaları IV: Doğu Türk Yazı Dili Alanına Ait Bir Tıp Metni, Modern Türklük Araştırmaları Dergisi c.3, sy.4, s.111-129*.
- KILIÇOĞLU, V. (1956). *Cerrahiye-i İlhaniyye*. Ankara: Ankara Ü. DTCF Yay. No:97, Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- KORKMAZ, Z. (1973). *Şeyhoğlu/Marzuban-nâme Tercümesi*. Ankara: Ankara üniversitesi-D.T.C.F. Yayınları.
- _____ (1995). "Anadolu Yazı Dilinin Tarihi Gelişmesinde Beylikler Devri Türkçesinin Yeri", *Türk Dili Üzerine Araştırmalar, c.1*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- _____ (1995). "XI.-XII. Yüzyıl Arasında Oğuzca", *Türk Dili Üzerine Araştırmalar, c.1*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- _____ (1995). *Anadolu'da Türkçenin Yazı Dili Oluşu ve İlk Öncüleri, Türk Dili Üzerine Araştırmalar, c.1, s.432*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- _____ (2003). *Türkiye Türkçesi Grameri(Şekil Bilgisi)*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- _____ (2005). *Türk Dili Üzerine Araştırmalar*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- _____ (2008). *Gramer Terimleri Sözlüğü*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- KOŞAY, H. (1975). *Divânü Lûgâti't-Türk'teki Terimlerden Örnekler, Bilimsel Bildiriler 1972 (I. Türk Dili Bilimsel Kurultayına Sunulan Bildiriler), s.479-496*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

- KÖKTEKİN, K. (2007). *Yûsuf-ı Meddâh-Varka ve Gülşah(İnceleme-Metin-Dizin)*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- _____ (2008). *Eski Anadolu Türkçesi*. Ankara: Fenomen Yayınları.
- KÖŞE, A.-Ö. B. (2006). *Mehmed bin Ali Terceme-i Cedîde fi'l Havâssi'l-Müfrede (Metin-Bitkiler-Sözlük-Sadeleştirilmiş Metin-Tıpkıbasım)*. İstanbul.
- KUT, G. (1985). *Tabiat-nâme ve Tatlılar Üzerine Bir Yazma Eser Et-Terkibat Fi Tabhi'l-Hulviyyat, Folklor ve Etnografya Arastirmaları, sy.2*. İstanbul.
- Levend, A. S. (1953). *Aşık Paşanın Bilinmeyen İki Mesnevisi: Fakr-nâme ve Vasf-ı Hâl, Türk Dili Araştırmaları Yıllığı-Bellekten*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- MAZIOĞLU, H. (1974). *Ahmed Fâkih-Kitâbu Evsâf-ı Mesâcidi'ş-Şerife*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Muallim, N. (1995). *Lugât-ı Nâci*. İstanbul: Çağrı Yayınları.
- ÖLMEZ, M. (2012). "Süryanî Harfli Eski Uygurca Bir Tıp Metni", http://turkoloji.cu.edu.tr/ESKI%20TURK%20DILI/mehmet_olmez_suryani_harfli_eski_uygurca_tip_metni.pdf (15.03.2012).
- ÖNLER, Z. (1990). "XIV. ve XV. Yüzyıl Anadolu Türkçesi Botanik Terimleri", *Journal of Turkish Studies, Türklük Bilgisi Araştırmaları, Fahir Ğz Armağanı, Volume 14*.
- _____ (1998). XIV.-XV. Yüzyıl Türkçe Tıp Metinlerinin Dili ve Sözvarlığı, *Kebikeç sy.6 s.157-168*.
- _____ (1999). *Celâleddin Hızır(Hacı Paşa)-Müntahâb-ı Şifâ*. İstanbul: Simurg Yayınları.
- _____ (1999). *Müntehâb-ı Şifa II-Sözlük*. İstanbul: Simurg Yayınları.
- _____ (2006). *Divanü Lûgati't -Türk ve Kutadgu Bilig'de Tıp Terimleri, Kebikeç sy.22*.
- ÖZÇELİK, S. (2001). *Kitâbu'l-Mühimmât*. Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yayınları.
- ÖZÇELİK, Sadettin-ERTEN, Münir(2005). *Türkiye Türkçesi Dilbilgisi*, Diyarbakır.
- ÖZKAN, M. (2009). *Türk Dilinin Gelişme Alanları ve Eski Anadolu Türkçesi*. İstanbul: Filiz Kitabevi.
- PARLATIR, İ. (2006). *Osmanlı Türkçesi Sözlüğü*. Ankara: Yargı Yayınları.
- SARI, N. (1998). "Türk Tıp Tarihinde Hindiba Türleri, Etkileri ve Günümüz Araştırmacılarına Öneriler" *The New History of Medicine Studies, c.4*. İstanbul.
- ŞAHİN, H. (2005). *Anadolu'da Yazılmış Bir Tıp Kitabı: Kemâliyye, Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi, sy.9*. Bursa.
- Şemseddin SÂMÎ (1314). *Kâmûsu'l-Alâm*. İstanbul: Mihran Matbaası.
- _____ (2010). *Kâmûs-ı Türkî*. İstanbul: Çağrı Yayıncılık.

- ŞEŞEN, R. (1994). "XV. Yüzyılda Türkçe"ye Tercümeler", XI. Türk Tarihi Kongresi, 5-9 Eylül 1990, *Bildiriler, c. III*. Ankara: Türk Tarih Kurumu.
- Tabîb İbn-i Şerif (2003). *Yadigar, 15. Yüzyıl Türkçe Tıp Kitabı Yadigar-ı İbn-i Şerif*. İstanbul: Merkez Efendi ve Halk Hekimliği Derneği, Yerküre Kitaplığı.
- TATÇI, M. (2008). *Yunus Emre/Dîvân-Risâletü'n-Nushiyye*. İstanbul: Hu Yayınları.
- TEKİN, T. (2006). *Orhon Yazıtları*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- TİMURTAŞ, F. K. (2005). *Eski Türkiye Türkçesi*. İstanbul: Akçağ Yayınları.
- TOKER, M., & KAYA, E. (2008). *Divânü Lugâti't-Türk'te Geçen Hastalık ve Organ Adlarının Tatar Türkçesi ile Anadolu Türkçesindeki Durumlarının Karşılaştırmalı Çözümlemesi, Uluslararası II. Türkiyat Araştırmaları Sempozyumu "Kâşgarlı Mahmud ve Dönemi."*. Ankara.
- TUĞLACI, P. (2002). *Tıp Terimleri Sözlüğü*. İstanbul: Türkmen Kitabevi.
- TULUM, M. (1993). "Filolojik Çalışma ve Eski Metinlerin Neşri Üzerine Görüş ve Tenkitler", *Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi (Faruk K. Timurtaş'a Armağan)*, sy.27.
- TUNCER, H. (1978). *Yabânî Bitkiler Sözlüğü, c.1*.
- TURAN, Z. (1993). *Eski Anadolu Türkçesinde Ünlü Uzunlukları*. Malatya: Açıköz Yayınları.
- TÜRKMEN, S. (2006). *Eski Anadolu Türkçesinde Tıp Terimleri, Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı Basılmamış Doktora Tezi*. Kırıkkale.
- UZEL, İ.- K. S. (1988). *İlk Türkçe Tıp Yazmalarına Genel Bir Bakış, Tıp Tarihi Araştırmaları, sy.2*. İstanbul.
- YELTEN, M. (1993). *Şirvanlı Mahmud Kemâliye, (Giriş-İnceleme- Cümle Bilgisi-Metin-Sözlük)*. İstanbul: İstanbul Ü. Yayınları.
- Yeni Tarama Sözlüğü*. (1983). Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- YILDIRIM, T. (2010). *Mev'ize (İnceleme-Metin-Dizin-Tıpkıbasım)*. İstanbul: Hat Yayınevi.
- YÜCE, N. (1998). *Mukaddimetü'l-Edeb*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

TIPKIBASIM